

การศึกษาเสาชของวัดในเกาะรัตนโกสินทร์

ปริญญานิพนธ์
ของ
วราวุธ เยี่ยมพิทักษ์

เสนอต่อบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษา
ตามหลักสูตรปริญญาการศึกษามหาบัณฑิต สาขาวิชาศิลปศึกษา
พฤษภาคม 2548
ลิขสิทธิ์เป็นของ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ

๗๒๖.๗

๐๓๒๖๗

ร. ๓

การศึกษาเสาของวัดในเกาะรัตนโกสินทร์

ร. ๑๖ ส. ๒๕๔๘

บทคัดย่อ

ของ

นายวรารุณ เอี่ยมพิทักษ์

เสนอต่อบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษา
ตามหลักสูตรปริญญาการศึกษามหาบัณฑิต สาขาวิชาศิลปศึกษา

พฤษภาคม ๒๕๔๘

h ๒๗๗๓๖

ประกาศคุณูปการ

ปริญญานิพนธ์ฉบับนี้สำเร็จลุล่วงไปได้ดี ด้วยความช่วยเหลืออย่างดียิ่งจากผู้ช่วยศาสตราจารย์อำนาจ เย็นสบาย ประธานกรรมการที่ปรึกษา และรองศาสตราจารย์พฤทธิ์ ศุภเศรษฐศิริ กรรมการที่ปรึกษา ทั้งสองท่านได้กรุณาให้คำปรึกษาแนะนำ เสนอแนะ และตรวจไขข้อบกพร่องในการทำวิจัยตลอดมา ผู้วิจัยขอกราบขอบพระคุณไว้เป็นอย่างสูง ณ ที่นี้

ผู้วิจัยกราบขอบพระคุณท่านอาจารย์วิเชียร สุวรรณรัตน์ นายธเนศ แดงวิจิตร ซึ่งเป็นผู้ที่ให้ข้อมูลในการวิจัยครั้งนี้มีความสมบูรณ์และบรรลุวัตถุประสงค์

ขอขอบคุณเพื่อน ๆ ที่ได้เป็นกำลังใจ และให้ความช่วยเหลืออนุเคราะห์เกี่ยวกับเอกสารที่เป็นประโยชน์ต่อการวิจัยในครั้งนี้

สุดท้ายขอกราบขอบพระคุณบิดามารดาและครูบาอาจารย์ ที่สนับสนุนการศึกษาตลอดจนมีส่วนผลักดันให้เกิดกำลังใจและการพัฒนางานตลอดไป

วรารุทธิ์ เอี่ยมพิทักษ์

นายวรารุณ เอี่ยมพิทักษ์ (2548) การศึกษาเสาของวัดในเกาะรัตนโกสินทร์ ปริญญาโท กศ ม
(ศิลปศึกษา) กรุงเทพฯ ภัณฑิลาภิชัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ คณะกรรมการ
ควบคุม ผู้ช่วยศาสตราจารย์อำนาจ เย็นสบาย, รองศาสตราจารย์พฤกษ์ สุภเศรษฐศิริ

การศึกษาวิจัยครั้งนี้ มีจุดมุ่งหมายเพื่อการศึกษาวิเคราะห์เสาในสถาปัตยกรรมไทย คติความเชื่อ
รูปแบบและกระบวนการสร้างสรรค์ของวัดหลวง 15 วัดในเกาะรัตนโกสินทร์

ผลการวิจัยพบว่า เสาเป็นแกนหลักของโครงสร้างสถาปัตยกรรมทางศาสนา เสายังมีคานเชื่อมยึด
ต่อกันให้มีความแข็งแรง เสาเป็นตัวยึดรับน้ำหนักของหลังคาและหลังคาปีกนก เพิ่มพูนความสง่างามให้แก่
อาคาร และเป็นสถาปัตยกรรมที่สร้างจากคติความเชื่อและประเพณีเกี่ยวกับศาสนาที่สืบเนื่องต่อกันมา
มาช้านาน เสาแต่ละชนิดจะมีรูปแบบแตกต่างกันตามขนาดเล็กลใหญ่ของพระอุโบสถและพระวิหาร มี
การเรียกชื่อตามลักษณะที่ตั้งคือ เสานางจรัล หรือ เสานางเรียง และเสานางนอน เป็นต้น รูปแบบของเสามี 3
ประเภท ประเภทแรกเป็นเสาเหลี่ยมกลม ประเภทที่สองเสาเหลี่ยมย่อมุมสิบสอง ประเภทที่สามเป็นเสากลม
การประดับตกแต่งเสานิยมทำกันบนปลายเสาเป็นรูปกลีบบัว เรียกชื่อตามลักษณะการสร้างเลียนแบบ
ธรรมชาติ คือ บังจงกล บัวกลม บัวปากพาน หัวเสาใบผักกาด และหัวเหลี่ยมซึ่งได้รับอิทธิพลจีน ส่วนฐานเสา
มีการประดับตกแต่งเรียกบั้งลังก์ฐานสิงห์ ฐานปัทม์ กระบวนการสร้างสรรค์เสาแบ่งออกเป็น 3 ประเภท คือ
การประดับตกแต่งบัวปลายเสา ทำด้วยปูนปั้นลงรักปิดทองและประดับกระจกสี ตัวเสาประดับตกแต่งด้วย
กระเบื้องเคลือบเขียนสีหรือกระจกสี และฉาบปูนเรียบทาสีขาว ฐานเสาทำเป็นบั้งลังก์ฐานสิงห์ และฐานปัทม์
ประดับด้วยปูนปั้นลงรักปิดทองประดับกระจกสี นอกเหนือจากนี้ยังมีการแกะสลักหินอ่อนที่หัวเสาเป็นลาย
ผักกาด และนำหินอ่อนมาประดับตกแต่งด้วย รูปแบบเสาเมื่อมีการเปรียบเทียบกับอยุธยาได้ 2 รูปแบบ คือ
รูปแบบการสร้างสถาปัตยกรรมเสาเหมือนสมัยอยุธยาตอนต้น เป็นบัวกลุ่มเสากลม รูปแบบที่สองสมัยอยุธยา
ตอนปลายผสมกับสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น คือเป็นบัวจงกลกลีบบัวยาว ส่วนสมัยรัตนโกสินทร์ยังมีรูปแบบ
เสา 3 ลักษณะ คือ ลักษณะแบบอย่างสมัยอยุธยาตอนปลายผสมกับสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้นซึ่งได้รับอิทธิพล
สืบเนื่องต่อมา ลักษณะที่สองเสาที่ไม่มีลวดลายรับอิทธิพลจากจีน และลักษณะที่สามเป็นแบบฝรั่ง เป็นการนำ
หินอ่อนเข้ามาประดับตกแต่ง

A STUDY OF PILLARS IN ROYAL MONASTERIES OF THE RATANAKOSIN ISLAND

AN ABSTRACT

BY

VARAVUT EAIMPITUCK

**Presented in partial fulfillment of the requirements
For the Master of Education degree in The Field of Study
at Srinakharinwirot University
May 2005**

Varavut Eaimpituck (2548), *A Study of Pillars in Royal Monasteries of the Ratanakosin Island* Thesis (M A Study of Arts) Bangkok Graduate School
Srinakharinwirot University Thesis Advisor Assistant Professor Amnaj
Yensabai, Associate Professor Prit Supasetsin

This research is aimed at studying pillars in Thai architecture, beliefs, form and creative processes of 15 royal temples in Ratanakosin Island

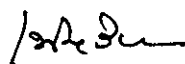
Having followed the said analytical frame, the researcher found that a pillar is a core part of religious architectural structure. The pillar has joists connected to strongly support the structure of temples as well as to hold or carry the weight of the roof and bird wing roof in order to make the temple look elegant grace. Moreover, the pillar is a kind of architecture built from religious beliefs and custom succeeded by ancestry for a long time. Each type of pillars is different depending on sizes of Ubosot and Vihara and are named according to its stand, for example, *Tang Charan Pillar* or *Tang Rieng Pillar* and *Nang Nab Pillar*. The format of pillars is divided into 3 types, namely, *Liam Lob Mum Pillar*, *Liam Lob Mum Sib Song Pillar* and *Klom Pillar*. The decoration of pillars are at the head of pillar and the most popular shape is a lotus form (called Bua) and are named according to its natural-imitated shapes such as *Bua Chong Kon*, *Bua Kum*, *Bua Pakpan*, *Bai Pakkad* and *Hua Liam* influenced by Chinese architecture. The decorative stands of pillars is called Than Singha Throne, Than Pat. There are 3 decorative styles of the pillars, namely, the lotus shape at the head of pillars decorated with lacquer and glass mosaic pieces, at the middle of pillar decorated with porcelain fragments or colored glass mosaics and stucco ornaments with white color. The stands of pillar are Than Singha Throne and Than Pad decorated with stucco, lacquer and colored glass mosaics. Besides the stand of pillar mentioned above, the head of pillar is carved in Pakkad style and decorated with marble.

ปริญญานิพนธ์
เรื่อง

การศึกษาเสาชของวัดในเกาะรัตนโกสินทร์

ของ
นายวรารุชว์ เอี่ยมพิทักษ์

ได้รับอนุมัติจากบัณฑิตวิทยาลัยให้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตร
ปริญญาการศึกษามหาบัณฑิต สาขาวิชาศิลปศึกษา
ของมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ

คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.เพ็ญสิริ จีระเดชากุล)
วันที่ 14 เดือน พฤษภาคม พ.ศ. 2548

คณะกรรมการสอบปริญญานิพนธ์

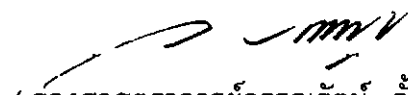
ประธาน

(ผู้ช่วยศาสตราจารย์อำนาจ เย็นสบาย)

กรรมการ

(รองศาสตราจารย์พฤทธิ์ สุขเศรษฐศิริ)

กรรมการที่แต่งตั้งเพิ่มเติม

(รองศาสตราจารย์วรรณรัตน์ ตั้งเจริญ)

กรรมการที่แต่งตั้งเพิ่มเติม

(ผู้ช่วยศาสตราจารย์สมศักดิ์ ชวลาวัณย์)

สารบัญ

บทที่	หน้า
1 บทนำ	1
ภูมิหลัง	1
ความมุ่งหมายของการศึกษาค้นคว้า	2
ความสำคัญของการศึกษาค้นคว้า	2
นิยามศัพท์เฉพาะ	3
2 เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	4
ประวัติความเป็นมาของวัด	4
เกาะรัตนโกสินทร์	5
ประวัติวัดในเกาะรัตนโกสินทร์	9
สถาปัตยกรรมกรีก	29
เสาในสถาปัตยกรรมไทย	29
เอกสารที่เกี่ยวข้องกับกระบวนการศิลปะของเสาในสถาปัตยกรรมไทย	31
คติความเชื่อ	33
รูปแบบ	34
ลักษณะของเสา	35
กระบวนการสร้างสรรค์	38
ลวดลาย	39
การประดับตกแต่ง	42
3 วิธีดำเนินการศึกษาค้นคว้า	50
การกำหนดประชากร	50
ประชากร	50
การเก็บรวบรวมข้อมูล	51
การวิเคราะห์ข้อมูล	51
4 ผลการวิเคราะห์ข้อมูล	52
คติความเชื่อของเสาในสถาปัตยกรรมไทย	52
วัดพระศรีรัตนศาสดาราม	56
วัดพระเชตุพนวิมลมังคลารามวรมหาวิหาร (วัดโพธิ์)	64
วัดราชประดิษฐสถิตมหาสีมารามราชวรวิหาร	75
วัดบูรณศิริมตยาราม	80
วัดบวรสถานสุทธาราม (วัดพระแก้ววังหน้า)	82

สารบัญ(ต่อ)

บทที่	หน้า
4 (ต่อ) วัดชนะสงครามราชวรมหาวิหาร	84
วัดบวรนิเวศวิหารราชวรวิหาร	85
วัดมหารณพารามวรวิหาร	90
วัดสุทัศน์เทพวรารามราชวรมหาวิหาร	93
วัดเทพธิดารามวรวิหาร	97
วัดราชนัดดารามวรวิหาร	100
วัดราชบพิธสถิตมหาสีมารามราชวรวิหาร	102
วัดราชบูรณะราชวรวิหาร	107
วัดทิพย์วาริวิหาร	110
วัดมหาธาตุยุวราชรังสฤษฎิ์ราชวรมหาวิหาร	112
5 สรุปผล อภิปราย และข้อเสนอแนะ	124
สรุปผลการวิเคราะห์	125
อภิปรายผล	139
ข้อเสนอแนะสำหรับการวิจัย	141
บรรณานุกรม	143
ภาคผนวก	
ประวัติย่อผู้วิจัย	

บัญชีตาราง

ตาราง	หน้า
1 แสดงรูปแบบของเสาทั้ง 15 วัดของพระอุโบสถ	115
2 แสดงรูปแบบของเสาทั้ง 15 วัดของพระวิหาร	117
3 แสดงการเปรียบเทียบรูปแบบหัวเสาอยุธยา กับเสา 15 วัดในเกาะรัตนโกสินทร์	119

บัญชีภาพประกอบ

ภาพประกอบ	หน้า
1 เกาะรัตนโกสินทร์	6
2 ตำแหน่งที่ตั้งและอาณาเขตของกรุงรัตนโกสินทร์	8
3 แผนที่ตั้งวัดหลวงในเกาะรัตนโกสินทร์	55
4 วัดพระศรีรัตนศาสดาราม	56
5 แปลนเสาชะรอยพระอุโบสถวัดพระศรีรัตนศาสดาราม	56
6 เสาภายนอกพระอุโบสถวัดพระศรีรัตนศาสดาราม	57
7 ลักษณะของหัวเสาพระอุโบสถวัดพระศรีรัตนศาสดาราม	57
8 ตัวเสา และมุมเสา	58
9 โคนเสาด้านข้างของพระอุโบสถ	59
10 ฐานเสากลางนอกของพระอุโบสถวัดพระศรีรัตนศาสดาราม	59
11 ลายกระจัง	60
12 ลายหน้ากระดาน	60
13 ลูกขนาน	61
14 บัวหางาย	61
15 ลูกแก้ว	61
16 บัวคว่ำ	62
17 ขาลิงห์	62
18 ลูกขนานกระจังเจิม และเส้นลวด	63
19 ลายกระเบื้องเคลือบเขียนสี	63
20 วัดพระเชตุพนวิมลมังคลารามวรมหาวิหาร (วัดโพธิ์)	64
21 แปลนวัดโพธิ์	65
22 แปลนพระอุโบสถวัดโพธิ์	65
23 หัวเสาวัดโพธิ์	66
24 ตัวเสาพระอุโบสถวัดโพธิ์	66
25 โคนเสาวัดโพธิ์	67
26 แปลนพระวิหารพระพุทธไสยาส	68
27 เสาพระวิหารพระพุทธไสยาส	68
28 แปลนพระวิหารทิศ	69
29 หัวเสาพระวิหารทิศ 4 องค์	69
30 ตัวเสา	70
31 โคนเสา	70
32 พระวิหารคด	71
33 หัวเสาวิหารคด	71
34 เสาภายนอกพระวิหารทิศ	72

บัญชีภาพประกอบ(ต่อ)

ภาพประกอบ	หน้า
35 ตัวเสาและโคนเสา	72
36 แปลนพระวิหารน้อย	73
37 หัวเสา ตัวเสา และโคนเสาพระวิหารน้อย	73
38 วัดราชประดิษฐ์	75
39 แปลนพระอุโบสถวัดราชประดิษฐ์	75
40 บัวปลายพระอุโบสถวัดราชประดิษฐ์	76
41 ตัวเสา	76
42 โคนเสา	77
43 หัวเสาและพระอุโบสถด้านข้าง	77
44 ตัวเสาพระอุโบสถ	78
45 โคนเสาพระอุโบสถ	79
46 วัดบูรณศิริมัตถาราม	80
47 แปลนพระอุโบสถ	80
48 เสาภายนอกพระอุโบสถวัดบูรณศิริมัตถาราม	81
49 เสาพระอุโบสถ	81
50 วัดบวรสถานสุทธาวาส	82
51 แปลนวัดบวรสถานสุทธาวาส	83
52 เสาภายนอกของพระอุโบสถ	83
53 วัดชนะสงครามราชวรมหาวิหาร	84
54 แปลนพระอุโบสถ	85
55 วัดบวรนิเวศวิหารราชวรวิหาร	85
56 แปลนพระอุโบสถ	86
57 แปลนพระวิหาร	86
58 เสาภายนอกพระอุโบสถ	86
59 หัวเสาพระอุโบสถ	87
60 ตัวเสา	87
61 โคนเสาพระอุโบสถด้านหน้า	88
62 แปลนพระวิหารวัดบวรนิเวศวิหารราชวรวิหาร	89
63 หัวเสา ตัวเสา และโคนเสา	89
64 วัดมหรณพารามวรวิหาร	90
65 แปลนพระอุโบสถ และพระวิหาร	91
66 หัวเสา ตัวเสา และโคนเสา	91
67 วัดสุทัศน์เทพวรารามราชวรมหาวิหาร	93
68 แปลนพระอุโบสถ	93

บัญชีภาพประกอบ(ต่อ)

ภาพประกอบ	หน้า
69 เสาภายนอกพระอุโบสถ	94
70 แบบหัวเสา ต้นเสา และโคนเสา	94
71 แปลนพระวิหารวัดสุทัศนเทพวรารามราชวรมหาวิหาร	95
72 หัวเสาภายนอกของพระวิหาร	96
73 ต้นเสาพระวิหาร	96
74 โคนเสาพระวิหาร	96
75 วัดเทพธิดารามวรวิหาร	97
76 แปลนพระอุโบสถ และพระวิหาร	98
77 ลักษณะหัวเสา ต้นเสา และโคนเสา	98
78 กำแพง	99
79 วัดราชโอรสารามวรวิหาร	100
80 แปลนพระอุโบสถ และพระวิหาร	100
81 ลักษณะเสา หัวเสา ต้นเสา และโคนเสา	101
82 วัดราชบพิธสถิตมหาสีมารามราชวรวิหาร	102
83 แปลนพระอุโบสถ และพระวิหาร	102
84 หัวเสาพระอุโบสถ และพระวิหาร	103
85 กระจังเจิม	103
86 ลวดบัวรัดหัวเสา	104
87 บัวรัดหัวเสา	104
88 กระจังคอเสื้อ	105
89 ต้นเสา	105
90 ปูนปั้นขอบย่อมุมไม้สิบสอง	106
91 ลายกระเบื้องเคลือบเขียนสีโคนเสา	106
92 วัดราชบูรณะราชวรวิหาร	107
93 แปลนพระอุโบสถ	108
94 บัวปลายหัวเสา	108
95 ต้นเสา	109
96 โคนเสา	109
97 วัดทิพยวารีวิหาร	110
98 แปลนพระอุโบสถวัดทิพยวารีวิหาร	111
99 เสาภายนอกพระอุโบสถ	111
100 วัดมหาธาตุฯ	112
101 แปลนของพระอุโบสถ และพระวิหาร	113
102 เสาพระวิหาร	113

บัญชีภาพประกอบ(ต่อ)

ภาพประกอบ

หน้า

103 การเปรียบเทียบรูปแบบตัวเลข 15 วัดในเกาะรัตนโกสินทร์

122

บทที่ 1

บทนำ

ภูมิหลัง

สถาปัตยกรรมไทยในพุทธศาสนามีวิวัฒนาการ มีการเปลี่ยนแปลงของรูปแบบและแผนผังมาหลาย ยุคหลายสมัย ตั้งแต่สมัยทวารวดี สมัยศรีวิชัย สมัยลพบุรี สมัยสุโขทัย สมัยอู่ทอง สมัยอยุธยา สมัยกรุงธนบุรี และสมัยรัตนโกสินทร์ สถาปัตยกรรมแต่ละยุคแต่ละสมัยต่างแสดงออกถึงอารยธรรมแห่งความเจริญรุ่งเรือง และความเสื่อมถอยของอาณาจักรต่าง ๆ เหล่านั้น มรดกสถาปัตยกรรมในยุคก่อนๆ ได้กลายเป็นโบราณสถานสำหรับนักโบราณคดี ที่จะค้นคว้าและพิสูจน์หลักฐานของแต่ละยุคแต่ละสมัยอย่างไม่รู้จักจบ (ม.ร.ว. แนน้อย ศักดิ์ศรี 2537 บทนำ)

การสร้างกรุงรัตนโกสินทร์ เมื่อพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราชเสด็จเถลิงถวัลย์ราชสมบัติแล้ว พระราชภารกิจแรกที่ทรงทำก็คือ การย้ายราชธานีจากฝั่งตะวันตกมาสู่ฝั่งตะวันออกของแม่น้ำเจ้าพระยา ด้วยทรงเห็นปัญหาเรื่องที่ตั้งของเมืองกรุงธนบุรีว่าเป็นเมืองที่มีแม่น้ำผ่ากลางเมือง หากมีข้าศึกยกมาประชิดพระนครก็จะรักษาเมืองได้ลำบาก ซึ่งในเวลานั้นปัญหายุทธศาสตร์การเลือกทำเล ที่ตั้งเมืองมีความสำคัญสูงสุด ประกอบกับทรงคุ้นเคยกับพื้นที่ฝั่งตรงข้ามมาตั้งแต่สมัยที่ทรงเป็นนางงาน รับพระราชโองการสมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรีบุรณะปรับปรุงกำแพงป้อมพระนครทั้ง 2 ฟากแม่น้ำมาแล้ว จึงโปรดให้ย้ายราชธานีกรุงรัตนโกสินทร์มายังฝั่งตะวันออกแทน (ม.ร.ว. แนน้อย ศักดิ์ศรี และคณะ 2534 18)

สมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้นมีความจำเป็นในการที่ฟื้นฟูประเทศทุก ๆ ด้านเนื่องจากสถาปนาบ้านเมืองเป็นปึกแผ่น ได้หลังจากกรุงศรีอยุธยาเสียอิสรภาพแก่พม่าใน พ.ศ. 2310 อำนาจทางการเมืองปกครองอยู่ในบังคับบัญชาของพระบรมราชวงศ์จักรี เป็นความจำเป็นอย่างยิ่งที่ต้องฟื้นฟูสังคมให้กลับคืนสู่สภาพปกติทุกด้าน ดังนั้น พระพุทธศาสนาซึ่งได้รับการฟื้นฟูอย่างเต็มที่ การสร้างและบูรณะปฏิสังขรณ์วัดวาอารามโดยใช้แบบอย่างของกรุงศรีอยุธยา ดังจะเห็นได้จากลักษณะของสถาปัตยกรรม เป็นต้น (กรมศิลปากร 2525 1-2)

สถาปัตยกรรมวัดหลวงในเกาะรัตนโกสินทร์ ได้สร้างมามากกว่า 200 ปี และสถาปัตยกรรมบางแห่ง ยังสืบทอดมาตั้งแต่สมัยอยุธยา ซึ่งมีอายุมากกว่า 300 ปี นับได้ว่าเป็นมรดกที่มีคุณค่าและมีชีวิตที่สามารถสัมผัสและจับต้องได้ วัดหลวงในเกาะรัตนโกสินทร์เป็นสถาบันสังคม ทั้งในด้านการศึกษาและการพบปะสังสรรค์กันของชุมชน เนื่องจากพุทธศาสนาเป็นที่พึ่งทางใจประกอบกับศรัทธา และความเชื่อเรื่องบุญกรรม ทำให้ชุมชนต่างๆ สร้างวัดในเขตที่ใกล้ชุมชนของตน (กรมศิลปากร 2528 2)

การก่อสร้างวัดหลวงการบูรณะฟื้นฟูโบราณสถานและสถาปัตยกรรมในเกาะรัตนโกสินทร์ นับว่าสำคัญควรแก่การอนุรักษ์ และบำรุงรักษาอย่างต่อเนื่อง ดังจะเห็นได้จากลักษณะทางสถาปัตยกรรม ในการก่อสร้างพระอุโบสถและพระวิหาร ซึ่งแต่ละสมัยจะมีแบบอย่างเฉพาะของตนและถ่ายทอดแบบอย่างให้แก่สมัยต่อมา จึงกลายเป็นแบบอย่างสถาปัตยกรรมไทย

ด้วยเหตุนี้สถาปัตยกรรมเสาชิงช้าของวัดหลวงในเกาะรัตนโกสินทร์ ได้ถูกสร้างขึ้นอย่างงดงามและปฏิสังขรณ์ตลอดมา โดยผู้มีอำนาจทางการเมืองปกครองเจ้าเมือง และความศรัทธาของประชาชน นับได้ว่าเป็นเอกลักษณ์ทางสถาปัตยกรรมอย่างหนึ่งของวัดหลวงในเกาะรัตนโกสินทร์ การสร้างประติมากรรมเพื่อ

๓๓. แต่งหัวเสา ตัวเสาและฐานเสาของพระอุโบสถและพระวิหาร นับว่ามีลักษณะรูปแบบลวดลายที่เป็นเอกลักษณ์ของสถาปัตยกรรมพุทธศาสนาไทยที่มีแบบอย่างถ่ายทอดจากสมัยสุโขทัย สมัยอยุธยา สมัยกรุงธนบุรี มาสู่รูปแบบและลวดลายของสถาปัตยกรรมเสาในสมัยรัตนโกสินทร์

จากสถาปัตยกรรมเสาของวัดหลวงในเกาะรัตนโกสินทร์ ด้วยเห็นคุณค่าความงามและความสำคัญเชิงประวัติศาสตร์ วัฒนธรรม และเชิงพหุสังคม ประกอบกับยังไม่มีผู้ใดทำการศึกษาวิจัยเรื่องนี้อย่างจริงจังอย่างเป็นระบบมาก่อน ผู้วิจัยจึงเห็นคุณค่าและความสำคัญในการศึกษาวิเคราะห์ลักษณะรูปแบบ และลวดลายการประดับเสาของสถาปัตยกรรมวัดหลวง 15 วัดในเกาะรัตนโกสินทร์

ความมุ่งหมายของการศึกษาค้นคว้า

1. เพื่อศึกษาวิเคราะห์เสาในสถาปัตยกรรมไทยของพระอุโบสถและพระวิหาร ของวัดหลวง 15 วัดในเกาะรัตนโกสินทร์
2. เพื่อศึกษาคติความเชื่อ รูปแบบ กระบวนการสร้างสรรค์

ความสำคัญของการศึกษาค้นคว้า

การศึกษาค้นคว้านี้จะต้องรู้ความรู้ด้านการวิวัฒนาการของลักษณะรูปแบบเสา ในสถาปัตยกรรมไทยของวัดหลวงในเกาะรัตนโกสินทร์ วิธีการสร้างงานประติมากรรมเสา ซึ่งสามารถนำไปพัฒนาลักษณะ รูปแบบของเสาและงานออกแบบทางศิลปะ นอกจากนี้ องค์ความรู้ยังมีประโยชน์ต่อการค้นคว้าทางประวัติศาสตร์ ประติมากรรม สถาปัตยกรรม และการเรียนการสอนด้านศิลปะ ทั้งการศึกษานอกระบบ การศึกษา ตามอัธยาศัย

ขอบเขตของการศึกษาค้นคว้า

ประชากร

ประชากรที่ใช้ในการศึกษา คือ เสาภายนอกของพระอุโบสถ และพระวิหารในสถาปัตยกรรมไทยของวัดหลวงในเกาะรัตนโกสินทร์ จำนวน 15 วัด ได้แก่

- 1 วัดพระศรีรัตนศาสดาราม
- 2 วัดพระเชตุพนวิมลมังคลารามราชวรมหาวิหาร
- 3 วัดราชประดิษฐสถิตมหาสีมารามราชวรวิหาร
- 4 วัดบูรณศิริมาตยาราม
- 5 วัดบวรสถานสุทธาวาส
- 6 วัดชนะสงครามราชวรมหาวิหาร
- 7 วัดบวรนิเวศวิหารราชวรวิหาร
- 8 วัดมหรณพารามวรวิหาร
- 9 วัดสุทัศนเทพวรารามราชวรมหาวิหาร
- 10 วัดเทพธิดารามวรวิหาร
- 11 วัดราชนัดดารามวรวิหาร
- 12 วัดราชบพิธสถิตมหาสีมารามราชวรวิหาร
- 13 วัดราชบูรณะราชวรวิหาร

14 วัดทิพยวารีวิหาร

15 วัดมหาธาตุยุวราชรังสฤษฎิ์ราชวรมหาวิหาร

นิยามศัพท์เฉพาะ

วัดในเกาะรัตนโกสินทร์

หมายถึง วัดหลวงที่อยู่ในเขตเกาะรัตนโกสินทร์ 15 วัด ที่เรียกเกาะก็เพราะเป็นพื้นที่ มีแม่น้ำล้อมรอบ ซึ่งคือแม่น้ำเจ้าพระยา และคลองคูเมืองเดิม (ยงรัตนศรี พิมพ์เสถียร 2540 2)

พระอุโบสถ

หมายถึง สถานที่ที่พระสงฆ์ประชุมกันทำสังฆกรรมต่าง ๆ มีขอบเขตพัทธสีมาของพระอารามหลวงในเกาะรัตนโกสินทร์

พระวิหาร

หมายถึง สถานที่พำนักของพระภิกษุสงฆ์ ของพระอารามหลวงในเกาะรัตนโกสินทร์

เสา

หมายถึง เสากายนอกของพระอุโบสถ และพระวิหารของวัดหลวงในเกาะรัตนโกสินทร์

คติความเชื่อ

หมายถึง ปรากฏการณ์เชิงสาระที่ปรากฏบนเสาในสถาปัตยกรรมภายนอกพระอุโบสถ และพระวิหาร

รูปแบบ

หมายถึง รูปแบบที่ปรากฏที่เกิดจากการก่อสร้างของเสาในสถาปัตยกรรมไทยภายนอกของพระอุโบสถ และพระวิหาร ผู้วิจัยสามารถแยกรูปแบบได้ดังนี้

1 ลักษณะของเสา

1 1 ลักษณะของตัวเสา

1 2 ลักษณะของหัวเสา

1 3 ลักษณะของโคนเสา

กระบวนการสร้างสรรค์

หมายถึง กระบวนการสร้างสรรค์ทางศิลปะที่นำมาสร้างลวดลายบนเสาในงานวิจัยนี้ ผู้วิจัยแบ่งวิธีกระบวนการสร้างงาน ดังนี้

1 ลวดลาย

2 การประดับตกแต่ง

2 1 การประดับกระจกลี

2 2 งานปูนปั้น

2 3 กระเบื้องเคลือบเขียนสี

2 4 การลงรักปิดทอง

บทที่ 2

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาค้นคว้า ผู้วิจัยเรียงลำดับหัวข้อดังนี้

- 1 ประวัติความเป็นมาของวัด
- 2 เกาะรัตนโกสินทร์
- 3 ประวัติวัดในเกาะรัตนโกสินทร์
 - 3 1 วัดพระศรีรัตนศาสดาราม (วัดพระแก้ว)
 - 3 2 วัดพระเชตุพนวิมลมังคลารามราชวรมหาวิหาร (วัดโพธิ์)
 - 3 3 วัดราชประดิษฐสถิตมหาสีมารามราชวรวิหาร
 - 3 4 วัดบูรณศิริมาตยาราม
 - 3 5 วัดบวรสถานสุทธาวาส (วัดพระแก้ววังหน้า)
 - 3 6 วัดชนะสงครามราชวรมหาวิหาร
 - 3 7 วัดบวรนิเวศวิหารราชวรวิหาร
 - 3 8 วัดมหรณพารามวรวิหาร
 - 3 9 วัดสุทัศนเทพวรารามราชวรมหาวิหาร
 - 3 10 วัดเทพธิดารามวรวิหาร
 - 3 11 วัดราชนันทารามวรวิหาร
 - 3 12 วัดราชบพิธสถิตมหาสีมารามราชวรวิหาร
 - 3 13 วัดราชบูรณะราชวรวิหาร
 - 3 14 วัดทิพยวารีวิหาร
 - 3 15 วัดมหาธาตุยุวราชรังสฤษฎิ์ราชวรมหาวิหาร
- 4 กระบวนการคิดของกรีกเกี่ยวกับเสา
- 5 เสาในสถาปัตยกรรมไทย
- 6 เอกสารที่เกี่ยวข้องกับกระบวนการศิลปะของเสาในสถาปัตยกรรมไทยภายนอกของพระโบสถ์ และพระวิหาร
 - 6 2 คติความเชื่อ
 - 6 2 รูปแบบ
 - 6 3 กระบวนการสร้างสรรค์

1 ประวัติความเป็นมาของวัด

1 1 ประวัติการสร้างวัดในพุทธศาสนา

วัดในพุทธศาสนาเกิดขึ้นมาตั้งแต่สมัยพุทธกาล ตั้งแต่พระพุทธเจ้าตรัสรู้จนเกิดสาวกขึ้นจำนวนหนึ่ง ครั้งเสร็จสุกฤษฎราชคฤห์ เมืองหลวงแห่งแคว้นมคธ พระเจ้าพิมพิสารได้ถวายพระราชอุทยานเวศวัน ให้เป็นอารามที่ประทับแก่พระพุทธเจ้าและพระสงฆ์สาวก จึงเป็นวัดแห่งแรกในพุทธศาสนา แต่วัดในพุทธกาล พระพุทธเจ้าและพระสงฆ์สาวกเสด็จไปสั่งสอนพระศาสนาจาริกไปตามที่ต่าง ๆ พระอารามที่ประทับจึงเป็นที่

พำนักชั่วคราว ครั้นพระพุทธเจ้าเสด็จปรินิพพานแล้ว วัดจึงมีพระสงฆ์อยู่ประจำเนื่องจากพระพุทธสาวกรำลึกถึงพระพุทธองค์พากันไปสักการะสังเวชนียสถาน จึงเกิดเป็นตำบลที่สมาคมของพวกพุทธบริษัท จึงมีผู้ศรัทธาสร้างที่อยู่อาศัยถวายพระสงฆ์ เพื่อพระสงฆ์ประจำขึ้น และสร้างสิ่งสักการะบูชาแทนองค์พระพุทธเจ้า (กรมศิลปากร 2539 5)

1.2 ประวัติการสร้างวัดในประเทศไทย

นับเริ่มตั้งแต่พุทธศาสนาได้แพร่ขยายจากอินเดียมาสู่ไทย สันนิษฐานว่าเป็นลัทธิหินยานเข้ามาประมาณพุทธศักราช 500 ปี สมัยพระเจ้าอโศกมหาราช และลัทธิมหายานเข้ามาทีหลังได้รับความนิยมมากกว่า มูลเหตุแห่งการสร้างวัดสืบเนื่องจากได้มีการขอพระบรมธาตุแล้วสร้างพุทธเจดีย์บรรจุ พระบรมธาตุซึ่งผู้มีจิตศรัทธาขอมาบูชาต่อพระภิกษุสงฆ์ที่มาจากอินเดีย ทำให้มีวัดและภิกษุสงฆ์เกิดขึ้นในประเทศไทย (พระมหาสมชาย ญาณสอาด 2543 33)

วัดมักจะสร้างด้วยวัสดุแข็งแรง เพราะเป็นการสร้างด้วยความศรัทธาอันสูงส่งและเป็นกุศลอันยิ่งใหญ่ มีการสร้างมาแล้วมากกว่า 1,000 ปี นับเป็นโบราณสถานให้เราเห็นเป็นประจักษ์พยานศึกษาและค้นคว้าที่เกี่ยวข้องในศาสนาเป็นสำคัญ

ในปัจจุบันวัดแบ่งได้เป็น 2 ประเภทคือ วัดหลวงหรือเรียกว่า พระอารามหลวง หมายถึง วัดที่พระเจ้าแผ่นดินทรงสร้าง หรือทรงบูรณะปฏิสังขรณ์ หรือเจ้านาย หรือเจ้าขุนนางทรงสร้างหรือบูรณะปฏิสังขรณ์ วัดอีกประเภทหนึ่งคือ วัดราษฎร์ คือวัดที่ประชาชนสร้างขึ้นตามศรัทธา และได้รับพระราชทานวิสุงคามสีมาถูกต้องตามกฎหมาย ในประเด็นที่ รศ วิเชียร สุวรรณรัตน์ อาจารย์พิเศษทางสถาปัตยกรรมไทยผู้หนึ่งแสดงความเห็นว่า

“สมัยโบราณจริง ๆ ถือว่าวัดที่พระมหากษัตริย์ทรงสร้าง ที่เรียกว่าวัดหลวงจะมีการตกแต่งทางสถาปัตยกรรม และศิลปะอย่างวิจิตรพร้อมเสร็จ ถ้าเป็นวัดที่คหบดีหรือขุนนางทรงสร้างจะมีการตกแต่งน้อยกว่าพระมหากษัตริย์และราชบุตรที่เรียกว่าวัดราษฎร์แทบจะไม่มีการตกแต่งมากนัก คนโบราณถือว่าการที่จะทำอะไรจะไม่เปรียบเทียบกับกษัตริย์ถือว่าไม่ถูกต้อง เช่นวัดพระแก้ว เป็นวัดในพระบรมมหาราชวังที่พระมหากษัตริย์ราชกาลที่ 1 ทรงสร้างตกแต่งอย่างสมบูรณ์ที่สุด ” (วิเชียร สุวรรณรัตน์, สัมภาษณ์ 2545)

สถิติของวัดในปัจจุบัน มีวัดปกครองของคณะสงฆ์ไทยทั่วประเทศ 32,710 วัด คณะสงฆ์มหานิกาย 30,890 วัด คณะสงฆ์ธรรมยุต 1,799 วัด คณะสงฆ์จีนนิกาย 9 วัด และคณะสงฆ์อนัมนิกาย 12 วัด วัดเป็นพระอารามหลวง 263 วัด วัดราษฎร์ 32,447 วัด (<http://www.moe.go.th> 2545) ที่มา กองพุทธศาสนสถาน , สำนักงานศาสนาสมบัติ

2. เกาะรัตนโกสินทร์

การสถาปนากรุงรัตนโกสินทร์

มรว แฉ่งน้อย ศักดิ์ศรี (2532 1-1-1-3) ได้กล่าวถึงการสถาปนากรุงรัตนโกสินทร์ ไว้ว่า

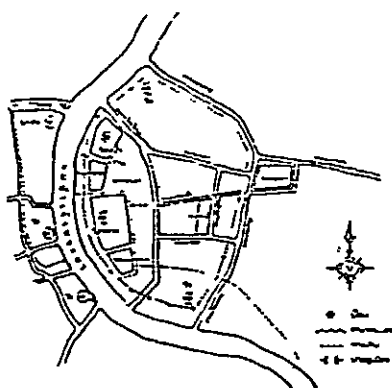
สภาพกรุงเทพฯ ก่อนเป็นพระนครเดิมพื้นที่ที่เรียกกันว่า “กรุงรัตนโกสินทร์” นั้นจมอยู่ใต้น้ำ เพราะจากการสำรวจทางวิศวกรรม พบร่องรอยของฝั่งทะเลอ่าวไทยไกลถึงจังหวัดอุตรดิตถ์ ฝั่งทะเลนี้ค่อยๆ ถอยไปทางใต้ ตามปรากฏการณ์ทางธรรมชาติจนเกิดเป็นที่ราบลุ่มกว้างใหญ่ แม่น้ำเจ้าพระยาได้พัดพาเอาดินตะกอนและโคลนตม ซึ่งมีคุณค่าต่อการเพาะปลูกมาทับถมจนกลายเป็นแผ่นดินที่อุดมสมบูรณ์ เรียกกันว่า “ที่ราบลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยา” ซึ่งสภาพพื้นที่เป็นแอ่งกระทะจากปากอ่าวในปัจจุบันสูงขึ้นไปทางเหนือประมาณ 300 กิโลเมตร

การตั้งถิ่นฐานของชุมชนสมัยเริ่มแรกนั้นบริเวณนี้คงมีมานานแล้ว มีหลักฐานทางประวัติศาสตร์ทราบแต่เพียงว่า สมัยที่พระเจ้าอู่ทองทรงสถาปนากรุงศรีอยุธยา เมื่อ พ.ศ. 1893 นั้น เมืองพระประแดงเป็นเมืองหน้าด่านสำคัญที่รักษาพื้นที่บริเวณปากอ่าวไทย ถัดขึ้นมาเป็นชุมชน “เมืองบางกอก” ตั้งอยู่ริมฝั่งแม่น้ำเจ้าพระยา แต่มีไข้ในสภาพที่มีแม่น้ำผ่านกลางแบ่งพื้นที่ฝั่งพระนครและฝั่งธนบุรีเช่นทุกวันนี้ ดังนั้น พื้นที่ตั้งกรุงรัตนโกสินทร์ในอดีตก็คือ ตำบลบางกอก ซึ่งมีพื้นที่ทั้งฝั่งพระนครและฝั่งธนบุรี รวมเป็นแผ่นดินผืนเดียวกันมาก่อน ชุมชนนี้มีความเจริญเติบโต และมีความหนาแน่นเพิ่มขึ้นเป็นลำดับ พร้อมกับ ความรุ่งเรืองของอาณาจักรกรุงศรีอยุธยา

จากความเจริญรุ่งเรืองทางการค้าทางเรือสำเภากับต่างประเทศ ในสมัยกรุงศรีอยุธยาประกอบกับอุปสรรคจากความคดเคี้ยวของลำน้ำเจ้าพระยา เป็นเหตุให้พระมหากษัตริย์หลายพระองค์โปรดเกล้าฯ ให้ขุดคลองลัดขึ้นหลายช่วง โดยเริ่มขึ้นในรัชสมัยของสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถ (พ.ศ. 1991 - 2031) โปรดเกล้าฯ ให้ขุดคลองเชื่อมระหว่างคลองบ้านพร้าวกับคลองเชียงรากขึ้นเป็นคลองแรก

จากการขุดคลองลัดบางกอก ซึ่งขุดขึ้นในสมัยสมเด็จพระไชยราชาธิราช (พ.ศ. 2077 - 2089) จากคลองบางกอกน้อยถึงคลองบางกอกใหญ่ดังกล่าวเป็นเหตุให้สายน้ำเปลี่ยนทาง จนคลองนี้ได้ขยายตัวกว้างออกไปเป็นลำน้ำใหญ่ ส่วนเส้นทางแม่น้ำเดิมแคบลง และตื้นเขินขึ้นจนเปลี่ยนสภาพเป็นคลองในเวลาต่อมา ทำให้สภาพพื้นที่ที่เคยเป็นแผ่นดินแผ่นดินเดียวกันถูกแบ่งแยกจากกันเป็น 2 ผืน มีแม่น้ำเจ้าพระยาไหลกลางเมืองบางกอกเริ่มมีความสำคัญทางยุทธศาสตร์ขึ้น และต่อมาตั้งเป็นเมืองด่าน เรียกว่า “เมืองธนบุรี ศรีมหาสมุทร” ปรากฏชื่อเป็นทางการครั้งแรกในพระราชพงศาวดารรัชกาลต่อมา คือ รัชกาลสมเด็จพระมหาจักรพรรดิ (พ.ศ. 2091 - 2111)

พื้นที่เมืองบางกอกทวีความสำคัญยิ่งขึ้น เมื่อกรุงศรีอยุธยาเสียแก่พม่าใน พ.ศ. 2310 และสมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรี (สิน) ทรงกอบกู้อิสรภาพคืนมาได้ ด้วยทรงมีพระราชดำริว่ากรุงศรีอยุธยาเสียหายหนัก ยากที่จะปฏิสังขรณ์ให้กลับคืนได้ เมืองธนบุรีซึ่งเป็นเมืองด่านสำคัญใกล้ทะเลทั้งมีป้อมปราการเป็นชัยภูมิดีอยู่แล้วก็ควรยกขึ้นเป็นเมืองเล็กพอสมควรแก่กำลังไพร่พลและราษฎรในขณะนั้น จึงโปรดฯ ให้สถาปนากรุงธนบุรีขึ้นเป็นเมืองหลวง โปรดฯ ให้ทำค่ายด้วยไม้ทองเหลืองทั้งคันเป็นที่มั่นชั่วคราว ตั้งแต่มุมกำแพงเมืองเก่าไปจนถึง วัดบางหว้าน้อย (วัดอมรินทรารามในปัจจุบัน) วัดไผ่ริมแม่น้ำเจ้าพระยา แล้วขุดคูน้ำรอบ พระนครมูลดินขึ้น เป็นเชิงเทินตามริมค่ายข้างในจนเสร็จเรียบร้อย

ภาพประกอบ 1 เกาะรัตนโกสินทร์

ต่อมาใน พ.ศ. 2316 จึงโปรดฯ ให้เจ้าพระยาจักรีซึ่งต่อมาได้ปราบดาภิเษกเป็น พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกย์ เป็นนาายานกองป้อมและกำแพงอิฐให้แน่นหนาแข็งแรงขึ้นโดยไปริ่ออิฐกำแพงเก่า ณ เมืองพระประแดงและกำแพงค่ายพม่า ณ ไพร่สามต้น และสี่กุก บางไทร ขนบรรทุกเรือมาก่อกำแพงและป้อมทั้งสองด้าน โดยมีแม่น้ำ

เจ้าพระยาอภัยภูเบศรเป็นทางหนึ่งที่ดีอย่างดี เหมือนอย่างเมืองพิษณุโลก แล้วเขตที่สวนเดิมเป็นที่ห้อยน่านอกคูเมืองทั้งสองฟาก เรียกว่า “ทะเลตม” ไว้สำหรับทำนาใกล้พระนคร แนวกำแพงพระนครที่สร้างขึ้นนี้ พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงมีพระบรมราชโองการไว้ในพระราชวิจารณ์จดหมายเหตุความทรงจำ ของกรมหลวงนรินทรเทวี

ภายในกำแพงพระนครชั้นฝั่งตะวันตก ปรากฏชุมชนหนาแน่นกว่าสวนอื่นๆ ของเมือง กล่าวคือ เป็นที่ตั้งของพระราชวัง (ปัจจุบันเป็นที่ตั้งของกองบัญชาการทหารเรือ) อาณาเขตของพระราชวังขยายออกไปจรดคลองนครบาล มีวัดในเขตพระราชฐานถึง 2 วัด คือ วัดแจ้ง (วัดอรุณราชวราราม) และวัดท้ายตลาด (วัดโมลีโลกยาราม) ถัดขึ้นไปตั้งแต่เขตคลองนครบาลขึ้นไปจนถึงคลองมอญ เป็นที่ตั้งวังเจ้านาย-ลูก ขว่ย คลองมอญจนถึงวัดบางหว้าใหญ่ (วัดระฆังโฆสิตารามในปัจจุบัน) เป็นนิวาสนสถานขุนนางผู้ใหญ่ เช่น บ้านพระยาธรรมาธิกรณ์ (บุญรอด) ปัจจุบันเป็นที่ตั้งของวัดเครือวัลย์วรวิหาร บ้านเจ้าพระยาจักรีซึ่งต่อมาปราบดาภิเษกเป็น พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก (ปัจจุบันเป็นกรมอุทการเรือ) เหนือวัดระฆังขึ้นไปจนถึงปากคลองบางกอกน้อย เป็นสุดเขตกำแพงพระนครฝ่ายเหนือ

สวนภายในกำแพงพระนครฝั่งตะวันออก มีชุมชนเบาบาง สวนใหญ่เป็นชาวจีนและญวนที่ถูกกวาดต้อนอพยพมานอกกำแพงพระนครทั้งสองฝั่งเป็นส่วนผลไม้ และทะเลตมทำนาข้าวที่ปลูกเลี้ยงชาวเมือง

ในตอนปลายรัชกาล เกิดเหตุการณ์จลาจลรุนแรงขึ้นในพระนครธนบุรี กล่าวคือพระบาทสมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรี มีพระอริยาคัยผัดไปจากพระองค์เดิม พระยาสุรศักดิ์กับพวกคบคิดกันเป็นกบฏ คุมพระองค์สมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรีไปขังไว้ แล้วตนเองออกจากราชการจึงเกิดการรบพุ่งกันขึ้น เมื่อสมเด็จพระยามหากษัตริย์ศึก ซึ่งกำลังไปราชการทัพอยู่ที่ประเทศกัมพูชาทราบข่าวการจลาจล จึงรีบยกทัพกลับมากรุงธนบุรี ราชบุตรพาทันขึ้นมณีนีติดาของรื้อให้ช่วยปราบยุคเข็ญ ครั้นมาถึงพระราชวังข้าราชการทั้งปวงก็พากันอ่อนน้อมอัญเชิญขึ้นเป็นพระมหากษัตริย์ พระองค์ทรงปราบดาภิเษกเป็นพระเจ้าแผ่นดินสยาม ปฐมกษัตริย์ พระบรมราชจักรีวงศ์ ในวันที่ 6 เมษายน พ.ศ. 2325

กรุงเทพฯ เมื่อครั้งสถาปนา พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก เสด็จเถลิงถวัลยราชสมบัติแล้ว พระราชภารกิจแรกที่ทรงกระทำก็คือ การย้ายราชธานีจากฝั่งตะวันตกมาสู่ฝั่งตะวันออกของแม่น้ำเจ้าพระยา ด้วยทรงเห็นปัญหาเรื่องที่ตั้งของเมืองธนบุรีว่า เป็นเมืองที่มีแม่น้ำผ่านกลางเมือง หากมีข้าศึกมาประชิดพระนคร ก็จะรักษาเมืองได้ลำบาก ซึ่งในเวลานั้นปัญหายุทธศาสตร์การเลือกทำเลที่ตั้งเมืองมีความสำคัญสูงสุด ประกอบกับทรงคุ้นเคยกับพื้นที่ฝั่งตรงกันข้ามมาตั้งแต่สมัยที่ทรงเป็นนางงาน รับพระบรมราชโองการสมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรีบูรณะปรับปรุงกำแพงและป้อมพระนครทั้ง 2 ฟากแม่น้ำมาแล้ว จึงโปรดให้ย้ายราชธานีกรุงรัตนโกสินทร์ มายังฝั่งตะวันออกแทน ด้วยเหตุผลสำคัญดังนี้

1 ความเหมาะสมในด้านยุทธศาสตร์กล่าวคือ ราชธานีใหม่มีลักษณะพื้นที่เป็นหัวแหลม โอบด้วย แม่น้ำถึง 3 ด้าน ทั้งยังมีคลองคูเมืองเดิมครั้งกรุงธนบุรีเป็นคานาป้องกันด้านแรกอยู่แล้ว ถ้าขุดคูเมืองเพิ่มอีกแนวหนึ่งก็จะสามารถป้องกันพระนครได้ดียิ่งขึ้น และเมืองสร้างป้อมปราการรอบเมืองเสร็จก็จะมีเหมาะสมในแง่ยุทธศาสตร์มากกว่า สวนนอกคลองคูเมืองยังเป็นทะเลตมยากที่ข้าศึกจะบุกมาประชิดเมืองทางนี้

2 ความเหมาะสมในด้านภูมิศาสตร์ เนื่องด้วยทางฝั่งตะวันตกกรุงธนบุรีนี้เป็นฝั่งโค้งด้านนอกของแม่น้ำที่ไหลเชี่ยวจากทางเหนือ จึงทำให้คลื่นพัดพุ่งเร็วกว่าฝั่งตรงข้าม

3 ความเหมาะสมในการพัฒนาเมือง การใช้ที่ดินฝั่งธนบุรีหนาแน่นมาก โดยเฉพาะในเขตพระราชวังซึ่งขยายตัวไม่ได้เลย เพราะถูกขนาบด้วยวัดแจ้งและวัดท้ายตลาดแต่ฝั่งตะวันออก เป็นพื้นที่ใหม่มีเพียงชุมชนชาวจีน และชาวญวนตั้งบ้านเรือนอยู่เท่านั้น เมื่อโปรดเกล้าฯ ให้ย้ายไปแล้วก็จะได้พื้นที่กว้างใหญ่ สร้างพระนครให้เป็นศูนย์กลางการปกครองเทียบเคียงกับกรุงศรีอยุธยาได้ (สวรงค์ ตั้งตรงธิตกุล 2540 : 88-89)

ในการย้ายพระนครมายังฝั่งตะวันออกของแม่น้ำเจ้าพระยานี้ โปรดเกล้าฯ ให้พระยาธรรมาธิกรณ์ (บุญรอด) กับพระยาวิจิตรนาวิ เป็นแม่กองคุมช่างและไพร่พล วัดที่กะสร้างพระนคร และพระราชนิเวศน์มณเฑียรสถานใหม่ให้มีลักษณะคล้ายกรุงศรีอยุธยา และในวันที่ 21 เมษายน พ.ศ. 2325 ตรงกันอาทิตย์ เดือน 6 ขึ้น 10 ค่ำ ปีมะเส็ง จัตวาศก จ.ศ. 1144 ก็ได้มีการพระราชพิธียกเสาหลักเมือง จากนั้นจึงเริ่มการสร้างพระราชวังหลวงซึ่งในขั้นแรกนี้สร้างด้วยเครื่องไม้ ร่ายล้อมด้วยปราการพระเนียด เมื่อแล้วเสร็จจึงโปรดเกล้าฯ ให้ตั้งการพระราชพิธีปราบดาภิเษกขึ้น ณ พระราชมณเฑียรสถานสร้างใหม่ โปรดเกล้าฯ ให้มีการเฉลิมฉลองเป็นเวลา 3 วัน ครั้นเสร็จการพระราชพิธีแล้ว จึงโปรดเกล้าฯ ให้ทำการก่อสร้างพระนครต่อให้บริบูรณ์ การสร้างพระนครใหม่ได้เริ่มใน พ.ศ. 2326

ชาญวิทย์ สรรพศิริ (2541 : 246-247) ได้กล่าวถึงอาณาเขตเกาะรัตนโกสินทร์ไว้ว่า

การกำหนดตำแหน่งที่ตั้งและอาณาเขตของกรุงรัตนโกสินทร์

ภาพประกอบ 2 ตำแหน่งที่ตั้งและอาณาเขตของกรุงรัตนโกสินทร์

- ก, ค แนวแม่น้ำเจ้าพระยา เป็นคูเมืองด้านป้องกันศัตรูทางทิศตะวันออก และทิศข้างเคียงได้ดี
 ข, ง แนวแม่น้ำเจ้าพระยา เป็นคูเมืองด้านป้องกันศัตรูทางทิศตะวันตก และทิศข้างเคียงได้ดี (แต่มิขนาดหัวแหลมแคบ ทำให้พื้นที่น้อย)
 จ แนวแม่น้ำเจ้าพระยา เป็นคูเมืองด้านป้องกันศัตรูทางทิศใต้ และทิศข้างเคียงได้ดี
 ช แนวแม่น้ำเจ้าพระยา เป็นคูเมืองด้านป้องกันศัตรูทางทิศตะวันออกเฉียงเหนือ และทิศข้างเคียงได้ดี (แต่มีศัตรูเข้าทางด้านทิศใต้ได้สะดวก และมีขนาดพื้นที่กว้างเกินไป) (สวรค์ ตั้งตรงสิทธิกุล 2540 : 88-89)

ภูมิประเทศบริเวณโดยทั่วไป แถบภาคกลางมีลักษณะเป็นที่ราบลุ่มแม่น้ำ มีแม่น้ำเจ้าพระยาไหลเป็นแนวคดเคี้ยวไปมา เกิดพื้นดินโค้งไปมาหลายบริเวณทั้งขนาดและทิศก็แตกต่างกันไป ความเหมาะสมคือพื้นดินทางฝั่งด้านตะวันออกของแม่น้ำเจ้าพระยา มีพื้นที่เป็นหัวแหลมแต่ผืนเดียว ที่ฐานบ้านหรือกว้างได้รูปพอเหมาะขนาดราชธานี และลำน้ำขวางดินแดนและกองทัพของพม่ายึดครองไว้ ซึ่งอยู่ทางด้านหน้าพื้นดินที่สถาปนาเป็นกรุงรัตนโกสินทร์ จึงถือเอาแม่น้ำเจ้าพระยาเป็นคูเมืองทางด้านทิศตะวันตกและด้านทิศใต้ สามารถป้องกันข้าศึกไม่ให้ยกกองทัพเข้ามาถึงเขตพระนครได้โดยสะดวก และพื้นที่มีลักษณะเหมาะแก่การตั้งรับเป็นอย่างดี

พื้นที่ทางฝั่งตะวันออกบริเวณตรงข้ามพระราชวังสมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรี มีลักษณะที่สามารถขยายอาณาเขตไปได้โดยไม่จำกัดสามารถจะกำหนดขนาดอาณาเขตที่จะสถาปนากษัตริย์รัตนโกสินทร์ได้ตามความประสงค์เห็นสมควรกับกำลังพลในการรักษาราชธานี การขยายเมืองในอนาคตก็ย่อมทำได้

การแบ่งชั้นเขตพื้นที่ของกรุงรัตนโกสินทร์

ภูมิประเทศที่มีลำแม่น้ำเจ้าพระยาไหลทำให้เกิดเป็นคูเมืองขนาดใหญ่ ป้องกันศัตรูทางด้านทิศตะวันตกและทิศใต้ พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก จึงทรงมีวัตถุประสงค์ให้เกิดคูขึ้นรอบล้อมอาณาเขตโดยตลอด จะได้เป็นชัยภูมิที่ดี โดยเฉพาะการป้องกันการโจมตีของฝ่ายตรงข้าม และเกิดลักษณะมีน้ำล้อมรอบอาณาเขตอย่างพระนครหรืออยุธยาซึ่งถือว่าเป็นชัยภูมิที่ดี ทั้งทางด้านศึกสงคราม การคมนาคม และการค้า ยามบ้านเมืองสงบเรียบร้อยปราศจากศึกสงคราม แต่พื้นที่ทางฝั่งตะวันออกของแม่น้ำเจ้าพระยามีคูเดิมอยู่แล้ว เป็นคูเมืองที่มีมาแต่ครั้งกรุงธนบุรี

ซึ่งมีพื้นที่จำกัดไม่มากนัก แต่พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก มีวัตถุประสงค์จะสร้างราชธานีให้มีขนาดใหญ่พอทัดเทียมอย่างกรุงศรีอยุธยา จึงโปรดให้ดำเนินการขุดคูเมืองให้ขยายอาณาเขตออกไป โดยขุดคูเมืองขึ้นใหม่เชื่อมกับแม่น้ำเจ้าพระยาทางด้านเหนือ ทำการขุดคูเป็นลำน้ำโค้งออกมาทางด้านตะวันออกจนมาจรดกับแม่น้ำเจ้าพระยาทางด้านใต้

จากการขุดคูเมืองขยายอาณาเขตออกไป ทำให้แผนผังกรุงรัตนโกสินทร์ที่เกิดขึ้นมีคูสองชั้น จึงโปรดให้พื้นที่ที่ถูกโอบล้อมด้วยแม่น้ำเจ้าพระยากับคูเมืองเดิมเป็นบริเวณพื้นที่ชั้นในของอาณาเขตพระนคร ส่วนคูที่ขุดขึ้นใหม่ล้อมรอบพื้นที่ออกไปเป็นบริเวณพื้นที่ชั้นนอก แล้วเรียกคูที่ขุดล้อมพื้นที่ชั้นนอกกันทั่วไปว่า “คลองรอบกรุง”

นอกจากนั้น เพื่อความสะดวกในการคมนาคมสัญจรติดต่อกันภายในราชธานี ซึ่งในอดีตจนถึงต้นรัตนโกสินทร์วิถีชีวิตของผู้คนภายในกรุงรัตนโกสินทร์ ยังสืบเนื่องมาจากการดำเนินชีวิตต่อเนื่องมาจากสมัยเมื่อครั้งกรุงศรีอยุธยา กรุงธนบุรีการสัญจรติดต่อไปมาหาสู่การค้าขายและการสาธารณสุขโรค จึงอาศัยการคมนาคมทางน้ำ ได้แก่ แม่น้ำ ลำคลอง เป็นสำคัญจนกลายเป็นส่วนหนึ่งของการดำเนินชีวิต (ชาญวิทย์ ศรีพตทิ 2541 : 246-248)

สถาปัตยกรรมวัดที่อยู่ในเกาะรัตนโกสินทร์ ตั้งแต่เริ่มสร้างจนถึงสมัยรัตนโกสินทร์ได้มีการบูรณะปฏิสังขรณ์ตลอดมา ม ร ว แนน้อย ตักศิรี (2537 : 3) เล่าว่า แต่เมื่อบ้านเมืองสงบไม่มีศัตรูรุกราน พระมหากษัตริย์ซึ่งเป็นพระประมุขสูงสุดของชาติ ก็ได้หันมาทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรมของชาติ ด้านการส่งเสริมสนับสนุนช่างและศิลปินสาขาต่างๆ ให้แสดงผลทางศิลปซึ่งแสดงออกถึงวัฒนธรรมของชาติหลากหลายศิลปะและช่างสาขาต่างๆ จึงพร้อมที่จะอุทิศทั้งกำลังกาย กำลังใจทำงานถวายอย่างเต็มความสามารถ ดังจะเห็นได้จากผลงานในสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ที่พระมหากษัตริย์ได้ทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรมของไทยให้เฟื่องฟูขึ้นมามากยิ่งขึ้นแล้วในอดีตโดยโปรดเกล้าฯ ให้สร้างหรือบูรณะปฏิสังขรณ์ศิลปวัตถุขึ้นใหม่ ตามกำลังของเศรษฐกิจและตามความสามารถของช่างและศิลปินที่จะทำขึ้นได้ในขณะนั้น จึงทำให้เห็นวิวัฒนาการทางศิลปะตั้งแต่รัชกาลที่ 1 เป็นต้นมาจนถึงทุกวันนี้

3 ประวัติวัดในเกาะรัตนโกสินทร์

ชาญวิทย์ ศรีพตทิ (2541 : 269-264) ได้กล่าวถึงวัดในเกาะรัตนโกสินทร์ไว้ว่า

จากการที่พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกทรงพระราชนิพนธ์และพิเคราะห์ ในอันที่จะสถาปนากรุงรัตนโกสินทร์ด้วยประการต่างๆ แล้ว จึงทรงเลือกตำแหน่งที่ตั้งของพระราชวัง (พระบรมมหาราชวัง) ให้สถาปนาอยู่ตรงบริเวณริมแม่น้ำเจ้าพระยา ซึ่งมีอาณาเขตอยู่ระหว่างวัดโพธาราม (วัดพระเชตุพนวิมลมังคลารามในปัจจุบัน) กับวัดสลัก (วัดมหาธาตุยุวราชรังสฤษฎิ์ในปัจจุบัน) ซึ่งเป็นสถานที่ตั้งของกลุ่มพระยาราชฯ เศรษฐียูก่อนแล้ว จึงโปรดให้จัดหาที่อยู่ใหม่แทนบริเวณดังกล่าว โดยให้พระยาราชฯ เศรษฐีและชาวจีน ย้ายที่อยู่ไปตั้งบ้านเรือนใหม่ตรงบริเวณที่เป็นสวน มีอาณาเขตตั้งแต่คลอง วัดสามปลื้ม ไปจนถึงคลองวัดสำเพ็ง

จะเห็นได้ว่า พื้นที่บริเวณที่จะสร้างพระราชวัง หรือพระบรมมหาราชวัง เป็นพื้นที่ที่มีขนาดกว้างขวางพอเหมาะ โดยมีวัดขนาดอยู่ 2 ด้าน คือ ด้านทิศเหนือ และทิศใต้ แต่พื้นที่ไม่คับแคบอย่างพระราชวังกรุงธนบุรี ซึ่งมีวัดขนาด 2 ข้างเช่นกัน อีกทั้งยังเป็นทำเลที่ตั้งที่เหมาะสม ถูกตามหลักยุทธศาสตร์ในขณะเวลานั้น

อาณาเขตของพระบรมมหาราชวังกรุงรัตนโกสินทร์นี้ จึงมีวัดตั้งอยู่ใกล้เคียงกับพระบรมมหาราชวัง คือวัดโพธาราม หรือเรียกสามัญว่า วัดโพธิ์ และวัดสลัก หรือเรียกสามัญว่า วัดมหาธาตุ ถึงแม้จะมีการสถาปนาขึ้นภายในพระบรมมหาราชวังตามโบราณราชเพณีก็ตาม แต่ก็มีเพียงเขตพุทธาวาส ซึ่งไม่มีเขตสังฆาวาสสำหรับให้พระภิกษุสามเณรได้จำพรรษา ดังนั้นในการเลือกสถานที่สถาปนาพระบรมมหาราชวัง จึงจำเป็นต้องมีวัดประกอบใกล้เคียงเป็นส่วนหนึ่งขององค์ประกอบโครงสร้างผังบริเวณในกรุงราชธานีเสมอมา ตามแบบอย่างวิธีการพิจารณาเลือกสถานที่หรือสถาปนาวัดขึ้นใหม่ใกล้พระบรมมหาราชวังอย่างเช่นเมื่อครั้งในอดีต เพื่อประโยชน์ในการบำเพ็ญพระราชกุศลต่างๆ ของพระมหากษัตริย์และสะดวกต่อการอาราธนาพระภิกษุสงฆ์ เข้าประกอบพระราชพิธีทางพระพุทธศาสนาในเขตพระบรมมหาราชวัง เช่น พิธีถือน้ำพิพัฒน์สัตยา เป็นต้น การที่ต้องอาศัยพระภิกษุเป็นองค์สมมติสงฆ์ แทนพระอริยสงฆ์ หรือพระอริยบุคคล และวัดต่างๆ มีองค์พระมหากษัตริย์เป็นองค์อุปถัมภ์ ตามแบบอย่างกษัตริย์เมื่อครั้งพุทธกาลตลอดจนกษัตริย์เป็นผู้จัดมาจากสวรรค์ เพื่อลงมาเกิดบนโลกมนุษย์ ทำการประกอบกุศลบุญด้วยการทำนุบำรุงพระพุทธศาสนาให้สืบถาวร

ดังนั้นผังบริเวณของอาณาจักรต่าง ๆ ที่รับสืบทอดปรัชญาทางพระพุทธศาสนาจึงมีวัดเกิดขึ้น จำนวนมากมายในผังบริเวณทั้งในเขตเมืองและในเขตเทวัญอยู่ อย่างเช่นในสมัยสุโขทัยและอยุธยา เป็นต้น ผังบริเวณของกรุงรัตนโกสินทร์ ก็เช่นกัน มีทั้งที่เป็นวัดหลวงมีพระมหากษัตริย์ทรงสถาปนา และวัดสามัญชนที่มีทั้งพระภิกษุ สามเณร อุบาสก อุบาสิกา ที่เลื่อมใสในบวรพระพุทธศาสนาร่วมใจกันก่อสร้าง ตลอดจนการบริจาคทรัพย์สิน หรือแม้แต่การช่วยเหลือกิจกรรมต่างๆ ในการก่อสร้างวัด เช่น การเขียนภาพจิตรกรรมฝาผนัง เล่าเรื่องตั้งแต่พระพุทธประวัติ ไปจนถึงชาดกต่างๆ และคติสอนใจ หรือการช่วยเหลือด้วยการเป็นช่างก่อสร้าง และช่างประดับแขนงต่างๆ รวมกันตกแต่งพระอารามและวัด เพื่อให้สมกับเป็นสถานที่ควรแก่การสักการะบูชา

ม ร ว แนน้อย ศักดิ์ศรีและคณะ (2532 : 2) ได้กล่าวถึงวัดในเกาะรัตนโกสินทร์ว่า

วัด เป็นสถาบันทางพุทธศาสนาที่อยู่ควบคู่กับสังคมไทยมาเป็นเวลานาน จนเปรียบเสมือนเป็นศูนย์กลางของสังคม วัดในอดีตนั้นเป็นศูนย์รวมทางจิตใจของคนในแต่ละท้องถิ่น และมีบทบาทสำคัญต่อชุมชนในสังคมที่วัดนั้นตั้งอยู่ ในการศึกษาวิเคราะห์องค์ประกอบเมืองในเรื่องของตำแหน่งที่ตั้ง และความสัมพันธ์ต่อเนื่องขององค์ประกอบเมืองประเภทต่างๆ นั้น จึงจำเป็นต้องมีการศึกษาตำแหน่งที่ตั้งของวัด ในฐานะเป็นองค์ประกอบสำคัญของชุมชนสำหรับการศึกษากรุงรัตนโกสินทร์ แม้ว่าเราจะประกอบไปด้วยศาสนสถานในศาสนาอื่นแต่ศาสนสถานเหล่านั้น มีจำนวนและความสำคัญไม่เท่ากับวัดในพุทธศาสนา

วัด คือ ศาสนสถานหรือสถานที่ประกอบกิจกรรมทางศาสนา ซึ่งหมายถึงบริเวณที่ประกอบด้านอาคารสิ่งก่อสร้างถาวรวัตถุต่างๆ เพื่อการสักการะบูชาและบำเพ็ญศาสนกิจ รวมถึงสิ่งก่อสร้างเป็นที่อยู่อาศัยของพระในสมัยโบราณเมื่อแรกมีศาสนา (กรมศิลปากร 2539 บทนำ)

วัดหลวง

กรมศิลปากร (2539 : 7-8) ได้กล่าวถึงวัดหลวงไว้ว่า

โบราณสถานที่เป็นวัดสมัยต่างๆ เหล่านี้ ส่วนหนึ่งและอาจจะเป็นส่วนใหญ่คงจะเป็นวัดกษัตริย์สร้าง หรือที่เรียกกันว่าวัดหลวง เพราะการสร้างวัดจะต้องใช้กำลังคนกำลังทรัพย์มากมาย ผู้ที่สร้างวัดตั้งแต่สมัยพุทธกาลเป็นต้นมาจึงมักจะเป็นกษัตริย์ หรือเศรษฐีที่มีฐานสูงทั้งในทางสังคมและทางเศรษฐกิจ ดังจะเห็นได้จากเรื่องราวในพุทธประวัติว่าผู้สร้างวัดถวายได้แก่กษัตริย์แห่งแคว้นต่างๆ และเศรษฐีซึ่งมีฐานะมั่งคั่งเป็นที่ยกย่องนับถือของคนทั่วไป เช่น อนาถบิณฑิกเศรษฐีผู้สร้างวัดพระเชตุวันวิหาร และนางวิสาขา เศรษฐีผู้สร้างวัดบุพผาราม วัดแห่งแรกในพุทธศาสนา คือ วัดเวฬุวันาราม ก็นับว่าสร้างโดยพระเจ้าพิมพิสาร กษัตริย์แห่งแคว้นมคธ จึงถือได้ว่าเป็นวัดหลวงแห่งแรก

สำหรับวัดสมัยโบราณก่อนสมัยสุโขทัยที่เหลือเป็นโบราณสถานอยู่ในประเทศไทยปัจจุบันมีหลักฐานที่เชื่อถือได้ว่าส่วนหนึ่งเป็นวัดหลวง หรือวัดที่กษัตริย์หรือพระราชวงศ์ทรงสร้าง หลักฐานดังกล่าวคือ ศิลปจารึก ซึ่งบางหลักมีข้อความกล่าวถึงเจตนารมณ์การสร้างวัดของพระราชบิดา บางหลักไม่ได้ระบุชัดเจนแต่กล่าวถึงการอุปถัมภ์ การถวายที่ดิน ข้าทาส สิ่งของต่างๆ แก่วิหารหรือศาสนสถานของพระราชบิดา หรือพระราชวงศ์ ศิลปจารึกบางหลักพบ ณ โบราณสถานนั้นๆ จึงเป็นหลักฐานที่ยืนยันได้ว่าโบราณสถานนั้นๆ เป็นวัดที่สร้างหรืออุปถัมภ์โดยกษัตริย์หรือราชวงศ์ เช่น ศิลปจารึกที่บึงบอน 1 มีอายุอยู่ในพุทธศตวรรษที่ 13 - 14 ตัวอักษรปัลลวะ (รูปอักษรแบบที่ใช้อยู่ในราชวงศ์ปัลลวะในประเทศอินเดียตอนใต้) ภาษาสันสกฤต จารึกลงบนเสาสีเหลี่ยม ตั้งอยู่ในบริเวณโบราณสถานบ้านหินขอน อำเภอบึงทองหลวง จังหวัดนครราชสีมา ซึ่งน่าจะเป็นพุทธสถาน เพราะมีเสาดิลาดังคู่กันเป็นโบสถ์ และบางเสามีภาพจำหลักรูปสลู๊ป ข้อความในจารึกกล่าวถึงเจ้าชายที่ออกบวช มีตำแหน่งเป็นราชภิกษุ ได้สร้างเสมาศิลปะ 4 หลัก ได้ถวายวัด 10 วัด แก่คณะสงฆ์ และกล่าวถึงการบริจาคทานถวายสิ่งของต่างๆ รวมทั้งสวน นา และทาส

เมื่อถึงสมัยสุโขทัย ซึ่งมีการจารึกเรื่องราวของบ้านเมือง และพระราชกรณียกิจของพระมหากษัตริย์ลงไว้ในศิลปจารึกเรื่องราวเหล่านั้นได้บอกให้เราทราบว่า พระมหากษัตริย์ทรงเลื่อมใสศรัทธาพระพุทธศาสนาเลื่อมใสศรัทธาซึ่งผ่านเข้ามาจากลังกาทิ้งอย่างลึกซึ้ง ทรงทำนุบำรุงตลอดจนส่งเสริมให้ประชาชน นับถือและปฏิบัติ จารึกหลายหลักกล่าวถึงการสร้างวัดของพระมหากษัตริย์ ประกอบกับหลักฐานที่เหลือให้เห็นอยู่ว่ามีวัดจำนวนมากทั้งวัดในเมือง (ฝ่ายคามวาสี) และวัดนอกเมือง (ฝ่ายอรัญวาสี) ในเขตอรัญญิกในเมืองสุโขทัยและเมืองบริวาร เช่น ศรีรัตนาลัย กำแพงเพชร จึงน่าจะเชื่อว่าวัด

เหล่านี้ส่วนใหญ่คงเป็นวัดหลวงที่สร้าง และอุปถัมภ์โดยพระมหากษัตริย์ โดยเฉพาะในรัชกาลพญามุขมามคำแหง และพระมหาธรรมราชาลิไท ซึ่งครองราชย์เป็นเวลานานและได้ทำการฟื้นฟูบำรุงพระศาสนาเป็นอย่างมาก แม้เรื่องราวในศิลาจารึกต่างๆ ไม่ได้ระบุชัดเจนครบถ้วนว่าพระมหากษัตริย์พระองค์ใดสร้างวัดใดบ้าง นอกจากกล่าวถึงไว้เพียงบางแห่งก็ตาม ครั้นถึงสมัยอยุธยาซึ่งมีการบันทึกเรื่องราวเหตุการณ์บ้านเมืองในเอกสารต่างๆ เช่น พระราชพงศาวดาร จดหมายเหตุ เป็นต้น เรื่องราวเหล่านั้นแสดงให้เห็นว่า พระมหากษัตริย์ทรงสร้างวัดแทบจะทุกรัชกาล ยกเว้นรัชกาลที่ครองราชย์เพียงระยะสั้น หรือมีเหตุการณ์ไม่ปกติเกิดขึ้นในบ้านเมือง ถึงสมัย รัตนโกสินทร์ แม้ในเชิงต้นๆ ยังต้องคอย รบทัพจับศึกเพื่อป้องกันรักษาเอกราชและบ้านเมือง แต่ พระมหากษัตริย์ตั้งแต่รัชกาลที่ 1 ถึงรัชกาลที่ 5 ก็ทรงสร้างและปฏิสังขรณ์วัดเป็นจำนวนมาก รวมทั้งเจ้านายในพระบรมราชวงศ์ก็รวมแรงรวมใจกันสร้างและปฏิสังขรณ์ด้วย หลังจากรัชกาลที่ 5 เป็นต้นมา สถานการณ์บ้านเมืองเปลี่ยนไป เนื่องจากได้รับกระแสวัฒนธรรมตะวันตกมากขึ้น จำเป็นต้องปรับปรุงพัฒนาประเทศให้ทันกับความเปลี่ยนแปลง อย่างไรก็ตามพระมหากษัตริย์ยังทรงเลื่อมใสและอุปถัมภ์ พระศาสนา ตลอดจนวัดวาอารามอย่างสม่ำเสมอ แต่ในสมัยนี้ความจำเป็นในการสร้างวัดลดน้อยลง เมื่อเทียบกับความจำเป็นในการพัฒนาประเทศและประชาชนในด้านอื่นๆ เช่น การศึกษา การสาธารณสุข เป็นต้น จึงไม่ปรากฏว่าพระมหากษัตริย์ตั้งแต่รัชกาลที่ 6 เป็นต้นมา ทรงสร้างวัดขึ้นใหม่ เว้นแต่รัฐบาลหรือประชาชนสร้างถวาย

วัดหลวงในปัจจุบัน

คำว่า “วัดหลวง” ในความเข้าใจของคนทั่วไปก็คือ วัดที่พระมหากษัตริย์ หรือเจ้านายชั้นสูงใน พระบรมราชวงศ์ทรงสร้างและปฏิสังขรณ์ แต่คำจำกัดความของวัดหลวงในปัจจุบันมีความหมายกว้างไปกว่านั้น เพราะวัดที่ราษฎรสร้างหรือที่เรียกว่า “วัดราษฎร์” ก็สามารถยกระดับขึ้นเป็นหลวงได้ ทั้งนี้เนื่องจากเคยมีประเพณีปฏิบัติมาแต่เดิมที่เจ้านายข้าราชการบริพารหรือประชาชนสร้างวัดถวาย และพระมหากษัตริย์ทรงรับไว้เป็นพระอารามหลวง รัฐบาลเล็งเห็นว่าการยกฐานะวัดราษฎร์ขึ้นเป็นวัดหลวง เป็นวิธีหนึ่งที่จะช่วย เชิดชูพระพุทธศาสนาให้เจริญรุ่งเรือง จึงได้กำหนดให้วัดที่สมควรได้รับเกียรติยกย่องเป็นพิเศษ ขอพระราชทานยกฐานะขึ้นเป็นพระอารามหลวงได้ โดยออกเป็นระเบียบกระทรวงศึกษาธิการว่าด้วยการยกวัดราษฎร์ขึ้นเป็นพระอารามหลวง เมื่อ พ.ศ. 2518

ในบริเวณศึกษาหัวเสาของวัดที่เป็นพระอุโบสถ และพระวิหารในเกาะรัตนโกสินทร์นั้น จากการสำรวจพบว่ามีจำนวนวัดทั้งหมด 15 วัด ซึ่งเป็นวัดหลวงหรือพระอารามหลวง ทั้งหมด 15 วัด ดังนี้

1 วัดพระศรีรัตนศาสดาราม

กรมศิลปากร (2525 : 36-40) ได้กล่าวถึงวัดพระศรีรัตนศาสดาราม ไว้ว่า

วัดพระศรีรัตนศาสดาราม เรียกกันเป็นสามัญว่า วัดพระแก้ว ตั้งอยู่ในเขตพระราชฐานชั้นนอก ทางทิศตะวันออกของพระบรมมหาราชวัง มีพระระเบียงล้อมรอบเป็นอาณาบริเวณ ทางด้านหน้ามีประตู สวัสดิโสภณ ซึ่งเป็นประตูกำแพงพระบรมมหาราชวังเป็นทางเข้าพระอาราม สามารถติดต่อกับเขตพระราชฐานชั้นกลางได้ทางประตูคูลิตศาสตร์

ประวัติความเป็นมา

พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช โปรดให้สร้างขึ้นเมื่อ พ.ศ. 2325 พร้อมกับการสร้างพระบรมมหาราชวังและกรุงรัตนโกสินทร์ ตามประเพณีการสร้างพระอารามในพระราชฐานสมัยอยุธยา โดยมีพระราชประสงค์จะให้เป็นที่ประดิษฐานพระพุทธรูปมหาธรรมนิรันดร์ปฏิมากร และเป็นสถานที่บำเพ็ญพระราชกุศล ได้อัญเชิญพระพุทธรูปมหาธรรมนิรันดร์ปฏิมากรจากกรุงธนบุรีมาประดิษฐาน เมื่อวันที่ 27 มีนาคม พ.ศ. 2327

วัดพระศรีรัตนศาสดารามได้รับการบูรณะปฏิสังขรณ์มาแล้วหลายครั้ง คือ ในรัชกาลที่ 1, 3, 4 ในรัชกาลที่ 5 บูรณะทั้งพระอารามเนื่องในพระราชพิธีฉลองพระนครครบ 100 ปี ในรัชกาลที่ 7 บูรณะทั้งพระอารามเนื่องในพระราชพิธีฉลองพระนครครบ 150 ปี ในรัชกาลปัจจุบัน ได้เคยบูรณะสวนที่ชำรุด ตลอดจนภาพจิตรกรรมฝาผนังที่พระระเบียงมาแล้ว และเนื่องในงานสมโภชกรุงรัตนโกสินทร์ 200 ปี ซึ่งรัฐบาลจัดขึ้น ใน พ.ศ. 2525 นั้น รัฐบาลได้จัดตั้งคณะกรรมการขึ้นคณะหนึ่ง ทำหน้าที่ควบคุมการบูรณะวัดพระศรีรัตนศาสดารามทั่วทั้งพระอาราม และพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ แต่งตั้งสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี เป็นองค์ประธาน เพื่อให้การดำเนินงานเสร็จทันงานสมโภช

สิ่งสำคัญภายในวัด

พระอุโบสถ สร้างในรัชกาลพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช เป็นอาคารก่ออิฐถือปูนตามแบบสถาปัตยกรรมไทย หลังคาเป็นมุขลด 3 ชั้น มีระเบียงเดินได้รอบ โดยมีหลังคาเป็นพาไลคลุม รองรับด้วยเสานางเรียง ปิดทองประดับกระจกทั้งต้น พนักระเบียงทำเป็นลูกฟักประดับกระเบื้องเคลือบสี ผนังพระอุโบสถเดิมเขียนลายรดน้ำบนพื้นสีแดงชาด ในรัชกาลที่ 3 โปรดให้ซ่อมแปลงเป็นลายหมึกขาวปิดทองประดับกระจกดังปรากฏในปัจจุบัน ชุมประติมากรรมเป็นทรงมณฑปปิดทองประดับกระจก บานประติมากรรมต่างทั้งหมดประดับมุกฝีมือช่างรัชกาลที่ 1 ที่หน้ากระดานฐานปัทม์ของพระอุโบสถประดับด้วยรูปครุฑโลหะปิดทองเรียงรายโดยรอบ มีบันไดขึ้นสู่พระอุโบสถด้านหน้าและด้านหลัง ด้านละ 3 บันได เชิงบันไดมีรูปสิงห์หล่อด้วยสำริดยืนแทนประจักษ์บันไดละ 1 คู่ รวม 12 ตัว คู่หนึ่งได้มาจากกัมพูชา มีราวเทียนหล่อด้วยทองแดงตั้งรอบพระอุโบสถ 4 ด้าน

ภายในพระอุโบสถเป็นที่ประดิษฐานพระพุทธรูปสำคัญของกรุงรัตนโกสินทร์ คือ พระพุทธมหายานีรัตนปฏิมากร ประดิษฐานบนบุษบกหุ้มทองซึ่งตั้งอยู่บนเบญจา 3 ชั้น ด้านหน้าซีกซ้ายประดิษฐานพระพุทธรูปฉลองพระองค์ในรัชกาลที่ 1 และ 2 ซึ่งพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงสร้าง และมีพระสัมพุทธพรณีประดิษฐานอยู่บนฐานซีกขวาด้านหน้ารอบพระอุโบสถล้อมด้วยกำแพงแก้วประดับกระเบื้องเคลือบสีมีลวดลาย และมีซุ้มสีมาตั้งประจำ ทั้ง 8 ทิศ ลักษณะซุ้มเป็นซุ้มก่ออิฐถือปูนปิดทองประดับกระจก ยอดเจดีย์ 5 ยอด สีมาคู่หล่อด้วยโลหะ

พระระเบียง เปรียบเสมือนกำแพงของวัดพระศรีรัตนศาสดาราม

ศาลาราย 12 หลัง ตั้งอยู่รอบนอกกำแพงแก้วพระอุโบสถ

หอพระราชมณเฑียร อยู่ด้านหลังพระอุโบสถบนกำแพงแก้วด้านเหนือ

หอพระราชพงศาวดาร ตั้งอยู่หลังพระอุโบสถบนกำแพงแก้วด้านใต้

หอพระคันธารราษฎร์ ตั้งอยู่ที่มุมพระระเบียงด้านตะวันออก หน้าพระอุโบสถ

มณฑปยอศปรางค์ ตั้งอยู่ด้านหลังหอพระคันธารราษฎร์

หอระฆัง อยู่ทางใต้ของพระอุโบสถ

ปราสาทพระเทพบิดร เป็นปราสาทยอศปรางค์ ตั้งอยู่บนไพทรีระหว่างพระอุโบสถและหอพระมณเฑียรธรรม

เจดีย์ทอง 2 องค์ ตั้งอยู่หน้าฐานไพทีปราสาทพระเทพบิดร

พระมณฑป ตั้งอยู่ด้านหลังปราสาทพระเทพบิดร

พระศรีรัตนเจดีย์ อยู่ด้านตะวันตกของพระมณฑป

นครวัดจำลอง ตั้งอยู่ด้านเหนือพระมณฑป

บุษบกประดิษฐานพระบรมราชสัญลักษณ์และรูปช้างโลหะ ตั้งอยู่รอบพระมณฑป

เจดีย์เหลี่ยมทรงเครื่อง 4 องค์ ตั้งอยู่ที่มุมไพที

หอมณเฑียรธรรม อยู่ทางด้านเหนือของปราสาทพระเทพบิดร หอมณเฑียรธรรมนี้ เป็นอาคารทรงไทย

วิหารยอศ อยู่ระหว่างหอมณเฑียรธรรมและหอพระนาก

หอพระนาก อยู่ด้านหลังวิหารยอศ

พระอัฐยามหาเจดีย์ ตั้งเรียงรายอยู่ทางด้านหน้าพระอารามอยู่นอกวงพระระเบียง 6 องค์ ในวงพระระเบียง 2 องค์

นอกจากสิ่งก่อสร้างต่างๆ ที่กล่าวมานี้ ในบริเวณวัดพระศรีรัตนศาสดารามยังมีภูเขาจำลองแทนดิน ตลอดจนตุ๊กตาหินเครื่องประดับอื่นๆ สิ่งเหล่านี้พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวโปรดให้แบ่งไปประดับที่พระอารามอื่นด้วย เพื่ออุทิศพระราชกุศลถวายแด่พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย สมเด็จพระบรมชนกนาถ

2 วัดพระเชตุพนวิมลมังคลารามราชวรมหาวิหาร

วัดพระเชตุพนวิมลมังคลารามราชวรมหาวิหาร เป็นพระอารามหลวงชั้นเอก ชนิดราชวรมหาวิหาร ตั้งอยู่เลขที่ 2 แขวงพระบรมมหาราชวัง เขตพระนคร กรุงเทพมหานคร

กรมศิลปากร (2525 82-85) ได้กล่าวถึงวัดพระเชตุพนวิมลมังคลารามราชวรมหาวิหาร ไว้ว่า

ประวัติความเป็นมา

วัดนี้เป็นวัดโบราณสร้างตั้งแต่ครั้งสมัยกรุงศรีอยุธยาเป็นราชธานี ไม่ปรากฏประวัติการสร้าง เดิมเรียกว่า "วัดโพธาราม" ในสมัยกรุงธนบุรี วัดโพธารามได้รับการบูรณะปฏิสังขรณ์ และยกฐานะขึ้นเป็นพระอารามหลวงและมีเจ้าอาวาสชั้นพระราชอาคันตุกะ เมื่อถึงสมัยรัตนโกสินทร์พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช โปรดให้สถาปนาวัดนี้ใหม่ทั้งพระอารามใน พ.ศ. 2331 ทรงสร้างพระอุโบสถ พระระเบียง พระวิหาร ฯลฯ และบูรณะของเดิมที่มีอยู่แล้ว โปรดให้อัญเชิญพระพุทธรูปจาก วัดร้างตามหัวเมืองต่าง ๆ มาประดิษฐานเป็นพระประธานในพระอุโบสถ พระวิหารทิศ ตลอดจนพระระเบียงชั้นนอกชั้นใน พร้อมทั้งเขียนเรื่องพระชาดกพาร้อยห้าสิบพระชาติ ตำรายา และฤๅษีคัตถ์คนไว้เป็นวิทยาทานที่ศาลาราย เสร็จแล้วโปรดให้จัดงานฉลองใน พ.ศ. 2344 พระราชทานนามว่า "วัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม" ถือเป็นวัดประจำรัชกาลของพระองค์

วัดพระเชตุพนฯ เป็นพระอารามหลวงสำคัญคู่บ้านคู่เมืองมาตั้งแต่สมัยโบราณ พระมหากษัตริย์ ทุกรัชกาล ถือเป็นพระราชประเพณีที่จะทรงบูรณะซ่อมแซมให้พระอารามแห่งนี้อยู่ในสภาพดี ถาวรวัตถุต่าง ๆ ในวัดจึงมีส่วนสัมพันธ์กับพระราชวงศ์และประวัติศาสตร์ของชาติอย่างลึกซึ้ง สำหรับประชาชนวัดพระเชตุพนฯ เปรียบเสมือนมหาวิทยาลัยแห่งแรกของไทย เพราะเป็นที่รวบรวมสรรพศาสตร์ วรรณกรรม หรือการแพทย์ นอกจากนี้ วัดพระเชตุพนฯ ยังเป็นที่รวมแห่งโบราณวัตถุอันทรงคุณค่าทั้งด้านประวัติศาสตร์ และศิลปกรรม จนได้รับการประกาศขึ้นทะเบียนเป็นโบราณสถานสำคัญของชาติใน พ.ศ. 2492

สิ่งสำคัญภายในวัด

พระวิหารทิศ มี 5 หลัง คือ

- 1 พระวิหารทิศตะวันออกมุขหลัง ชั้นใน ประดิษฐานพระพุทธรูปยืนปางห้ามสมุทร สูง 20 ศอก ทรงพระนามว่า พระพุทธโลกนาถ
- 2 พระวิหารทิศตะวันออกชั้นนอก ประดิษฐานพระพุทธรูปหล่อด้วยนาก ปางมารวิชัย หน้าตักกว้าง 3 ศอก 1 คืบ พระนามว่า พระพุทธมารวิชัยอภัยปักษ์
- 3 พระวิหารทิศใต้ ประดิษฐานพระพุทธรูปปางมารวิชัย หน้าตัก 4 ศอก 5 นิ้ว มีพระปัญจวัคคีย์นั่งสลับพระธรรมเทศนาประกอบ พระนามว่า พระพุทธชินราช วโรวาทธรรมจักร
- 4 พระวิหารทิศตะวันตก ประดิษฐานพระพุทธรูปปางมารวิชัย มีนาคปรก หน้าตัก 3 ศอก 1 คืบ 10 นิ้ว พระนามว่า พระพุทธชินสีห์มุนีนาถ อุกอสาบลี
- 5 พระวิหารทิศเหนือ ประดิษฐานพระพุทธรูปปางปาเลไลยก์หล่อใหม่ สูง 8 ศอก 1 คืบ 5 นิ้ว พระนามว่า พระพุทธปาเลไลยก์

ศาลาการเปรียญ เป็นอาคารทรงไทย หลังคามุงกระเบื้องมีช่อฟ้า ใบระกา หน้าบันปิดทองประดับกระจก

พระมณฑป คือหอพระไตรปิฎก

วิหารพระพุทธไสยาสน์ เป็นอาคารทรงไทยก่ออิฐถือปูน หลังคาลด 3 ชั้น มุงกระเบื้องเคลือบ มีช่อฟ้า ใบระกา หางหงส์ หน้าบันปิดทองทรงมงกุฎ ภายในประดิษฐานพระพุทธไสยาสน์ เป็นพระพุทธรูปปูนปั้น ยาว 1 เส้น 3 วา พื้นพระบาทประดับมุกเป็นภาพมงคล 108 ประการ

พระปรารักษ์มหาธาตุ 4 องค์ อยู่ภายในวงพระระเบียง

พระมหาเจดีย์ประจำรัชกาล จำนวน 4 องค์

1 พระมหาเจดีย์สรเพชญ์ดาญาณ

2 พระมหาเจดีย์ศิลปกรรมกลนิตาน

3 พระมหาเจดีย์มุนีปัตติวิหาร

4 พระมหาเจดีย์ประจำพระองค์พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว

พระระเบียง มีอยู่ 2 ชั้น คือ ชั้นนอก และชั้นใน

พระเจดีย์ทูลละ 5 องค์บนฐานเดียว เป็นเจดีย์เหลี่ยมย่อมุมประดับกระเบื้อง

พระเจดีย์ราย 71 องค์ อยู่รอบนอกพระระเบียง สูง 3 วา 2 คอก เป็นเวดีย์เหลี่ยมย่อมุมไม้ 12 ประดับกระเบื้อง ฐานศิลา

ศาลาราย

กำแพงและซุ้มประตู

พระระเบียงรอบพระมหาเจดีย์

หอระฆัง มี 2 หอ อยู่ทางเข้าวิหารพระนอนและศาลาการเปรียญ ประดับด้วยกระเบื้องถ้วยทั้ง 2 หลัง

กำแพง สระน้ำ และสวน ทางด้านเหนือพระมณฑป เป็นสวนมีสวนปลูกพันธุ์ไม้ต่าง ๆ มีเก๋งจีน 1 หลัง ผนังภายในมีภาพจิตรกรรมเรื่องสามก๊ก บริเวณสวนและเก๋งมีกำแพงล้อมรอบ ด้านใต้พระมณฑปมี สระน้ำ ริมสระมีกุฎาและตึกทรงฝรั่ง ผนังภายในมีจิตรกรรม เรียกว่า ฝรั่งสิบสามห้าง ปัจจุบันลบเลือนแล้ว

3 วัดราชประดิษฐสถิตมหาสีมารามราชวรวิหาร

กรมศิลปากร (2525 : 54-56) ได้กล่าวถึงวัดราชประดิษฐสถิตมหาสีมารามราชวรวิหาร ไว้ว่า

วัดราชประดิษฐสถิตมหาสีมารามราชวรวิหาร เป็นพระอารามหลวงชั้นเอก ชนิดราชวรวิหารตั้งอยู่ในท้องที่ตำบลพระบรมมหาราชวัง เขตพระนคร กรุงเทพฯ มีเนื้อที่ทั้งหมด 2 ไร่ 3 งาน 20 ตารางวา

ประวัติความเป็นมา

วัดนี้ พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงสร้างขึ้น เพื่อให้ต้องตามประเพณีโบราณที่ว่า ในราชธานีจะต้องมีวัดสำคัญประจำ 3 วัด ได้แก่ วัดมหาธาตุ วัดราชบูรณะ และวัดราชประดิษฐ์ ดังปรากฏว่าในสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ สมเด็จพระบวรราชเจ้ามหาสุรสิงหนาท วังหน้าในรัชกาลที่ 1 ได้ทรงบูรณะวัดสลัก ซึ่งต่อมาได้นามว่าวัดมหาธาตุ และเจ้าฟ้ากรมหลวงเทพหริรักษ์ พระเจ้าหลานเธอ ในรัชกาลที่ 1 ทรงบูรณะวัดเลียบ ซึ่งต่อมาได้นามว่าวัดราชบูรณะ ยังขาดแต่วัดราชประดิษฐ์ เท่านั้น จึงทรงสร้างขึ้นใหม่เพื่อให้ครบตามประเพณีโบราณ นอกจากนี้แล้ว การที่ทรงสร้างวัดนี้ขึ้น ก็เพื่ออุทิศถวายแก่พระสงฆ์ฝ่ายธรรมยุติกนิกายโดยเฉพาะ เพื่อประโยชน์ในพระองค์ เจ้านาย และข้าราชการฝ่ายหน้าในทั้งหลาย ที่จะมียศฝ่าย ธรรมยุตอยู่ใกล้ๆ พระบรมมหาราชวัง และสามารถทำบุญให้ทานตามคติฝ่ายธรรมยุตได้สะดวก วัดราชประดิษฐ์ จึงได้ชื่อว่าเป็นวัดแรกที่สร้างขึ้นเพื่อพระสงฆ์ฝ่ายธรรมยุต ด้วยเหตุที่วัดธรรมยุตอื่นๆ ซึ่งมีอยู่ในขณะนั้นเป็นวัดที่แปลงมาจากฝ่ายมหานิกายทั้งสิ้น

ที่ดินซึ่งเป็นที่ตั้งของวัดราชประดิษฐ์ นั้น เดิมในรัชกาลที่ 1 และ 2 เป็นที่หลวงสำหรับพระราชทานเป็นที่อาศัยแก่ข้าราชการที่ต้องพระราชประสงค์ให้อยู่ใกล้ๆ ครั้นถึงรัชกาลที่ 3 โปรดให้ใช้ที่ดินบริเวณนี้เป็นสวนกาดแพของหลวง มาในรัชกาลที่ 4 ไม่มีการทำสวนกาดแพอีก พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวมีพระราชดำริว่าเป็นสถานที่เหมาะแก่การสร้างวัดธรรมยุต แต่ทรงถือว่าเป็นที่ดินสวนกลางของแผ่นดิน ไม่สมควรยกมาถวายเฉพาะพระสงฆ์คณะธรรมยุตเป็นพิเศษ จึงโปรดให้กรมพระนครบาลไปตรวจวัดพื้นที่ แล้วพระราชทานพระราชทรัพย์ส่วนพระองค์ซื้อที่ดินแห่งอื่น แลกกับที่ดินผืนนี้เพื่อใช้ราชการ จากนั้นจึงพระราชทานวิสุงคามสีมาให้สร้างวัด โดยโปรดให้พระยาราชสงคราม (ทองสุข) เป็นแม่กองดำเนินการเริ่มก่อสร้างในวันศุกร์ แรม 2 ค่ำ เดือน 8 ปีชวด จุลศักราช 1226 ตรงกับวันที่ 26 พฤศจิกายน 2407 ใช้เวลาก่อสร้างประมาณ 9 เดือนเศษจึงแล้วเสร็จ เดิมพระราชทานนามไว้ก่อนสร้างวัดว่า "วัดราชประดิษฐสถิตธรรมยุติกอาราม" เมื่อสร้างเสร็จแล้วได้เปลี่ยนเป็น "วัดราชประดิษฐสถิตมหาสีมาราม" ทั้งนี้คงให้เหมาะสมกับเป็นที่ประดิษฐานหลักศิลา ซึ่งเป็นสีมาจารึกคาถาภาษาบาลี และภาษาไทยอันเป็นบทพระราชนิพนธ์ รวม 10 หลัก

วัดราชประดิษฐสถิตมหาสีมารามราชวรวิหาร นับเป็นพระอารามหลวงที่สำคัญยิ่งพระอารามหนึ่งในพระบรมมหาราชวังจักรี และมีคุณค่าทั้งด้านประวัติศาสตร์และศิลปกรรมอย่างครบถ้วน กรมศิลปากรจึงประกาศขึ้นทะเบียนเป็นโบราณสถานเมื่อ พ.ศ. 2492 และได้รับเข้าอยู่ในพระบรมราชูปถัมภ์ของพระมหากษัตริย์ทุกพระองค์สืบมาจนถึงปัจจุบันนี้

สิ่งสำคัญภายในวัด

พระวิหารหลวงหรือพระอุโบสถ ตั้งอยู่บนฐานสูง มีลักษณะและทรวดทรงตามแบบสถาปัตยกรรมไทย ตัวพระวิหารยาว 7 ห้อง มีมุขด้านหน้าและหลัง มีเสาด้านรองรับชายคากระเบื้องโดยรอบ ผนังภายนอกประดับด้วยหินอ่อน หลังคามุงกระเบื้องเคลือบสี ประดับช่อฟ้า ใบระกาซึ่งลงรักปิดทองประดับกระจก หน้าบันหน้าหลังเป็นเครื่องหมายประจำ

พระองค์พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว คือรูปพระมหาพิชัยมงกุฎอยู่เหนือพระแสงขรรค์คู่ มีพานแว่นฟ้ารองรับ วางบนหลังช้าง 6 เชือก กระหนาบด้วยฉัตร 5 ชั้น รูปทั้งหมดลงรักปิดทอง ชุ่มประคุดและหน้าต่างทุกบานเป็นลายปูนปั้นทรงมงกุฎ บานประคุดสลักไว้เป็นลายก้านแย่งซ้อนกัน 2 ชั้น ปิดทองประดับกระจก ผังด้านหลังพระวิหารมีชুমศิลาจารึกประกาศในพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว 2 ฉบับในแผนเดียวกัน ประกาศฉบับแรก พ.ศ. 2407 กล่าวถึงการสร้างวัดถวายพระสงฆ์คณะธรรมยุต ฉบับหลัง พ.ศ. 2408 ประกาศการผูกพัทธสีมาวัด

เหนือบานประตูหน้าต่างด้านในพระวิหารยังมีแผ่นหินอ่อนจารึกพุทธภาษิต รวมทั้งสิ้น 18 แผ่น กรอบจารึกเหล่านี้เป็นลายปูนปั้นประดับกระจกสีงดงามมาก

ปาสานเจดีย์ อยู่ด้านหลังพระอุโบสถ เป็นเจดีย์ทรงกลมฐานสี่เหลี่ยมประดับด้วยกระเบื้อง หินอ่อนทั้งหมด

ปราสาทขอม อยู่บนลานไพลีด้านหลังพระอุโบสถถัดพระเจดีย์ออกไป เป็นปราสาทก่ออิฐถือปูน ทรงสี่เหลี่ยม มียอดปราสาทอย่างขอม

หอไตร อยู่บนลานไพลีด้านตะวันออกของพระอุโบสถ มีลักษณะเป็นปราสาทยอดปราสาทแบบขอม ตัวปราสาทก่ออิฐถือปูน

หอพระจอม อยู่บนลานไพลีด้านตะวันตกของพระอุโบสถ

4 วัดบูรณศิริมัตถาราม

กรมศิลปากร (2525 : 177) ได้กล่าวถึงวัดบูรณศิริมัตถาราม ไว้ว่า

วัดบูรณศิริมัตถาราม เป็นพระอารามหลวงชั้นตรี ชนิดสามัญ ตั้งอยู่ริมถนนอัษฎางค์ แขวงเจ้าพອเสื่อ เขตพระนคร กรุงเทพมหานคร

ประวัติความเป็นมา

เจ้าพระยาสุรธรรมมนตรี (บุญศรี) เมื่อยังดำรงตำแหน่งพระยาพิพัฒน์โกษา สร้างในสถานที่ซึ่งเป็นบ้านเกิดของท่าน พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ พระราชทานนามว่าวัดศิริอำมาตยาราม ครั้นถึงรัชกาลพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว พระราชทานนามใหม่ว่าวัดบุญศิริมัตถาราม ต่อมาตั้งแต่รัชกาลพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวจนถึงปัจจุบัน เรียกว่าวัดบูรณศิริมัตถาราม แต่ไม่ปรากฏหลักฐานการเปลี่ยนชื่อเรียก

ได้มีการบูรณะปฏิสังขรณ์สิ่งต่าง ๆ ในพระอารามหลายครั้ง มีการบูรณะปฏิสังขรณ์ครั้งใหญ่ ใน พ.ศ. 2451 สมัยพระเนกาขัมมณี (เสน) เป็นเจ้าอาวาส ได้บูรณะพระอุโบสถ พระเจดีย์ กุฏิเสนาสนะ ตลอดจนถนนภายในพระอาราม และหลังจากนั้นก็ได้มีการบูรณะตลอดมาจนปัจจุบัน

สิ่งสำคัญภายในวัด

พระเจดีย์ เป็นพระเจดีย์ใหญ่อยู่ด้านหลังพระอุโบสถ เป็นเจดีย์ย่อมไม้สิบสอง ก่ออิฐถือปูน

หอระฆัง ทำเป็นสองชั้น มีบันไดขึ้นไปถึงชั้นบนที่แขวนระฆัง

5. วัดบวรสถานสุทธาวาส

กรมศิลปากร (2525 : 174-176) ได้กล่าวถึงวัดบวรสถานสุทธาวาส ไว้ว่า

วัดบวรสถานสุทธาวาส หรือเรียกกันเป็นสามัญว่า "วัดพระแก้ววังหน้า" เป็นวัดที่อยู่ในเขตวังเช่นเดียวกับวัดพระศรีรัตนศาสดารามอยู่ในเขตพระบรมมหาราชวัง คือ ตั้งอยู่ในบริเวณพระราชวังบวรสถานมงคลด้านหน้า

ประวัติความเป็นมา

เดิมบริเวณวัดบวรสถานสุทธาวาสนี้ สมเด็จพระบวรราชเจ้ามหาสุรสิงหนาท โปรดให้สร้างวัดประธานแก่นักชี ผู้เป็นมารดาของน้ององค์น้อยและน้ององค์เภา พระสมเือกพร้อมทั้งชีอื่นที่เป็นบริวาร ถึงสมัยรัชกาลที่ 2 ไม่มีชีอันสมควรแก่การอุปการะ สมเด็จพระบวรราชเจ้ามหาเสนานุรักษ์จึงโปรดให้รื้อวัดชีทำเป็นสวนเลี้ยงกระต่าย

ต่อมา สมเด็จพระบวรราชเจ้ามหาศักดิพลเสพ ทรงอุทิศที่ดินกระต่ายสร้างวัดบวรสถานสุทธาวาสเป็นพุทธบูชา สาเหตุการสร้างไม่ชัด กล่าวการสร้างขึ้นเพื่อแก้บนหรือเฉลิมพระเกียรติที่ได้เสด็จยกกองทัพไปปราบเวียงจันทน์ โดยเหตุที่เป็นวัดในพระราชวังจึงไม่มีพระภิกษุสงฆ์จำพรรษา

พระอุโบสถที่ยังคงอยู่ในปัจจุบันนี้ เติมสมเด็จพระบวรราชเจ้ามหาศักดิพลเสพ มีพระดำริจะสร้างเป็นยอดปราสาท แต่พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวโปรดให้ห้าม เพราะไม่มีธรรมเนียมที่จะมีปราสาทในพระราชวังบวรฯ มาก่อน สมเด็จพระบวรราชเจ้ามหาศักดิพลเสพจึงทรงเปลี่ยนเป็นหลังคาจตุรมุข ทรงเสาะหาพระพุทธรูปและเครื่องศิลาโบราณ ต่างๆ มาตกแต่ง เช่น พระเจดีย์ก็ได้ดัดแปลงอย่างพระเจดีย์ธาตุพนมมา เป็นต้น ทรงสร้างพระพุทธรูปยืนองค์หนึ่ง ประดิษฐานในพระอุโบสถไม่ทันเสร็จก็ประชวรหนัก ทรงจับผ้าห่มประทานพระองค์เจ้าดาราวดี พระอัครชายา ดำรัสสั่งว่า ถ้าผู้ใดเป็นใหญ่ได้บูรณะวัดแห่งนี้ ให้ถวายผ้าผืนนี้ให้ทรงห่มพระประธานด้วย เมื่อสมเด็จพระบวรราชเจ้ามหาศักดิพลเสพสวรรคต การก่อสร้างวัดบวรสถานสุทธาวาสยังค้างอยู่

พระบาทสมเด็จพระปิ่นเกล้าเจ้าอยู่หัว โปรดให้บูรณะปฏิสังขรณ์เพิ่มเติมจนสำเร็จเรียบร้อย มีพระราชดำริจะให้เชิญพระพุทธรูปสิ่งศักดิ์สิทธิ์มาประดิษฐานเป็นพระประธานในพระอุโบสถ

ในรัชกาลพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เมื่อเลิกตำแหน่งกรมพระราชวังบวรสถานมงคลแล้ว พระราชวังบวรฯ ขาดผู้ดูแลรักษาป้อมปราการและอาคารต่างๆ ข้าราชการทุจริตโหดร้าย พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าฯ ทรงพระราชดำริว่า การบูรณะปฏิสังขรณ์ทั้งหมดย่อมสิ้นเปลืองมาก ควรรักษาแต่สิ่งที่สำคัญไว้ จึงโปรดให้รื้อป้อมปราการ ตลอดจนสถานที่ต่างๆ คงไว้แต่พระอุโบสถวัดบวรสถานสุทธาวาส เพื่อขยายท้องสนามหลวงด้านเหนือและด้านถนนราชดำเนินใน

พ.ศ. 2443 เมื่อจะพระราชทานเพลิงพระศพ สมเด็จพระบรมโอรสาธิราช เจ้าฟ้ามหาวชิรุณหิศ สยามมกุฎราชกุมาร พระอุโบสถวัดบวรสถานสุทธาวาสได้รับการตกแต่งให้เป็น พระเมรุพิมาณที่ประดิษฐานพระศพเวลาสมโภชและทรงบำเพ็ญพระราชกุศล แทนพระเมรุท้องสนามหลวงอย่างแตกก่อน

พ.ศ. 2480 รัฐบาลสมัยนั้นได้อนุมัติให้กรมศิลปากรซ่อมพระอุโบสถเพราะชำรุดทรุดโทรมมาก

ต่อมาสมัยรัฐบาลคณะปฏิวัติ จอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ นายกรัฐมนตรี มีคำสั่งให้กรมศิลปากรและสำนักงานประมาณร่วมกันพิจารณาปฏิสังขรณ์ให้คงสภาพเดิม

สิ่งสำคัญภายในวัด

พระอุโบสถ อาคารเป็นลักษณะทรงไทยแบบจตุรมุข ก่ออิฐถือปูน ยกพื้นสูงมีบันไดขึ้นไปสู่พระอุโบสถ แบ่งเป็น 3 ชั้น แต่ละชั้นมีพระระเบียงรอบ ที่พระระเบียงชั้นที่ 1 บนเสากำแพงทำเป็นรูปดอกบัว รอบซาลาระเบียงชั้นที่ 1 มีคูหาสิงห์จีนประดับ ตามมุมมีบันไดขึ้นไปสู่พระระเบียงชั้นที่ 2 ตรงมุขซาลาพระระเบียงทั้ง 4 มุมเป็นที่ประดิษฐานซุ้มสีมาประจำทั้ง 4 ทิศ ซุ้มสีมาสร้างแบบกอธิคถือปูน มียอดเป็นพระปรางค์ มีบันไดขึ้นไปซาลาพระระเบียง ชั้นที่ 3 บนกำแพงพระระเบียงชั้นที่ 3 เป็นที่รองรับเสาดานรอบพระอุโบสถ เสาดานเป็นเสากอธิคถือปูนเกลี้ยงๆ ไม่มีลวดลายประดับจากพระระเบียงชั้นนี้มีบันไดขึ้นไปสู่ประตูเข้าพระอุโบสถ แต่ละด้านจะมีประตูเข้า 3 ของ แต่ละประตูประดับซุ้มปูนปั้น เป็นลายดอกไม้ประดับด้วยถ้วยจานกระเบื้องเคลือบจีนสีน้ำตาลและสีน้ำเงิน บานประตูเป็นลายแก้วชิงดวง ปิดทองประดับกระจก ซุ้มหน้าต่าง บานหน้าต่างก็ทำลักษณะเดียวกับซุ้มประตูและบานประตู

หลังคาพระอุโบสถเป็นหลังคาชั้นเดียว ที่มุขแต่ละด้านมีแฝงลาดหลังคายื่นออกมามีเสาดานรองรับ หลังคามุงกระเบื้องเคลือบสี ประดับด้วยช่อฟ้า ใบระกา ทางหงส์ ปิดกระเบื้องเคลือบสีทอง แฝงแรกลองประดับลายปูนปั้นสีต่างๆ หน้าบันพระอุโบสถทำเป็นรูปสามเหลี่ยมสองชั้นภายในประดับลวดลายดอกไม้ปิดกระเบื้องสีต่าง ๆ

6. วัดชนะสงครามราชวรมหาวิหาร

กรมศิลปากร (2525 : 219-221) ได้กล่าวถึงวัดชนะสงครามราชวรมหาวิหาร ไว้ว่า

วัดชนะสงคราม เป็นพระอารามหลวงชั้นโท ชนิดราชวรมหาวิหาร ตั้งอยู่ริมถนนจักรพงษ์ แขวงชนะสงคราม เขตพระนคร กรุงเทพมหานคร

ประวัติความเป็นมา

วัดชนะสงครามเป็นวัดที่สร้างมาตั้งแต่สมัยกรุงศรีอยุธยา ไม่ปรากฏหลักฐานการสร้าง เดิมเรียกกันว่า วัดกลางนา ครั้นถึงสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ สมเด็จพระบวรราชเจ้ามหาสุรสิงหนาททรงบูรณะปฏิสังขรณ์ทั่วทั้งพระอาราม เมื่อพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราชทรงแต่งตั้งพระราชคณะฝ่ายรามัญ สำหรับพระนครตามประเพณี ครึ่งกรุงศรีอยุธยา 3 องค์ โปรดให้พระสงฆ์ฝ่ายรามัญมาอยู่ ณ พระอารามที่สมเด็จพระบวรราชเจ้ามหาสุรสิงหนาททรงสถาปนา และโปรดให้พระมหาสมณราชจารย์ดำรงตำแหน่งเจ้าอาวาส ในระยะนี้เรียกว่าวัดทองปู สันนิษฐานว่าหมายความว่า เป็นวัดพระสงฆ์รามัญเลียนแบบวัดทองปูที่กรุงศรีอยุธยา ต่อมาได้พระราชทานนามวัดว่า วัดชนะสงคราม เมื่อทรงมีชัยชนะข้าศึก

รัชสมัยพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย หลังจากที่สมเด็จพระบวรราชเจ้ามหาเสนานุรักษ์ ทรงรับสถาปนาเป็นกรมพระราชวังบวรสถานมงคลแล้ว ได้เสด็จไปประทับที่พระราชวังบวรสถานมงคล โปรดให้ซ่อมแซมพระราชมณเฑียรบางสวนที่ทรุดโทรม และโปรดให้หรือพระพิฆเนศวรสุริยา นำตัวไม้สนที่ขี้ได้ไปสร้างกลุมกุฏิหลังพระอุโบสถ

รัชสมัยพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว โปรดเกล้าฯ ให้บูรณะวัดมหาธาตุก็ได้โปรดให้บูรณะวัดชนะสงครามด้วย

รัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้บูรณะวัดชนะสงครามต่อจากที่ค้างในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว และได้สร้างพระวิหารขึ้น ทางด้านหลังพระอุโบสถ

รัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ได้บูรณะซ่อมแซม กุฏิ เสนาสนะและสิ่งก่อสร้างอื่นๆ ที่ชำรุดทรุดโทรม รวมทั้งสร้างถนนภายในวัด พ.ศ. 2452 ได้บูรณะปฏิสังขรณ์หลังคาพระอุโบสถ เนื่องจากถูกฟ้าผ่า

ปัจจุบัน วัดชนะสงครามได้บูรณะปฏิสังขรณ์สิ่งก่อสร้างต่างๆ ในพระอารามแล้วหลายครั้งตามกาลแห่งความทรุดโทรม และได้สร้างบางสิ่งบางอย่างขึ้นใหม่ เช่น กุฏิเสนาสนะ หอสวดมนต์ และถนน เป็นต้น

สิ่งสำคัญภายในวัด

พระอุโบสถ เป็นอาคารก่ออิฐถือปูน กว้าง 13 วา 2 คอก ยาว 20 วา 2 คอก สูง 10 วา มีระเบียงทั้งด้านหน้าและด้านหลัง หลังคาเป็นชั้นลดมุงกระเบื้องประดับด้วยช่อฟ้า ใบระกา หางหงส์ หน้าบันทำลวดลายลงรักปิดทองประดับกระจก เป็นภาพพระนารายณ์ทรงครุฑมีลายกระหนกเปลวประกอบ และมีเทพชุมนุมเรียงอยู่ด้วย ชุ่มประดูหน้าตงเป็นชุมเรือนแก้วปูนปั้น ภายนอกเขียนลายรดน้ำ ลายพุ่มข้าวบิณฑ์ก้านแย่ง ภายในเป็นภาพเขียนสีภาพเทพทวารบาลพระอุโบสถหลังนี้สถาปนาโดยสมเด็จพระบวรราชเจ้ามหาสุรสิงหนาท

ภายในพระอุโบสถประดิษฐานพระพุทธรูปประธาน เป็นพระพุทธรูปปูนปั้นด้วยดีบุกแล้วลงรัก ปิดทอง ปางมารวิชัย พระเจดีย์เหลี่ยม เป็นพระเจดีย์ย่อไม้ 20 ทรงจอมเท 2 องค์ ตั้งอยู่ด้านหน้าพระอุโบสถ เป็นเจดีย์ก่ออิฐถือปูน ฐานกว้างด้านละ 9 เมตร สูง 15 เมตร

พระเจดีย์กลม มี 2 องค์ อยู่ด้านหลังพระอุโบสถ

ตามกำแพงแก้วรอบพระอุโบสถสร้างศาลาไว้ นอกจากนี้ ยังได้ก่อสร้างหอไตร 2 หลัง และสร้างกุฏิเสนาสนะเพิ่มเติม

7 วัดบวรนิเวศวิหารราชวรวิหาร

กรมศิลปากร (2525 171-173) ได้กล่าวถึงวัดบวรนิเวศวิหารราชวรวิหาร ไว้ว่า

วัดบวรนิเวศวิหาร เรียกกันโดยทั่วไปว่า วัดบวรฯ เป็นพระอารามหลวงชั้นเอก ชนิดราชวรวิหาร ตั้งอยู่ริมถนนบวรนิเวศและถนนพระสุเมรุ แขวงบวรนิเวศ เขตพระนคร กรุงเทพมหานคร เป็นวัดฝ่ายธรรมยุต

ประวัติความเป็นมา

วัดนี้ สมเด็จพระบวรราชเจ้ามหาศักดิพลเสพ ทรงสร้างขึ้นระหว่าง พ.ศ. 2367 - 2375 ตรงกับรัชกาลที่ 3 ใกล้เคียงกับวัดรังษีสุทธาวาสที่สมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมขุนอิศราธิราชเจ้าทรงสร้าง เรียกกันทั่วไปว่าวัดใหม่ ต่อมาพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้เลื่อนสมณศักดิ์ พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ซึ่งขณะนั้นยังทรงเป็นสมเด็จพระอนุชาธิราช เจ้าฟ้ามงกุฎได้ผนวช และจำพรรษาอยู่ที่วัดราชาธิวาสขึ้นเสมอเจ้าคณะรอง และเชิญเสด็จมาครองวัดนี้ใน พ.ศ. 2379 สันนิษฐานว่าหลังจากเจ้าฟ้ามงกุฎมาครองวัดนี้แล้ว ได้พระราชทานนามวัดว่า "วัดบวรนิเวศวิหาร"

ต่อมาในสมัย พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงพระราชดำริว่าวัดรังษีสุทธาวาส ซึ่งอยู่ติดกับวัดบวรนิเวศ นั้นทรุดโทรมลงมาก จึงโปรดเกล้าฯ ให้ยุบรวมเข้าเป็นวัดเดียวกันกับวัดบวรนิเวศ เรียกว่าคณะรังษี และภายหลังจาก ถวายพระเพลิงพระบรมศพพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวแล้ว พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว ได้ ัญญเชิญพระบรมราชสรีรางคาร มาบรรจุไว้ ณ ได้บัลลังก์พระพุทธรูปชินสีห์ในพระอุโบสถ เมื่อวันที่ 25 มีนาคม พ.ศ. 2468 สิ่งสำคัญภายในวัด

พระอุโบสถ เป็นอาคารตรีมุข หลังคามุงกระเบื้องเคลือบลูกฟูกแบบจีน หน้าบันประดับด้วยกระเบื้องเคลือบ ตรงกลาง เป็นตราพระมหามงกุฎ และพระขรรค์ประดิษฐานบนพานแว่นฟ้า ที่ผนังด้านหน้ามีใบสีมาติดอยู่ ชุ่มประตูดหน้าต่างเป็น ปูนปั้นปิดทอง บานประตูหน้าต่างด้านนอกแกะสลัก ฝาผนังภายในเป็นจิตรกรรมฝีมือชาวอินโดจีน ตอนบนเหนือของ หน้าต่างขึ้นไป เป็นภาพฝรั่งแสดงปริศนาธรรม ตอนล่างระหว่างช่องหน้าต่างเป็นภาพเกี่ยวกับขนบธรรมเนียมของพุทธ ศาสนา ที่เสาระบายพื้นเป็นสีต่าง ๆ เขียนลวดลายและปริศนาธรรมชาติ ภาพเหล่านี้พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้า เจ้าอยู่หัว ทรงพระราชดำริให้เขียนขึ้น ตั้งแต่ยังทรงผนวชและครองพระอารามนี้

พระสุวรรณมณฑ หรือเรียกกันว่า หลวงพ่อดโต หรือหลวงพ่อดเพชร คือพระประธานองค์ใหญ่ตั้งอยู่ด้านในสุด

พระพุทธรูปชินสีห์ ประดิษฐานอยู่เบื้องหน้าพระสุวรรณมณฑ

พระอัฐารส ประดิษฐานอยู่ทางทิศตะวันออกและตะวันตกของพระอุโบสถ ฯลฯ

พระอุโบสถ วัดนี้ สมเด็จพระบวรราชเจ้ามหาศักดิพลเสพทรงสร้าง แต่ยังไม่เสร็จบริบูรณ์ พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้า เจ้าอยู่หัว ได้ทรงบูรณะเพิ่มเติมจนมาครองวัดนี้ในสมัยรัชกาลที่ 3 และเมื่อขึ้นครองราชย์แล้วก็ทรงบูรณะอีก

ประตูเขียวทาง เป็นชุมประตูใหญ่ของกำแพงหน้าวัด มีลักษณะเลียนแบบศิลปะจีน หลังคามุงกระเบื้องลอน หน้าบัน ประดับกระเบื้องเคลือบ บานประตูสลักเป็นทวารบาลแบบจีน เรียกว่า เขียวทาง ปัจจุบันประตูนี้เปิดเฉพาะวันงานราช พิธี โอกาสพิเศษ หรือวันธรรมสวนะ เท่านั้น

พระเจดีย์ เป็นเจดีย์กลมขนาดใหญ่ มีฐานทักษิณสี่เหลี่ยม 2 ชั้น สูงถึงยอด 25 วาเศษ ที่องค์เจดีย์มีชุ่ม 4 ชุ่ม

วิหารพระศาสดา พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงสร้างใน พ.ศ. 2409 พระวิหารมีขนาด 5 ห้อง มีเฉลียงรอบ ภายในแบ่งเป็น 2 ตอน คือทางทิศตะวันออก 3 ห้อง ประดิษฐานพระศาสดา ทิศตะวันตก 2 ห้อง ประดิษฐานพระพุทธรูปไสยาสน์ การก่อสร้างค้างมาจนถึงสมัยรัชกาลที่ 5 จึงโปรดให้สร้างต่อจนสมบูรณ์ โดยปิดทองพระศาสดา พระพุทธรูปไสยาสน์ เขียนภาพที่บานประตูหน้าต่าง ผนังเป็นภาพแสดงการปฏิบัติธรรมดวัตร 3 ชั้น คือ อยางธรรมา อยางกลาง และอยางเครง

พระตำหนักปั้นหย่า พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงสร้างพระราชทานเป็นที่ประทับของพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เมื่อมาครองวัดนี้ เป็นตึกฝรั่ง 3 ชั้น กลางก้นว้าย้ายมาจากสวนขวา ในพระบรมมหาราชวัง พระตำหนักนี้ต่อมาเป็นที่ประทับของพระมหากษัตริย์ และเจ้าฟ้าที่ผนวชและประทับ ณ พระอารามนี้

นอกจากที่กล่าวมาแล้ว สิ่งก่อสร้างภายในวัดนี้ยังมีอีกมากเช่น หอกลอง หอระฆัง ศาลาการ วิหารเก้ง หอพระไตรปิฎก ศาลาการเปรียญ พระตำหนักเพชร พระตำหนักจันทร์ กุฏิสงฆ์ เป็นต้น

8. วัดมหรณพารามวรวิหาร

กรมศิลปากร (2525 190-191) ได้กล่าวถึงวัดมหรณพารามวรวิหาร ไว้ว่า

วัดมหรณพาราม เป็นพระอารามหลวงชั้นตรี ชนิดวรวิหาร ตั้งอยู่ริมถนนตะนาวฝั่งขวา แขวงเสาชิงช้า เขตพระนคร กรุงเทพมหานคร เป็นพระอารามฝ่ายมหานิกาย อาณาเขตทิศเหนือจดคลองวัดเทพธิดา ทิศตะวันออกจดเขตอาคารบ้านค้า มีกำแพงกั้นอาณาเขต ทิศตะวันตกจดถนนตะนาว ทิศใต้จดถนนมหรณพ

ประวัติความเป็นมา

พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมหมื่นอุดมรัตนารักษ์ (พระองค์เจ้าอรรณพ) พระราชโอรสในพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงสร้างเมื่อ พ.ศ. 2393 โดยรับพระราชทานเงินช่วยเหลือ 1,000 ชั่ง การก่อสร้างดำเนินมาจนถึงรัชกาลพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ซึ่งทรงพระราชทานเงิน 1,000 ชั่ง สร้างพระเจดีย์องค์ใหญ่ทางด้านหลัง พระอุโบสถบรรจุพระบรมธาตุไว้ภายในเมื่อ พ.ศ. 2403 และพระราชทานนามว่า วัดมหรณพาราม

รัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว วัดมหารามได้รับการบูรณะปฏิสังขรณ์เป็นครั้งแรก วัดมหารามได้รับเลือกให้เป็นสถานที่ทดลองจัดตั้งโรงเรียนภาษาไทยสำหรับสามัญชนเป็นแห่งแรก เมื่อการศึกษาในโรงเรียนวัดมหารามเป็นผลดี จึงได้ขยายออกไปทั่วราชอาณาจักร

การบูรณะพระอารามครั้งใหญ่อยู่ในสมัยพระราชมารดา (เต็ม เขมฉน โท) เป็นเจ้าอาวาสมีการบูรณะศาลาด้านหน้าและด้านหลังพระอุโบสถ ศาลาด้านหลังพระวิหารให้เป็นที่พักของพระภิกษุได้ นอกจากนี้ยังได้บูรณะพระอุโบสถพระวิหาร ศาลาการเปรียญ พระเจดีย์ กำแพงและศาลารายบริเวณลานทั่วไปในพระอาราม ตลอดจนกุฏิเสนาสนะ การบูรณะครั้งนี้อยู่ระหว่าง พ.ศ. 2499

สิ่งสำคัญภายในวัด

พระอุโบสถ เป็นอาคารก่ออิฐถือปูน มีระเบียงรอบระหว่างเสาระเบียง มีกำแพงกั้นระเบียงเคลือบปฐ หลังคาเป็นมุขลด 2 ชั้น เดิมมุงด้วยกระเบื้องไทย แล้วเปลี่ยนเป็นกระเบื้องเคลือบ ปันลมและหน้าบันเป็นปูนปั้นประดับด้วยกระเบื้องถ้วยตรงกลางทำเป็นรูปหงส์ เพดานระเบียงเขียนสีเป็นลายดอกไม้ดาบชัย ชุ่มประตูปะหงษ์เป็นปูนปั้นลายเครือเถา ดอกพุดตานลงรักปิดทอง บานประตูบานหน้าตาสงรักปิดทองประดับกระจกสีเป็นลายประสุ หรือเฉลวไหหลำ มีตุ๊กตาหินจีนประดับที่พระอุโบสถด้านหน้าและด้านหลังรวม 8 ตัว พระอุโบสถมีกำแพงแก้วล้อมรอบ และมีสีมาซึ่งสลักจากแท่นหินสี่เหลี่ยมตั้งอยู่เหนือกำแพงแก้วประจำทิศทั้ง 8

พระวิหาร เป็นอาคารก่ออิฐถือปูน หลังคาเป็นมุขลด 2 ชั้น เดิมมุงด้วยกระเบื้องไทย ปันลมและหน้าบันเป็นปูนปั้นประดับด้วยกระเบื้องถ้วยจัน ตรงกลางเป็นรูปมังกร เพดานระเบียงเขียนลายดอกไม้ดาบชัย ชุ่มประตูปะหงษ์เป็นปูนปั้นลายเครือเถาดอกพุดตาน ลงรักปิดทอง บานประตูบานหน้าตาสงรักปิดทองประดับกระจกเป็นลายพองคลื่น มีภาพสัตว์ทะเลแบบจีน เช่น มังกร และปลา ด้านในเป็นภาพเขียนสีลายแบบจีน รวมทั้งที่บานและ และผนังเพดานประดับด้วยที่สามมุขประดับด้านหน้าและด้านหลังวิหารมีตุ๊กตาหินจีนตั้งอยู่ด้านละ 4 ตัว

รอบพระอุโบสถ และพระวิหารมีกำแพงแก้ว สูง 4 ศอก 1 คืบ มีประตู 7 ประตู ที่หน้าพระวิหารระหว่างศาลาการเปรียญกับโรงเรียนเทศบาล มีดินโพธิ์ลังกาซึ่งพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงปลูก 1 ต้น และที่พระธรรมเจดีย์ (ปาน) เจ้าอาวาสองค์ที่ 3 ปลูกอีก 1 ต้น

พระเจดีย์ มี 3 องค์ ตั้งอยู่ด้านหลังกำแพงแก้ว

หอรบ อยู่หน้าพระอาราม นอกกำแพงแก้วด้านหน้าพระอุโบสถ เป็นอาคารรูปสี่เหลี่ยมจัตุรัส 2 ชั้น

หอไตร อยู่มุมกำแพงใกล้กับหอรบ เป็นตึกก่ออิฐถือปูน 2 ชั้น

กลุ่มกุฏิเสนาสนะ คณะ 1, 2 และ 3 เดิมเรียกว่าคณะต้น คณะกลาง และคณะสุด ศาลาลอย ศาลาราย และชุ่มประตูกำแพงหน้าพระอาราม เป็นสิ่งก่อสร้างตามแบบสถาปัตยกรรมไทยโบราณที่มีคุณค่า

9. วัดสุทัศนเทพวรารามราชวรมหาวิหาร

กรมศิลปากร (2525 : 57-60) ได้กล่าวถึงวัดสุทัศนเทพวรารามราชวรมหาวิหาร ไว้ว่า

วัดสุทัศนเทพวราราม เป็นพระอารามหลวงชั้นเอก ชนิดราชวรมหาวิหาร ตั้งอยู่เลขที่ 146 แขวงเสาชิงช้า เขตพระนคร มีถนนใหญ่ผ่าน 3 สาย คือ ถนนตีทองผ่านทางทิศตะวันตก ถนนบำรุงเมืองผ่านทางทิศเหนือ ถนนอุณากรรณผ่านทางทิศตะวันออก ส่วนทางทิศใต้เป็นถนนซอย เรียกว่า ถนนสระสง

ประวัติความเป็นมา

พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราชสถาปนาใน พ.ศ. 2350 ในที่ใจกลางพระนคร เดิมพระราชทานว่า “วัดมหาสุทธาราม” โปรดให้สร้างพระวิหารขึ้นก่อนเพื่อประดิษฐานพระศรีศากยมุนี (พระโต) ซึ่งอัญเชิญมาจากพระวิหารหลวงวัดมหาธาตุ จังหวัดสุโขทัย พอก่อรากพระวิหารและประดิษฐานพระศรีศากยมุนีแล้วก็สิ้นรัชกาล ยังมีได้ประดิษฐานเป็นสังฆาราม เรียกกันสามัญขณะนั้นว่า “วัดพระโต” บ้าง “วัดพระใหญ่” หรือ “วัดเสาชิงช้า” บ้าง ถึงรัชกาลที่ 2 พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัยโปรดให้สร้างต่อ ในระหว่าง พ.ศ. 2354 - 2356 ทรงฝังจะให้เป็นสังฆาราม การสร้างพระวิหารนั้น ทรงพระราชศรัทธาจำหลักบานประตูด้วยพระองค์เองแต่สิ้นรัชกาลเสียก่อนที่งานก่อสร้างจะสำเร็จ พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 3 โปรดให้ดำเนินการจนสำเร็จสร้างพระระเบียง พระอุโบสถ ศาลาการเปรียญ หอพระประธานในพระอุโบสถและบรรจุพระบรมธาตุ เฉพาะพระประธานในศาลาการเปรียญ หล่อ

ด้วยทองเหลืองกลักฝิ่นที่จับมาทำลาย หลอมพระเจดีย์ หลอมรูปปัญจวัคคีย์ทั้งห้า สร้างเป็นสถูปมหาสถูป และสร้างกุฏิเสนาสนะ ประดิษฐานเป็นสังฆาราม การก่อสร้างเสร็จใน พ.ศ. 2390 โปรดให้มีงานฉลองสมโภชพระอารามพระราชทานนามว่า “วัดสุทัศนเทพวราราม” และปรากฏในจดหมายเหตุเรียกว่า “วัดสุทัศนเทพอาราม” อีกนามหนึ่ง

วัดสุทัศนเทพวราราม สร้างตามผังที่เป็นพระราชดำริในพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย แบ่งอาณาบริเวณเป็น 2 เขต คือ เขตพุทธาวาสอยู่ทางเหนือ มีพระอุโบสถ พระวิหาร พระระเบียง วิหารทิศ ศาลาราย และสถูปมหาสถูป เขตสังฆาวาสอยู่ทางใต้ ประกอบด้วยกุฏิเสนาสนะ ศาลาการเปรียญ และหอระฆัง

สิ่งสำคัญภายในวัด

พระวิหาร ตั้งอยู่บนฐานทักษิณ 2 ชั้น มีกำแพงแก้วกรุระเบียงปูล้อมรอบ อยู่ทางเหนือของเขตพุทธาวาส ทิศหน้าออกสู่ถนนบำรุงเมือง สร้างในรัชกาลที่ 1 เมื่อ พ.ศ. 2350 สำเร็จเรียบร้อยในรัชกาลที่ 3 รูปทรงวิหารภายในแบบมาจากวิหารพระมงคลบพิตร (หลังเดิม) จังหวัดพระนครศรีอยุธยา พระประธานภายในคือ พระศรีศากยมุนีซึ่งอัญเชิญมาจากสุโขทัย เป็นพระพุทธรูปหล่อด้วยโลหะปางมารวิชัยหน้าตักกว้าง 3 วา 1 คืบ ด้านหลังบัลลังก์พระศรีศากยมุนี มีภาพสลักศิลปทวารวดี 1 แผ่น เป็นภาพสลักนูนปิดทอง ปางยมกปาฏิหาริย์ และภาพพระพุทธรูปองค์ทรงแสดงพระธรรมเทศนาในสวรรค์ชั้นดุสิต

ผนังพระวิหารมีภาพจิตรกรรมเรื่องในไตรภูมิิกถา เป็นฝีมือช่างสมัยรัชกาลที่ 2 - 3 ที่ยังเหลือบริบูรณ์อยู่เพียงแห่งเดียว

บานประตูพระวิหาร เป็นไม้แกะสลักสร้างในรัชกาลที่ 2 บานกลางด้านหน้าเป็นฝีมือพระหัตถ์สายแกะสลักงดงามมาก เป็นลายพรรณพฤกษาซ้อนกัน 3 ชั้น มีภาพสัตว์ประกอบ ต่อมาเกิดเพลิงไหม้บานประตูฝีมือพระหัตถ์ เมื่อวันที่ 13 พฤศจิกายน พ.ศ. 2502 บานประตูเสียหายบางส่วน จึงถอดมาเก็บไว้ ณ พิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติ และจำลองขึ้นใหม่ **วิหารทิศ** ตั้งอยู่ตรงมุมเฉียงทั้ง 4 มุมของพระวิหารด้านหน้าและด้านหลัง รวม 4 หลัง เป็นศาลาโถงทรงไทยขนาดย่อม วางขนานไปตามแนวถนนกับพระวิหารใหญ่

พระระเบียง สร้างในรัชกาลที่ 3 ล้อมรอบพระวิหารพระศรีศากยมุนี ภายในประดิษฐานพระพุทธรูปปูนปั้นปิดทอง **ศาลาลอย** อยู่ชิดแนวกำแพงด้านเหนือ หน้าพระวิหาร รวม 4 หลัง สร้างในรัชกาลที่ 4 เคยใช้เป็นสถานที่ประทับของพระเจ้าแผ่นดินและพระบรมวงศานุวงศ์ทอดพระเนตรการไล่ชิงช้า และใช้เป็นพลับพลาเปลื้องเครื่อง ต่อมาเมื่อเลิกพิธีไล่ชิงช้าแล้ว ใช้เป็นสถานที่ศึกษาภาษาบาลีของพระภิกษุ สามเณรต่างวัด ในสมัยสมเด็จพระวันรัต (แดง) เป็นอธิบดีสงฆ์ **ศาลาหิน** หรือเรียกอีกอย่างหนึ่งว่า ศาลาราย สร้างอยู่ข้างซุ้มประตูเข้าพระวิหารด้านทิศตะวันออกสองหลัง ตรงซุ้มประตูเข้าด้านหน้าพระอุโบสถ 2 หลัง

พระอุโบสถ หันหน้าไปทางทิศตะวันออกสุดถนนอนุสาวรีย์ เริ่มก่อสร้างใน พ.ศ. 2377 เสร็จเรียบร้อยผูกพัทธสีมาเมื่อ พ.ศ. 2386 ในรัชกาลพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว มีพระยาศรีพิพัฒน์รัตนราชโกษาเป็นแม่กองงาน พร้อมด้วยพระเจ้าบรมวงศ์เธอกรมพระพิทักษ์เทเวศร์ เป็นผู้ควบคุมการก่อสร้าง สิ้นเวลาการก่อสร้าง 10 ปีเศษ ภายในประดิษฐานพระพุทธรูปโลกเชษฐูป็นพระประธาน เป็นพระพุทธรูปปางมารวิชัย หน้าตักกว้าง 10 ศอก 8 นิ้ว พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว โปรดให้พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมหมื่นนครสวรรค์วรพินิจ หล่อขึ้นเมื่อสถาปนาพระอาราม ได้รับพระราชทานนามในรัชกาลที่ 4 เบื้องหน้าพระพุทธรูปโลกเชษฐ์มีพระพุทธรูปองค์หนึ่ง และรูปพระอัสติมหาสาวก 80 องค์นั่งฟังพระธรรมเทศนารูปเหล่านี้สร้างด้วยปูนปั้นระบายสีเมื่อ พ.ศ. 2407 ในรัชกาลที่ 4

พระอุโบสถหลังนี้มีความยาวมาก อาจกล่าวได้ว่ายาวที่สุดในประเทศไทย ผนังภายในมีภาพจิตรกรรมฝีมือช่างสมัยรัชกาลที่ 3 รอบพระอุโบสถ มีซุ้มสีมาเป็นทรงมณฑปยอดเจดีย์ตั้งอยู่บนกำแพงแก้ว 8 ซุ้ม กำแพงแก้วพระอุโบสถ มีซุ้มประตูด้านละ 2 ซุ้ม

ตำหนักสมเด็จพระสังฆราช อยู่ในบริเวณกุฏิคณะที่ 6 อันประกอบด้วยกุฏิหลายหลัง แต่ส่วนที่เป็นตำหนักสมเด็จพระสังฆราชนั้น มีอาคารสำคัญเพียง 2 หลัง คืออาคารด้านทิศเหนือและอาคารที่เรียกว่า หอไตร

อาคารหอไตร เป็นตึก 3 ชั้น ชั้นที่ 1 เรียกว่าห้องใต้ตำหนัก ชั้นที่ 2 ใช้เก็บสิ่งของมีค่า เช่น ตู้ไม้สลักปิดทอง ชั้น 3 หน้ามุขเก็บสิ่งของของสมเด็จพระวันรัต (แดง)

ศาลาการเปรียญ อยู่ทางทิศตะวันตกเฉียงเหนือของเขตสังฆาวาส สร้างในรัชกาลที่ 3 เมื่อ พ.ศ. 2387 เป็นอาคารทรงไทยที่มีลักษณะงดงาม

หอระฆัง อยู่ระหว่างศาลารายทางทิศตะวันออกของศาลาการเปรียญ เป็นอาคารทาง 8 เหลี่ยม ก่ออิฐถือปูน

วัดสุทัศนเทพวราราม ไม่เพียงเป็นพระอารามหลวงที่รวมมรดกวัฒนธรรมอันล้ำค่าของไทยเท่านั้น ภายในบริเวณหน้าพระวิหาร ยังเป็นที่ประดิษฐานของพระบรมราชานุสาวรีย์พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาอานันทมหิดล รัชกาลที่ 8 แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ เมื่อวันที่ 4 เมษายน พ.ศ. 2493 พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวรัชกาลปัจจุบัน ได้เสด็จพระราชดำเนินไปทรงถวายเครื่องราชสักการะ และมีพระราชพิธีทรงบำเพ็ญพระราชกุศลคล้ายวันสวรรคตของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวอานันทมหิดล ในวันที่ 9 มิถุนายนของทุกปี และได้ทรงรับมรดกนิธิภูมิฐานราชานุสรณ์ซึ่งตั้งขึ้นใน พ.ศ. 2516 ไว้ในพระบรมราชูปถัมภ์ วันสุทัศนเทพวรารามจึงอยู่ในพระบรมราชูปถัมภ์ของพระมหากษัตริย์ทุกรัชกาลตลอดมา และทางวัดได้ดำเนินการบูรณะสวนที่ชาวสุทศุฎโหมอยู่เสมอ สภาพสิ่งก่อสร้างในพระอารามจึงอยู่ในสภาพค่อนข้างดี

10 วัดเทพธิดารามวรวิหาร

กรมศิลปากร (2525 : 18-20) ได้กล่าวถึงวัดเทพธิดารามวรวิหาร ไว้ว่า

วัดเทพธิดาราม เดิมชื่อวัดพระยาไกรสวนหลวง เป็นพระอารามหลวงชั้นตรี ชนิดวรวิหาร ตั้งอยู่ริมถนนมหาไชย แขวงสำราญราษฎร์ เขตพระนคร กรุงเทพมหานคร มีเนื้อที่ประมาณ 25 ไร่

ประวัติความเป็นมา

พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงสถาปนาใน พ.ศ. 2379 เพื่อเฉลิมพระเกียรติพระราชทาน แก่พระเจ้าลูกยาเธอ พระองค์เจ้าหญิงวิลาส พระราชธิดาพระองค์ใหญ่ผู้ทรงพระสิริโฉมซึ่งทรงพระเมตตาโปรดปรานอย่างยิ่งด้วยรับราชการใกล้ชิดพระองค์ตลอดมา และภายหลังทรงสถาปนาขึ้นทรงกรมเป็น “กรมหมื่นอัมรินทรรักษ์”

การก่อสร้างพระอารามแห่งนี้ ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้พระเจ้าลูกยาเธอ กรมหมื่นมุนีมทรรักษ์ (พระองค์เจ้าชายอลวดี) เป็นแม่กองอำนวยการสร้างในตำบลสวนหลวงพระยาไกรสร้างสำเร็จเมื่อ พ.ศ. 2382 พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวได้เสด็จพระราชดำเนินผูกพัทธสีมาด้วยพระองค์เอง พระราชทานนามว่า “วัดเทพธิดาราม” เนื่องจากพระเจ้าลูกยาเธอ กรมหมื่นอัมรินทรรักษ์ ได้ทรงบริจาคทุนทรัพย์ส่วนพระองค์ร่วมในการก่อสร้างด้วย

รัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระสมมตอมรพันธุ์ ทรงดำรงตำแหน่งมรรคทายก พระองค์ทรงเอาพระทัยใส่ดูแลและบูรณะซ่อมแซมพระอุโบสถ พระวิหาร ศาลาการเปรียญกำแพงพระหว่านพระอุโบสถและพระวิหาร 2 หลัง เจดีย์รายรอบพระวิหาร ศาลารายพระวิหารในกำแพง ตุ๊กตาหิน วิหารน้อย หอไตร และใน พ.ศ. 2444 ทรงบูรณะพระพุทธรูปที่อัญเชิญมาจากจังหวัดพิษณุโลก นำขึ้นประดิษฐานในซุ้มพระปรมาภิไธย 4 องค์

รัชกาลปัจจุบัน ได้บูรณะศาลาการเปรียญ สร้างถนน สร้างศาลาทรงไทยด้านหลังวัด 2 หลัง บูรณะซ่อมแซมกุฏิเสนาสนะและสวนที่ชำรุดอื่นๆ โดยทั่วพระอาราม กรมศิลปากรได้ประกาศขึ้นทะเบียนเป็นโบราณสถานเมื่อ พ.ศ. 2492

สิ่งสำคัญภายในวัด

พระอุโบสถ กว้าง 13 20 เมตร ยาว 27 00 เมตร เป็นอาคารก่ออิฐถือปูน พระประธานซึ่งประดิษฐานภายในสลักด้วยศิลาสีขาวบริสุทธิ์ ขนาดหน้าตักกว้าง 14 นิ้ว สูง 20 นิ้ว ไม่ทราบประวัติการสร้างหรือที่มา ปรากฏคำว่าพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวโปรดให้อัญเชิญไปจากพระบรมมหาราชวัง พระพุทธรูปองค์นี้ประดิษฐานอยู่เหนือเวชยันต์บุษบกเรียกนามสามัญว่า “หลวงพ่อบุช” ต่อมาพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวรัชกาลปัจจุบัน ได้พระราชทานนามว่า “พระพุทธรูปเทววิลาส” เมื่อ พ.ศ. 2514 ผืนภายในพระอุโบสถเขียนลายพุ่มข้าวบิณฑ์ตามแบบศิลปสมัยรัชกาลที่ 3 หลังคาพระอุโบสถเป็นแบบไม่มีช่อฟ้า ใบระกา หน้าบันประดับด้วยเครื่องกระเบื้องเคลือบจีน บานประตูหน้าต่างเขียนลายรดน้ำ พระวิหาร มีลักษณะเช่นเดียวกับพระอุโบสถ กว้าง 13 20 เมตร ยาว 22 20 เมตร สิ่งสำคัญภายในพระวิหารนอกจากพระประธาน ยังมีรูปหล่อริยาสาวิกา (ภิกษุณี) ซึ่งได้รับเอตทัคคะในฝ่ายภิกษุณีบริษัท หลอดด้วยดีบุก ประดิษฐานอยู่ด้วย 52 องค์

ศาลาการเปรียญ เป็นอาคารก่ออิฐถือปูนทรงจีน

ศาลาราย มีทั้งหมด 10 หลัง คือสร้างครอบรอบกำแพงพระอุโบสถ 8 หลัง ศาลารายอีก 2 หลังอยู่บริเวณด้านหน้าพระวิหารศาลาทั้งหมดนี้ใช้เป็นที่พักอาศัยบำเพ็ญกุศล และเป็นสถานศึกษาพระปริยัติธรรมของพระภิกษุสามเณรในปัจจุบัน

พระวิหารน้อย 2 หลัง อยู่ภายในกำแพงพระวิหารใหญ่

หอไตร มี 2 หลัง อยู่ทางทิศเหนือและใต้ เป็นอาคารก่ออิฐถือปูนใต้ถุนสูง

หอสวนมนต์ มี 2 หลัง ตั้งอยู่ทางทิศเหนือและใต้ เป็นสถานที่สาธมนต์ทำวัตรเช้าเย็น

ศาลายกพื้น อยู่ทางทิศเหนือของวัด

พระปรางค์ มีทั้งหมด 4 องค์ ตั้งประจำทิศทั้ง 4 ของมุมพระอุโบสถ

เครื่องประดับพระอาราม เครื่องประดับพระอารามเหล่านี้ได้แก่ ตึกดาตีสลักของจีนมีทั้งที่เป็นรูปสัตว์และคน ตึกดา
รูปคนตั้งอยู่ในบริเวณรอบพระอุโบสถ มีลักษณะที่น่าสนใจ คือบางตัวมีลักษณะ ทาทาง และการแต่งการแบบจีน
บางตัวแต่งกายแบบไทย เช่น ตึกศาสตริชาววังนั่งพับเพียบเท้าแขน และตึกศาสตริ อุ่มลูก เป็นต้น

ปัจจุบันวัดเทพธิดารามอยู่ในสภาพค่อนข้างสมบูรณ์ เนื่องจากทางวัดทำการบูรณะอยู่เสมอ แม้กระนั้นก็ยังมีส่วน
ที่ชำรุดทรุดโทรมลงตามกาลเวลา สมควรได้รับการบูรณะซ่อมแซมตามหลักแห่งการอนุรักษ์โบราณสถาน เพื่อสงวน
รักษาปูชนียสถานสำคัญทางประวัติศาสตร์ และศิลปกรรมสมัยต้นกรุงรัตนโกสินทร์ให้ยั่งยืนสืบไป เช่น พระอุโบสถ
พระวิหาร ศาลาการเปรียญ พระปรางค์ 4 องค์ พอไตร หอระฆัง และกุฏิบางหลัง

11 วัดราชนัลดารามวรวิหาร

กรมศิลปากร (2525 44-47) ได้กล่าวถึงวัดราชนัลดารามวรวิหาร ไว้ว่า

วัดราชนัลดาราม เป็นพระอารามหลวงชั้นตรี ชนิดวรวิหาร ตั้งอยู่เลขที่ 2 ถนนมหาไชย แขวงสำราญราษฎร์ เขต
พระนคร กรุงเทพมหานคร

ประวัติความเป็นมา

วัดราชนัลดาราม เป็นพระอารามอีกแห่งหนึ่งที่พระมหากษัตริย์ในพระบรมราชวงศ์จักรี ทรงสร้าง ปรากฏหลักฐานว่า
ใน พ.ศ. 2389 พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว มีพระบรมราชโองการโปรดเกล้าฯ ให้เจ้าพระยาบวรราช (บุญนาค)
อธิบดีกรมนครบาล จัดหาสถานที่สร้างพระอารามเพื่อพระราชทานเป็นเกียรติ แก่พระเจ้าหลานเธอ พระองค์เจ้าหญิง
โสมนัสวัฒนาวดี (คือสมเด็จพระนางเจ้าโสมนัสวัฒนาวดี ในรัชกาลที่ 4) เจ้าพระยาบวรราชเลือกได้ที่ดินแปลงไม่ริม
กำแพงพระนคร ทางตะวันออกของพระบรมมหาราชวัง เนื้อที่ประมาณ 25 ไร่เศษ เขตติดต่อกับบ้านของพระภิกษุ
รักษ์ พระรามวิไชย และนางจันทร์ ภรรยาหลวงอภัยพิทักษ์ (อยู่) จึงทำแผนที่ขึ้นทูลเกล้าฯ ถวาย ปรากฏว่าเป็นที่พอ
พระราชหฤทัย และได้มีพระบรมราชโองการให้เจ้าพระยาบวรราชทำแบบแปลนสิ่งก่อสร้างในพระอารามขึ้นทูลเกล้าฯ
ถวายอีกครั้งหนึ่ง สิ่งก่อสร้างที่มีพระราชกำหนด ครั้งนั้น ได้แก่ พระอุโบสถ พระวิหาร การเปรียญ โลหะปราสาท และ
กุฏิสงฆ์

เจ้าพระยาบวรราช วางผังสิ่งก่อสร้าง ดังนี้

- 1 พระอุโบสถ อยู่กลางระหว่างพระวิหารและศาลาการเปรียญ ตั้งขวางตะวันจากเหนือไปใต้
- 2 พระวิหาร อยู่ใต้พระอุโบสถ ตั้งตามตะวันคือจากตะวันออกไปตะวันตก
- 3 ศาลาการเปรียญ อยู่ทางเหนือของพระอุโบสถ ตั้งยาวตามตะวันชนพระวิหาร
- 4 โลหะปราสาท อยู่ข้างพระอุโบสถ ถัดไปทางตะวันตก
- 5 กุฏิสงฆ์ อยู่ทางตะวันตก ถัดโลหะปราสาทเข้าไป

ในรัชกาลพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ได้มีการบูรณะปฏิสังขรณ์วัดราชนัลดารามสมัยพระประสิทธิ์สุต
คุณ (แดง เขม ทด โต) ดำรงตำแหน่งเจ้าอาวาส ตั้งแต่ พ.ศ. 2446 เป็นต้นมาได้มีการบูรณะ ซ่อมแซมปูชนียสถานและ
สิ่งก่อสร้างต่างๆ ในวัดราชนัลดาราม เช่น พระอุโบสถ พระวิหาร ศาลาการเปรียญ โลหะปราสาท กุฏิเสนาสนะ ตลอดจน
ถนนภายในวัด

สิ่งสำคัญภายในวัด

พระอุโบสถ ตั้งอยู่กลางระหว่างพระวิหารและศาลาการเปรียญ คือด้านยาวขนานกับกำแพงแก้ว เป็นอาคารทรงโรง
หลังคามุงกระเบื้อง มีช่อฟ้า ใบระกา หน้าบันลงรักปิดทองประดับกระจก สร้างในรัชกาลที่ 3 ภายในประดิษฐานพระ
เสกฐิต มณีนี ซึ่งพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวโปรดให้หล่อด้วยทองแดงจากตำบลงิ้วตึก จังหวัดนครราชสีมา
และนำมาประดิษฐานในพระอุโบสถ เมื่อ พ.ศ. 2389

รัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เมื่อพระประสิทธิ์สุตคุณ (แดง เขม ทด โต) เป็นเจ้าอาวาส ได้บูรณะ
พระอุโบสถโดยเปลี่ยนตัวไม้เครื่องบนบางส่วน ถือปูนผนังภายในใหม่เขียนภาพลายเทพชุมนุมเทียบกับดาวดาราศาสตร์

สมัยพระญาณปริยัติ (พริ้ง) เป็นเจ้าอาวาส ท่านได้บูรณะพระอุโบสถอีกครั้ง โดยเปลี่ยนช่อฟ้า ใบระกา ช่อมณฑปหน้าบัน เปลี่ยนกระเบื้องมุงหลังคา และลาดพื้นเฉลียงรอบพระอุโบสถด้วยซีเมนต์ ถึงปัจจุบันพระอุโบสถก็ได้รับการบูรณะอีกเช่นกัน

พระวิหาร ตั้งสกัดอยู่ทางใต้ของพระอุโบสถ เป็นอาคารทรงโรง หลังคามุงกระเบื้องมีช่อฟ้า ใบระกา หน้าบันลงรักปิดทองประดับกระจก ได้รับการซ่อมแปลงใหม่สมัยพระประสิทธิ์สุตคุณ (แดง เขม ทด โค) เป็น เจ้าอาวาส คือ เปลี่ยนเครื่องบนและช่อฟ้า ใบระกา ลงรักปิดทองประดับกระจกหน้าบัน ลงรักปิดทองซุ้มประตูหน้าต่าง เขียนลายฉลุปิดทองที่เพดาน เจาะที่ตอนบนผนังด้านหลัง ภายในพระวิหารทำเป็นห้องเวชยันตพิมาณไว้กลาง สองข้างมีฉัตรเบญจา 5 ชั้น ภายในเวชยันตประดิษฐานพระพุทธรูปหล่อขัดทั้ง 3 ห้อง ส่วนกลางกอรฐานชุกชี พร้อมกับถวายพระนามว่า “พระพุทธรุติธรรมนราสพ” หลังจากนั้นเจ้าอาวาสมีการบูรณะพระวิหารอีกเฉพาะส่วนที่ชำรุดทรุดโทรมจนปัจจุบัน

ศาลาการเปรียญ ตั้งสกัดอยู่ทางทิศเหนือพระอุโบสถ

โลหะปราสาท สร้างโดยพระราชดำริในพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 3 เมื่อ พ.ศ. 2389 สาเหตุเนื่องมาจากทรงมีพระราชศรัทธาที่จะทำนุบำรุงพระพุทธศาสนาในประเทศให้เจริญรุ่งเรือง และทรงสนพระราชมหุทัยในประวัติความเป็นมาของพุทธศาสนา

รัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ไม่ปรากฏหลักฐานเกี่ยวกับการบูรณะปฏิสังขรณ์โลหะปราสาทแต่อย่างใด ถึงรัชกาลที่ 5 พระประสิทธิ์สุตคุณ (แดง เขม ทด โค) ได้ขอพระราชทานพระบรมราชานุญาตบูรณะปฏิสังขรณ์หลายครั้ง

การบูรณะโลหะปราสาทครั้งใหญ่ ดำเนินการในสมัยพระวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าสุพรรณวดี (สุขบุญ ญารัตน์) ดำรงตำแหน่งเจ้าอาวาส โดยร่วมมือกับเจ้าหน้าที่ของรัฐบาลหลายฝ่ายด้วยกัน ทั้งนี้ได้พยายามรักษาแบบแผนดั้งเดิมของโลหะปราสาทสมัยรัชกาลที่ 3 ไว้ให้มากที่สุดเท่าที่จะทำได้

12. วัดราชบพิธสถิตมหาสีมารามราชวรวิหาร

กรมศิลปากร (2525 48-52) ได้กล่าวถึงวัดราชบพิธสถิตมหาสีมารามราชวรวิหาร ไว้ว่า

วัดราชบพิธสถิตมหาสีมาราม เป็นพระอารามหลวงชั้นเอก ชนิดราชวรวิหาร ตั้งอยู่แขวงวัดราชบพิธ เขตพระนคร กรุงเทพมหานคร ใกล้กระทรวงมหาดไทย ด้านเหนือจดถนนราชบพิธ ด้านใต้จดคลอง วัดราชบพิธ ด้านตะวันออกจดถนนเฟื่องนคร และด้านตะวันตกจดถนนอัษฎางค์

ประวัติความเป็นมา

พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว โปรดเกล้าฯ ให้สร้างขึ้นเป็นวัดประจำรัชกาลในปี พ.ศ. 2412 โดยมีพระวรวงศ์เธอพระองค์เจ้าประดิษฐ์วรการ พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมหลวงสรรพสาตร์ศุภกิจ และเจ้าพระยาธรรมาธิกรณาธิบดี (ย รว บัณ มาลากุล) เป็นผู้อำนวยการสร้างมาเป็นลำดับ ในการที่สร้างวัดราชบพิธฯ นี้ พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว โปรดให้นำหลักเดิมของการสร้างวัดโบราณมาใช้ คือสถาปนาพระมหาเจดีย์เป็นหลัก ล้อมด้วยพระระเบียงอุโบสถวิหาร และวิหารทิศโดยรอบ มีกำแพงกันเขตพุทธาวาสและสังฆาวาสแยกออกจากกัน พระอุโบสถและพระวิหารนั้นเป็นลักษณะผสมระหว่างสถาปัตยกรรมไทยและยุโรป กล่าวคือ ลักษณะภายนอกเป็นสถาปัตยกรรมไทย ส่วนภายในออกแบบตกแต่งอย่างตะวันตก แล้วพระราชทานนามวัดว่า วัดราชบพิธสถิตมหาสีมาราม ซึ่งหมายความว่า เป็นวัดที่พระมหากษัตริย์ทรงสร้าง และมีมหาสีมาอันเป็นเสาศิลาจำหลักยอดเป็นรูปเสมาธรรมจักร 8 เสา ตั้งเป็นสีมาที่กำแพง 8 ทิศ

ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว เนื่องจากมิได้ทรงสร้างวัดประจำรัชกาลพระองค์จึงมีพระราชศรัทธาให้บูรณะปฏิสังขรณ์วัดราชบพิธฯ แทนการสร้างวัดใหม่

สิ่งสำคัญภายในวัด

เขตพุทธาวาสซึ่งอยู่ด้านเหนือของวัด มีไพทีหรือยกพื้นสูงกว่าธรรมดาปูด้วยหินอ่อนทั่วบริเวณ บนไพทีประกอบด้วยพระอุโบสถ พระวิหาร เจดีย์ วิหารทิศ วิหารคด และศาลาราย ล้อมรอบด้วยกำแพงแก้วประดับกระเบื้องเคลือบลายเบญจรงค์ สูงประมาณ 1 เมตร สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอเจ้าฟ้าฯ กรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์ทรงกล่าววาทะกระเบื้องเคลือบเหล่านี้เป็นฝีมือการออกแบบลายของอาจารย์แดง ช่างเขียนมีชื่อในรัชกาลที่ 5 แล้วส่งไปทำที่เมืองจีน

พระอุโบสถ มีมุขเด็จด้านหน้า รูปทรงภายนอกเป็นแบบสถาปัตยกรรมไทย กว้าง 17 70 เมตร ยาว 21 65 เมตร สูงจากพื้นจดช่อ 9 80 เมตร หลังคา 2 ชั้น มุงด้วยกระเบื้องเคลือบสีติดช่อฟ้า ใบระกา หางหงส์ หน้าบันเป็นรูปช้างเจ็ดเศียรเทิดพานรองรับ พระเกี้ยวขนานสองข้างด้วยฉัตรราชสีห์ และคชสีห์ประคองหน้าบันมุขเด็จเป็นรูปนารายณ์ทรงครุฑ ประคองหน้าตงมีซุ้มปูนปั้นลงรักปิดทองยอดมณฑป บานประตูหน้าต่างด้านนอกด้านในเป็นลายรดน้ำพุ่มข้าวบิณฑ์ ด้านนอกประดับมุกเป็นลายเครื่องราชอิสริยาภรณ์ 5 ดวง เรียงกันตามลำดับ คือ นพรัตน์ราชวรภรณ์ มหาจักรีบรมราชวงศ์ ปฐมจุลจอมเกล้า ประดมาภรณ์ช้างเผือก และประดมาภรณ์มงกุฎไทย

ลักษณะการประดับตกแต่งภายในพระอุโบสถเป็นแบบยุโรปผสมไทย คือส่วนเพดาน เสาและลวดลายประดับตกแต่งผนัง ลักษณะคล้ายพระที่นั่งองค์หนึ่งในพระราชวังแวร์ซายส์ ประเทศฝรั่งเศส แต่ลวดลายสวนใหญ่นั้นปิดทอง ที่ผนังระหว่างช่องหน้าต่างทำเป็นรูปอุณาโลมบ้าง อักษร จ บ้าง สลักกัน

พระวิหาร อยู่ทางด้านใต้พระเจดีย์ใหญ่ ลักษณะรูปทรงเช่นเดียวกับพระอุโบสถทั้งภายนอกและภายใน ต่างกันที่บานประตูและหน้าต่างเป็นไม้แกะสลักลายเครื่องราชอิสริยาภรณ์ บานประตูหน้าต่างเหล่านี้เป็นของเดิมซึ่งย้ายมาจากพระอุโบสถ ภายในพระวิหารตกแต่งเรียบกว่าพระอุโบสถคือมีลวดลายเฉพาะที่เพดาน บัวกันผนังชั้นล่าง ชั้นบน และกรอบประตูหน้าต่าง ผนังนอกนั้นเป็นสีขาวไม่มีลวดลาย ในพระวิหารประดิษฐานพระประธาน ชื่อพระที่ปวโรทัย เป็นพระพุทธรูปปางมารวิชัยของเก่าที่ซ่อมใหม่ การบูรณะปฏิสังขรณ์พระวิหารทำอยู่ตลอดมา นับแต่รัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวจนกระทั่งปัจจุบัน เช่น ปี พ.ศ. 2465 พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวโปรดให้นำบานประตูหน้าต่างสลักจากพระอุโบสถมาเปลี่ยนแทนของเดิม ปี พ.ศ. 2509 ซ่อมบานประตูระหว่าง พ.ศ. 2514 - 2515 ซ่อมแซมหินอ่อนที่พระวิหารส่วนที่ชำรุด ปัจจุบันพระวิหารอยู่ในระหว่างการบูรณะซ่อมแซม

พระเจดีย์ อยู่ด้านหลังพระอุโบสถ หรือวงล้อมของพระอุโบสถ พระวิหาร วิหารทิศและวิหารคด เป็นเจดีย์ทรงกลมตั้งอยู่บนฐานประทักษิณ สูงระดับแนวหลังคาพระระเบียง คือประมาณ 43 เมตร ความยาวโดยรอบฐาน 56 20 เมตรประดับด้วยกระเบื้องเคลือบเบญจรงค์โดยตลอด มีซุ้มประดิษฐานพระพุทธรูป 14 ซุ้ม

การบูรณะปฏิสังขรณ์ ครั้งแรกคือการบูรณะคูหาทั้งหมด โดยกะเทาะปูนเดิมที่ชำรุดออก และถือปูนใหม่ใน พ.ศ. 2443 ต่อมาเมื่อพระเจ้าวรวงศ์เธอ กรมหลวงชินวราลงกรณ สมเด็จพระสังฆราชเจ้าทรงดำรงตำแหน่งเจ้าอาวาส โปรดให้ปูลานพระเจดีย์และพื้นในองค์พระเจดีย์ด้วยกระเบื้องซีเมนต์ แทนหินอ่อนของเดิมที่นำไปปูพื้นลานบนกำแพงแก้ว

นอกจากนี้ มีการบูรณะอีก คือ ใน พ.ศ. 2462 ทำบานกรอบซึ่งลวดลายเป็นบานเปิดปิดของคูหา พระเจดีย์ เมื่อ พ.ศ. 2464 และหล่อลูกแก้วใหม่ด้วยกระเบื้องเคลือบทอง นำขึ้นไปปิดแทนของเดิมซึ่งร้าว และสีทองลอกเหลือแต่เนื้อกระเบื้อง เมื่อ พ.ศ. 2492 ปัจจุบันพระเจดีย์อยู่ในสภาพค่อนข้างสมบูรณ์

พระวิหารคดหรือพระระเบียง เชื่อมระหว่างพระอุโบสถ พระวิหารทิศทั้งสองหลังและพระวิหาร มีผนังประดับกระเบื้องเคลือบลายเบญจรงค์ ด้านนอกมีทางเดินปูด้วยหินอ่อน และมีเสาดินกลมรับเชิงชายด้านในเป็นพื้นสองชั้น มีเสากลมบัวหัวเสารองรับคันทองประดับกระจก รองรับเครื่องบนและเชิงชาย

ศาลาราย เป็นศาลาโถงเล็กๆ ขนาด 2 ห้อง มีทั้งหมด 8 หลัง ตั้งอยู่ด้านหน้าพระอุโบสถ พระวิหาร และพระวิหารทิศ ทั้ง 2 ด้านละ 2 หลัง ลักษณะเป็นศาลาทรงไทย

หอระฆัง อยู่ในเขตคดนอกใกล้กับศาลาทำบุญ เป็นอาคาร 2 ชั้น ชั้นล่างก่ออิฐถือปูน ชั้นบนเป็นซุ้มโปร่งย่อมุมไม้ 12 ยอดทรงพระเกี้ยว ประดับด้วยกระเบื้องเคลือบลายเบญจรงค์

หอกลอง อยู่ใกล้ศาลาทำบุญคณะใน มีลักษณะเช่นเดียวกับหอรฆัง

ตำหนักอรุณ คือตำหนักที่ประทับของสมเด็จพระสังฆราชในปัจจุบัน

พระที่นั่งศรีวัดลาภิรมย์ อยู่ในบริเวณตำหนักสมเด็จพระเทพศิรินทราบรมราชินีใกล้ประตูสนาม ราชกิจ เป็นตึกแบบจีนสูง 3 ชั้น

ศาลาร้อยปี คือศาลาการเปรียญคณะนอก ได้รับการบูรณะเนื่องในโอกาสที่วัดราชบพิธ มีอายุครบร้อยปีใน พ.ศ. 2513 และในโอกาสที่สมเด็จพระอริยวงศาคตญาณ สมเด็จพระสังฆราช (วาสน์ วาสโน) มีพระชนมายุครบ 72 พรรษา จุดมุ่งหมายของการบูรณะคือปรับปรุงให้ใช้ประโยชน์ได้หลายๆ อย่าง เช่น เป็นห้องสมุด ห้องประชุม โรงเรียนปริยัติธรรม

อนุสาวรีย์ยอดปรางค์ 2 องค์ บรรจุพระสรีรภาพของเจ้าอาวาสองค์ที่ 1 และ 2 ของวัด

เกยและพลับพลาเปลื้องเครื่อง อยู่ทางมุมกำแพงวัดด้านตะวันออกเฉียงเหนือ ตัวพลับพลาทำอิฐถือปูน หลังคาลด 2 ชั้น มุงด้วยกระเบื้องเคลือบสี มีช่อฟ้า ใบระกา หางหงส์ หน้าบันเป็นนครราชวัลลภ ประกอบด้วย โล ช้าง 3 เศียรเทิดพานแว่นฟ้าประดิษฐานพระเกี้ยว กระหนาบสองข้างโลด้วยฉัตร 7 ชั้น มีคชสีห์ และราชสีห์ประคอง เบื้องล่างมีแถบใบสุสานหลวง อยู่ทางทิศตะวันตกของวัด มีถันนภายใน ต้นไม้ และอนุสาวรีย์ต่างๆ สร้างไว้อย่างเป็นระเบียบงดงาม

13. วัดราชบูรณะราชวรวิหาร

กรมศิลปากร (2525 260-263) ได้กล่าวถึงวัดราชบูรณะราชวรวิหาร ได้ว่า

วัดราชบูรณะ เป็นพระอารามหลวงชั้นโท ชนิดราชวรวิหาร เดิมชื่อวัดเลียบ ตั้งอยู่ที่เชิงสะพานพระพุทธรูปวัดฟ้าฝังพระนคร ระหว่างถนนจักรเพชรและถนนตรีเพชร ในท้องที่แขวงวังบูรพาภิรมย์ เขตพระนคร กรุงเทพมหานคร

ประวัติความเป็นมา

วัดราชบูรณะเป็นวัดโบราณซึ่งสร้างมาก่อนสมัยกรุงธนบุรี และกรุงรัตนโกสินทร์ เคยเป็นวัดที่มีพระราชกฤษฎีกาประจำสมัยกรุงธนบุรี ครั้นพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราชปราบดาภิเษกขึ้นครองกรุงรัตนโกสินทร์แล้ว สมเด็จพระเจ้าหลานเธอ เจ้าฟ้ากรมหลวงเทพหริรักษ์ทรงพระราชศรัทธาบูรณะปฏิสังขรณ์ทั้งพระอาราม ทรงขอพระราชทานพระบรมราชานุญาตสถาปนาเป็นพระอารามหลวงได้รับ พระราชทานนามว่า “วัดราชบูรณะราชวรวิหาร” ความนามวัดราชบูรณะซึ่งเป็นวัดคู่เมืองราชธานี ตลอดมาตั้งแต่สมัยสุโขทัย และได้รับพระบรมราชูปถัมภ์ในการบูรณะปฏิสังขรณ์เมื่อประมาณ พ.ศ. 2336 ขณะนั้นวัดราชบูรณะ มีพื้นที่กว้างขวาง ประมาณ 35 ไร่ คือรวมพื้นที่ของโรงเรียนสวนกุหลาบวิทยาลัย และโรงเรียนเพาะช่างในปัจจุบันทั้งหมด บริเวณนี้เป็นที่ตั้งของกุฏิเสนาสนะ สวนพระอุโบสถและพระวิหารซึ่งเป็นเขตพุทธาวาสอยู่ทางทิศเหนือ นอกจากพระอุโบสถ พระวิหาร ศาลาการเปรียญ หอไตร และกุฏิเสนาสนะแล้ว สมเด็จพระเจ้าหลานเธอ เจ้าฟ้ากรมหลวงเทพหริรักษ์ได้ทรงสร้างหนังสือพระธรรมโฆสิตและตู้พระธรรมไว้ในวัดด้วย ตู้พระธรรมลายรดน้าคู่หนึ่งมีจารึกว่า “สมเด็จพระเจ้าหลานเธอ เจ้าฟ้ากรมหลวงเทพหริรักษ์ ทรงสร้างเมื่อ พระพุทธศักราช 2337” สวนที่พระอุโบสถมีจารึกการสร้างที่ชื่อและกรอบเช็ดหน้าประตู ที่ชื่อจารึกไว้ว่า “พระอุโบสถนี้ สมเด็จพระเจ้าหลานเธอ เจ้าฟ้ากรมหลวงเทพหริรักษ์ ทรงสร้างแล้วเมื่อพระพุทธศักราชลงไปได้ 2344 พรรษา ปีระกา ตรีศก”

ในรัชกาลพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย โปรดให้ถอนสีมาเก่าแล้วสร้างพระอุโบสถ และ พระวิหารขึ้นใหม่ มีพระระเบียงล้อมรอบพระอุโบสถ ภายในประดิษฐานพระพุทธรูปซึ่งพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้นำมาจากหัวเมืองรวม 162 องค์ พระอุโบสถเป็นอาคาร ขนาด 7 ห้อง ฐานกว้าง 6 วา 2 คอก ยาว 19 วา หลังคาลด 3 ชั้น มีมุขหน้าและหลัง หันหน้าไปทางทิศใต้ พระวิหารอยู่ทางตะวันออกของพระอุโบสถ เป็นอาคารขนาด 7 ห้อง ฐานกว้าง 6 วา 2 คอก ยาว 19 วา หันหน้าไปทางทิศใต้เช่นเดียวกับพระอุโบสถ ภายในประดิษฐานพระพุทธรูปและรูปพระอสีติมหาสาวก 80 องค์

วัดราชบูรณะได้รับการบูรณะปฏิสังขรณ์ใหญ่ในรัชกาลพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เป็นการบูรณะปฏิสังขรณ์ทั่วทั้งพระอาราม การบูรณะครั้งสำคัญอีกครั้งเริ่มตั้งแต่ พ.ศ. 2444 เป็นต้นไป เนื่องจากมีการตัดถนนตรีเพชรผ่านกลางวัด

หลังจากนี้ได้มีการบูรณะปฏิสังขรณ์สิ่งต่างๆ ในวัดราชบูรณะอีกหลายครั้ง ในรัชกาลที่ 6 และ 7 ถึง พ.ศ. 2488 ระหว่างสงครามโลกครั้งที่ 2 วัดราชบูรณะถูกระเบิดทางอากาศทำให้พระอุโบสถ พระวิหารและกุฏิเสนาสนะเสียหายมาก หลังสงครามสงบลง ผู้มีจิตศรัทธาหลายฝ่ายเห็นว่า สมควรบูรณะปฏิสังขรณ์ วัดราชบูรณะให้กลับมีสภาพเป็นวัดอีกครั้งหนึ่ง จึงมอบให้นายควง อภัยวงศ์ ผู้แทนราษฎรจังหวัดพระนครขณะนั้นนำความขึ้นกราบบังคมทูล เพื่อขอพระบรมราชานุญาตตั้งวัดราชบูรณะขึ้นใหม่

การบูรณะเริ่มด้วยการก่อสร้างกุฏิเสนาสนะของสงฆ์และเจ้าอาวาสก่อน โดยสร้างเป็นอาคารไม้ แบบชั้นครึ่งบ้าง 2 ชั้นบ้าง สร้างพระอุโบสถ เพื่อเป็นสถานที่ประกอบสังฆกรรม การก่อสร้างสวนใหญ่แล้วเสร็จ นายควง อภัยวงศ์ ได้มีหนังสือกราบบังคมทูลพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ขอพระราชทานอัญเชิญเสด็จพระราชดำเนิน ทรงประกอบพิธียกช่อฟ้าพระอุโบสถ และเททองหล่อพระประธาน ได้เสด็จพระราชดำเนิน เมื่อวันที่ 9 มีนาคม พ.ศ. 2503 คือ พระอุโบสถที่ปรากฏในปัจจุบันนี้

สิ่งสำคัญภายในวัด

พระอุโบสถ ปัจจุบันเป็นอาคารทรงไทยจตุรมุขก่ออิฐถือปูน หลังคามุงกระเบื้องเคลือบสี หลังคาเป็นมุขลด 2 ชั้น และมีมุขหน้ายื่นออกมาทุกด้าน ประดับช่อฟ้า ใบระกา หางหงส์พร้อมภายในเป็นที่ประดิษฐานพระพุทธรูปประธานปางมารวิชัย เบื้องหลังเป็นซุ้มวิมานลงรักปิดทองพระพุทธรูปประดิษฐานอยู่บนฐานชุกชี ซึ่งอยู่บนฐานไพทีอีกชั้นหนึ่ง เบื้องหน้าพระพุทธรูปประธานเป็นพระอัครสาวกประทับยืนอยู่ทั้งเบื้องซ้ายและเบื้องขวา 2 องค์ ถัดมาเป็นโต๊ะหมู่บูชา ฝาผนังภายในพระอุโบสถยังคงว่างเปล่า ไม่ได้มีการตกแต่งด้วยจิตรกรรมฝาผนัง

รอบพระอุโบสถด้านนอก เป็นที่ประดิษฐานซุ้มสีมา ซึ่งทำเป็นซุ้มก่ออิฐถือปูน ลงรักปิดทอง ประดับกระຈก หลังคาเป็นยอดเจดีย์ ภายในซุ้มเป็นใบสีมาทำด้วยศิลาสลัก

พระปรางค์ เป็นสิ่งสำคัญอีกสิ่งหนึ่งในวัดราชบูรณะพระปรางค์นี้ นับเป็นโบราณสถานที่ยาวมาตั้งแต่รัชกาลพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว ที่ยังหลงเหลืออยู่จนปัจจุบัน พระปรางค์มีขนาดใหญ่พอสมควร ยกพื้นสูง ทำเป็นกำแพงล้อมรอบพระปรางค์ ซึ่งเป็นพระปรางค์ย่อมุมไม้ 28 มีฐานบัวซ้อนขึ้นไป 5 ชั้น แต่ละชั้นทำเป็นรูปมารแบกอีกชั้นหนึ่ง ต่อขึ้นไปเป็นชั้นกลีบบน 8 ชั้น ยอดพระปรางค์เป็นนาคศูล มีมงกุฎครอบบนนาคศูลอีกทีหนึ่ง

14 วัดทิพวารีวิหาร

ยงธนิศร์ พิมลเสถียร (2540 : 125) ได้กล่าวถึงประวัติวัดทิพวารีวิหารไว้ว่า

วัดนี้เริ่มสร้างในสมัยกรุงธนบุรี ชื่อว่า “วัดก้ามโล่” เป็นภาษาจีน แปลว่า น้ำทิพย์ เดิมวัดนี้มีพระญวนพำนักอยู่เป็นจำนวนมาก ต่อมาชาวจีนเข้ามาอาศัย และทำการค้า ได้เข้ามาบวชในวัดนี้มากขึ้นจนกลายเป็นวัดจีน ในเวลาต่อมาได้เปลี่ยนชื่อเป็น วัดทิพวารี ในสมัยรัชกาลที่ 4

ที่ได้ชื่อว่าวัดก้ามโล่ หรือ ทิพวารี ซึ่งแปลว่าน้ำทิพย์นี้ เพราะภายในวัดมีบ่อน้ำอยู่ 1 บ่อ (เป็นบ่อน้ำทิพย์) ซึ่งเชื่อกันว่าสามารถรักษาโรคภัยได้ แต่ปัจจุบันน้ำในบ่อไม่ใส่น้ำทิพย์ดังแต่ก่อนแล้ว พระอุโบสถ และพระวิหารมีลักษณะเหมือนศาลเจ้าจีน ได้สร้างหลังปี พ.ศ. 2494 แทนที่โครงสร้างไม้เดิมที่ชำรุดทรุดโทรม

พระอารามหลวงทั้ง 15 วัดที่มีหัวเสาและไม้หัวเสาของพระอุโบสถ และพระวิหารในเขตเกาะรัตนโกสินทร์ทั้ง 15 วัด มีจำนวนหัวเสาทั้งหมด 534 ต้น

สงวน รอดบุญ (2529 : 41-42) ได้กล่าวถึง โบสถ์-วิหาร ต่างกันอย่างไรไว้ว่า

คำว่า “โบสถ์” เป็นคำเรียกอย่างย่อๆ จากคำว่า “อุโบสถ” แต่เดิมเรียกวันพระ (วันขึ้น 15 ค่ำ และวันแรม 15 ค่ำ) ว่า “วันอุโบสถ” หรือเรียกการสวดพระปาติโมกข์ของพระสงฆ์ทุกกึ่งเดือนว่า การทำอุโบสถ หรือวันที่อุบาสก-อุบาสิกาถืออุโบสถศีล (ศีล 8)

ในการทำอุโบสถกรรมต้องมีการกำหนดสถานที่ หรือโรงอุโบสถขึ้น มีเครื่องหมาย (นิมิต) ขอบเขตของบริเวณที่ทำสังฆกรรม โดยกำหนดภูเขา ก้อนหิน ต้นไม้ จอมปลวก สระน้ำ และแม่น้ำ ตามพระพุทธานุญาต โรงทำอุโบสถ อาจตั้งอยู่ในบริเวณสระน้ำ แม่น้ำ ทะเล เป็นเขตลอยเรือ หรือแพในลักษณะ “นทีสีมา” และมีสีมาล้อมรอบทั้ง 8 ทิศ เรียกว่า “พระอุโบสถ” ดังนั้นพระอุโบสถ คือสถานที่ที่พระสงฆ์ทำสังฆกรรมร่วมกัน มีพระพุทธรูปเป็นประธาน และในพระอาราม หรือแต่ละวัดจะมีพระอุโบสถ หรือโบสถ์ได้เพียงหลังเดียวเท่านั้น ที่เป็นเขตพระราชทานแก่สงฆ์เพื่อใช้เป็นที่ตั้งพระอุโบสถ เรียกว่า “วิสุตคามสีมา”

ส่วนคำว่า “วิหาร” (ไพหารหรือพิหาร) นั้น หมายถึง วัด หรือที่อยู่ของพระสงฆ์ มีพระพุทธรูปเป็นประธาน เช่นเดียวกับโบสถ์ ในแต่พระอารามหรือแต่ละวัด จะมีวิหารกี่แห่งก็ได้ มีขนาดเล็ก-ใหญ่ ตามความจำเป็น เช่น วิหารพระอัฐารศ วิหารพระนอน วิหารหลวง วิหารคด วิหารทิศ วิหารยอด และวิหารกลบ เป็นต้น ไม่มีใบสีมาล้อมรอบเหมือนอุโบสถ

ในสมัยโบราณวิหาร มีความสำคัญกว่าโบสถ์ มีขนาดใหญ่โตกว่าโบสถ์ เช่น ในสมัยสุโขทัย และสมัยอยุธยาตอนต้น ต่อมาในสมัยอยุธยาตอนปลายโบสถ์ ก็มีความสำคัญขึ้นกว่าวิหาร มีการสร้างโบสถ์ใหญ่โตกว่า อาจเป็นเพราะมีคตินิยมในการอุปสมบทมากขึ้นกว่าแต่ก่อน และต่อมาในสมัยอยุธยาตอนปลาย และสมัยรัตนโกสินทร์ วิหารก็หมด

ความสำคัญลงตามลำดับ ลางวัดจะมีแต่โบสถ์หรือพระอุโบสถเท่านั้น เพราะไม่ได้ใช้วิหารเป็นที่อยู่เหมือนในสมัยโบราณ แต่มีการสร้างศาลาการเปรียญและ “เสนาสนะ” ขึ้นแทน

15. วัดมหาธาตุยุวราชรังสฤษฎิ์ราชวรมหาวิหาร

กรมศิลปากร (2525-249-253) ได้กล่าวถึงวัดมหาธาตุยุวราชรังสฤษฎิ์ราชวรมหาวิหาร ไว้ว่า

วัดมหาธาตุยุวราชรังสฤษฎิ์ เป็นพระอารามหลวงชั้นเอก ชนิดราชวรมหาวิหาร ตั้งอยู่เลขที่ 3 ถนนหน้าพระธาตุ แขวงพระบรมมหาราชวัง เขตพระนคร กรุงเทพมหานคร

ประวัติความเป็นมา

วัดมหาธาตุฯ เป็นวัดโบราณมีมาแต่ครั้งกรุงศรีอยุธยา เดิมเรียกว่า วัดสลัก เมื่อพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช ทรงสถาปนากรุงรัตนโกสินทร์เป็นราชธานีนั้น วัดสลักตั้งอยู่กลางระหว่างพระบรมมหาราชวังและพระราชวังบวรสถานมงคล สมเด็จพระบวรราชเจ้ามหาสุรสิงหนาท โปรดให้บูรณะปฏิสังขรณ์วัดสลักเมื่อประมาณปี พ.ศ. 2326 และทรงทะนุบำรุงวัดนี้เป็นพิเศษตลอดพระชนมายุ เนื่องจากมีเรื่องเล่ากันว่าเมื่อกรุงศรีอยุธยาจะเสียแก่พม่าในปี พ.ศ. 2310 นั้น พระองค์ขณะดำรงพระอิสริยยศเป็นนายสุตจินดา มหาดเล็กหุ้มแพร ได้ลองเรือมาตามลำน้ำเจ้าพระยาเพื่อจะไปหาหลวงยกกระบัตร เมืองราชบุรีพี่ชาย ก่อนจะเลี้ยวเข้าคลองบางกอกใหญ่บริเวณหน้าวัดสลัก พบเรือลาดตระเวนของพม่า พระองค์จึงพลิกเรือคว่ำ เพื่อซ่อนตัว พร้อมกับอธิษฐานขออำนาจพระพุทธรูปในพระอุโบสถเป็นที่พึ่งว่าหากพระองค์รอดพ้นจากข้าศึกไปได้ ต่อไปภายหลังได้เป็นใหญ่แล้วจะมาบูรณะปฏิสังขรณ์วัดนี้ให้รุ่งเรืองสืบไป สมเด็จพระบวรราชเจ้ามหาสุรสิงหนาท ทรงเริ่มการบูรณะปฏิสังขรณ์วัดสลักพร้อมกับการสร้างพระราชวังบวรสถานมงคล แล้วเปลี่ยนชื่อเรียกวัดสลักเป็น “วัดนิพพานาราม” เมื่อพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราชโปรดเกล้าฯ ให้ใช้วัดนิพพานารามเป็นสถานที่สังคายนาพระไตรปิฎกในปี พ.ศ. 2331 ได้พระราชทานนามวัดใหม่ว่า “วัดพระศรีสรรเพชญ์” และในปี พ.ศ. 2346 พระราชทานชื่อใหม่เป็น “วัดพระศรีรัตนมหาธาตุราชวรมหาวิหาร” ตามชื่อวัดในกรุงศรีอยุธยาที่เป็นสถานที่ประดิษฐานพระบรมสารีริกธาตุ และเป็นที่ประทับของสมเด็จพระสังฆราช

รัชสมัยพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว โปรดเกล้าฯ ให้บูรณะปฏิสังขรณ์วัดมหาธาตุทั้งพระอารามตั้งแต่ปี พ.ศ. 2387 แล้วเสร็จในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว

พ.ศ. 2439 พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ได้พระราชทานพระราชทรัพย์ส่วนพระองค์ในสมเด็จพระบรมโอรสาธิราช เจ้าหาวชิรุณหิศ สยามมกุฎราชกุมาร 1,000 ชั่ง อุทิศเป็นค่าใช้จ่ายในการบูรณะวัดมหาธาตุครั้งใหญ่ แล้วได้พระราชทานนามระอารามเพิ่มว่า “วัดมหาธาตุยุวราชรังสฤษฎิ์” เพื่อเฉลิมพระเกียรติสมเด็จพระบรมโอรสาธิราชฯ เมื่อบูรณะเสร็จใน พ.ศ. 2443 หลังจากนั้นได้มีการบูรณะพระประธานในพระอุโบสถใน พ.ศ. 2445 เนื่องจากถูกอสึบขาดชำรุด

ในรัชกาลที่ 6 ทรงใช้ที่ดินสัมปทานสวนราชวิทยาลัย เป็นที่ตั้งหอพระสมเด็จสำหรับพระนคร เสร็จพระราชดำเนินทรงประกอบพิธีเปิดอาคาร เมื่อวันที่ 6 มกราคม พ.ศ. 2459 ส่วนการบูรณะพระอารามนี้ มีการบูรณะในส่วนที่ชำรุดทรุดโทรมโดยทั่วไป ถึงรัชกาลที่ 7 ได้มีการบูรณะครั้งใหญ่ครั้งหนึ่ง หลังจากนั้นเป็นการบูรณะส่วนที่ชำรุดโดยทั่วๆ ไป และได้มีการบูรณะซ่อมแซมในรัชกาลปัจจุบัน

สิ่งสำคัญภายในวัด

พระมณฑป อยู่ภายในวงพระระเบียง ตั้งอยู่ทางด้านหน้าพระอุโบสถและพระวิหารสมเด็จพระบรมราชเจ้ามหาสุรสิงหนาท ทรงสร้างเมื่อสถาปนาพระอาราม พ.ศ. 2326 เดิมมียอดเป็นปราสาทเนื่องจากนำ ตัวไม้เครื่องบนปราสาทพระวิหาร อยู่ด้านหลังพระมณฑปด้านขวาของพระอุโบสถ สมเด็จพระบวรราชเจ้ามหาสุรสิงหนาททรงสร้าง เดิมยาว 12 ห้องไม่มีมุข ได้รับการบูรณะซ่อมแปลงขยายให้มีมุขหน้าหลังในรัชกาลที่ 3 และได้รับการบูรณะในรัชกาลต่อมา

ลักษณะพระวิหารในปัจจุบัน เป็นอาคารทรงไทยฐานสูง มีมุขโถงด้านหน้าและด้านหลัง ชายคามุข รองรับด้วยเสาสี่เหลี่ยม 6 ต้น ระหว่างเสากั้นเป็นกำแพงกระเบื้องปู มีบันไดขึ้นสู่มุขด้านหน้า และหลังด้านละ 2 บันได หน้าด้านเหนือและใต้มีหน้าต่างด้านละ 12 ช่อง ด้านตะวันออกและตะวันตกมีหน้าต่าง ด้านละ 4 ช่อง มีประตูอยู่กลางด้าน 1 ประตู หน้าบันด้านหน้าและหลังเป็นรูปตราพระราชลัญจกรในสมเด็จ พระบรมโอรสาธิราชเจ้าฟ้ามหาวชิรุณหิศสยามมกุฎราชกุมาร มีภาพเทพเหาะด้านข้างด้านละ 3 องค์ พื้นลายทั่วไปเป็นลายดอกลอยใบเทศ

ภายในพระวิหาร ประดิษฐานพระพุทธรูปขนาดใหญ่ 5 องค์ ได้แก่พระประธานซึ่งเป็นพระพุทธรูปก่ออิฐปางมารวิชัย พระอุโบสถ ตั้งอยู่หลังพระมณฑปคู่กับพระวิหาร สมเด็จพระบวรราชเจ้ามหาสุรสิงหนาททรงสร้าง ได้รับการบูรณะในรัชกาลที่ 3 และรัชกาลต่อๆ มา ภาพจิตรกรรมฝาผนังเป็นฝีมือช่างครั้งรัชกาลที่ 4 ปัจจุบัน เลื่อนหมดแล้ว ผนังทาสีพื้นเหลือง

ลักษณะพระอุโบสถในปัจจุบัน เป็นอาคารทรงไทยฐานสูง หลังคามุงกระเบื้องเคลือบสี มีช่อฟ้า ใบระกา หน้าบันเป็นไม้แกะสลักปิดทองประดับกระจก กลางเป็นภาพนารายณ์ทรงครุฑจับนาคแวดล้อมด้วยภาพเทวดาหะดานละ 3 องค์ เหนือขึ้นไปเป็นเทวกรรม พื้นลายทั่วไปเป็นลายใบเทศก้านดอก รอบพระอุโบสถมีสีมาตั้งประจำ 4 ทิศ ใบสีมาสลักเป็นภาพครุฑยุดนาค ภายในพระอุโบสถมีสิ่งสำคัญคือ พระพุทธรูปประธานปางมารวิชัย

พระระเบียง ตั้งล้อมรอบพระอุโบสถ พระวิหาร และพระมณฑป สมเด็จพระบวรราชเจ้ามหาสุรสิงหนาททรงสร้าง เดิมเสารายเป็นเสายอเหลี่ยมไม้สิบสอง

พระปรางค์และเจดีย์ราย อยู่ภายในวงพระระเบียงด้านเหนือพระวิหาร และด้านใต้ของพระอุโบสถ มีพระเจดีย์ด้านละ 2 องค์ พระปรางค์ด้านละ 2 องค์ พระปรางค์ใหญ่ 2 องค์ด้านหน้าพระมณฑป

หอระฆัง อยู่นอกวงพระระเบียงด้านใต้ ติดกับอาคารอภิธรรมมหาธาตุวิทยาลัย มีลักษณะเป็นมณฑปแปดเหลี่ยมยอดปรางค์ ฐานสูง มีบันไดทางขึ้นสู่ฐานซึ่งมีแนวกำแพงโปร่งเดี่ยว ล้อมรอบ

ศาลาการเปรียญ ตั้งอยู่ด้านหลังพระอาราม ทางใต้ของคณะสลัก สร้างในรัชกาลที่ 3

พระบวรราชานุสาวรีย์ สมเด็จพระบวรราชเจ้ามหาสุรสิงหนาท สมามคิษย์ไกรวัตรมหาธาตุฯ เป็นผู้นำในการสร้าง เพื่อเกิดพระเกียรติสมเด็จพระบวรราชเจ้ามหาสุรสิงหนาท ผู้ทรงสถาปนา วันมหาธาตุฯ ขึ้น

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เป็นสถานศึกษาชั้นอุดมศึกษาของพระสงฆ์ พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงสถาปนา ครั้งแรกพระราชทานนามว่า "มหาธาตุวิทยาลัย" เปิดการศึกษาตั้งแต่ วันที่ 8 พฤศจิกายน พ.ศ. 2432

วัดมหาธาตุฯ เป็นพระอารามหลวงที่มีความสำคัญอย่างยิ่งมาตั้งแต่สมัยต้นกรุงรัตนโกสินทร์เป็นที่สถิตของสมเด็จพระสังฆราช และสถานที่ประทับของเจ้านายเมื่อทรงผนวชในรัชกาลต้นๆ เคยเป็นสถานที่กระทำสังคายนาพระไตรปิฎก สถานที่ตั้งพระเมรุพระราชทานเพลิงพระศพและพระบุพโพพระราชวงศ์ชั้นสูง เป็นที่ตั้งของมหาวิทยาลัยสงฆ์ พระมหากษัตริย์ในราชวงศ์จักรีทุกรัชกาลพระราชทานพระบรมราชูปถัมภ์ ตลอดมาจนปัจจุบัน ด้วยเหตุที่เป็นพระอารามหลวงที่อยู่ระหว่างพระบรมมหาราชวังและพระราชวังบวรสถานมงคล ทรงความสำคัญทั้งด้านประวัติศาสตร์ ศิลปกรรมและการศึกษา ทางราชการได้พิจารณาเห็นความสำคัญจึงประกาศขึ้นทะเบียนเป็นโบราณสถาน ตามประกาศของกรมศิลปากรใน พ.ศ. 2492 เพื่ออนุรักษ์ไว้เป็นมรดกทางวัฒนธรรม และให้มีการบูรณะซ่อมแซมอย่างถูกต้อง

สรุปวัดในเกาะรัตนโกสินทร์สามารถจัดแบ่งตามยุคได้ดังนี้

- สร้างสมัยอยุธยาตอนปลาย ได้แก่ วัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม วัดชนะสงคราม วัดมหาธาตุยุวราชรังสฤษฎิ์ราชวรมหาวิหาร
- สร้างสมัยกรุงธนบุรี ได้แก่ วัดทิพยวารีวิหาร
- สร้างสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น (พ.ศ. 2325-2394) ได้แก่ วัดพระศรีรัตนศาสดาราม วัดราชบูรณะราชวรวิหาร วัดบวรนิเวศวิหารราชวรวิหาร วัดบวรสถานสุทธาวาส วัดมหรณพารามวรวิหาร วัดสุทัศน์เทพวรารามราชวรมหาวิหาร วัดเทพธิดารามวรวิหาร วัดราชนัดดารามวรวิหาร
- สร้างสมัยรัตนโกสินทร์ตอนกลาง (พ.ศ. 2394-2477) ได้แก่ วัดราชประดิษฐ์สถิตมหาสีมารามราชวรวิหาร วัดราชบพิธสถิตมหาสีมารามราชวรวิหาร
- สร้างสมัยรัตนโกสินทร์ปัจจุบัน (พ.ศ. 2547-ปัจจุบัน) ได้แก่ วัดราชบูรณะราชวรวิหาร

4 สถาปัตยกรรมกรีก

สถาปัตยกรรมกรีกก่อนที่จะถึงประมาณ 100 ปีก่อน พ.ศ. ชาวกรีกสร้างอาคารด้วยไม้ และอิฐตากแดด ต่อมาหันมาใช้หินสร้างอาคารเลียนแบบโครงสร้างไม้ หลังคามุงด้วยกระเบื้องมีการเอาดินสีมาปั้นเป็นลวดลายตกแต่งตามริมของหลังคาและสวนยอด ระบบผังโครงสร้างมูลฐานที่สถาปนิกกรีกใช้กันในสมัยนั้น คือระบบเสากับคาน (อัคนีย์ ซูอรุณ 2530 : 37)

ผลงานของชนชาติกรีก แสดงให้เห็นถึงความสามารถของช่างผู้สร้างสรรค์แล้ว ยังแสดงให้เห็นถึงความคิดด้านต่างๆ เช่น ศาสนา ปรัชญา เป็นต้น ผลงานของกรีกยังแสดงความบริสุทธิ์อย่างมีเหตุและผลด้วย

อารี สุทธิพันธุ์ (2528 : 111-113) กล่าวถึงสถาปัตยกรรมกรีกว่า ศิลปินกรีกได้พยายามนำลักษณะต่างๆ มาผสมผสานกันให้รู้สึกกลมกลืนเป็นอย่างดี เช่น สถาปัตยกรรมบางแห่ง สถาปนิกนำเอารูปปั้นสุภาพสตรีลอยตัวมาทำเป็นเสา และนำเอาประติมากรรมนูนสูง ซึ่งมีเรื่องราวเกี่ยวกับโบราณนิยายมาประกอบบริเวณสวนหน้าของสถาปัตยกรรม

ผลงานทางสถาปัตยกรรม มีระบบการคิดและลักษณะเด่นดังนี้

1 การสร้างสมดัดสัดส่วนอันงามของรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้า และนำมาเป็นพื้นฐานอันสำคัญของการก่อสร้าง มีชื่อว่า golden mean rectangle คือ 2 3 5 8 13 21 ฯลฯ

2 สร้างสรรค์ลักษณะเสาและหัวเสา เหลือเป็นแบบอย่างมาจนถึงทุกวันนี้ คือ

แบบดอริก (Doric) มีลักษณะป้อม

แบบไอโอนิก (Ionic) มีลักษณะชะลูดทรงสูง

แบบโครินเธียน (Corinthian) มีลักษณะคล้ายทรงของพืช

3 สถาปัตยกรรมมีความเรียบร้อย ง่าย มีประติมากรรมประกอบตกแต่งบางส่วน รู้จักสร้างให้กลมกลืนกับความสูงต่ำของธรรมชาติ

4 รู้จักประกอบสถาปัตยกรรมด้วยลายปูนปั้น โดยดัดแปลงจากรูปทรงที่เห็นตามธรรมชาติ

5 รู้จักนำเอาทรวดทรงมนุษย์ใช้แทนเสาของอาคาร

สถาปัตยกรรมสมัยกรีกกล่าวโดยสรุป ระบบโครงสร้างสถาปนิกกรีกใช้กันคือ ระบบเสากับ คาน เสาแต่ละต้นจะมีคานพาดหัวเสาถึงกันหมด การผสมกันระหว่างเสากับคานพาดหัวเสา เรียกว่า แบบสถาปัตยกรรม และลักษณะของเสามีดังนี้

แบบดอริก (Doric) เสาไม่มีฐาน เสาฉนวน สอดตรงปลาย

แบบไอโอนิก (Ionic) รูปทรงอ่อนไหว หัวเสาเลียนแบบหอย เสาสูงผอม

แบบโครินเธียน (Corinthian) ความงามเฉพาะแบบ หัวเสาค้นพบใบผักกาด

5 เสาในสถาปัตยกรรมไทย

ม รว น่งน้อย ศักดิ์ศรี (2527 : 73) ให้ความหมายของเสาในสถาปัตยกรรมว่า

เสานางเรียง คือ เสาที่ปักรอบองค์พระเจดีย์ พระปราสาท ฯลฯ หรือเสาที่ตั้งเรียงอยู่ด้านข้างของปราสาท โบสถ์ วิหาร

เสาหวน คือ เสาที่ตั้งอยู่ด้านหน้าหรือด้านหลังของปราสาท โบสถ์ วิหาร หรือหมายถึง เสาลอยที่รับกึ่งกลางช่อ และมีตำแหน่งอยู่กลางห้อง

เสาอิง คือ เสาที่ก่ออิฐถือปูนนูนออกมาจากผนังอาคารด้านนอก เพื่อขนานช่องหน้าต่าง แท้จริงแล้วผนังห้องหรือกำแพงทำหน้าที่รับน้ำหนักถึงของมันเอง และเครื่องบนโดยสมบูรณ์แล้ว เสาอิงนิยมทำกันมากในสมัยอยุธยาตอนปลาย ตัวอย่างหาได้ เช่น โบสถ์วัดกุฎีดาว ซึ่งเป็นงานสถาปัตยกรรมในรัชสมัย พระเจ้าท้ายสระ

พระอุโบสถและพระวิหาร ประกอบด้วยฐานหรือฐานบัว โดยมีเสานางจรัสตั้งรับหลังคาชั้นปีกนก ทำเป็นพาไลรองรับด้วยเสานางเรียง มีพนักกระเบื้องรับเสานางจรัส ทำเป็นลูกพักกระดานดาน โดยตลอดเสาทำเป็นเสาเหลี่ยมย่อมุมสิบสอง หัวเสาทำเป็นแบบบัวจงกลย่อเหลี่ยมไม้สิบสอง (ชาญวิทย์ สรรพศิริ 2541 : 38)

เสาในสถาปัตยกรรมไทย มีรูปแบบที่แตกต่างกันในการแสดงออกของศิลปและวัฒนธรรมที่เข้ามากระทบ และเปลี่ยนไปตามกาลเวลาของยุคของสมัย

ในการแสดงออกของศิลปวัฒนธรรมนั้น แสดงออกได้หลากหลายงานสถาปัตยกรรมก็เป็นสิ่งที่แสดงออกของศิลปะทางหนึ่ง สำหรับชาติไทยเราสิ่งก่อสร้างเพื่อศาสนา และสิ่งก่อสร้างเพื่อพระมหากษัตริย์ เป็นสิ่งหนึ่งแสดงออกซึ่งศิลปวัฒนธรรมประจำชาติจะเห็นได้ที่พระราชวังและวัด มีการสร้างงานสถาปัตยกรรม ศิลปกรรม การตกแต่งอย่างประณีตวิจิตรบรรจง แสดงให้เห็นประโยชน์ใช้สอย แสดงถึงลักษณะความเป็นอยู่ของสังคม อีกทั้งแสดงถึงอิทธิพลของชาติต่าง ๆ ที่เข้ามามีบทบาทต่อศิลปวัฒนธรรมและเศรษฐกิจของประเทศตามยุคตามสมัยต่าง ๆ สิ่งก่อสร้างนี้คือ เอกลักษณ์ของชาติที่ชี้ให้เห็นความเจริญรุ่งเรืองที่เป็นสมบัติอันล้ำค่า และเป็นมรดกตกทอดมาจนถึงยุคปัจจุบัน และยังบ่งถึงความเป็นเอกราช และความเป็นตัวของตัวเองที่เราทุกคนควรภูมิใจ และเป็นสิ่งที่เราจะต้องทำนุบำรุงรักษาไว้ตลอดไป (ม ร ว แฉ่งน้อย ศักดิ์ศรี 2537 : 3-4)

อิทธิพลของศิลปะและวัฒนธรรมของจีนและตะวันตก เข้ามามีบทบาทในการเปลี่ยนแปลงสถาปัตยกรรมไทย จนบางที่ช่างไทยสถาปนิกและศิลปินก็เห็นทางและรับอิทธิพลต่างชาติเข้ามา จนลืมนิยามศิลปะไทย ความเปลี่ยนแปลงนี้เราน่าจะควรศึกษาและควรอนุรักษ์ไว้

ม ร ว แฉ่งน้อย ศักดิ์ศรี (2537 : 5-6) กล่าวไว้ว่า บริเวณพระบรมมหาราชวังประกอบด้วยวัด พระศรีรัตนศาสดารามและพระราชนิเวศมณฑิรสถานแห่งแรกของกรุงเทพมหานคร เป็นบริเวณที่มีความสำคัญยิ่งของชาติ พระราชฐานชั้นนอกเคยเป็นที่ตั้งของที่ทำการและหน่วยรักษาความปลอดภัยของพระบรมราชวัง มีอาคารสร้างขึ้นตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ 1 ส่วนใหญ่เป็นอาคารไม้แบบไทยประเพณีเปลี่ยนแปลงเป็นก่ออิฐฉาบปูน ในรัชกาลที่ 3 รื้อลงมาสร้างขึ้นใหม่เป็นก่ออิฐฉาบปูนรูปแบบตะวันตกในรัชกาลที่ 5 ดังที่ปรากฏอยู่ทุกวันนี้

พระราชฐานชั้นกลางเป็นหัวใจของพระบรมมหาราชวังเคยเป็นที่ประทับ และเสด็จออกว่าราชการของพระมหากษัตริย์ตั้งแต่รัชกาลที่ 1 ถึงรัชกาลที่ 5 หลังจากนั้นเป็นเพียงที่ประกอบพระราชพิธีที่สำคัญตราบนานทุกวันนี้ การก่อสร้างมีขึ้นตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ 1 จนถึงรัชกาลที่ 5 รูปแบบเริ่มต้นด้วยอาคารแบบที่ไม่สำคัญ บางหลังในรัชกาลที่ 2 เปลี่ยนเป็นรูปแบบตะวันตกในรัชกาลที่ 6 หลังจากนั้นไม่มีการก่อสร้างอาคารที่สำคัญเพิ่มเติม นอกจากการรื้อถอนอาคารที่เสื่อมสภาพ ไปบูรณะอาคารที่เหลือให้สมบูรณ์เหมือนเดิม

วิเชียร สุวรรณรัตน์ เสนอความเห็นต่อประเด็นภาพรวมของเสาในสถาปัตยกรรมไทยว่า

“เรื่องของเสาดึงแยกออก เสาถือว่าเป็นโครงสร้างสำคัญในการรับโครงหลังคา เสาของสถาปัตยกรรมไทยโบราณไม่รับพื้น พื้นของโบสถ์ตั้งอยู่บนพื้นดิน เสาทำ

หน้าที่รับหลังคาเท่านั้น เนื่องจากสมัยโบราณไม่มีคาน ฉะนั้น กำแพงที่เสาเกาะ อยู่ก็เป็นกำแพงที่เราเรียกว่า wall bening เป็นกำแพงรับน้ำหนัก ฉะนั้น เสาที่เห็น จะแยกลักษณะได้ดังนี้

เสาที่ก่อติดกำแพง คือตัวผนังโบสถ์ จะเห็นมีเสานูนออกมาจากผนัง ออกมา ให้เห็นเป็นรูปเสาจริงๆ เป็นเสาจำลอง

เสาลอย คือเสาที่อยู่ด้านหน้า หรือด้านหลัง หรืออยู่ด้านนอกรอบๆ พระ อุโบสถหรือพระวิหาร เสาลอยยังแบ่งเรียกหลายอย่าง เช่น เสานางเรียง เสานาง ราย คือเสาที่อยู่ตามตัวอาคารจะเป็นเสาที่เรียงกันเป็นแถวๆ เสาहार คือเสาที่อยู่ รอบตัวด้านบนขององค์พระเจดีย์ เป็นต้น"

สรุปเสาในสถาปัตยกรรมไทย มี 2 แบบ คือ เสาลอยตัว และเสาที่ซ่อนในผนัง (วิเชียร สุวรรณรัตน์ , สัมภาษณ์ 2544)

ลักษณะของเสาในสถาปัตยกรรมไทย พระอุโบสถและพระวิหารของวัดหลวง มีลักษณะดังนี้

- เสาลอย (เสาปูน) แบ่งลักษณะเป็น
 - เสาเหลี่ยม
 - เสากลม
- เสาลอย (เสาไม้) มีเสากลมอย่างเดียว
- เสาอิง (เสาปูน) มีลักษณะเป็น
 - เสาเหลี่ยม
 - เสากลม

6 เอกสารที่เกี่ยวข้องกับประติมากรรมตกแต่งพระอุโบสถและพระวิหาร

ได้มีผู้ศึกษาเกี่ยวกับลวดลายประติมากรรมตกแต่งพระอุโบสถและพระวิหาร สรุปที่สำคัญได้ดังนี้ อนุวิทย์ เจริญศุภกุล (2521 : 17) ได้ศึกษาลวดลายประดับหน้าบัน พบว่า ในสมัยอยุธยาอิทธิพล ศาสนาพราหมณ์ มีผลต่อศิลปะการประดับตกแต่ง นิยมนำเอาภาพประกอบลวดลาย ตอมาศสมัยรัตนโกสินทร์ ตอนต้นทำแบบอย่าง โดยเฉพาะการยกลายช่อหางโตก็นิยมทำรูปพระนารายณ์ทรงครุฑตามคติเดิม ในสมัย รัชกาลที่ 3 ได้รับอิทธิพลจีน หันมานิยมตกแต่งลวดลายดอกไม้ประดับกระฉกสี

จิรวรรณ พิศาลันต์ (2543 : 3) ได้ศึกษาประติมากรรมตกแต่งหน้าบันพระอุโบสถ พบว่า ในแง่มุมและ มิติมีความแตกต่างกันมาก ในแง่องค์ประกอบย่อยของประติมากรรมขาดความสัมพันธ์ในลักษณะที่เป็น ภาพรวม ไม่สามารถมองเห็นความเปลี่ยนแปลง และวิวัฒนาการในรูปแบบศิลปะได้อย่างชัดเจน แต่กระตุ้น ความรู้สึกสุนทรีย์ทางศาสนาได้ ทั้งรูปแบบ เนื้อหา และกลวิธีทางศิลปะ

สงวน บุญรอด (2546 : 10) ได้ศึกษาการตกแต่งพระอุโบสถในรัชกาลที่ 3 พบว่า สมัยนี้นิยมก่ออิฐ , ปูนตลอด การประดับลวดลายปูนปั้นมีคติตามแบบอย่างจีน จึงมีกระเบื้องเคลือบหลากสี มีภาพสัตว์ รูปตุ๊กตา ผสมผสานอย่างสวยงาม

กรรณิการ์ ไทยนันท์ (2533 : 59) ได้ศึกษาข้อคิดเห็นเกี่ยวกับแบบศิลปะประเภทปูนปั้น พบว่า เป็น งานที่สืบทอดทำกันมานาน ในรัชกาลที่ 3 งานปูนปั้นเป็นงานที่มีความสำคัญ ในด้านความคิดและรูปแบบ เช่น งานตกแต่งหน้าบัน

ประยูร อุลุชาฎะ (2532 85 – 89) ได้ศึกษาลวดลายปูนปั้นในสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น พบว่า รูปแบบศิลปะโดยทั่วไป เหมือนศิลปะอยุธยาตอนปลาย ในสมัยรัชกาลที่ 3 งานปูนปั้น นิยมนำศิลปะจีนเข้ามา ตกแต่งผสมผสานกับศิลปะไทย เช่น ศิลปะแบบธรรมชาติและศิลปะประดิษฐ์ลายดอกไม้ และในสมัยรัชกาลที่ 4 งานปูนปั้นแบ่งเป็นสองสาย คือ สายหนึ่งนิยมศิลปะแบบอยุธยา ส่วนสายที่สองนิยมศิลปะแบบฝรั่ง

วิบูลย์ ลี้สุวรรณ (2525 1) ได้ศึกษาศิลปกรรมสมัยรัตนโกสินทร์ พบว่า ศิลปกรรมสมัยรัชกาลที่ 1 มีรูปแบบต่อเนื่องมาจากสมัยอยุธยา และพระมหากษัตริย์เป็นผู้อุปถัมภ์ในสมัยรัชกาลที่ 2 ศิลปกรรมช่วงต่าง ๆ ไม่มีมากนัก ในสมัยรัชกาลที่ 3 พระมหากษัตริย์ทรงทำนุบำรุงศาสนา ทรงสร้างและซ่อมบำรุงวัดวาอาราม มาก มีการผสมผสานของศิลปะ 3 แบบ คือ แบบไทย จีน และฝรั่ง ทำให้เกิดศิลปะที่เป็นเอกลักษณ์ใหม่ที่เรียกว่า ศิลปะแบบพระราชนิยม ในสมัยรัชกาลที่ 4 ศิลปะตะวันตกเข้ามาทำให้เกิดศิลปะของการผสมผสาน ไทยกับฝรั่งได้อย่างลงตัว เช่น ลายปูนปั้นประดับโบสถ์ วิหาร และอื่น ๆ ในสมัยรัชกาลที่ 5 ศิลปะตะวันตกเข้ามามีอิทธิพลต่อศิลปะไทย มีการผสมผสานของศิลปะตะวันตกมากมาย จนเป็นที่นิยม กลายเป็นศิลปะพระราชนิยมอีกแบบหนึ่ง

7 เอกสารที่เกี่ยวข้องกับรูปแบบประติมากรรมตกแต่งสถาปัตยกรรมไทย

ประเสริฐ ศิลรัตน์ (2525 27 – 33) ได้กล่าวถึงรูปแบบศิลปะมี 3 ลักษณะใหญ่ ๆ คือ

1 รูปแบบลักษณะเหมือนจริงตามธรรมชาติ (Realistic) คือการถ่ายทอดตามแบบธรรมชาติ เช่น ภาพคน ต้นไม้ ฯลฯ ผู้ดูเข้าใจได้ทันที เพราะผู้ดูมีพื้นฐานและประสบการณ์มาก่อน และศิลปะเองก็ถ่ายทอดตามที่ตาเห็น หรือนำแสดงตามความคิดเห็นของศิลปิน มีการตัดทอนการจัดวาง แต่ก็ยังเลียนแบบธรรมชาติ

2 รูปแบบในลักษณะกึ่งธรรมชาติ (Semi Abstract) คือ การถ่ายทอดให้ความสำคัญของธรรมชาติน้อยลงและเพิ่มพูนความสำคัญความคิดของศิลปินมากขึ้น เป็นการถ่ายทอดความรู้สึกภายในของศิลปินออกมา โดยอาศัยธรรมชาติเป็นสื่อ มีการลดหรือตัดทอน แล้วนำมาจัดวางใหม่ ผูกเป็นเรื่องราวโดยอาศัยจินตนาการของศิลปิน

3 รูปแบบในลักษณะทางธรรมชาติ (Abstract) คือ การถ่ายทอดในลักษณะไม่คำนึงถึงรูปแบบ กฎเกณฑ์ของธรรมชาติ แต่คำนึงถึงรูปแบบการแก้ปัญหาของศิลปิน

จิรวุฒิ พิศาลันต์ (2543 77 – 80) ได้กล่าวถึงรูปแบบประติมากรรมตกแต่งสถาปัตยกรรมไทย คือ การนำเอาความคล่องตัวตามธรรมชาติมาประกอบหลักจิตวิทยา หรือเป็นการจัดใหม่ให้ดูเข้าที่กว่าธรรมชาติ ดูดี เกิดความสมดุล โดยมีหลักการจัด (Principle at Arrangement) ดังนี้

- 1 สัดส่วน (Proportion) หมายถึง การจัดองค์ประกอบให้มีความพอดีในสิ่งนั้น ๆ ดูไม่ขัดแย้งตา และมีสัดส่วนที่เหมาะสม
- 2 ความสมดุล (Balance) คือการทรงตัวอยู่นิ่งเทากันทั้งสอง ข้างความสมดุลยังพบทั่วไปคือ
 - 2 1 ความสมดุลที่เหมือนกันทั้งสองข้าง
 - 2 2 ความสมดุลที่ไม่เหมือนกันทั้งสองข้าง
 - 2 3 ความสมดุลที่สองข้างมีสัดส่วนไม่เหมือนกัน แต่มีน้ำหนักเทากัน
 - 2 4 ความสมดุลทั้งสองข้างมีรูปทรงสัดส่วนและน้ำหนักไม่เทากันทั้งสองข้าง
 - 2 5 ความสมดุลทั้งสองข้างมีผิวไม่เหมือนกัน ให้ผิวขรุขระน้อยกว่าผิวเรียบให้เกิดความสมดุล
- 3 ความกลมกลืน (Harmony) คือ ความเข้าใจกันโดยการประสาน เชื่อมโยงความสัมพันธ์ต่อกันขององค์ประกอบ ให้เกิดความสวยงามกลมกลืน
- 4 การคัดกัน (Contrast) คือ ความแตกต่าง ความขัดแย้ง ความไม่เข้ากัน เพื่อให้งานดูเด่นสะดุดตา ซึ่งตรงข้ามกับความ

กลมกลืน

5 ขววงจังหวะ (Rhythm) หมายถึง การเคลื่อนไหว การเว้นระยะ และการต่อเนื่องขององค์ประกอบ

6 การเน้น (Emphasis) คือ การส่งเสริมส่วนมูลฐานให้เห็นเป็นที่สะดุดตากว่าส่วนอื่น ๆ เช่น

6 1 การตกแต่งสีให้เด่นเป็นพิเศษ

6 2 เน้นด้วยเส้น

6 3 เน้นด้วยแสงเงา

6 4 เน้นด้วยการใช้ของว่าง

7 ชนิดของการจัดภาพ มีหลัก 3 ประการ คือ

7 1 หน่วย (Unity)

7 2 ความสมดุล (Balance)

7 3 จุดสนใจ (Center of Interest or Emphasis)

8. เอกสารที่เกี่ยวข้องกับกระบวนการศิลปะของเสาศาปถยกรรมไทยของโบสถ์และวิหาร

8 1 คติความเชื่อ

ราชบัณฑิตยสถาน (2530 463) ให้ความหมายของเนื้อหาว่า เนื้อหา คือความสำคัญ ข้อความสำคัญ หรือสาระสำคัญ

การสร้างลวดลายประดับตกแต่งสถาปัตยกรรมของพระอุโบสถและพระวิหาร มีคติความเชื่อเข้ามาเกี่ยวข้องกับลวดลายกันมาช้านาน ครั้งกรุงศรีอยุธยาเสียเมืองแก่พม่า พ.ศ. 2310 บ้านเรือนถูกเผาทำลาย ศิลปะวัตถุโบราณถูกเผาทำลาย สถานที่บางแห่งยากแก่การบูรณะซ่อมแซม พระราชกรณียกิจที่สำคัญสืบทอดการทำนุบำรุงและฟื้นฟูศิลปวัฒนธรรม ในสมัยรัตนโกสินทร์ พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราชทรงเป็นผู้สถาปนาราชวงศ์และราชธานีใหม่ ทรงดำริให้มีการฟื้นฟูวัฒนธรรมไทย ที่สืบทอดมาแต่โบราณให้ใหญ่โตและสง่างามเทียบเท่ากรุงศรีอยุธยา เหตุนี้การฟื้นฟูชนบทวัฒนธรรมนิยมประเพณีทางศาสนา สร้างพระบรมมหาราชวังวัดวาอารามต่าง ๆ ให้เหมือนสมัยอยุธยา

ในสมัยรัตนโกสินทร์ ตั้งแต่รัชกาลที่ 1 การสร้างวัดวาอารามมีการยึดถือรูปแบบอย่างเก่า ๆ คือสืบทอดศิลปะอยุธยา ดังเช่นวัดพระศรีรัตนศาสดารามและวัดสุทัศน์เทพวราราม นำแบบอย่างวัดพระเมรุและวัดแม่นางปลื้ม จังหวัดอยุธยา ซึ่งเป็นวัดที่สร้างขึ้นในสมัยอยุธยาตอนต้น รัชกาลที่ 3 การตกแต่งลวดลายพระอุโบสถและพระวิหาร สถาปัตยกรรมวัดนิยมแบบอย่างจีน (จิรวัดณ์ พิศนาค 2543 91 – 92)

คติความเชื่อความงามเกี่ยวกับเสาศาปถยกรรมไทย

วิเชียร สุวรรณรัตน์ (สัมภาษณ์ 2545) กล่าวถึงคติความเชื่อในการสร้างเสาศาปถยกรรมไทยว่า

“การสร้างวัดวาอารามตั้งแต่โบราณมาสืบทอดการสร้างยึดถือแบบเก่าๆ ตามอย่างอยุธยา กระทั่งการ ทำเสาก็ยังถือแบบอยุธยา คือเสากลม มีบัวหัวเสา การก่อสร้างได้สืบทอดจากยุคหนึ่ง ไปยังยุคหนึ่ง ยังสะท้อนให้เห็นอิทธิพลสภาพแวดล้อมและวัฒนธรรมประจำถิ่น มีคตินิยมด้านศาสนา และเป็นความเชื่อที่ สืบทอดกันมา “

จิรวัดน์ เหลืองอร่าม (2541 : 29) กล่าวถึงความงามของเสาที่มีบัวปลายเสาในสถาปัตยกรรมไทยว่า ความจริงเสารองรับน้ำหนักของเครื่องบนไยว่าเป็นคาน ชื่อ แต่ด้ามมีบัวหัวเสา การรับรู้ทางจักษุ กลับ ทำให้เห็นเป็นว่าเครื่องบนนั้นเบา มีความงามและอ่อนสลวย

ฤดีรัตน์ กายราศ (2540 : 131) กล่าวถึงเสาในสถาปัตยกรรมไทยว่า เสาเป็นคติประกอบทางสถาปัตยกรรมที่เพิ่มพูนความสง่างามให้แก่อาคาร ไม่ว่าจะเป็นพระอุโบสถวิหาร และการทำบัวประดับ หัวเสา นอกจากจะเพิ่มความหมายว่าเป็นสัญลักษณ์แทนสัตตพรหมคิริ

อภิชัย เกิดสินธุ์ (2541 : 16) อ้าง วิรุณ ตั้งเจริญ กล่าวถึงเนื้อหาในงานศิลปะที่เป็นปัญหาในวงการศิลปะ กล่าวถึงเนื้อหาทางศิลปะประกอบด้วย

1 เนื้อหาส่วนตัว

- 1 1 การแสดงออกทางจิตวิทยา
- 1 2 ความรักและครอบครัว
- 1 3 ความตายและอารมณ์ที่น่าหวาดกลัว
- 1 4 ความศรัทธาส่วนตัว
- 1 5 การแสดงออกทางด้านความประณีตงดงาม

2 เนื้อหาเพื่อสังคม

- 2 1 การเมืองและสิทธิความเชื่อ
- 2 2 การบรรยายสังคม
- 2 3 การถากถางสังคม

อารี สุทธิพันธุ์ (2535 : 62) ได้กล่าวถึงเรื่องราวทางศิลปะไว้เป็น 4 หมู่ด้วยกัน คือ

- 1 เรื่องราวเกี่ยวกับมนุษย์และธรรมชาติ ได้แก่ ความรัก ความโกรธ
- 2 เรื่องราวที่มนุษย์เกี่ยวกับมนุษย์ด้วยกัน เช่น เรื่องราวธรรมชาติครอบครัว เรื่องประวัติศาสตร์ ความงาม
- 3 เรื่องราวเกี่ยวข้องกับมนุษย์และสิ่งแวดล้อม เป็นเรื่องราวทางเทคโนโลยี การค้นคว้าทางวิทยาศาสตร์
- 4 เรื่องราวที่เกี่ยวข้องกับมนุษย์และสิ่งที่ไม่มีตัวตน ได้แก่ เรื่องของเทพเจ้า ศาสนา

จากข้อมูลสรุปได้ว่า เสาในสถาปัตยกรรมไทย นอกจากเป็นเครื่องรองรับชื่อ และแป ยังเพิ่มพูนความสง่างามให้อาคารสถาปัตยกรรม ยังสื่อถึงสัญลักษณ์ประสงค์ให้คุณค่าทางจิตใจเป็นสำคัญแล้ว ยังมีคติความเชื่อและขนบธรรมเนียมที่สืบทอดกันมา

8.2 รูปแบบ

ภาพรวมเสาของพระอุโบสถและพระวิหารในสถาปัตยกรรมไทย

ฤดีรัตน์ กายราศ (2540 : 133) กล่าวถึงภาพรวมเสาในสถาปัตยกรรมไทยว่า เสาในสถาปัตยกรรมไทยนับตั้งแต่สมัยสุโขทัย อู่ทอง และอยุธยาตอนต้น นิยมเสารูปแปดเหลี่ยม หรือเสากลม เป็นแบบแผนเดียวกันหมด เนื่องจากแบบแปลนสถาปัตยกรรมไทยมีความคล้ายคลึงกัน

ลักษณะของเสา

วิเชียร สุวรรณรัตน์ (สัมภาษณ์ : 2545) กล่าวถึงภาพรวมเสาในสถาปัตยกรรมไทยว่า

“เสาในสถาปัตยกรรมไทยแต่โบราณจนถึงปัจจุบันมี 2 แบบ คือเสากลม และเสาเหลี่ยม ซึ่งในปัจจุบันการก่อสร้างอาคารสถาปัตยกรรมไม่มีกฎเกณฑ์ แต่ก็ยังมีแค่ 2 แบบเท่านั้น”

สรุปได้ว่า เสาพระอุโบสถและพระวิหาร ในสถาปัตยกรรมไทยแบ่งได้เป็น 2 แบบ คือ เสากลมหรือเสาแปดเหลี่ยม และเสาสี่เหลี่ยม

ลักษณะรูปแบบของหัวเสา

ราชบัณฑิตยสถาน (2541 : 115) ให้ความหมายรูปแบบของผลงานศิลปะเป็นผลมาจากการที่ศิลปินจัดวางออกแบบและจัดองค์ประกอบ รวมทั้งการใช้วัสดุในการสร้างสรรค์งานและหมายถึงรูปร่างของวัตถุหรือผลงานศิลปะ

จิรวรรณ เหลืองอร่าม (2541 : 29) กล่าวว่า บัวหัวเสา คือ หัวเสาของอาคารที่ก่ออิฐถือปูนมีกลีบบัวรอบหัวเสา ไม่ว่ารูปกลีบบัวจะเป็นบัวชนิดใด รวมเรียกว่า บัวหัวเสา ทั้งสิ้น บัวหัวเสา ได้แก่ บัวกลุ่ม บัวแฉกที่ทำมาประดิษฐ์เป็นบัวหัวเสา

สถาปัตยกรรมไทย เป็นสิ่งก่อสร้างขนาดใหญ่ เป็นโบราณสถาน ได้แก่ โบสถ์ พระวิหาร มณฑป ฯลฯ ส่วนใหญ่เกิดขึ้นจากอิฐ มีทั้งที่เป็นศิลาทราย ศิลาแลง จะมีคงทนแข็งแรงกว่าที่ก่อด้วยอิฐ ถ้าเป็น ก่ออิฐถือปูนก็จะประสบกับปัญหาการเสื่อมสลาย จึงต้องมีการซ่อมบำรุงและสงวนรักษาไว้

พหุสังคมของชุมชนที่มีต่อสถาปัตยกรรมไทย และยังให้ความสำคัญของรูปแบบสถาปัตยกรรมด้วยดังในสมัยที่มีการปกครองแบบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ สถาปัตยกรรมในพระบรมมหาราชวัง วัดเป็นสถาปัตยกรรมที่สะท้อนให้เห็นแนวคิดที่มีความหมายเกี่ยวกับสถาบันพระมหากษัตริย์ และยังเชื่อมโยงกับชุมชนของสังคมนั้นด้วย อาคารและสิ่งก่อสร้างเหล่านี้เกิดขึ้นจากความศรัทธา ก่อให้เกิดศิลปกรรมและสถาปัตยกรรมที่สร้างขึ้นด้วยความวิจิตรบรรจง ตามจินตนาการของช่างที่ได้ปรุงแต่งขึ้นแล้ว แปลออกมาในรูปของสถาปัตยกรรม ที่ทำให้เกิดรูปแบบสถาปัตยกรรมที่มีเอกลักษณ์เฉพาะกิจ (ม ร ว แนน้อย ศักดิ์ศรี 2531 : 11)

ในสมัยสุโขทัยราว พ.ศ. 1800 สมเด็จพระร่วง หรือพ่อขุนรามคำแหง สถาปัตยกรรมสุโขทัยที่พบซากโบราณในวัดพระศรีมหาธาตุ อันเป็นวัดศูนย์กลางของราชธานีสุโขทัย เจดีย์เป็นประธานของวัด สร้างเป็นทรงยอดดอกบัวตูม ปรับปรุงมาจากทรวดทรงของปราสาทแบบขอมในระยะแรก (สันติ เล็กสุขุม 2544 : 100) สถาปัตยกรรมที่พบคงเห็นแต่ซากของโบสถ์ และเห็นเป็นเสาเรียงเป็นแถว ไม่เห็นร่องรอยของหัวเสาในสถาปัตยกรรมของโบสถ์ หรือพระวิหาร สังคมสมัยสุโขทัยพื้นฐานสำคัญคืองานช่าง ที่เห็นชัดคือ การสร้างวัดในสมัยสุโขทัยพุทธศิลปะสะท้อนให้เห็นถึงความสงบ ไม่สร้างความใหญ่โตทางวัตถุ บริบทสังคมของคนในสุโขทัยยังรับอิทธิพลมาจากจีนด้วย เห็นได้จากลวดลายปูนปั้นประดับผนังวิหารของวัดนางพญา เมืองศรีสัชนาลัย ลายเป็นประเภทัพัณฑุภาพ ทั้งสามารถเชื่อมโยงกับงานประดับในศิลปะมุสลิมได้ (สันติ เล็กสุขุม 2544 : 101)

ลักษณะเสาในสถาปัตยกรรมไทยสมัยสุโขทัยไทยไม่เห็น คงเห็นแต่ซากเสาของพระอุโบสถที่หลงเหลืออยู่เป็นเสาแปดเหลี่ยมเท่านั้น

สมัยกรุงศรีอยุธยา สถาปัตยกรรมไทยยังแบ่งออกเป็น 3 ยุค ได้แก่

สมัยอยุธยาตอนต้น สถาปัตยกรรมไทย พระอุโบสถและพระวิหารเป็นอาคารขนาดใหญ่มาก เสาที่รับเครื่องบนภายในตัวอาคารสองแถว ยังมีเสารับชายคาปีกนกด้านข้างด้วย (น. ณ ปากน้ำ 2520 : 84) ในสมัยอยุธยาตอนต้นนี้เป็นการเริ่มต้นสร้างอาณาจักรใหม่ ทำให้ความเจริญรุ่งเรืองทางศิลปะอย่างสุดยอดต้องหยุดชะงักลง เริ่มต้นทำศิลปะง่ายๆ เช่นทำใบเสมาเรียบๆ ไม่มีลวดลายตกแต่งมาก คงมีแต่บัวหัวเสาเป็นบัวกลุ่มตกแต่งอย่างพิสดารเพียงเท่านั้น (น. ณ ปากน้ำ 2520 : 84) บริบทสังคมและพหุสังคมยังเอื้อต่อการสร้างศาสนสถาน ศาสนาเป็นระบบของสังคมสงเคราะห์ คือมนุษย์คิดว่าพระเจ้าจะได้ช่วยตนในทุกๆ ทาง จะทำให้มนุษย์มีจิตใจสบายหายกังวลได้ (นัยพรรณ วรณศิริ 2540 : 263)

รูปแบบเสาในสถาปัตยกรรมสมัยอยุธยาตอนต้น คือ

- 1 รูปแบบเสาแปดเหลี่ยม เสากลม หัวเสาเป็นบัวกลุ่ม

สมัยอยุธยาตอนกลาง การดัดแปลงบางอย่างสถาปัตยกรรม ผิดไปจากสมัยอยุธยาตอนต้นบ้าง คือด้านหน้าและหลังยังคงมีมุขยื่นออกมา แต่ไม่ทำชายคาปีกนก ทำหลังคาลาดมาสองชั้น เดิมเพียงชั้นเดียว ทำให้มีหน้าบันเล็กลง มีเสารับน้ำหนักหน้าบัน ด้านข้างออกทางปีก อีกข้างละ 1 ต้น เพื่อรับหลังคาชั้น ทำให้มีเสากับหลัง ด้านละ 4 ต้น (น. ณ ปากน้ำ 2520 : 96) สมัยตอนกลางนี้ ชายคาของพระอุโบสถและพระวิหารไม่ยื่นออกมากนัก จึงไม่จำเป็นต้องใช้เสารายตลอดด้านข้าง ทำให้เกิดมีทวยมารับแทนที่เสา สมัยนี้ยังสืบขาคติการก่อสร้างมาจากอยุธยาตอนต้น และยังคงใช้เสาแบบอยุธยาตอนต้นอยู่ คือ เสาแปดเหลี่ยม และเสากลม ส่วนเสาสี่เหลี่ยมไม้ยอมุม 12 นั้น ได้เกิดในยุคอยุธยาตอนกลางนี้ ข้างฝีมือเป็นของอยุธยาโดยแท้ที่รับอิทธิพลจากอยุธยาตอนต้นศิลปะเรียบง่าย เช่น ทวยคู่เข้มแข็ง ตัวอ้วน

ลวดลายของหน้าบันวัดไชยวัฒนาราม ซึ่งสร้างในสมัยพระเจ้าปราสาททอง เริ่มปรากฏหน้าบันอย่างอิสระเป็นกนกผสมเครือเถาประดิษฐ์แบบอิสระ ลวดลายกนกเริ่มสมบูรณ์ ลวดลายปูนปั้นหน้าบันชายและขวาเป็นอิสระ คือแบบสองข้างไม่เท่ากัน รูปแบบของเสาพระอุโบสถและพระวิหาร ได้เปลี่ยนโฉมจากอยุธยาตอนต้น คือเลิกระบบเสาด้านข้างโดยเด็ดขาด แล้วใช้ระบบทวยรับน้ำหนักชายคาปีกนก ขนาดของอาคารสถาปัตยกรรมเล็กลง แต่รูปทรงยังคงรักษาแบบแผนจากอยุธยาตอนต้นอยู่ คือใช้เสากับหลัง ด้านละ 4 เสา เป็นเสาแปดเหลี่ยม บัวหัวเสาเป็นบัวกลุ่มแบบอยุธยาตอนต้น (น. ณ ปากน้ำ 2520 : 86) เช่น พระอุโบสถวัดวรเชษฐาราม วัดราชคฤห์ วัดเกาะเพชรบุรี วัดสระบัว เพชรบุรี และพระวิหารวัดใหม่ประชุมพล เป็นต้น

รูปแบบเสาในสถาปัตยกรรมสมัยอยุธยาตอนกลาง คือ

- 1 รูปแบบเสาแปดเหลี่ยม เสากลมและเสาเหลี่ยม หัวเสาเป็นบัวกลุ่ม
- 2 รูปแบบเสาแปดเหลี่ยม เสากลมและเสาเหลี่ยม หัวเสาเป็นบัวกลีบจวงกล

สมัยอยุธยาตอนปลาย เป็นการรับช่วงจากอยุธยาตอนกลาง สมัยตอนปลายนี้จะเปลี่ยนเป็นเสาเหลี่ยมมากขึ้น เริ่มความนิยมมากขึ้นมากกว่าเสากลมและเสาแปดเหลี่ยม เสากระเบื้องก็เป็นเสาเหลี่ยมย่อไม้มุม 12 เหมือนกัน เริ่มมีความนิยมในสมัยพระเจ้าปราสาททองมากขึ้น ดังที่วัดไชยวัฒนาราม เสากระเบื้องเป็นเสาเหลี่ยมย่อไม้มุม 12 ความนิยมเสาเหลี่ยมมีมากขึ้น จนสืบทอดความนิยมมาถึงสมัยรัตนโกสินทร์

รูปแบบเสาในสถาปัตยกรรมสมัยอยุธยาตอนปลาย คือ

- 1 รูปแบบเสาแปดเหลี่ยม เสากลมและเสาเหลี่ยมย่อไม้มุม 12 หัวเสาเป็นบัวจวงกล
- 2 รูปแบบเสาเหลี่ยมย่อไม้มุม 12 หัวเสาเรียบ ไม่มีบัวหัวเสา
- 3 รูปแบบเสาเหลี่ยม เสาเหลี่ยมย่อมุม 12 หัวเสาบัวยาว

สมัยธนบุรี สถาปัตยกรรมเป็นการเชื่อมสะพานอดีตกรุงศรีอยุธยาเป็นราชธานีใหม่ สมเด็จพระเจ้าพระยากรุงธนบุรี ทรงนำผู้คนอพยพมาตั้งราชธานีใหม่ชั่วคราว คือธนบุรีริมฝั่งแม่น้ำเจ้าพระยาตะวันตก ล้วนให้ความสำคัญบำรุงพุทธศาสนาน้อยยังคงอยู่กับการสร้างนคร และการป้องกันประเทศ ศิลปะและสถาปัตยกรรมถูกถ่ายทอดมาจากจีน เห็นได้จากการสร้างวัดทิพย์ ในสมัยพระเจ้ากรุงธนบุรีที่ท่าศิลป์ แบบอย่างจีน เสาเป็นเสากลมไม่มีบัวหัวเสา

รูปแบบเสาในสถาปัตยกรรมสมัยธนบุรี สืบต่อสมัยอยุธยาตอนปลาย

- 1 รูปแบบเสาเหลี่ยมย่อมุม 12 เสาเหลี่ยม หัวเสาแบบบัวยาว
- 2 รูปแบบเสาเหลี่ยมย่อมุม 12 เสาเหลี่ยม หัวเสาเรียบ ไม่มีบัวหัวเสา

สมัยรัตนโกสินทร์ พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก ทรงปราบดาภิเษกเป็นพระปฐมบรมราชวงศ์จักรีราชธานี คือบางกอก มาอยู่ฝั่งตรงข้ามกับกรุงธนบุรีได้รับการสถาปนา พ.ศ. 2325 พระองค์ทรงสร้างเมืองใหม่พร้อมกับบำรุงพระพุทธศาสนา มีทั้งปฏิสังขรณ์การบูรณะรวมถึงการสร้างวัดใหม่ ซึ่งเหตุผลสำคัญในการย้ายราชธานีมาฝั่งตะวันออกได้ดังนี้

ก) ความเหมาะสมในด้านยุทธศาสตร์ กล่าวคือ ราชธานีใหม่มีลักษณะพื้นที่เป็นหัวแหลมโอบด้วยแม่น้ำถึง 3 ด้าน มีคลองคูเมืองเดิมเป็นด่านป้องกันด่านแรกอยู่แล้ว ถ้าขุดคูเมืองเพิ่มแนวหนึ่งก็จะสามารถป้องกันพระนครได้ดียิ่งขึ้น เมื่อสร้างป้อมปราการรอบเมืองแล้วก็จะมีความเหมาะสมในแง่ยุทธศาสตร์มากกว่าสวนนอกคูเมืองฝั่งตะวันออกของพระนครยังเป็นทะเลตม ยากที่ข้าศึกจะบุกประชิดเมืองทางนี้

ข) ความเหมาะสมในด้านภูมิศาสตร์ ด้วยทางฝั่งตะวันตกของกรุงธนบุรีเป็นฝั่งโค้งด้านนอกของแม่น้ำที่ไหลเชี่ยวจากทางเหนือ จึงทำให้ตลิ่งทรุดพังเร็วกว่าฝั่งตะวันออก

ค) ความเหมาะสมในการพัฒนาเมือง ฝั่งตะวันออกเป็นพื้นที่ใหม่มีเพียงชุมชนชาวจีนและ ชาวยุวนเท่านั้น เมื่อโปรดเกล้าฯ ให้ย้ายไปแล้วก็จะได้พื้นที่กว้างใหญ่ สามารถสร้างพระนครให้เป็นศูนย์กลางการปกครองเทียบเคียงกับกรุงศรีอยุธยาได้ (สวรรคต ตั้งตรงสิทธิกุล 2540 88-89)

กรุงรัตนโกสินทร์มีศูนย์กลางการปกครองอยู่ที่พระบรมมหาราชวัง หรือที่เรียกกันว่า “วัดหลวง” ซึ่งเป็นที่ประทับของพระมหากษัตริย์ ตั้งอยู่ระหว่างวัดโพธาราม (วัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม) และ วัดสลัก (วัดมหาธาตุยุวราชรังสฤษฎิ์) แต่เดิมทีแห่งนี้เป็นที่อยู่ของชุมชนชาวจีน ภายหลังพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช ทรงกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ชาวจีนเหล่านั้นย้ายไปอยู่นอกกำแพงเมืองทางทิศใต้ ตั้งแต่ปากคลองตลาดวัดสามปลื้มจนถึงปากคลองสำเพ็ง (ม.ร.ว. แฉ่งน้อย ตักศิรี 2537 8) นอกจากวังหลวงที่เป็นศูนย์กลางการปกครองแล้วยังมีวังหน้า และวังหลังเป็นศูนย์กลางการปกครองที่สอง และที่สามตามลำดับ

นอกจากมีการจัดวางรากฐานในการจัดพื้นที่มีศูนย์กลางของเมือง (ราชอาณาจักร) ได้โปรดให้สร้างวัดและทำนุบำรุงพระพุทธศาสนาเพื่อเรียกขวัญของประชาชนกลับคืนมา คือ การสร้างวัดพระศรีรัตนศาสดารามเพื่อประดิษฐานพระพุทธรูปมณีรัตนปฏิมากรพระแก้วมรกต ที่อัญเชิญมาจากเมืองเวียงจันทน์ ยังโปรดเกล้าฯ ให้ มีการจัดพื้นที่ให้เป็นศูนย์กลางใหญ่ของเมือง (ชุมชนในพระนคร) (สวรรคต ตั้งตรงสิทธิกุล 2540 90) โปรดสร้างวัดที่เป็นสถาปัตยกรรมที่สืบทอดมาจากอยุธยาและกรุงธนบุรีด้วย คือวัดใหญ่ (วัดสุทัศน์เทพวราราม) และสถาปัตยกรรมที่สำคัญหลายแห่งสืบทอดมาจนถึงปัจจุบัน นอกจากนั้นยังมี การขยายขอบเขตของเมืองจากศูนย์กลางเมืองหลวงออกไปอย่างกว้างขวางด้วย

สถาปัตยกรรมสมัยรัตนโกสินทร์ ได้รับอิทธิพลแบบอย่างของศิลปกรรมสมัยอยุธยาเป็นส่วนใหญ่ ดังที่อำนาจ เย็นสบาย (2524 2) กล่าวว่า จากรัฐบาลที่ปรากฏ และร่องรอยทางประวัติศาสตร์ของศิลปกรรม

ไทยสมัยรัตนโกสินทร์ ไม่ว่าจะเป็นด้านจิตรกรรม (Painting) ประติมากรรม (Sculpture) สถาปัตยกรรม (Architecture) หรือแม้กระทั่งวรรณกรรม (Literature) ดนตรีและนาฏกรรม (Music & Drama) ล้วนได้รับอิทธิพลมาจากแบบอย่างศิลปกรรมสมัยอยุธยาเป็นส่วนใหญ่ สถาปัตยกรรมวัดสุทัศน์เทพวราราม ที่พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช ทรงสร้างให้เป็นศูนย์กลางของเมือง และให้มีขนาดใหญ่โตเทียบเท่าวัดพนัญเชิงแห่งกรุงศรีอยุธยา ในเวลาเดียวกันโปรดเกล้าฯ ให้สร้างเทวสถานโบสถ์พราหมณ์ขึ้นบริเวณตรงกันข้าม สร้างเสาชิงช้าระหว่างกลาง เนื่องด้วยประเทศไทยศาสนาพุทธ และศาสนาพราหมณ์เป็นสิ่งที่แยกกันไม่ออกของคติความเชื่อ และพิธีกรรมต่างๆ เป็นการสืบทอดปฏิบัติมาตั้งแต่กรุงศรีอยุธยา และยังคงปฏิบัติมาจนถึงปัจจุบันนี้

สมัยรัตนโกสินทร์ สถาปัตยกรรมเป็นสมัยที่เริ่มนิยมศิลปะจีน เอาแบบโครงสร้างจีนมาใช้ตั้งสถาปัตยกรรมรัชกาลที่ 3 พระอุโบสถวัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม และพระวิหารวัดกัลยาณมิตร นำโครงสร้างจีนมาใช้เกิดผลดี คือก่อสร้างได้สะดวกและรวดเร็ว มีขนาดใหญ่โตมโหฬาร นับได้ว่าเป็นยุคที่มีสถาปัตยกรรมไทยที่เจริญรุ่งเรือง ก้าวหน้า นำไปสู่รูปแบบใหม่ของศิลปะไทย เป็นศิลปะไทยที่ผสมผสานศิลปะจีนได้อย่างถูกต้องเหมาะสม และยังช่วยแก้ปัญหาการก่อสร้างได้อย่างเหมาะสมกับเหตุการณ์ในยุคสมัยนี้

สมัยรัชกาลที่ 4 - 5 กรุงรัตนโกสินทร์ เป็นสมัยที่อิทธิพลศิลปะตะวันตกเข้าสู่ศิลปะไทยอย่างเต็มที่ ทำให้เกิดการปฏิรูปและเปลี่ยนแปลงศิลปะหลายอย่าง การเขียนงานจิตรกรรมรับอิทธิพลวิธีการเขียนแบบตะวันตก ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงการเขียนภาพเรื่องราว การใช้สี แสงเงา ลักษณะกายวิภาค ระยะเวลาความเป็นจริง เรื่องราวของชีวิตและธรรมชาติสิ่งแวดล้อม ทางด้านสถาปัตยกรรมมีการสร้างตึกแบบยุโรป มีการสร้างโบสถ์ที่มีช่องอาร์คโค้ง

สมัยรัชกาลที่ 6 ถึงปัจจุบัน กล่าวได้ว่าตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ 6 เป็นต้นมา ศิลปะไทยได้คลี่คลายเปลี่ยนแปลงไปตามสภาพสังคม รับกระแสอิทธิพลตะวันตกอย่างเต็มที่

รูปแบบของหัวเสาในสถาปัตยกรรมไทยสมัยรัตนโกสินทร์ มีการผสมผสานของศิลปะหลายยุคหลายสมัยผสมผสานเข้าด้วยกัน บางอย่างสถาปัตยกรรมก็เป็นการหลอมซ้อนกันของศิลปะหลายยุค ผสมผสานด้วยกัน เช่น วัดบวรฯ เป็นต้น

รูปแบบหัวเสาในสถาปัตยกรรมสมัยรัตนโกสินทร์ คือ

- 1 รูปแบบหัวเสาสถาปัตยกรรมไทยบัวยาว (บัวจงกล) เสาเหลี่ยม เสาเหลี่ยมย่อมุม 12
- 2 รูปแบบหัวเสาสถาปัตยกรรมไทยไม่มีบัวหัวเสา (แบบจีน) เสาเหลี่ยม เสากลม
- 3 รูปแบบหัวเสาสถาปัตยกรรมไทยใบไม้ (แบบตะวันตก) เสาเหลี่ยม เสากลม

8.3 กระบวนการสร้างสรรค์

ภิญโญ สุวรรณคีรี (2545 1-2) กล่าวถึงวิธีการสร้างงานทางสถาปัตยกรรมไทยสามารถแบ่งแยกได้หลายประเภท ดังนี้

- ลายเส้น
- ลายสอดสี เช่น งานจิตรกรรม
- ลายฉลุ ใช้กับการปิดทองคำเปลว เรียกว่า ลายฉลุปิดทอง
- ลายรดน้ำ คือการลงรักและการปิดทอง เพื่อเพิ่มความงดงามให้กับสิ่งของ
- ลายประดับมุก เป็นเทคนิคการใช้รักและมุกที่ได้จากเปลือกหอย
- แกะสลัก

- ปูนปั้น มีทั้งปูนปั้นสด และถอดพิมพ์
- สลักหิน
- ลายฉลุโลหะ
- ลายหล่อโลหะ

กระบวนการสร้างสรรค์ ในการตกแต่งเสามีดังนี้

- 1 การประดับกระจกสี
- 2 งานปูนปั้น
- 3 กระเบื้องเคลือบเขียนสี
- 4 การลงรักปิดทอง
- 5 ลวดลายไทย

8 3 1 ลวดลาย

มีผู้ให้ความหมายของคำที่เกี่ยวข้องกับลวดลายไว้ ดังนี้

ราชบัณฑิตยสถาน (2539 720) ให้ความหมายของคำว่า ลวดลาย หมายถึง ลายต่างๆ ที่เขียนหรือแกะสลัก

ราชบัณฑิตยสถาน (2541 176) อธิบายคำว่า ลายวิจิตร หมายถึง ลวดลายตกแต่งเป็นส่วนละเอียดขององค์ประกอบทางศิลปะอันงดงาม ซึ่งมีลักษณะพิเศษของแต่ละชาติ เช่น ลายอาหรับ ลายจีน สำหรับลายไทย มีลายกนก ลายเครือเถา ลายบัวห้วเสา เป็นต้น

1 วิวัฒนาการของลายไทย

ลายไทยในงานสถาปัตยกรรมพุทธศาสนา และสถาปัตยกรรมของพระมหากษัตริย์ ลายไทยจะมีความปราณีต สวยงาม และมีคุณค่าในทางช่างและวัสดุ มีนัยแบบแผนขนบธรรมเนียมประเพณีแฝงอยู่ รวมถึงความเชื่อ ความศรัทธาของศาสนาประสาณกลมกลืนในงานศิลปะ และจากประสบการณ์ของบุคคลต่อการรับรู้สภาพแวดล้อมทางกายภาพ

วิวัฒนาการของลายไทย นับเป็นศิลปะเก่าแก่มีมานานตั้งแต่เริ่มประวัติศาสตร์ไทย กาลเวลาหลายศตวรรษได้ค่อยๆ เปลี่ยนรูปโฉมให้ผิดแผกต่างไป แต่ก็ยังมีเค้าว่าเป็นลูกหลานเครือเดียวกัน การเปลี่ยนแปลงนี้เกิดจากอิทธิพลของสมัยนิยมของแต่ละยุค และความผันแปรนี้มีมูลเหตุหลายกระแสด้วยกัน เช่นลัทธิศาสนา อิทธิพลของอินเดียที่เผยแพร่เข้ามา วัฒนธรรม เศรษฐกิจและสังคม รวมถึงขนบธรรมเนียมประเพณีที่สืบทอดกันมาจนถึงทุกวันนี้ น. ณ ปากน้ำ (2524 4) กล่าวว่า ลายไทยเท่าที่ปรากฏให้เห็นอยู่ทุกวันนี้ ถือได้ว่าเป็นแบบแผนตายตัว ด้วยลายไทยได้วิวัฒนาการตัวเองตั้งแต่อดีตจนถึงจุดสมบูรณ์กลายเป็นเอกลักษณ์ของชาติ มีกฎเกณฑ์ ชื่อของลาย เช่น ลายกนกสามตัว ลายพุ่มข้าวบิณฑ์ ลายกนกหางหงส์ ลายประจายาม ลายห้วเสา เป็นต้น

ลายไทยนี้ถือเป็นแบบอย่างประจำท้องถิ่น หรือของประเทศก็ใช่ที่ เพราะศิลปะเก่าแก่ที่เราพบในที่ต่างๆ ทั่วไป เช่น อินเดีย จีน แอฟริกา และอินโดนีเซีย ล้วนมีลักษณะการเขียนลายแบบวิจิตรคล้ายคลึงกัน จะมีแตกต่างกันบ้างก็ตรงโครงสร้างของตัวลายตามรสนิยมของเชื้อชาติ เช่น ลายของจีนจะเป็นเหลี่ยมสัน เติ้นลายเป็นหยักสี่เหลี่ยม แต่ของไทยเราจะเป็นลายเส้นโค้ง ลานเส้นโค้งนี้ได้รับแรงบันดาลใจมาจากธรรมชาติ เช่น ลายในตัวของสัตว์ ลายพืช หรือตามปรากฏการณ์ของธรรมชาติต่างๆ (น. ณ ปากน้ำ 2524 5) เช่น ดอกบัว ก็นำมาเขียนหรือสร้างตามแบบธรรมชาติของดอกบัว และบัวห้วเสาก็ทำเหมือน กลีบบัว เลียนแบบธรรมชาติประดับไว้บนห้วเสา

ลวดลายของหัวเสาในสถาปัตยกรรมมีลวดลายเป็นดอกบัว หรือเรียกว่าบัวหัวเสา

2 ลวดลายสมัยสุโขทัย

ศิลปะลวดลายสุโขทัย มีหลายทาง ได้รับอิทธิพลขอมและวิวัฒนาการมาจากปาละ ศิลปะลวดลายอาณาจักรสุโขทัยมีเพียงน้อย เช่นงานสถาปัตยกรรมเจดีย์ทรงรูปแปดเหลี่ยม คือเจดีย์วัดพระแก้วสุวรรณบุรี ลวดลายที่ปรากฏใบเสมาวัดจอมคีรีนาคพรต บนใบเสมาที่พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติและลายดอกบัวบนเพดานคูหาถ้ำที่วัดศรีชุม (น. ณ ปากน้ำ 2524 : 11) ลวดลายศิลปะสุโขทัย (ประมาณพุทธศตวรรษที่ 18 - 20) งานศิลปกรรมสุโขทัยมีความสมบูรณ์ทั้งด้านรูปแบบและความรู้สึกผูกพันของผู้พบเห็น เช่น พระพุทธรูปปางลีลาวัดพระเชตุพนฯ วัดศรีริยาบพ และที่เจดีย์วัดมหาธาตุสุโขทัย (กรมศิลปากร 2540 : 60)

ลวดลายหัวเสาในประวัติศาสตร์สุโขทัยแทบไม่เห็น มีเพียงสถาปัตยกรรมเจดีย์เจ็ดแถวในอุทยานประวัติศาสตร์ศรีสัชนาลัย ยอดบัวตูมวัดช้างล้อม ลายปูนปั้นวัดนางพญาในอุทยานประวัติศาสตร์ศรีสัชนาลัย เสาของลอมเป็นพื้นที่แนวยาวลงมา ลักษณะคล้ายตุ่มห้อยและลวดลายเป็นกลีบบัวตูมซ้อนกันเป็นแบบ รักร้อย

ในสมัยสุโขทัยนี้ อาณาจักรไทยมีหลายสิบอาณาจักรทางด้านสังคม มีสังคมการค้ากันอย่างใกล้ชิด ทั้งศาสนา ศิลปะและวัฒนธรรม ศิลปะจึงมีลักษณะใกล้เคียงกันมาก แม้อิทธิพลของจีน อินเดีย และญวนจะเข้ามามีบทบาทต่อศิลปะไทย แต่ศิลปะในสุโขทัยก็ยังผสมผสานศิลปะทั้งข้างนอกและข้างในด้วยกันอย่างกลมกลืน เช่น เครื่องสังคโลก ลายที่ผูกขึ้นมีทั้งลายดอกไม้อ ลวดลายจีนและญวนด้วย (น. ณ ปากน้ำ 2524 : 12)

สรุป ลวดลายเสาของสุโขทัยไม่พบ คงเห็นแต่ลวดลายในใบเสมา และลวดลายจากสถูป และเจดีย์ ที่เห็นเหลือแต่เสากลม ที่วัดพระศรีรัตนมหาธาตุ สุวรรณโลกไม่มีลวดลายของหัวเสา แต่เป็นลายปูนปั้นประดับเสากลม

3 ลวดลายสมัยอยุธยา

ลวดลายสมัยอยุธยามีการพัฒนาเป็น 3 ตอน คือ สมัยอยุธยาตอนต้น ตอนกลาง และตอนปลาย ลวดลายสมัยอยุธยาตอนต้นส่วนใหญ่จัดจากธรรมชาติ เช่นใบไม้ ดอกไม้ ก้านของต้นไม้ ดังลายปูนปั้นรูปสิงห์ที่ฐานเจดีย์วัดธรรมมิกราช อยุธยา

ชานาญ เล็กบรรจง (2540 : 73) กล่าวว่า ลายบัวเป็นลายที่ข่างนำมาประดิษฐ์โดยทำกลีบบัวมาดัดแปลง มีชื่อหลายอย่างเช่น ลายบัวคว่ำบัวหงาย บัวปากเสา เป็นต้น ลายบัวหัวเสาที่เป็นลายชนิดหนึ่งที่ข่างนำมาประดับหัวเสา หรือปลายเสาในสมัยอยุธยาตอนต้น เป็นรูปดอกบัวตูมซ้อนกันหลายกลีบ

เศรษฐมนตร์ กาญจนกุล (2539 : 11) กล่าวว่า บัวกลีบพาน ก็คือบัวกลีบขนุนซ้อนชั้นกัน มักทำเป็นหัวเสาเส้นตรง ปลายลายสะบัดเล็กน้อย

น. ณ ปากน้ำ (2540 : 84) กล่าวว่า หัวเสาสมัยอยุธยาตอนต้นมักใช้เสากลมและเสาแปดเหลี่ยม มีบัวหัวเสาเป็นกลุ่ม รูปดอกบัวตูม

ลักษณะของศิลปอยุธยาตอนต้นและกลางนี้ จะมีลักษณะเข้มแข็ง เห็นได้จากทวยขนาดใหญ่ อุโบสถวัดพระเมรุ อยุธยา ลักษณะเส้นโค้งโค้งอย่างดูตัน

สวนลวดลายไทยสมัยอยุธยาตอนปลาย เริ่มตั้งแต่รัชสมัยของสมเด็จพระนารายณ์มหาราช ซึ่งมีความเกี่ยวพันกับฝรั่งชาวยุโรปอย่างใกล้ชิด เปิดโอกาสให้ชาวต่างชาติเข้ามารับราชการ หลายชาติหลายภาษา เช่น ชาวฝรั่งเศส ชาวอาหรับ ส่งช่างวิศวกร ช่างศิลป์มาเมืองไทย ข่างสร้างป้อมกำแพง สร้างเมืองหลวง สร้างพระราชวัง ทำให้ช่างไทยเห็นความแตกต่างการก่อสร้างแบบใหม่แปลกตา จึงเอาอย่างเช่น การก่อสร้างสถาปัตยกรรมของไทย ใช้ระบบผนังอาคารรับน้ำหนักเครื่องบนหลังคา และเจาะหน้าต่างถี่เพื่อให้แสง

สว่างมากขึ้น เช่น พระวิหารหลวง กุฏิดาว และพระวิหารหลวงวัดบรมพุทธาราม (น ฅ ปากน้ำ 2524 16) ทำเสาต้านข้างหายไป ลวดลายอยุธยาตอนปลายนี้จึงมีการวิวัฒนาการ และมีการประดิษฐ์มากขึ้น เช่น พระอุโบสถเก่าวัดยาง ธนบุรี ตัวลายเครือเถาที่เป็นใบอะแคนตัน ได้ถูกดัดแปลงเป็นลายกนก ชนิดลูกผสม

อิทธิพลศิลปะตะวันออกส่งผลต่อศิลปะลายปูนปั้น ลายไทยหรือสถาปัตยกรรม ฯลฯ และที่เป็นแบบฝรั่งแท้ๆ ได้ส่งแบบแผนให้กับศิลปะอยุธยาต่อมา เช่น ลายดอกบัว หัวเสามีการประดิษฐ์กลีบบัวยาวขึ้น ชำนาญ เล็กบรรจง (2540 73) กล่าวว่า สมัยอยุธยาตอนปลายหัวเสาจะเป็นรูปดอกบัวบานกลีบประดับพริ้งคล้ายปลายกนกเปลว เรียกว่า บัวกลีบยาว หรือบัวหลวง

เศรษฐมนตร์ กาญจนกุล (2539 20) กล่าวว่า บัวหัวเสาสมัยอยุธยาตอนปลาย จะเป็นบัวรูปดอกบัวบาน กลีบประดับพริ้งคล้ายปลายกนกเปลว เรียกว่า บัวจงกล หากกลีบบัวหงายข้างล่างตรงคอเสา เรียกว่า บัวกระจิง หรือบัวคอเสื้อ หากเป็นบัวกลีบยาวอย่างละเอียดเป็นแถว เรียกว่า บัวแวว หรือบัวเกสร

ความหลากหลายของศิลปะวัฒนธรรมขนบธรรมเนียมประเพณีที่มีการถ่ายทอดแบบอย่างจากศิลปะตะวันตกมากขึ้น แล้วพหุสังคมในสมัยอยุธยา มีการเชื่อมโยงและสืบทอดต่อเนื่องกันมาจากยุคหนึ่งมายุคหนึ่ง การเปลี่ยนแปลงไม่มากนัก เช่น การสร้างอาคาร และศาสนสถานสร้างสรรค์ด้านความศรัทธา ยังแฝงไว้ด้วยฝีมือที่ยอดเยี่ยม วิธีการ คุณค่าทางปรัชญา ความคิด

ลวดลายของเสาในสถาปัตยกรรมไทย สมัยอยุธยา แบ่งได้เป็น

- 1 เสากลม เสาแปดเหลี่ยม ลายบัวหัวเสาเป็นบัวกลุ่ม จะทำบัวกลีบสั้นซ้อนกัน
- 2 เสากลม เสาแปดเหลี่ยม ลายบัวหัวเสาเป็นบัวจงกล จะทำบัวกลีบยาว บัวใหญ่ซ้อน

น้อยชั้น

4 ลวดลายสมัยรัตนโกสินทร์

ลวดลายสมัยรัตนโกสินทร์ รับอิทธิพลแบบอย่างมาจากสมัยอยุธยาตอนปลาย โดยเฉพาะในรัชกาลที่ 1 พระองค์ทรงรวบรวมช่างฝีมือเกาที่ควรเหลืออยู่ ทรงทำนุบำรุงสร้างพระนครให้งดงามเหมือนสมัยอยุธยาตอนปลาย เป็นศิลปะสมัยอยุธยาตอนแรกตก เมื่อเข้าสู่รัชกาลที่ 2 บ้านเมืองว่างเว้นจากศึกสงคราม มีการทำนุบำรุงพุทธศาสนา สถาปัตยกรรม และศิลปะต่อเนื่องมาตลอด ทั้งยังมีความสัมพันธ์กับจีน และทรงนิยมศิลปะจีนมากขึ้น เช่นที่วัดจอมทอง โปรดให้ปฏิสังขรณ์ใหม่ให้เป็นศิลปะแบบจีน ไม่ว่าจะเป็น พระอุโบสถ และพระวิหาร รูปแบบสถาปัตยกรรมไทยเปลี่ยนโฉมโดยสิ้นเชิง สถาปัตยกรรมไทยแบบใหม่ ก่อเสาเหลี่ยม ไม่มีบัวหัวเสา (น ฅ ปากน้ำ 2524 20) ในรัชกาลที่ 3 ก็ทรงมีการติดต่อกับจีนมากขึ้น ยังคงใช้ศิลปะจีนผสมกับไทยอีกด้วย ศิลปะสถาปัตยกรรมแบบอย่างจีนนี้ต่อไปข้างหน้า กลายเป็นแบบแผนของศิลปะรัตนโกสินทร์

น ฅ ปากน้ำ (2540 269) กล่าวว่า สมัยรัชกาลที่ 3 มีพระราชนิยมไปทางศิลปะจีน ดังนี้ พระอุโบสถและพระวิหาร จึงเลียนแบบศาลเจ้าจีน คือไม่มีหอฟ้า ไบระกา ไม่มีทวย เสาสี่เหลี่ยมเลียนแบบจีน คือไม่มีบัวหัวเสา ทำเรียบง่ายๆ จึงกลายเป็นแบบแผนของศิลปะอย่างหนึ่งของสมัยรัชกาลที่ 3

สมัยรัชกาลที่ 4 เป็นสมัยนิยมงานช่างแบบอัสตงค์ประเทศ สร้างวัดเลียนแบบสถาปัตยกรรมยุโรป มีการติดต่อกับประเทศตะวันตกมากขึ้น และรับอิทธิพลศิลปะตะวันตกเข้ามาด้วย ม ร ว แฉ่งน้อย ตักศิรี (2536 218) กล่าวว่า รูปแบบสถาปัตยกรรมมีการพัฒนารูปแบบให้เป็นไปตามแบบตะวันตก และรูปแบบอันหลากหลายนี้เป็นรูปแบบที่ผสมผสานระหว่างศิลปะไทยประเพณีศิลปะจีน และศิลปะตะวันตก เข้าด้วยกัน

สถาปัตยกรรม นิยมยกอาคารให้สูงโดยใช้ฐานไพทีระหว่างพระอุโบสถ พระเจดีย์ และพระวิหาร ปรากฏตัวอย่างที่วัดพุ่มนาราม เสาสี่เหลี่ยม ไม่มีบัวหัวเสา อิทธิพลศิลปะจีน พระอุโบสถและพระวิหารวัด โสมนัสวิหาร หัวเสาซึ่งเคยเป็นแบบ “ช่องกบ” ในรัชกาลที่ 3 ได้กลายมาเป็นบัวจงกลบนเสารูปกลม หรือแบบ ใบผักกาดคล้ายแบบตะวันตกบนเสารูปกลมเช่นกัน (ม ร ว แฉงน้อย ศักดิ์ศรี 2536 : 221)

สมัยรัชกาลที่ 5 จนถึงปัจจุบัน ลวดลายไทยยังคงเดินตามแบบรัชกาลที่ 4 และโดยเฉพาะทุกพระองค์ได้เคยเสด็จเยือนยุโรป พระองค์เสด็จกลับมาปรับปรุงบ้านเมือง ได้สั่งช่างสถาปนิก วิศวกร จิตรกร ประติมากรจากยุโรป เข้ามาร่วมสร้างพระราชวัง ซึ่งเป็นแบบยุโรปแท้ๆ ทางสถาปัตยกรรมเกิดรูปแบบ สถาปัตยกรรมตะวันตกอันหลากหลายขึ้นในประเทศไทย ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงวัฒนธรรมในการกินอยู่ การจัดบ้านเรือน ทำให้มีการเปลี่ยนแปลงระบบโครงสร้าง รวมถึงการตกแต่งอาคาร เช่น พระอุโบสถและพระ วิหารวัดราชบพิธสถิตมหาสีมาราม ซึ่งมีรูปแบบภายนอกเป็นแบบไทยประเพณี แต่ภายในมีการตกแต่งเป็น กอธิค เสามีลวดลายของหัวเสาเป็นแบบสมัยรัตนโกสินทร์ บัวหัวเสาแบบบัวจงกล

ลวดลายของหัวเสาในสถาปัตยกรรมสมัยรัตนโกสินทร์ มีดังนี้

- 2 ลวดลายบัวหัวเสา เป็นบัวกลุ่ม
- 3 ลวดลายบัวหัวเสา เป็นบัวจงกล
- 4 ลวดลายบัวหัวเสาเรียบ ไม่มีบัวหัวเสา
- 5 ลวดลายบัวหัวเสา เป็นบัวใบผักกาดแบบตะวันตก

5 ลวดลายสมัยอิทธิพลจีนและตะวันตก

ลวดลายของบัวหัวเสาสมัยรัตนโกสินทร์ที่สืบเนื่องมาจากสมัยอยุธยาแล้ว ยังมีลวดลายที่รับ อิทธิพลของจีนและศิลปะตะวันตก รวมถึงการผสมผสานลายของศิลปะจีนและตะวันตกอีกด้วย

ม ร ว แฉงน้อย ศักดิ์ศรี (2540 : 138-139) กล่าวว่า ศิลปะจีนถ้าดูจากสถาปัตยกรรมเห็นว่า ตัวอาคารเป็นเหลี่ยม และเป็นเส้นยาวนอน ไม่นิยมปราสาทยอดแหลมแบบไทย

ม ร ว แฉงน้อย ศักดิ์ศรี (2540 : 139) กล่าวว่า อิทธิพลของฝรั่งที่เข้ามาสู่ประเทศไทยระยะ นั้น ในด้านสถาปัตยกรรม มีการปฏิรูปเป็นการใหญ่ มีการเจาะช่องอาร์คโค้งแหลม พระอุโบสถได้เปลี่ยนเข้าสู่ ยุคใหม่ ก็คือเจาะหน้าต่างเรียงรายถี่มาก

สถาปัตยกรรมลวดลายของหัวเสาในสมัยรัตนโกสินทร์ ต้องเรียกว่าเป็นลักษณะหนึ่งที่เกิดขึ้น ตามระเบียบของสังคมที่มีการสืบเนื่องจากสมัยกรุงศรีอยุธยา คือสถาปัตยกรรมสำหรับพระมหากษัตริย์ และ อีกลักษณะหนึ่งคือลักษณะการใช้สอย ได้แก่สถาปัตยกรรมในพระพุทธศาสนา สถาปัตยกรรมแต่ละประเภท จะมีการวิวัฒนาการมาเป็นลำดับ แต่ละยุคจะมีจุดเด่นออกไป ยังมีการเปลี่ยนแปลงรูปแบบและ แผนผัง ตลอดจนวัฒนธรรมและประเพณีการเป็นอยู่ ยังรวมถึงอิทธิพลของเศรษฐกิจ สังคม และการเมือง

8 3 1 การประดับตกแต่ง

ในการประดับตกแต่งในสถาปัตยกรรมไทยมีมาตั้งแต่โบราณ โดยเฉพาะสมัยสุโขทัยการ ประดับลวดลายที่นิยมคือ ปูนปั้นประดับ มีความงามมาก คิดทำเครื่องประดับศีรษะ เครื่องถนิมพิมพาภรณ์ และอื่นๆ อีกมากมาย เครื่องปั้นดินเผาถือว่า สุโขทัยมีความรุ่งเรืองมา และเป็นอุตสาหกรรมส่งออกได้ดีขณะนั้น (นพ วัฒน์ สมพันธ์ 2542 : 37)

การประดับตกแต่งเสาในสถาปัตยกรรมไทย มีการผสมผสานหลายอย่างด้วยกันเช่น การปั้นปูนประดับหัวเสา การปั้นปูนปิดทองรองกระจก การทำกระเบื้องเคลือบเขียนสี และอื่นๆ อีกมาก นับเป็นตกแต่งทั้งสิ้น

ภรดี พันธุ์ภากร (2534 : 34) กล่าวถึง: เรขารูปด้วยการกดพิมพ์ว่า การอัดดินจากแม่พิมพ์เหล็ก ดินต้องหมาด ถ้าแม่พิมพ์ปูนพลาสติก ดินต้องมีความเหนียว การขึ้นรูปแบบนี้ เรียกว่างานหุ่นดำ หุ่นสูงหรือลอยตัว วิธีการนี้ทำมาตั้งแต่โบราณ เช่น พระพิมพ์ดินเผาตกแต่งสถาปัตยกรรม

สุรศักดิ์ โกสิยพันธ์ (2531 : 44) กล่าวถึงการตกแต่งกระเบื้องเคลือบเขียนสีว่า เป็นการเคลือบก่อนการเขียนสีบนเคลือบ มักใช้เคลือบใส (Clear glazes or Transperent glazes) มีลักษณะคล้ายกระจก หรือแก้วใสาบติดที่ผิวเครื่องปั้นดินเผา

งานปูนปั้นและตกแต่งปูนปั้นปิดทองรองกระจก เป็นการผสมผสานระหว่างงานปั้นและการตกแต่ง คือปั้นปูนเป็นลายก่อนแล้วจึงประดับกระจกสีชิ้นเล็กๆ ลงในพื้นที่ปูนปั้น หรือจะเพิ่มเติมด้วยการลงรักปิดทอง

การประดับตกแต่งบนเสาในสถาปัตยกรรมไทยนั้น เป็นงานปั้นปูนประดับหัวเสา ยังมีงานการประดับกระเบื้องเคลือบเขียนสี งานปั้นปูนปิดทองรองกระจก และงานปั้นปูนลงรักปิดทอง

แสงเงา

สถาปัตยกรรมไทยงานในด้าน “พุทธศิลป์” คือโบสถ์และวิหาร ล้วนก่อสร้างด้วยอิฐใบกปูนและศิลาแลงอันเป็นวัสดุที่มั่นคงถาวร ซึ่งมีความคงทนแข็งแรง และยังปรากฏหลักฐานเหลือให้ได้ศึกษามาจนถึงปัจจุบันนี้

เสาในสถาปัตยกรรมไทย นอกจากจะทำหน้าที่รับน้ำหนักของหลังคาเครื่องปั้น และช่วยในการทรงตัวของผนังอาคารแล้วนี้ สงวน รอดบุญ (2529 : 140) กล่าวว่า เสา นอกจากรับน้ำหนักแล้ว ยังช่วยในการแบ่งพื้นที่บนผนัง ช่วยให้เกิดความรู้สึกมั่นคงแข็งแรง ยังช่วยให้เกิดมิติและเกิดความงามจากแสงเงาดีขึ้น

เสาในสถาปัตยกรรมไทยของโบสถ์และวิหาร มีคติความเชื่อจากสมัยอยุธยาตอนต้น และตอนกลาง จากการรับน้ำหนักของเครื่องปั้นแล้ว ยังมีส่วนช่วยลดแสงแดดที่ส่องเข้าในตัวโบสถ์และพระวิหารด้วย เพราะช่วยให้มีบรรยากาศแห่งความศักดิ์สิทธิ์ ทำให้ผู้เข้าไปประกอบพิธีทางศาสนา หรือเข้าไปนมัสการมีสมาธิดีขึ้น

ความสัมพันธ์กับโครงสร้างของสถาปัตยกรรมไทย

วิบูลย์ ลี้สุวรรณ (2529 : 4) กล่าวว่า สถาปัตยกรรมไทยคือ สิ่งก่อสร้างที่สร้างขึ้นในประเทศไทย โดยมีความสัมพันธ์กับชนบประเพณี วัฒนธรรม ความเชื่อ ศาสนาและสภาพภูมิศาสตร์ ชีวิตความเป็นอยู่ของคนไทยที่มีรูปแบบวิธีการก่อสร้าง การใช้วัสดุที่มีเอกลักษณ์เป็นของไทย

อรศิริ ปาณินท์ (2538 : 8) กล่าวว่า ความสัมพันธ์ของที่ว่างทางสถาปัตยกรรมกับมวล และรูปทรง มวล หมายถึง สิ่งที่มี 3 มิติ ที่ว่างในทางสถาปัตยกรรม คือ การยึดครองที่ว่างโดยประโยชน์ใช้สอย ฉะนั้นพิจารณาประโยชน์ใช้สอยทางสถาปัตยกรรม มีส่วนสัมพันธ์กับมนุษย์ผู้ซึ่งเป็นผู้กระทำกิจกรรม

โครงสร้างกับการรับน้ำหนัก

โครงสร้างของสถาปัตยกรรมไทย มีลักษณะของอาคารหลังคา เป็นเอกลักษณ์ของไทยอย่างเด่นชัด เช่น วัดพระศรีรัตนศาสดาราม และวัดสุทัศน์เทพวราราม เป็นต้น โครงสร้างยังมีลักษณะเข้มแข็ง มั่นคง แข็งแรง และใหญ่โต ดังนี้ ระบบโครงสร้าง (Structural system) สถาปัตยกรรมไทย เสาเป็นโครงสร้าง

ที่รับน้ำหนัก คานและพื้นที่จำเป็นต่อการพยุงตัวของอาคารนั้นๆ

โครงสร้างหลังคามีความสำคัญ ดังนี้

เสา - รับน้ำหนักจากอะเส และจันทันลงสู่รากฐาน

อะเส - วางพาดบนหัวเสา

จันทันเอก - พาดอยู่บนหัวเสาอะเส อีกข้างหนึ่งวางอยู่บนนอกไก่อ ทำหน้าที่รับแปรง

กระเบื้อง

จันทันกลาง - ไม่ได้วางอยู่บนหัวเสา มีหน้าที่ช่วยลดช่วงพาดของจันทัน

นอกไก่อ - ทำหน้าที่เหมือนอะเส คือรับจันทันในส่วนที่เป็นหลังคา

แป - วางบนจันทัน ทำหน้าที่รับวัสดุหลังคา

ช่อ - วางบนอะเส ทำหน้าที่รัดหัวเสาทางต้นสังกัด

ดั่ง - ตั้งบนช่อ ทำหน้าที่ค้ำรับน้ำหนักจากนอกไก่อตรงสันหลังคา เพื่อถ่ายต่อให้ช่อ

ค้ำยัน - ไม่ทำทำหน้าที่ถ่ายน้ำหนักจากจันทันพาดระหว่างรอยต่อช่อ-ดั่ง จันทัน-ตุ๊กตา

สรุปเสารับน้ำหนักเครื่องบนหลังคาภายในสองแถว และมีเสารับน้ำหนักชายคาปีกนก

ภายนอกด้วย

จิรวุฒิ พระสันต์ (2543 : 80) ได้กล่าวถึง กลวิธีการสร้างประติมากรรมการตกแต่งสถาปัตยกรรมไว้ว่า ประติมากรรม (Sculpture) หมายถึง การเอาส่วนย่อยออกหรือเพิ่มเข้าในส่วนงาน เพื่อให้ได้รูปทรงที่ต้องการ จำแนกได้ดังนี้

1 โครงสร้างของประติมากรรม มีลักษณะแตกต่างกันไปตามคุณสมบัติของวัสดุ ลักษณะโครงสร้างของประติมากรรมพอรวบรวบได้ดังนี้

1 1 โครงสร้างที่ผสมกัน ชัดกัน

1 2 โครงสร้างที่เกิดจากการเปลี่ยนแปลงของธรรมชาติ

1 3 โครงสร้างที่เปลี่ยนแปลงรูปทรงได้

2 วิธีการสร้างงานประติมากรรม มีวิธีต่าง ๆ ดังนี้

2 1 บุรณาการด้วยวัสดุชนิดเดียวกัน

2 2 บุรณาการด้วยวัสดุต่างชนิดกัน

2 3 สร้างสรรค์ในวัสดุนั้น ๆ

การในการสร้างประติมากรรมตกแต่งสถาปัตยกรรมไทย มีดังนี้

เตรียมผนังเรียบร้อยแล้ว ช่างจะคิดลวดลายที่เหมาะสมสวยงาม สำหรับการสร้างลวดลายขางสมัยก่อนจะเขียนลายลงบนเสื้อ เสร็จแล้วจะลงเส้นด้วยปูนขาว นาลายที่เขียนไว้หันหน้าลายที่มีปูนขาวทับเข้ากับผนัง ใช้มือเคาะหรือไม้ตี เสร็จจึงดึงเสื้อออก ลายก็จะติดอยู่กับพื้นปูน แต่งลายให้ชัดโดยวิธีเขียนด้วยสีฝุ่นทับอีกที ต่อจากนั้นก็เป็นการปั้นปูนตามลายเส้น ถ้าส่วนที่มีปูนนูนออกมาจะทำให้เหล็กโคนดอกห่าง ๆ เพื่อยึดปูนไม่ให้หลุด (จิรวุฒิ พระสันต์ 2543 : 81) ปัจจุบันวิธีการลอกลายเปลี่ยนจากสีมาเป็นกระดาษไขนำไปปูเป็นลาย นาลายที่ปูไปทาบกับผนังแล้วตบด้วยฝุ่นสีขาวจะเกิดลายขึ้น ใช้ลายนี้ได้หลายครั้ง หรือจะใช้กระดาษก็อปปีลอกลายเลยก็ได้

การประดับตกแต่ง

เมื่อสร้างลวดลายและปั้นปูนเสร็จเรียบร้อยแล้ว จะต้องมีการประดับตกแต่งตามมาคือ

การประดับกระจกสี การลงรักปิดทอง สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอพระยาดำรงราชานุภาพ (2515 149) ได้ทรงกล่าวถึงการประดับตกแต่งลวดลายไว้ว่า เมื่อทำลวดลายเสร็จ งานต่อมาคือการตกแต่งให้เกิดความสวยงาม เป็นคุณค่าทางจิตใจ คือการประดับกระจกสีและงานลงรักปิดทอง

1 การประดับกระจกสี

บรรจง วงศ์วิเชียร (2537 154) กล่าวว่า การประดับกระจกสี เป็นการสืบทอดกรรมวิธีจากโบราณทำมาจนถึงปัจจุบัน งานประดับกระจกสีทำให้สีสดใส และยังคงทนต่อดินฟ้าอากาศ การประดับกระจก มี 2 ชนิด คือ

1 1 กระจกเงาหรือกระจกจีน เป็นกระจกสีที่ทาอยู่บนแผ่นดีบุก เป็นงานต้องใช้ความประณีต ปัจจุบันกระจกชนิดนี้จีนเลิกผลิต

1 2 กระจกแก้ว เป็นกระจกที่ทึ่งด้วยทราย เป็นที่นิยมในปัจจุบัน เป็นกระจกที่มีความหนาจนทำให้ไม่ประณีตเท่ากระจกเงา

จิรวัดณ์ พิศาลันต์ (2543 85 – 86) ได้กล่าวถึงการประดับกระจกสีไว้ว่า

การประดับกระจกสี มีการทำมาตั้งแต่สมัยโบราณและยังเป็นแบบแผนสืบทอดกรรมวิธีการมาจนถึงปัจจุบัน ดังที่ กรมศิลปากร (2515 128) ได้ตีพิมพ์ไว้ในตำนานกรุงเก่าว่างานประดับกระจกเป็นงานที่มีความสำคัญช่วยตกแต่งอาคาร ให้ดูสวยแพรวพราวด้วยสีสดใสและลวดลายของกระจกสี นอกจากจะมีสีสดใสแล้ว ยังทำให้วัตถุนั้นคงทนต่อดินฟ้าอากาศ การประดับกระจกนิยมประดับสิ่งของที่มีขนาดเล็ก ไปจนถึงเครื่องใช้ขนาดใหญ่ การประดับกระจกคงได้รับอิทธิพลมาจากอินเดีย ซึ่งนิยมประดับกระจกสีชิ้นเล็ก ๆ ลงบนยาม เสื้อผ้า และเครื่องสูง

กระจกที่ใช้ประดับตกแต่ง กรมศิลปากร (2515 61 – 63) ได้กล่าวถึงการประดับและการใช้กระจก โดยสรุปได้ว่ากระจกสีที่ใช้ในการตกแต่งมีอยู่ 2 ชนิด

1 กระจกเงาหรือกระจกจีน เป็นกระจกสีที่ทาอยู่บนแผ่นดีบุก มีชนิดบางและชนิดหนา มักใช้ในงานที่ต้องการความประณีต เช่น เครื่องแต่งกาย ปัจจุบันกระจกชนิดนี้ไม่มี เพราะจีนเลิกการผลิต สีของกระจกเงามีสีเหลือ สีเขียว สีขาว สีม่วงแดง สีเขียวมรกต และสีเขียวใบเตย

2 กระจกแก้ว เป็นกระจกที่ทึ่งด้วยทรายที่นิยมใช้ในปัจจุบัน มีสีต่าง ๆ คือ สีเหลือ สีแดงสด สีแดงม่วง สีเขียวใบไม้ สีเขียวแก่ สีคราม และสีน้ำเงิน กระจกแก้วนี้มีความหนา ตัดได้หยาบ ทำงานได้ไม่ประณีตเท่ากระจกเงา

วิธีการประดับกระจก ตามลักษณะของงานศิลปะไทย จิรวัดณ์ สมประสงค์ (2524 193) ได้ศึกษาพบว่า ลักษณะของงานศิลปะจะเป็นการตกแต่งอาคารสถานที่ หรือเครื่องประดับผนังอาคาร หน้าบัน ตลอดจนตู้ เตียง ธรรมาสถ์ มีวิธีการสรุปได้ดังนี้

1 การประดับกระจกเป็นพื้นลาย เป็นการประดับกระจกสีชิ้นเล็กปิดเต็มพื้นกระจกสีต่าง ๆ ที่ปิดลงบนพื้น จะมีการจัดวางเป็นลวดลายแบบต่าง ๆ ที่ประติมากรขึ้นตามความเหมาะสมและความเป็นไปได้ของกระจก เป็นลวดลายที่ประกอบขึ้นด้วยรูปร่างทางเรขาคณิต คือ รูปสามเหลี่ยม รูปสี่เหลี่ยม แล้วนำมาปิดต่อกันสลับกับขนาดและสีให้เกิดเป็นลวดลาย

2 การปิดกระจกสีต่าง ๆ ลงบนพื้นลายได้เป็นเป็นร่องตัน ๆ ซึ่งเป็นรูปร่างลวดลายอยู่แล้ว สามารถปิดหรือประดับกระจกลงในร่องที่ขุดไว้ได้ ส่วนพื้นหน้าบันที่เหลือเป็นผิวหน้าทั่วไปใช้ปิดทองคำเปลว เมื่อประดับกระจกสีลงตามร่องให้ครบถ้วน ปิดทองคำเปลวตามพื้นสำเร็จแล้วก็จะเห็นลวดลายสีต่าง ๆ ปรากฏเด่นชัดบนพื้นสีทอง กรรมวิธีแบบนี้เรียกว่า การประดับกระจกลายยา

3 ลายหน้าบันที่ทำมาแต่โบราณ ซึ่งทำด้วยปูนปั้นเป็นลายกนก ที่ใจกลางหน้าบันติดภาพนารายณ์ทรงครุฑ ต้องลงรักปิดทอง ด้วยเหตุที่ว่าการติดกระจกให้เป็นเส้นโค้งปิดไปตามเส้นครีเอตา ตัวกนกให้อย่นไหวไปตามลายนั้นทำไม่ได้ และสำหรับการประดับกระจกจะประดับในส่วนพื้นสี กระจกที่ใช้มักเป็นสีเข้ม สีฟ้า สีเขียว สีน้ำเงิน

การประดับกระจกทั้ง 3 วิธีข้างต้น มีเทคนิควิธีการนำกระจกไปปิดลงบนปูนปั้นที่เหมือนกัน คือ เมื่อปูนปั้นแห้งสนิทแล้ว ตามแบบโบราณนั้นใช้กรียงพื้นก่อน จากนั้นก็ผสมรักสมุก (การผสมรักกับถ่านใบตองหรือถ่านหุ้ยาคา) ทาลงบนลวดลายที่ต้องการจะประดับกระจก พอรักเริ่มหมอดกก็นำกระจกกดลงโดยให้รักเม้มหุ้มกระจกเพื่อไม่ให้กระจกหลุด

2 งานปูนปั้น

กรมศิลปากร (2540 : 50) กล่าวถึงการปั้นปูนว่า การศึกษาเรื่องปูนปั้นพื้น จำเป็นจะต้องรู้เรื่องปูนตัว เพราะเป็นกระบวนการที่สำคัญของการปั้นปูน เพื่อให้ส่วนผสมของปูนเข้ากันได้ดี ซึ่งมีแนวทางการศึกษา ดังนี้

1 ขั้นเตรียมการ ได้แก่ การเตรียมวัสดุเพื่อปฏิบัติการทำปูนดำ จะต้องเตรียมวัสดุดังต่อไปนี้

1 1 เตรียมปูนขาว นำปูนขาวสะอาดไม่ปนเปื้อนมาผานตะแกรงละเอียด เพื่อเอาฝุ่นปูนขาวมาหมักน้ำแชไว้ในตุ่ม ประมาณ 10-15 วัน รินน้ำใสๆ ตอนบนออก นำปูนขาวที่หมักไว้มาผึ่งแดดให้แห้ง หรือหมาดก็ได้

1 2 เตรียมทรายน้ำจืดละเอียดที่สะอาดล้างน้ำ เอาฝุ่นละอองโคลนออกให้หมด และตากแห้งแล้วผ่านตะแกรงตาถี่

1 3 เตรียมเส้นใย ได้แก่ กระดาษต่างๆ ฟางข้าว ใยพืชอื่นๆ ฯลฯ เลือกฉีกเป็นฝอยละเอียด

1 4 เตรียมกาวหรือตัวยึด ได้แก่ กาวหนังสัตว์ ยางจากไม้ น้ำมันเหนียว หรือสารที่ให้การยึดประสาน อนุของปูนดำ เช่น สารดั่งเมจากน้ำตาล เป็นต้น

2 ขั้นผสมสัดส่วน นำปูนขาว ทราย เส้นใย และกาวตวงปริมาณตามสัดส่วนที่เคยใช้สูตรของตน (โดยหลักกลางๆ จะเป็นปูนขาว 5 ส่วน ทราย 2 ส่วน เส้นใย 1 ส่วน และกาว 2 ส่วน) นำมาผสมคลุกให้เข้ากัน

3 ขั้นตำ (บดตำ) นำเอาส่วนผสมตามสัดส่วนมาตำให้เข้ากัน โดยวิธีการตำต้องใช้เวลาดำจนปูนมีสภาพเป็นเนื้อเดียวกัน เนื้อเดียวกันหมายถึง มีความเหนียวไม่ติดมือ ทรงตัวได้ (ปั้นลายแล้วทรงตัวอยู่ได้ หรือช่างโบราณเรียกว่า ไม่ร่วงเหว้า) จึงจะใช้ได้

4 ขั้นนำไปปั้น ปูนดำเมื่อผ่านการตำได้ที่แล้ว ช่างจะนำไปทำปูนปั้น เป็นลวดลายหุ่นปูนตามที่ต้องการ ถ้าปูนไม่หมดก็จะนำไปรักษาไว้โดยการผึ่งลมให้อากาศเข้าออกได้ แล้วนำไปแช่น้ำไว้ก็สามารถนำมาใช้ปั้นต่อไปได้อีก

ขั้นตอนการปั้นมีดังนี้

1 ขั้นกำหนดแบบ ช่างต้องดำเนินการก่อนสิ่งใดๆ คือ การกำหนดแบบ หรือคิดไว้ในสมอง

2 ขั้นเตรียมพื้นผิวผนัง คือ การเตรียมพื้นผิวผนังที่จะปั้นทับลงไปที่จะให้ลายปูนปั้นนั้นเกิดการคงทนถาวร

3 ขั้นการร่างเส้นและโกลนหุ่น คือช่างจะเอาเหล็กแหลมขีดแบ่งเส้นลายหยาบๆ จากนั้นจะเอาปูนมาป้ายลงไป คือบริเวณที่จะปั้นในส่วนนั้นๆ วิธีนี้คือการโกลนหุ่นที่จะปั้น

4 ขั้นดำเนินการปั้น จะลงมือปั้นจากเค้าโครงจากหุ่นปูนที่พอกไว้แล้ว ช่วงนี้เป็นช่วงที่โชว์พลังฝีมือ

5 ขั้นเก็บแต่งรายละเอียด เมื่อปั้นเสร็จแล้วตรวจทานในงานของตน เพื่อให้เกิดความสวยงามและมีพลังในลีลา (กรมศิลปากร 2540 : 52-53)

3. กระเบื้องเคลือบเขียนสี

คือการทำเครื่องปั้นดินเผา มีวิธีการผลิตซับซ้อน ช่างจะต้องมีความรู้ความชำนาญในเรื่องคุณสมบัติและกระบวนการผลิต สามารถแบ่งขั้นตอนการทำงานได้ดังนี้

- 1 การออกแบบ ต้องรู้จุดมุ่งหมายของงาน คุณสมบัติของวัสดุ รูปทรง ความคงทน
- 2 การเตรียมเนื้อดิน คือ การนำดินมาผสมขึ้นใหม่สำหรับการใช้งาน ดินที่ใช้ในการขึ้นรูปต้องปรับสภาพดินให้ความชื้นกระจายทั่วถึง และไล่ฟองอากาศในดินออก เพราะฟองอากาศขยายตัวทำให้ผลิตภัณฑ์เสียหายเมื่อถูกความร้อนจากการเผา
- 3 การขึ้นรูป มีหลายวิธี เช่นปั้นด้วยมือ ด้วยวิธีการกด ด้วยวิธีแป้นหมุน ด้วยวิธีก่อแบบ เป็นต้น
- 4 การตกแต่งความเรียบร้อย เป็นการตรวจในขณะดินยังหมาดด้วยฟองน้ำ หรือตอนเผาดิน ตกแต่งชิ้นงานที่เป็นริ้วรอยด้วยกระดาษทรายขัด
- 5 การทำให้แห้ง นำชิ้นงานผึ่งลมในที่ร่มให้แห้งอย่างช้าๆ ถ้าแห้งเร็วชิ้นงานจะแตกหรือร้าว
- 6 การเผาดิน เมื่อปั้นดินแห้งแล้ว นำไปเผาด้วยอุณหภูมิประมาณ 700-800 องศาเซลเซียส เป็นการเพิ่มอุณหภูมิอย่างช้าๆ ป้องกันผลิตภัณฑ์แตกร้าว
- 7 การระบายสีได้เคลือบ การระบายสีได้เคลือบเป็นการตกแต่งเครื่องปั้นดินเผาที่เผาดิบแล้ว
- 8 การเคลือบ น้ำเคลือบ คือสารประกอบของอะลูมินา ซิลิกา ฯลฯ สารที่ช่วยในการหลอมละลายในกระบวนการความร้อน
- 9 การเผาเคลือบเป็นการเผาครั้งที่สอง น้ำเคลือบ เนื้อดิน และสี เมื่อเคลือบสุกตัวหลอมละลาย จะทำให้ผลิตภัณฑ์ติดกันแน่น
- 10 การระบายสีบนเคลือบ คือ การใช้สีบนเคลือบระบายลวดลาย เมื่อระบายสีแล้วต้องนำมาเผาอีกครั้งด้วยอุณหภูมิ 700-800 องศาเซลเซียส

4 การลงรักปิดทอง

จิรพันธ์ สมประสงค์ (2532 : 135) กล่าวถึงงานช่างรักว่า มีมาแต่โบราณ โดยมีกระบวนการช่างรักตั้งแต่ลงพื้นรัก รวมไปถึงการปิดทอง การทำลวดลายประดับมุก และโดยเฉพาะศิลปะไทยช่างรักได้สอดแทรกอยู่หลายอย่าง เช่น การตกแต่งพระพุทธรูป การแกะลวดลายแล้วยังต้องลงรักปิดทองประดับกระจก กล่าวได้ว่าการลงรักปิดทองเป็นขั้นตอนสุดท้ายที่แสดงความสมบูรณ์

โชคก เกษตรกิจ (2525 : 72) กล่าวถึงรัก แบ่งออกเป็น 3 ประเภท คือ

- 1 รักรองพื้น คือยางรักที่กรองแล้ว ใช้น้ำประปาล้างพื้น เพื่อให้รักจับแน่น ส่วนพื้นปูน และดินเผาแตกต่างกัน คือ ดินเผาไม่มีอุปสรรค ใช้น้ำประปาล้างพื้นได้ ส่วนปูนจะต้องประสมผิวให้หมดความเค็มก่อน
- 2 รักสมุก คือ การผสมรักกับถ่านใบตอง หรือถ่านหญ้าคาบดละเอียดอย่างใดอย่างหนึ่ง คลุกให้เหนียว เอาใส่แผ่นกระดาษใช้ลูกกลิ้งหินบดให้เนื้อรัก และส่วนผสมเข้ากันจนเหนียว ใช้น้ำหมักจะเสีย
- 3 รักน้ำเกลี้ยง เป็นรักแห้งเร็ว จะมีส่วนผสมของน้ำมันสมเพื่อเร่งให้แห้งเร็ว โดยต้องใช้น้ำรักกรองสะอาดผสมกับน้ำมันสน ใช้น้ำกับรักมุกที่ขัดเกลี้ยง จะทำให้พื้นรักดูเงามากขึ้น

จิรพันธ์ สมประสงค์ (2524 : 135) ได้กล่าวถึงงานลงรักปิดทองไว้ว่า กระบวนการลงรักปิดทองของช่างรัก มีขั้นตอนอย่างเดียว รวมถึงการปิดทอง การประดับกระจกสี และการทำลายประดับมุก การลงรักปิดทองนับว่าเป็นขั้นตอนสุดท้าย แสดงความสำเร็จของงาน

การลงรักปิดทอง สำหรับลวดลายปูนปั้น จะต้องทำการผิวปูนให้หมดความเค็ม โดยใช้น้ำซีเมนต์ 1 – 2 ครั้ง ทั้งให้แห้งสนิท จึงทารักรองพื้น ตามด้วยลงรักสมุก ทิ้งไว้ให้แห้งสนิทจึงปิดทอง ไล่ปรังอ่อน ๆ ปิดสวนที่เกินออก จะได้ลายที่เสร็จสมบูรณ์

สีทาบนลวดลายปูนปั้น นับเป็นอีกวิธีหนึ่งของการประดับตกแต่งที่ใช้ในสมัยโบราณ ซึ่งช่างสมัยโบราณนำวัสดุธรรมชาติมาดัดแปลงเป็นสีใช้ทาใช้เขียน

พรวิดี เทพหัสดิน ณ อยุธยา (2535 : 480) ได้กล่าวถึงการใช้สีในสมัยโบราณ นำวัสดุธรรมชาติมาดัดแปลงเป็นสีในลักษณะต่าง ๆ ดังนี้

- 1 สีดินแดง ลักษณะแดงคล้ำ เป็นดินแดงจากธรรมชาติ เกิดจากสนิมเหล็ก
- 2 สีดินแดงเทศ สีแดงคล้ำ ได้จากอินเดีย
- 3 สีแดงชาด ได้จากต้นชาดหรือคูน
- 4 สีแดงลิ้นจี่ สีคล้ำเปลี่ยนจากลิ้นจี่
- 5 สีแดงเสน สีแดงอมเหลือง เกิดจากออกไซด์ของดีบุก
- 6 สีฝุ่นขาว เกิดจากออกไซด์ของตะกั่ว สีขาวจัด
- 7 สีขาวกระบัง ได้จากดินขาว
- 8 สีปูนขาว ได้จากเปลือกหอยเผาไฟ เอามาแช่น้ำจนปูนจับ บดให้ละเอียดเป็นฝุ่น
- 9 สีเหลืองดิน ได้จากดินธรรมชาติสีเหลืองหม่น
- 10 สีดำถ่าน ได้จากการเผากระดูกสัตว์จนดำแล้วบดให้ละเอียด
- 11 สีเหลือง เกิดจากออกไซด์ของปรอททำปฏิกิริยาร่วมกับกำมะถันละลายในความร้อน
- 12 สีคราม ได้จากต้นคราม
- 13 สีดำ เกิดจากการเผาน้ำมันยาง เรียกเขม่าแหม่ม
- 14 สีดำ ทำจากหมึก ถ้ามามีจากหมึกจีนเรียกหมึกจีน

5 ลวดลายไทย

ราชบัณฑิตยสถาน (2539ก : 720) ให้ความหมายของลวดลายว่า หมายถึง ลายต่างที่เขียนหรือแกะสลัก

ราชบัณฑิตยสถาน (2541 : 176) อธิบายคำว่า ลายวิจิตร หมายถึง ลวดลายที่ใช้ตกแต่งเป็นสวนละเอียดขององค์ประกอบทางศิลปประติมากรรม ซึ่งมีลักษณะพิเศษของแต่ละชาติ เช่น ลายจีน ลายไทย มีลายกนก ลายบัวหัวเสา เป็นต้น

ประเภทของลายไทย

ประภักดิ์ ดาระดาษ (2538 : 23) กล่าวว่า ลายไทยกำเนิดจากธรรมชาติ มีชื่อเรียกปรากฏอยู่ทั่วไปโดยเฉพาะ ส่วนที่เป็นดอก และใบ ลายไทยยุคแรกเป็นลายพรรณพฤกษชาติ ใกล้เคียงกับธรรมชาติ ต่อมาดัดแปลงพิศดารตามความนิยมในแต่ละสมัย

สันติ เล็กสุขุม (2539 : 41-71) อธิบายว่า ลวดลายที่เกิดขึ้นจากการประกอบกันของกนก และลายอื่นๆ แล้ว เรียกชื่อเปลี่ยนไปตามลวดลายที่มีกนกประกอบอยู่ คือ

- 1 ลายขอ
- 2 ลายดอก
- 3 ลายบัวปลายเสา
- 4 ลายลวดบัว
- 5 ลายกลีบบัว
- 6 ลายหน้ากระดาน
- 7 ลายรักร้อย
- 8 ลายก้านดอก
- 9 ลายกระจัง
- 10 ลายกาบ
- 11 ลายเครือเถา
- 12 ลายก้านขด
- 13 ลายเฟืองอุบะ
- 14 ลายกรวยเชิง
- 15 ลายประดับมุม
- 16 ลายฐานสิงห์-ขาสিংห์

สำหรับการบูรณะการสร้างสรรค์ที่ใช้ในการตกแต่งเสา ผู้วิจัยสรุปกระบวนการผลิตในการตกแต่งเสาได้ดังนี้

- 1 ลวดลาย
 - 1 1 ลวดลายเลียนแบบธรรมชาติ
 - 1 2 ลวดลายประดิษฐ์
 - 1 3 ลวดลายทรงเรขาคณิต
- 2 การประดับตกแต่ง
 - 2 1 การประดับกระจกลี
 - 2 1 1 ตกแต่งด้วยก ะลองรักปิดทอง
 - 2 1 2 ตกแต่งด้วยการระบายสี
 - 2 1 3 ตกแต่งด้วยการประดับกระจก
 - 2 2 งานปูนปั้น
 - 2 2 1 ตกแต่งด้วยปูนสลั่วนๆ
 - 2 2 2 ตกแต่งปูนปั้นติดกระจก
 - 2 2 3 ตกแต่งปูนปั้นปิดทอง
 - 2 2 4 ตกแต่งปูนปั้นทาสี
 - 2 3 กระเบื้องเคลือบเขียนสี
 - 2 3 1 กระเบื้องเคลือบเขียนสีผสมกับปูนปั้นสด
 - 2 4 การลงรักปิดทอง
 - 2 4 1 ปูนปั้นลงรักปิดทอง
 - 2 4 2 ปูนปั้นปิดทองรองกระจก

บทที่ 3

วิธีดำเนินการศึกษาค้นคว้า

วิธีดำเนินการศึกษาค้นคว้าในงานวิจัยนี้ ศึกษาจากข้อมูลขั้นต้น (Primary sources) โดยศึกษาค้นคว้าจากงานจริงของวัดหลวงในเกาะรัตนโกสินทร์ การวิเคราะห์เสาคำหนดเกณฑ์การวิเคราะห์รูปแบบลวดลายตามขอบเขตของการศึกษาค้นคว้า โดยนำเสนอแบบการวิจัยเชิงพรรณนา (Descriptive research) และแสดงภาพประกอบการพรรณนา

วิธีดำเนินการศึกษาค้นคว้า ผู้วิจัยมีขั้นตอนการศึกษาค้นคว้าดังนี้

- 1 สืบเสาะในสถาปัตยกรรมไทยพระอุโบสถและพระวิหาร ของวัดหลวงในเกาะรัตนโกสินทร์
- 2 ศึกษาข้อมูลจากเอกสาร ตำรา และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง
- 3 เครื่องมือที่ใช้ในการศึกษาค้นคว้า
- 4 การเก็บรวบรวมข้อมูล
- 5 การกำหนดประชากรและกลุ่มตัวอย่าง
- 6 การวิเคราะห์และสรุปผลข้อมูล

การกำหนดประชากร

ประชากร

ประชากร คือ เสาภายนอกพระอุโบสถ และพระวิหารในสถาปัตยกรรมไทยของวัดหลวง 15 วัด ในเกาะรัตนโกสินทร์ ได้แก่

- 1 วัดพระศรีรัตนศาสดาราม
- 2 วัดพระเชตุพนวิมลมังคลารามราชวรมหาวิหาร
- 3 วัดราชประดิษฐ์สถิตมหาสีมารามราชวรวิหาร
- 4 วัดบูรณศิริมาตยาราม
- 5 วัดบวรสถานสุทธาวาส
- 6 วัดชนะสงครามราชวรมหาวิหาร
- 7 วัดบวรนิเวศวิหารราชวรวิหาร
- 8 วัดมหรณพารามวรวิหาร
- 9 วัดสุทัศนเทพวรารามราชวรมหาวิหาร
- 10 วัดเทพธิดารามวรวิหาร
- 11 วัดราชนันทดารามวรวิหาร
- 12 วัดราชบพิธสถิตมหาสีมารามราชวรวิหาร
- 13 วัดราชบูรณะราชวรวิหาร
- 14 วัดทิพย์วาริวิหาร
- 15 วัดมหาธาตุยุวราชรังสฤษฎิ์ราชวรมหาวิหาร

การเก็บรวบรวมข้อมูล

ผู้วิจัยเก็บรวบรวมข้อมูลจากแหล่งข้อมูล คือ สถาปัตยกรรมของวัดหลวง 15 วัดในเกาะรัตนโกสินทร์ ดังนี้

- 1 ศึกษาแผนผังวัดหลวง 15 วัดในเกาะรัตนโกสินทร์
- 2 สำรวจและถ่ายภาพเสาของวัดหลวง 15 วัดจากพระอุโบสถและพระวิหาร
- 3 บันทึกรายละเอียดเกี่ยวกับเสาของพระอุโบสถและพระวิหาร เกี่ยวกับลักษณะ รูปแบบ ลวดลาย วัสดุ และกลวิธีที่ใช้ในสถาปัตยกรรม
- 4 กลุ่มตัวอย่าง คือ เสาของวัดหลวง 15 วัด ของพระอุโบสถและพระวิหาร ในเกาะรัตนโกสินทร์
- 5 นำภาพถ่ายของเสา และบันทึกรายละเอียดเกี่ยวกับสถาปัตยกรรมเสามาวิเคราะห์ และบรรยายตามเกณฑ์ที่กำหนด

การวิเคราะห์ข้อมูล

โดยผู้วิจัยศึกษาคติความเชื่อรูปแบบ และกระบวนการสร้างสรรค์ของเสาในสถาปัตยกรรมไทย ภายนอกพระอุโบสถและพระวิหารวัดหลวงในเกาะรัตนโกสินทร์ 15 วัด โดยผู้วิจัยนำเสนอข้อมูลการศึกษาวิธีวิเคราะห์แบบพรรณนา บรรยายประกอบภาพถ่ายตามข้อเท็จจริงที่ปรากฏ โดยมีเกณฑ์การวิเคราะห์ ดังนี้

- 1 คติความเชื่อ
- 2 รูปแบบ
 - 2 1 ลักษณะของเสา
 - 2 1 1 ลักษณะของตัวเสา
 - 2 1 2 ลักษณะของหัวเสา
 - 2 1 3 ลักษณะของโคนเสา
- 3 กระบวนการสร้างสรรค์
 - 3 1 ลวดลาย
 - 3 2 การประดับตกแต่ง
 - 3 2 1 งานประดับกระจกลี
 - 3 2 2 งานปูนปั้น
 - 3 2 3 กระเบื้องเคลือบเขียนสี
 - 3 2 4 การลงรักปิดทอง

บทที่ 4

ผลการวิเคราะห์ข้อมูล

คติความเชื่อเรื่องเสาในสถาปัตยกรรมไทย

เสาในสถาปัตยกรรมไทยโดยทั่วไปมีความเกี่ยวเนื่องกับพุทธศาสนา โดยมากรูปแบบลักษณะเสาจะมีส่วนที่คล้ายคลึงกัน คือนิยมสร้างเป็นเสาเหลี่ยม (เสายอมุมไม้สิบสอง) ยกเว้นบางแห่งอาจจะเป็นเสากลม จุดประสงค์เพื่อให้เกิดความงามของพระอุโบสถและพระวิหารนั้นๆ การกำหนดขนาดของเสาขึ้นอยู่กับองค์ประกอบของอาคาร เช่น พระอุโบสถใหญ่เสาก็ใหญ่และมีมากต้น เพื่อประโยชน์การใช้สอยและระบบของการก่อสร้าง

เสาของพระอุโบสถและพระวิหาร เป็นส่วนที่รองรับหลังคา คือเป็นเสาเหลี่ยม เสาเหลี่ยมยอมุมไม้สิบสอง และเสากลมมีบัวปลายเสาประดับเป็นปูนปั้น แบบบัวจกกล ส่วนตอนปลายเสาด้านนอกจะมีช่อยื่นรับหลังคา ปีกนก รูปแบบของงานสถาปัตยกรรมซึ่งมีการสืบทอดต่อกันมาจนถึงปัจจุบัน งานสถาปัตยกรรมวัดจึงมีความรุ่งเรืองทางศิลปวัฒนธรรมและความงามที่โดดเด่นเป็นเอกลักษณ์อย่างเด่นชัด

คติการสร้างวัด “แบบอย่างลังกาวงศ์ในสมัยสุโขทัย” ได้เสนอเนื้อหาสาระเกี่ยวกับอิทธิพลของพุทธศาสนาหลักธรรมที่ปรากฏในงานสถาปัตยกรรมวัดสุโขทัย ทั้งด้านคตินิยม การวางผัง และรูปแบบอาคาร (โชติ กัลยาณมิตร 2 2526) วัดในสมัยอยุธยาตลอดเวลาของสถาปัตยกรรมอาณาจักรอยุธยา นับเป็นดินแดนแห่งความอุดมสมบูรณ์ เป็นศูนย์กลางแห่งการปกครองและมีความมั่นคงทางวัฒนธรรม โดยเฉพาะงานศิลปสถาปัตยกรรมแบบอยุธยา นั้นได้รับการสร้างสรรค์จนมีเอกลักษณ์งดงาม (สถานภาพผลงานทางวิชาการสาขาสถาปัตยกรรมในประเทศไทย, 2544 4-50) รูปแบบสถาปัตยกรรมวัดสมัยอยุธยาตอนปลายรูปแบบพระอุโบสถที่ฐานตัวอาคารและหลังคามีสลักเป็นแนวโค้ง เรียกวาดกท้องช้าง หรือห้องสำเภา รวมถึงองค์ประกอบส่วนอื่นๆ เช่น หน้าจั่วมีรูปร่างเรียวสูง เสาและผนังลึ้มเข้า

วัดหลวงในเกาะรัตนโกสินทร์ นับเป็นแหล่งศิลปสถาปัตยกรรมแห่งหนึ่ง เพราะมีทำเลและขนาดที่ตั้งเหมือนดังเมืองหลวงสมัยอยุธยา พื้นที่วัดจึงมีขนาดกว้างขวาง ประชาชนส่วนใหญ่นับถือพุทธศาสนา สืบเนื่องต่อจากบรรพบุรุษกันมาช้านาน จึงมีความเชื่อและประเพณีเกี่ยวกับศาสนากันมายาวนาน ทำให้เกิดการปฏิบัติทางศาสนาต่อเนื่องมาจนถึงปัจจุบัน จากประชาชนที่มีมากและหลากหลายรวมกับพื้นที่กว้างขวางของเกาะรัตนโกสินทร์ ซึ่งทำให้การอนุรักษ์วัฒนธรรม ขนบธรรมเนียมประเพณีที่เกี่ยวข้องกับพุทธศาสนาซึ่งมีวัดเป็นศูนย์กลาง การสร้างสถาปัตยกรรมเพื่อประกอบพิธีทางศาสนาต้องมีความประณีตวิจิตรบรรจง เพื่อสร้างความศรัทธาและให้เกิดคุณค่าต่อพิธีทางศาสนานั้นๆ ศิลปสถาปัตยกรรมที่เกิดขึ้นจึงเป็นศิลปสถาปัตยกรรมทางศาสนาที่เกิดคุณค่า และความงามเป็นเอกลักษณ์ประจำชุมชนนั้นๆ

การสร้างสถาปัตยกรรมทางศาสนาของวัดหลวงในเกาะรัตนโกสินทร์ โดยเฉพาะศาสนอาคารชนิดของสถาปัตยกรรมจึงเหมือนกับวัดโดยทั่วไป เช่น พระอุโบสถ พระวิหาร ศาลาการเปรียญ สถูป พระธาตุปรางค์ ปราสาท เจดีย์ และสิ่งก่อสร้างต่างๆ ซึ่งถือว่าศาสนอาคารทางสถาปัตยกรรมที่สร้างขึ้นก็เพื่อประโยชน์ใช้สอย และประกอบพิธีกรรมทางพุทธศาสนา (ชานาญ เล็กบรรจง 2540 2) ถึงแม้สิ่งก่อสร้างจะมีลักษณะคล้ายกัน แต่เนื่องจากพื้นที่เกาะรัตนโกสินทร์มีขนาดกว้างใหญ่ และสภาพภูมิประเทศที่เหมือนกัน รวมถึงแหล่งอารยธรรมเก่าแก่ และมีวัฒนธรรมประจำวัดที่สืบทอดต่อกันมา ซึ่งเป็นมูลเหตุของอิทธิพลที่ทำให้

รูปแบบบางส่วนของสถาปัตยกรรมแตกต่างกันจนเป็นเอกลักษณ์ของวัดหลวงนั้นๆ สถาปัตยกรรมเหล่านี้ล้วนเป็นมรดกที่ทรงคุณค่าสร้างด้วยความปราณีตวิจิตรพิสดาร แสดงถึงภูมิปัญญาที่สั่งสมไว้ในอดีตจนถึงปัจจุบัน

ลวดลายในสถาปัตยกรรมทางศาสนา มีการพัฒนาปรับปรุงรูปแบบต่อเนื่องมายาวนานบ่งบอกถึงความสามารถเฉพาะตนได้เป็นอย่างดี โดยเฉพาะการประดับตกแต่งงานสถาปัตยกรรมที่เกิดจากความศรัทธาได้สร้างสรรค์งานอย่างวิจิตรบรรจง เพื่อเกิดความงดงามแก่โครงสร้างทางสถาปัตยกรรม เป็นความเพียรพยายามจากฝีมือช่างที่ปลูกฝังและสืบทอดแบบอย่างจากฝีมือช่างพื้นบ้านประจำท้องถิ่นนั้นๆ ได้มีการประยุกต์รูปแบบลวดลายตามความคิดริเริ่มสร้างสรรค์กับการแก้ปัญหาเพื่อให้เกิดความงามมีคุณค่าและความเหมาะสมกับรูปแบบลวดลายที่ประดับตกแต่งบนสถาปัตยกรรม อาคารและสิ่งก่อสร้างทางศาสนาส่วนใหญ่ประกอบด้วยลวดลายไทยของช่างแต่ละคนที่สามารถประยุกต์ลวดลายต่างๆ เพื่อนำไปประกอบประดับตกแต่งสถาปัตยกรรมสิ่งก่อสร้างนั้นๆ ดังนั้นลวดลายการประดับตกแต่งสถาปัตยกรรมสิ่งก่อสร้างภายในวัดคือลวดลายไทยชนิดต่างๆ ที่ปรากฏอยู่ รวมถึงการประยุกต์ลวดลายไปตามยุคตามสมัย และการผสมผสานของวัฒนธรรมต่างถิ่นเข้าด้วยกันได้อย่างลงตัวพอดี

การประดับตกแต่งลวดลายบนสถาปัตยกรรมทางศาสนา ส่วนใหญ่ประกอบด้วยลวดลายไทย การประดับตกแต่งจะเป็นไปตามช่างแต่ละแห่งตามยุคตามสมัยที่สามารถประยุกต์ลวดลายการประดับตกแต่งได้อย่างสวยงามเช่น การประดับตกแต่งด้วยปูนปั้น ปูนปั้นปิดทองประดับกระจก การลงรักปิดทอง หรือการประดับด้วยเครื่องเคลือบเขียนสี ฯลฯ การประดับตกแต่งก็เพื่อนำไปประดับกับสิ่งก่อสร้างสถาปัตยกรรมทางศาสนานั้นๆ ให้เกิดความเหมาะสมและความงาม เช่น พระอุโบสถ พระวิหารตกแต่งประดับบนหน้าบันหัวเสา ฯลฯ

เสานับเป็นแกนหลักของโครงสร้างสถาปัตยกรรมทางศาสนา เป็นแกนหลักช่วยยึดโครงสร้างให้ดีขึ้น และระหว่างเสาก็มีคานเชื่อมยึดต่อกันให้มีความแข็งแรง บางทีเสายังเป็นตัวยึดและรับน้ำหนักของหลังคาและหลังคาปีกนก หรือบางวัดเสายังเชื่อมต่อกันเป็นผนังของสถาปัตยกรรมนั้นๆ ด้วย การประดับตกแต่งเสาก็เช่นเดียวกันนับเป็นส่วนประกอบสำคัญที่ใช้ในการประดับอาคารทางศาสนา และถือว่าเป็นองค์ประกอบที่สำคัญทางสถาปัตยกรรมที่มีคุณค่าซึ่งแสดงเอกลักษณ์ความเป็นไทยด้วยลวดลายไทยด้วยการประดับตกแต่งปูนปั้นปิดทอง ปูนปั้นปิดทองประดับกระจกสี การลงรักปิดทอง การประดับตัวเสาด้วยกระเบื้องเคลือบเขียนสี การประดับกระจกสี หรือก่อสร้างเสาแบบก่ออิฐถือปูน ล้วนเป็นรูปแบบเฉพาะของหัวเสา ตัวเสา เช่นหัวเสาเป็นแบบบัวจกกล ที่ทำเป็นปูนปั้นปิดทองประดับกระจกสี เป็นต้น

ช่างลวดลายไทยสมัยรัตนโกสินทร์ เป็นช่างที่ได้ฝึกฝนปฏิบัติสืบทอดต่อกันมาจากสมัยอยุธยาและสืบทอดต่อจากพ่อ แม่ ปู่ ย่า ตา ยาย ญาติ เพื่อนสนิท และครูช่าง โดยมีการทำงานที่มีแบบแผน มีกระบวนการเป็นขั้นเป็นตอนในการประดับตกแต่งลวดลาย ไม่ว่าจะเป็นวัสดุที่ใช้ในการประดับตกแต่ง การแกะสลัก การใช้ปูนปั้นของการประดับสถาปัตยกรรมเหล่านี้ได้สร้างเอกลักษณ์ลวดลายไทยการประดับตกแต่งและด้วยภูมิปัญญาของคนในท้องถิ่นที่ถ่ายทอดลวดลายของสิ่งก่อสร้างทางพุทธศาสนาให้มีความวิจิตรบรรจงน่าเลื่อมใส ความเชื่อความศรัทธาที่เป็นเอกลักษณ์ไทยสืบนานเท้านาน

การประดับตกแต่งเสาในสถาปัตยกรรมไทยมีการทำสืบทอดกันมาตั้งแต่สมัยสุโขทัย นิยมทำกันบนปลายหัวเสาเป็นรูปกลีบบัวเรียกบัวแฉ่ม และเรียกบัวปลายเสาบัวจกกล หมายถึงบัวปลายเสาซึ่งใช้กับเสาเหลี่ยมและเสากลมตามเฉพาะแบบ ส่วนเสาดัดผนังที่ยื่นออกมาจากผนังเป็นบางส่วนก็นิยมทำกันอยู่บ้าง (ชุมศรี ศิวะศรีนันท์ 130) หัวเสาในสถาปัตยกรรมไทยที่มีลักษณะเดียวกันพอจะแบ่งได้ คือ หัวเสาบัวกลุ่ม

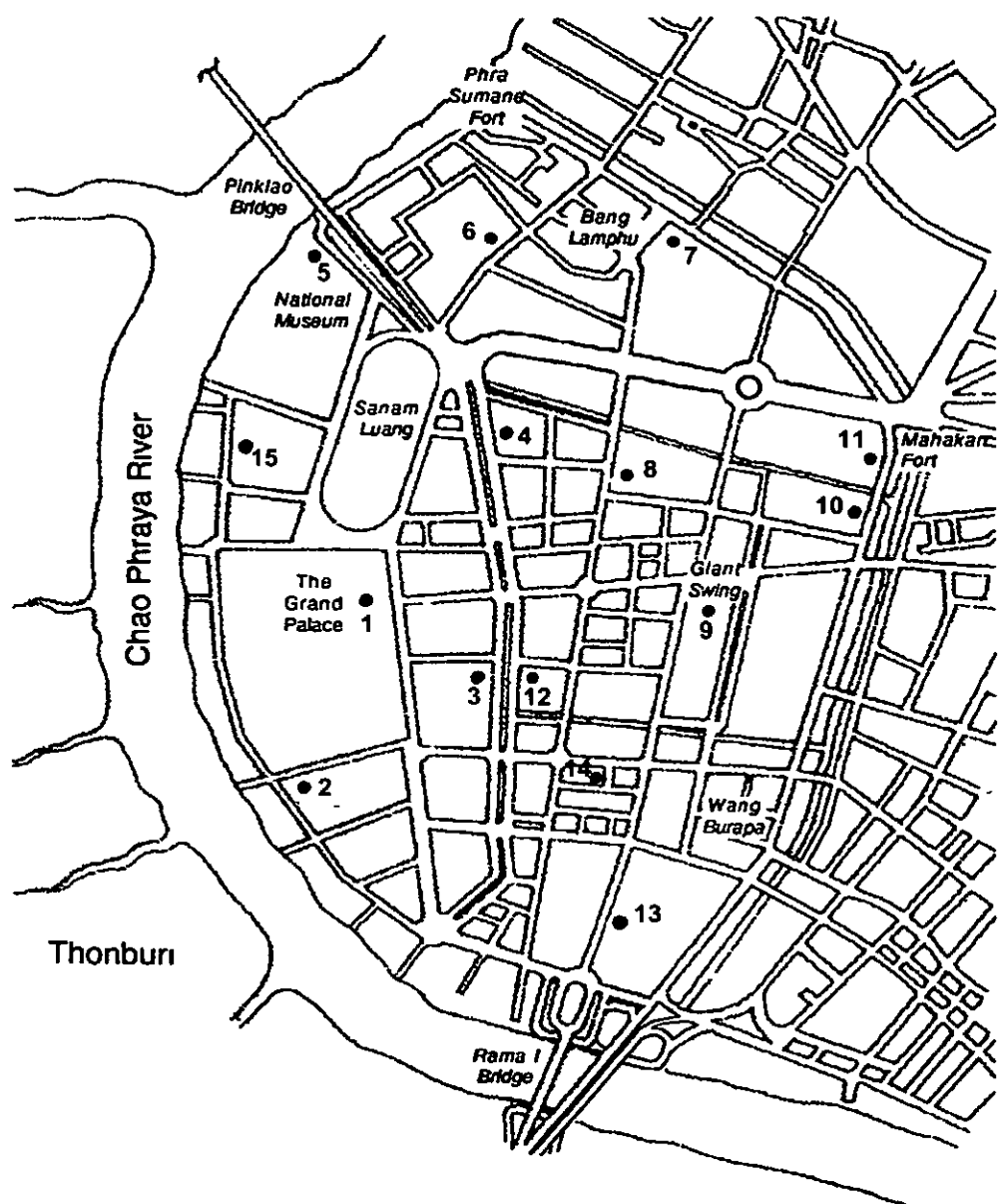
คือเป็นพุ่มเป็นแบบบัวหลวง หัวเสาบัวตูมเป็นรูปบัวตูมปลายตัด หัวเสาบัวจงกลเป็นกลีบเส้นตรงยาวไม่มีกลีบซ้อน ปลายกลีบงอนออกเล็กน้อย หรือ เรียกบัวสาย บัวปากพานคล้ายบัวจงกลมีกลีบซ้อน และมีกลีบสลับกลีบซ้อน กลีบสั้น เรียกบัวกลีบขนุน บัวคอเสื้อเป็นลวดลายกลีบบัวหัวซึ่งประดับตรงคอเสาที่มุมทั้งสองข้างมีลักษณะคล้ายปกเสื้อโบราณ

สรุปเสาโดยทั่วไปมีความเกี่ยวเนื่องกับพุทธศาสนา การสร้างเสาแฝงไว้ด้วยอิทธิพลศิลปจากดินแดนต่าง ๆ ตั้งแต่สุโขทัย อยุธยา ทั้งนี้เสาในสถาปัตยกรรมวัดในเกาะรัตนโกสินทร์ยังได้รับอิทธิพลมาหลายทาง จึงทำให้มีความโดดเด่นเฉพาะและการประดับตกแต่งเสายังมีความแตกต่างกันไปบ้าง โดยมากรูปลักษณะเสาจะมีส่วนที่คล้ายคลึงกันคือนิยมสร้างเป็นเสาเหลี่ยม เสาย่อมุมไม้สิบสอง บางแห่งอาจจะเป็นเสากลม เพื่อจุดประสงค์ให้เกิดความงามของพระอุโบสถและพระวิหารนั้นๆ การกำหนดขนาดของเสานั้นขึ้นอยู่กับองค์ประกอบของอาคาร เช่นพระอุโบสถใหญ่เสาจะใหญ่ และมีมากต้น เพื่อประโยชน์การใช้สอยและระบบก่อสร้าง

สถาปัตยกรรมทางศาสนาของประเทศไทย วัดนับเป็นศาสนสถานที่มีสถาปัตยกรรมไทยมีการพัฒนาไปสู่รูปแบบเฉพาะตัวในแต่ละยุค โดยการผสมผสานรูปแบบของท้องถิ่นและรับอิทธิพลสถาปัตยกรรมต่างชาติ ความเชื่อ ความศรัทธาต่อศาสนา ทำให้มีการผสมผสานรูปแบบสถาปัตยกรรมของแต่ละยุคสมัยขาดรูปแบบเดิม หรือไม่ก็มากเกินไป ด้วยอิทธิพลของโลก และกระแสที่เปลี่ยนไปของสถาปัตยกรรม โดยเฉพาะสถาปัตยกรรมการใช้สอยมากขึ้น ทำให้สถาปัตยกรรมไทยมีการเปลี่ยนแปลง หรือเกือบรักษาเอกลักษณ์สถาปัตยกรรมไทยไว้ได้ หรือเพื่อเพียงความศรัทธาในพุทธศาสนาเท่านั้น

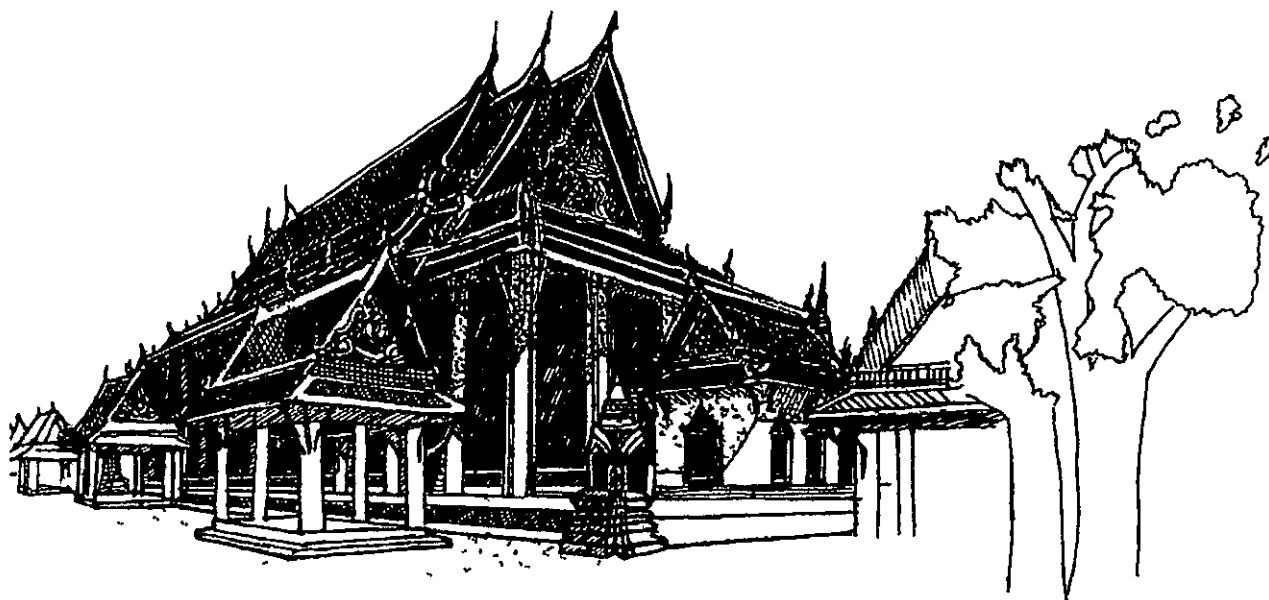
การวิเคราะห์ข้อมูล ผู้วิจัยวิเคราะห์ข้อมูลจากงานจริงและภาพถ่ายรวมถึงเอกสารเกี่ยวกับเสาของวัดหลวง 15 วัด ในเกาะรัตนโกสินทร์ ดังนี้

- 1 วัดพระศรีรัตนศาสดาราม
- 2 วัดพระเชตุพนวิมลมังคลารามวรมหาวิหาร (วัดโพธิ์)
- 3 วัดราชประดิษฐสถิตมหาสีมารามราชวรวิหาร
- 4 วัดบูรณศิริมัตถยาราม
- 5 วัดบวรสถานสุทธาวาส (วัดพระแก้ววังหน้า)
- 6 วัดชนะสงครามราชวรมหาวิหาร
- 7 วัดบวรนิเวศวิหารราชวรวิหาร
- 8 วัดมหรณพารามวรวิหาร
- 9 วัดสุทัศน์เทพวรารามราชวรมหาวิหาร
- 10 วัดเทพธิดารามวรวิหาร
- 11 วัดราชนัสดารามวรวิหาร
- 12 วัดราชบพิธสถิตมหาสีมารามราชวรวิหาร
- 13 วัดราชบูรณะราชวรวิหาร
- 14 วัดกัลยาณมิตร
- 15 วัดมหาธาตุยุวราชรังสฤษฎิ์ราชวรมหาวิหาร

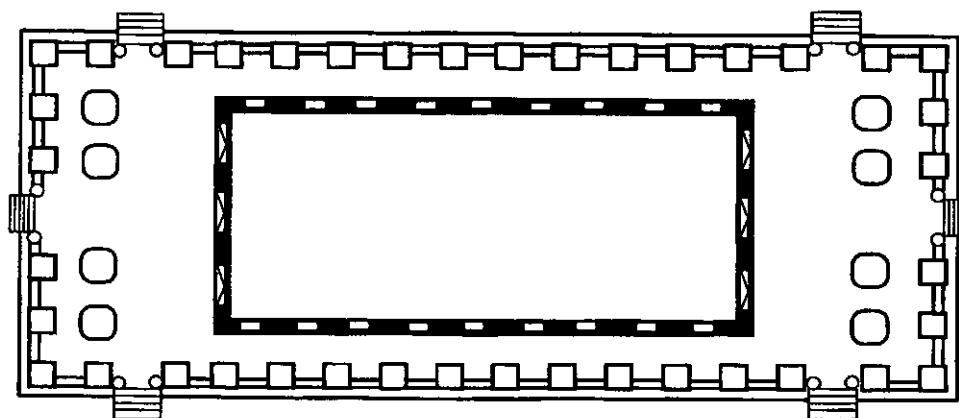

ภาพประกอบ 3 แผนที่ตั้งวัดหลวงในเกาะรัตนโกสินทร์

1 วัดพระศรีรัตนศาสดาราม

ภาพประกอบ 4 วัดพระศรีรัตนศาสดาราม

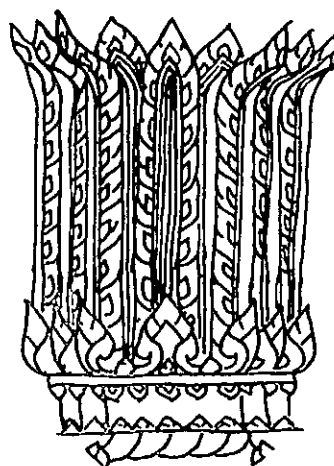
ภาพประกอบ 5 แปลนเส้าพระอุโบสถวัดพระศรีรัตนศาสดาราม

เส้าภายนอกของพระอุโบสถวัดพระศรีรัตนศาสดาราม มีลักษณะเป็นเส้าเหลี่ยมย่อมุมไม้สิบสองทุกด้าน มีลักษณะดังนี้

ภาพประกอบ 6 เสาภายนอกพระอุโบสถวัดพระศรีรัตนศาสดาราม

เสาภายนอกของพระอุโบสถวัดพระศรีรัตนศาสดาราม เป็นเสาเหลี่ยมย่อมุมไม้สิบสองทุกต้น หรือเรียกอีกอย่างหนึ่งว่าเสานางจรัส และเป็นเสาดั้งรับหลังคาชั้นปีกนกที่ฐานเป็นพนักระเบียงเชื่อมรับต่อกับเสานางจรัส ที่ผนังกระเบียงทำเป็นตัวลูกฟักกระดานดุน เสด้านข้างของพระอุโบสถมีขนาด 90 x 90 เซนติเมตร และเสาด้านหน้า และหลังของพระอุโบสถมีขนาด 110 x 110 เซนติเมตร ตัวพระอุโบสถที่ผนังมีเสานางแนบ (เสาหลอก) ขนานกับเสานางจรัสรอบพระอุโบสถ ยื่นออกมาจากผนังเห็นเพียงด้านเดียวมีขนาดความกว้าง 60 เซนติเมตร มีลักษณะของเสาดังนี้

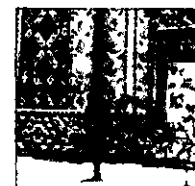
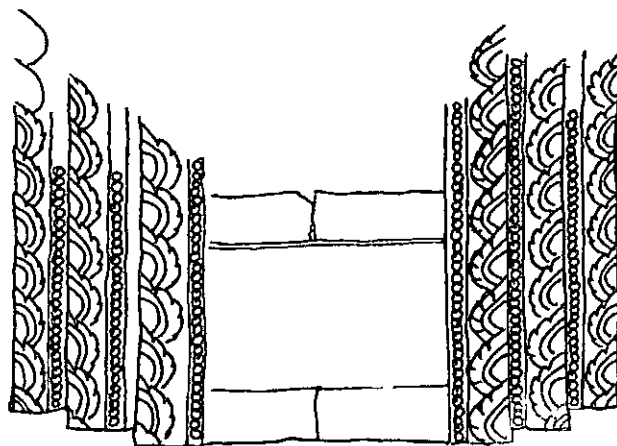
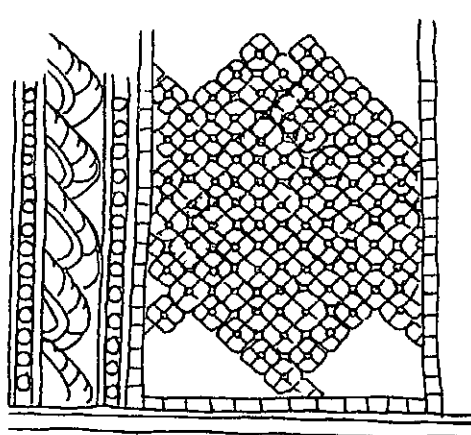

ภาพประกอบ 7 ลักษณะของหัวเสาพระอุโบสถวัดพระศรีรัตนศาสดาราม

หัวเสาลักษณะเป็นบัวจกลชั้นเดียวของเสาทุกต้น หัวเสาแต่ละด้านจะมองเห็นกลีบบัว 5 กลีบ ทำเป็นปูนปั้นปิดทองประดับกระจกสี

กระบวนการสร้างสรรค์

ลวดลาย เป็นลายไทย คือ ปู้นั้นรูปกลีบบัว 5 กลีบซ้อนกันอยู่ เป็นกลีบยางตรงปลายเรียงแหลม ปลายกลีบขนาดเล็กน้อยงอนออกตามลักษณะของลายกนก ระหว่างกลีบมีกลีบซ้อน กลีบบัวแต่ละใบรอบกลีบ ทำเป็นลายแข่งสิงห์ใบเทศปิดทองตรงกลางกลีบบัวเป็นลายกระจังตาอ้อย กลางของกระจังตาอ้อยแต่ละตัวทำเป็นลายกระเบื้องเคลือบติดกระจังสี ที่โคนกลีบบัวมีกระจังรับกลีบบัว ใต้กระจังเป็นลายเส้นลวดปั้นเป็นลาย รักร้อยนูนตลอด ถัดจากเส้นลวดคือท้องไม้ (ทาสีเรียบ) และลูกแก้วทำลวดลายเป็นรักร้อยใบเทศต่อจาก ลูกแก้วเป็นท้องไม้ และเส้นลวดจบด้วยลายบัวคว่ำ หรือกระจังใบเทศ ลวดลายทั้งหมดตกแต่งด้วยปู้นั้นปิดทองประดับกระจังสีเงินลายไทยเป็นลายกนกใบเทศ หรือแข่งสิงห์

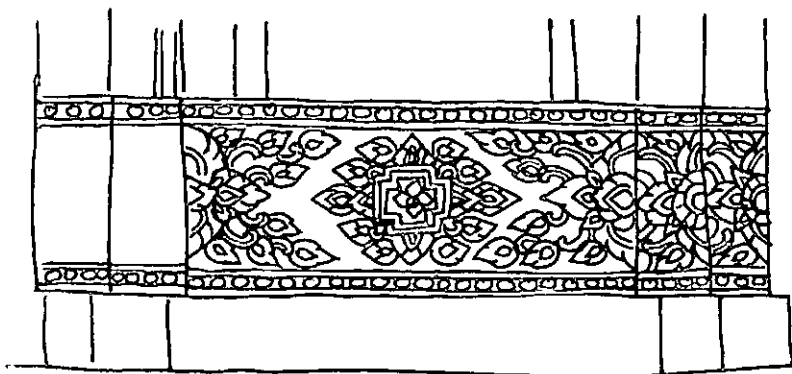
ภาพประกอบ 8 ตัวเสา และมุมเสา

ตัวเสา ลักษณะเป็นเสาเหลี่ยมย่อมุมไม้สิบสองทุกต้น ตัวเสาทำด้วยปูนและตลอดของตัวเสาประดับด้วยกระจังสีทำเป็นลายราชวัติ ตรงมุมย่อมุมไม้สิบสองของเสาทำเป็นปู้นั้นแนวยาวตลอดจากโคนเสา ถึงปลายเสาเป็นลายไทยปิดทองประดับกระจังสี

กระบวนการสร้างสรรค์

ลวดลาย ตัวเสาเป็นลายไทยตลอดของตัวเสาทั้งสี่ด้านทำเป็นลายประดับด้วยกระจังสี เรียกลายราชวัติ หรือเป็นลายสี่เหลี่ยมประดิษฐ์ คือใช้กระจังสีตัดเป็นสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูนติดเป็นลาย กระจังสีที่ใช้ติดคือสีขาวใช้ป็นสีพื้น กระจังสีเหลืองเป็นตัวลาย และกระจังสีแดงคั่นระหว่างลาย

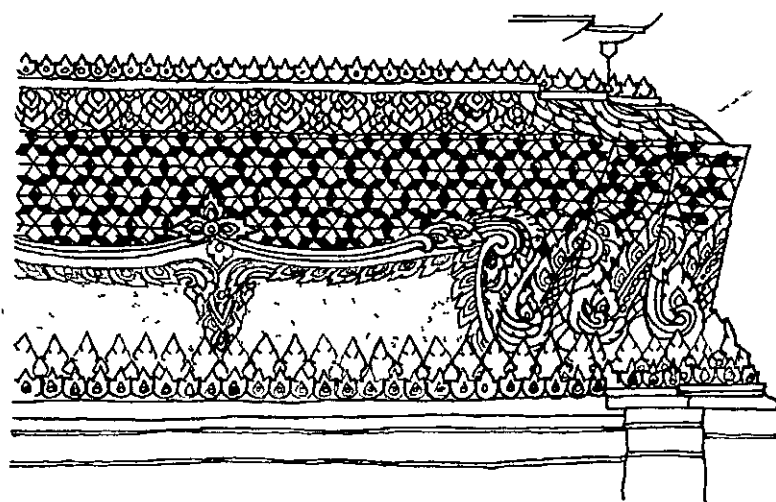
ลวดลายมุมเสาเป็นลายไทยทำเป็นปู้นั้นปิดทองประดับกระจังสี เป็นเส้นแนวยาวคือลายรักร้อยใบเทศต่อเนื่องกันตลอด ตรงกลางของลายใบเทศประดับกระจังสีระหว่างลายใบเทศคั่นด้วยเส้นลวด 2 เส้นแนวยาวตลอดจากโคนเสาถึงปลายเสา

ภาพประกอบ 9 โคนเสาด้านข้างของพระอุโบสถ

โคนเสาภายนอกของพระอุโบสถวัดพระศรีรัตนศาสดาราม หรือเรียกเสานางจรัส คือส่วนที่เป็นเสาด้านข้างของพระอุโบสถ ที่โคนเสาไม่ได้ทำเป็นฐานรองรับ หรือปูนปั้นประดับ เป็นเสาเหลี่ยมย่อมุมไม้สิบสอง มีแต่ลวดลายของกระจกลดลงทั้งเสา

ลวดลายของโคนเสาข้างพระอุโบสถเป็นลายไทยทำเป็นลายหน้ากระดานประดับด้วยลวดลายกระเบื้องเคลือบเขียนสี ลายประกอบด้วย ลายประจำยามก้ามปูใบเทศ ตรงกลางของลายประจำยามเป็นดอกลอย 4 กลีบ หรือประจำยามดอกเหลี่ยม ระหว่างลายประจำยามเชื่อมต่อกันกนกใบเทศก้ามปู

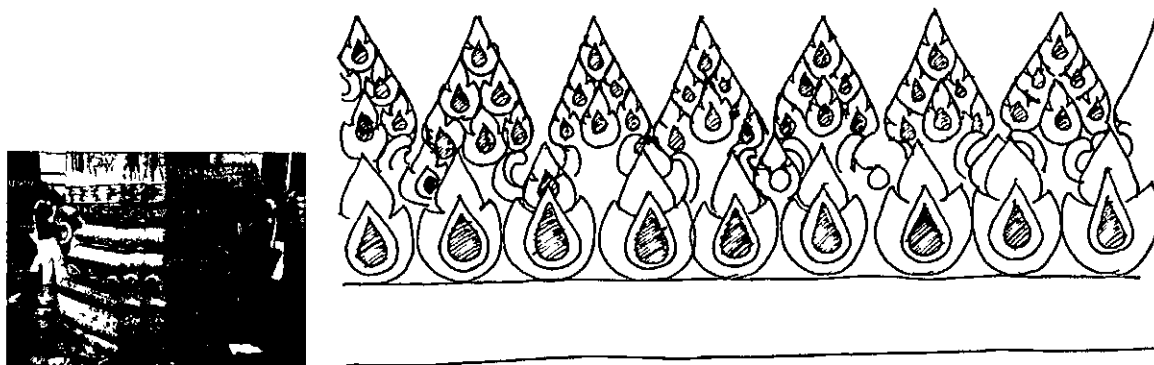

ภาพประกอบ 10 ฐานเสาภายนอกของพระอุโบสถวัดพระศรีรัตนศาสดาราม
(4 ด้านด้านหน้า และ 4 ด้านด้านหลังเหมือนกัน)

รูปแบบโคนเสาจะทำเป็นฐานสิงห์ (ฐานปัทม์ หรือฐานบังลังก์ขาสิงห์) เฉพาะสี่ด้านด้านหน้า และสี่ด้านด้านหลังเท่านั้น แตกต่างจากเสาย่อมุมไม้สิบสองของเสาด้านข้างพระอุโบสถคือไม่ได้ทำเป็นฐานสิงห์ ส่วนประกอบทำเป็นปูนปั้นปิดทองประดับกระจกลี ตัวลายประกอบด้วยลายหน้ากระดานเส้นลวด ท้องไม้ บัว

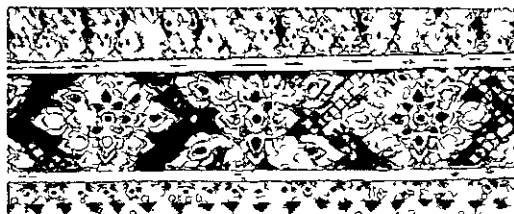
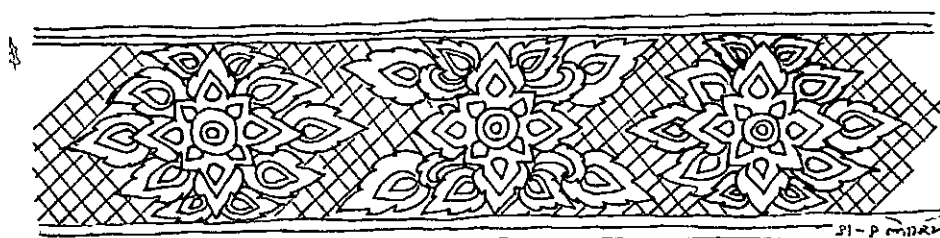
หงาย เส้นลวด ท้องไม้ เส้นลวด หน้ากระดานเป็นเส้นลาย ท้องไม้ เส้นลวด บัวคว่ำ ขาสิงห์ เส้นลวด และลาย หน้ากระดาน

ลวดลายเป็นลายไทย การประดับตกแต่งสวนฐานทั้งหมดเป็นงานปูนปั้นปิดทองประดับกระจกสี ลักษณะลวดลายที่ฐานแบ่งเป็นส่วนต่างๆ ดังต่อไปนี้

ภาพประกอบ 11 ลายกระจัง

ลวดลายเป็นลายไทย พื้นปูนสดเป็นรูปกลีบบัวเรียงต่อกัน ทำอย่างเดียวกันวางซ้อนกันรวม 3 ชั้น ลายเป็นถนนกบไทยเทศหัวตั้งปิดทอง และประดับกระจกสี ติดด้วยเส้นลวดลงรักปิดทองตลอดเส้น

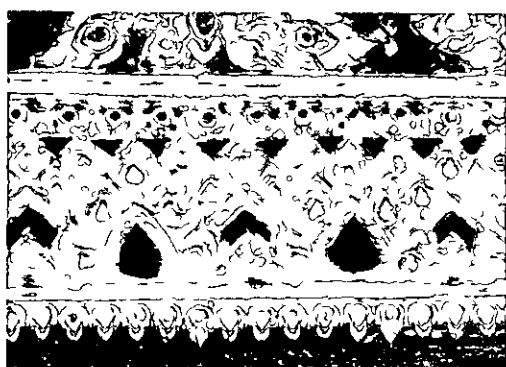
ภาพประกอบ 12 ลายหน้ากระดาน

หน้ากระดาน หรือแม่ลาย ลวดลายเป็นลายไทยเป็นลายประจำยามก้ามปูไทยเทศ คันด้วยลาย ประจำยามดอกกลอย มีไส้ลายเป็นวงกลมติดกระจกสีฟ้ารอบดอก กรอบลายประจำยามเป็นลายไทยเทศ ไส้ติด กระจกสีฟ้า ลายประจำยามไทยเทศก้ามปูมีไส้ลายเป็นวงกลมติดกระจกสีฟ้า และแดง ไทยเทศก้ามปูติดกระจกสี ฟ้า และดอกกลอยทำปูนปั้นปิดทองประดับกระจกสี ส่วนพื้นช่องว่างติดด้วยกระจกสีฟ้ามีขนาดสี่เหลี่ยมขนม เปียกปูนเล็กๆ

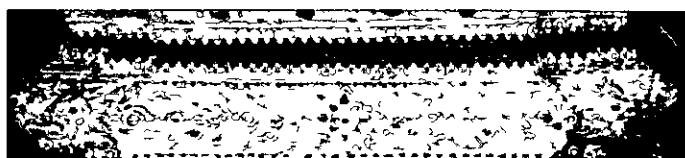
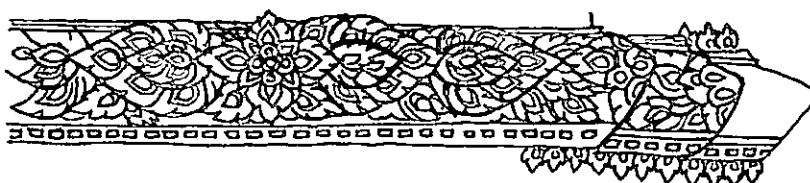
ภาพประกอบ 13 ลูกขาน

ลูกขานลักษณะเป็นปูนปั้นปิดทองเส้นนูนเล็ก มีลายเป็นวงกลมเล็กๆ เชื่อมยาวตลอดคันระหว่าง
แม่ลายกับบัวหงาย ทั้งหมดเป็นปูนปั้นปิดทองประดับกระจกสี

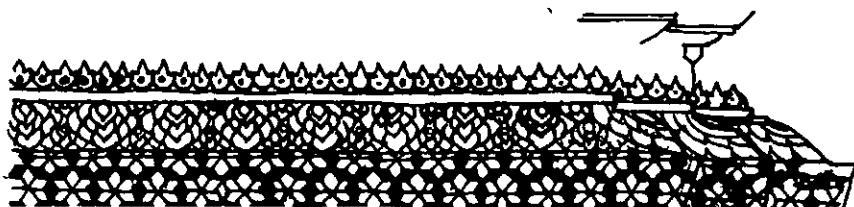
ภาพประกอบ 14 บัวหงาย

ลวดลายเป็นลายไทยปูนปั้นปิดทองประดับกระจกสีลักษณะเป็นลายรูปบัวหงายใบเทศจะซ้อนเรียง
ตามกัน ลวดลายปิดทองทั้งหมดและติดกระจกสีฟ้า

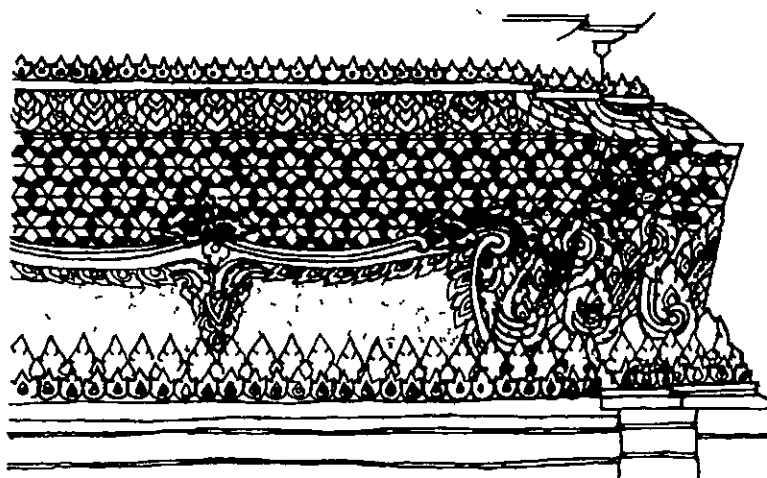
ภาพประกอบ 15 ลูกแก้ว

ลวดลายเป็นลายไทยปูนปั้นปิดทองประดับกระจกสี ลักษณะเป็นลายรักร้อยใบเทศมีดอกประจำ
ยามอยู่ตรงกลาง โดยมีลายกลีบบัวเรียงต่อเนื่องซ้อนกันไปข้างซ้าย และขวา ลวดลายปิดทองทั้งหมด และ
กลางลายติดกระจกสี

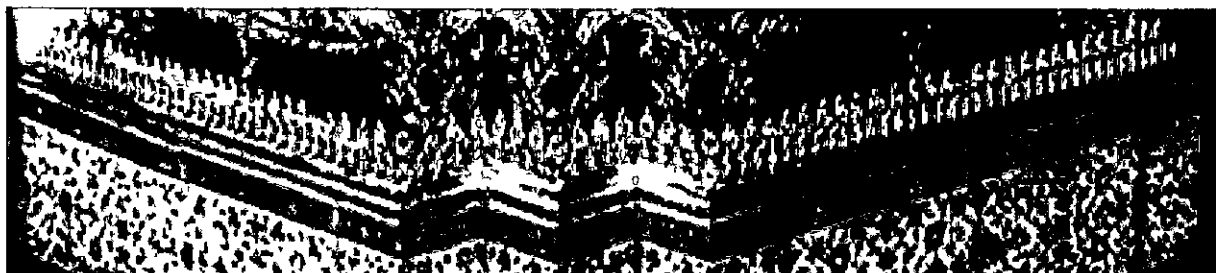
ภาพประกอบ 16 บัวคว่ำ

บัวคว่ำลวดลายเป็นลายไทย คือลายบัวคว่ำเรียงต่อกันตลอดเชื่อมต่อกด้วยกลีบบัวเล็กๆ ลักษณะเป็นปูนปั้นเซาะร่องทำเป็นลายปูนปิดทองประดับกระจกสี

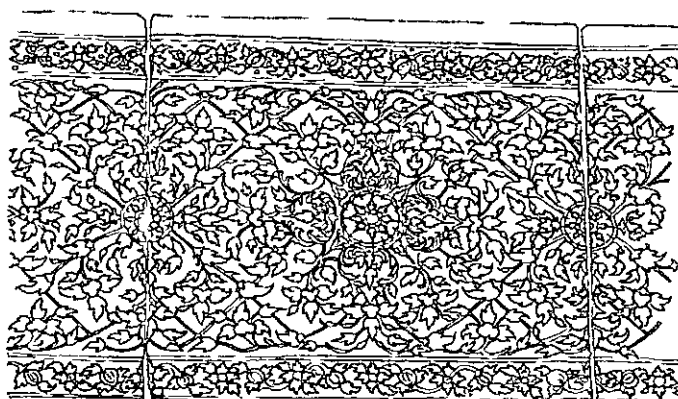
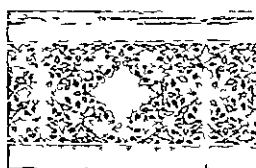
ภาพประกอบ 17 ขาสิงห์

ขาสิงห์ลวดลายเป็นลายไทยประดิษฐ์ คือเรียกลายราชวัติทำเป็นตารางสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูนที่ขอบของขาสิงห์ทำเป็นลายกนกใบเทศ ลักษณะเป็นปูนปั้นนูนเป็นลายสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูนกลางลายติดด้วยกระจกสีฟ้าสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูน

ภาพลายประกอบ 18 ลูกขนานกระจิงเจิม และเส้นลวด

ลูกขนานกระจิงเจิม และเส้นลวดกลายเป็นลายไทย คือลายกระจิงเจิมเรียงยาวตลอด มีกลีบบัวเล็กๆ เชื่อมเรียงต่อกันทำเป็นปูนปั้นรูปกระจิงรอบเสา ใต้ตัวกระจิงมีกระจิงตาอ้อยเชื่อมเรียงต่อกันรอบเสาเป็น แถวที่สอง ทำเป็นปูนปั้นรูปกระจิงตาอ้อยรอบเสาเช่นกัน จบด้วยเส้นลวดสามเส้นปิดท้าย ลักษณะเป็นปูนปั้นรูปปิดทองประดับกระจกสี

ภาพประกอบ 19 ลายกระเบื้องเคลือบเขียนสี

หน้ากระดานใต้ฐานสิงห์เป็นกระเบื้องเคลือบเขียนสี ทำเป็นแผ่นกระเบื้องรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้าเขียน ลายไทยเป็นลายประจำยามเครือเถาใบเทศประดิษฐ์ เขียนด้วยสี และนำไปเผาแล้วจึงนำมาประกอบต่อกัน เป็นลายเชื่อมตอรอบเสา ลวดลายเป็นลายไทย คือลายประจำยามเครือเถาใบเทศประดิษฐ์เขียนแบบฝรั่ง ลักษณะตัวลายประจำยามมีไส้ลายเป็นวงกลมกระจาย มีพุ่มใบเทศทั้งสี่มุมเป็นดอกเถาประดิษฐ์ และมีเถาลาย เป็นก้านเดินเส้นทะแยงมุมเชื่อมต่อกัน สีพื้นเป็นสีขาวตัวลายประจำยามสีแดงและเถาลายเป็นสีเขียว

ลายหน้ากระดานที่ฐานเสาขอบบน และขอบล่างทำเป็นแถบลายมีพื้นสีแดงตัวลายเจาะขาว มีไส้สี ชมพู และใบสีเขียว ลักษณะเขียนลายเป็นลายประจำยามเครือเถาใบเทศสลับกับดอกเดินลายกลีบไปกลีบมา ตลอดเสา

วิเคราะห์เสากายนอกวัดพระศรีรัตนศาสดาราม

จากการศึกษารูปแบบและลวดลายของเสากายนอกพระอุโบสถวัดพระศรีรัตนศาสดาราม พบลักษณะดังนี้

รูปแบบเสากายนอกพระอุโบสถวัดพระศรีรัตนศาสดาราม มีจำนวน 48 ต้น เป็นเสาเหลี่ยมย่อมุมไม้สิบสองทุกต้น ลำตัวเสามีขนาดเท่ากันตลอด ปลายเสาทำเป็นบัวเรียกบัวปลายเสา ตลอดตัวเสาประดับกระจกลี โดยเสาไม้ได้ทำเป็นฐานรองรับวางกับพื้นรอบพระอุโบสถ แต่มีเสา 4 ต้น อยู่ด้านหน้า และ 4 ต้นด้านหลัง ทางเข้าประตูพระอุโบสถมีขนาดใหญ่กว่าเสา รอบพระอุโบสถหรือเสานางจรัสเป็นเสาเหลี่ยมย่อมุมไม้สิบสอง มีการตกแต่งเหมือนเสานางจรัส แต่ที่โคนเสาจะทำเป็นฐานเรียกบังลังก์ฐานสิงห์ มีการประดับตกแต่งอย่างสวยงาม

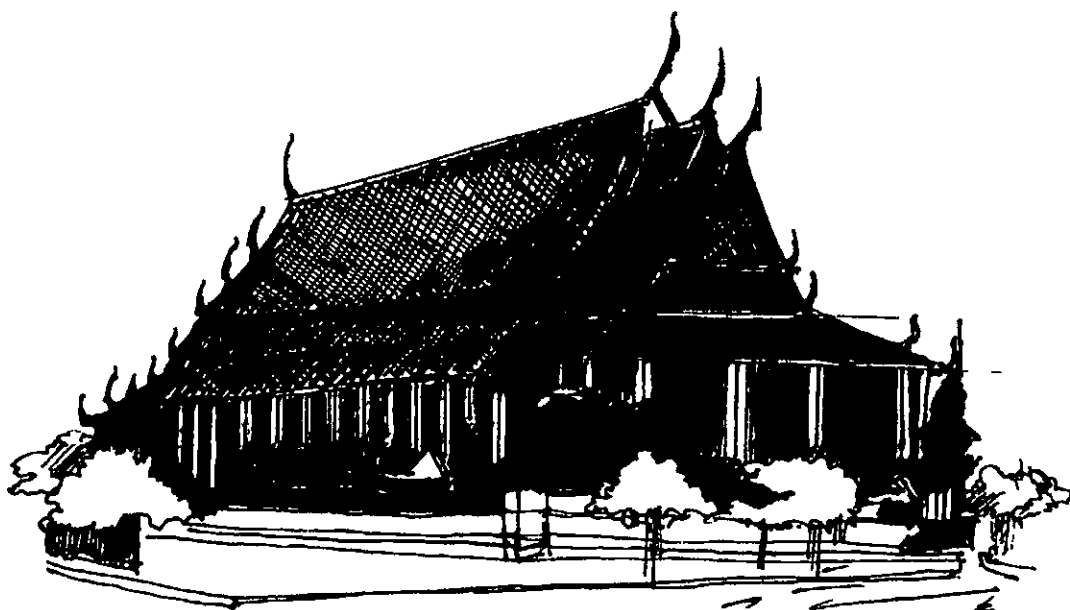
ลวดลายลักษณะของเสาเป็นการประดับตกแต่งด้วยปูนปั้น ลงรักปิดทองและประดับกระจกลี ยังมีการทำประดับตกแต่งด้วยกระเบื้องเคลือบเขียนสีมาประดับตกแต่งที่โคนเสาด้วย แยกได้ดังนี้

หัวเสาเป็นลายไทย เรียกบัวปลายเสา ลักษณะทำเป็นปูนปั้นลงรักปิดทองและประดับกระจกลี ลวดลายกลีบบัวเป็นลายแข่งสิงห์ใบเทศกลางลายประดับด้วยกระจกลี

ตัวเสา ลวดลายที่มุมเสาเป็นปูนปั้นลงรักปิดทอง เป็นลายกรักร้อยใบเทศ หน้าเสาทั้งสี่ด้านติดด้วยกระจกลีลายราชวัติ

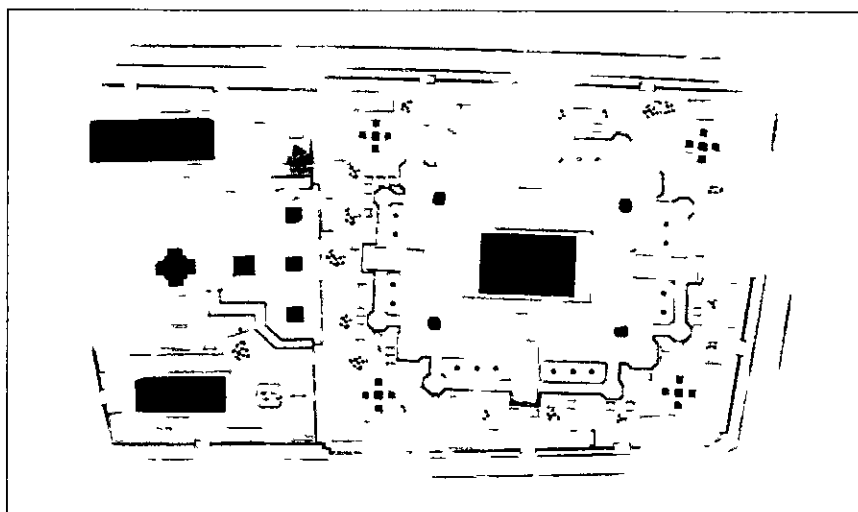
โคนเสา ลวดลายของโคนเสานางจรัสรอบพระอุโบสถ เป็นลายไทย คือ ลายประจายามก้ามปูใบเทศ ทำเป็นปูนปั้นลงรักปิดทองประดับกระจกลี แต่ที่โคนเสา 4 ต้นด้านหน้า และ 4 ต้นด้านหลัง ติดกับประตูเข้าของพระอุโบสถ จะทำเป็นฐานสิงห์ มีการประดับตกแต่งอย่างสวยงาม ด้วยปูนปั้นลงรักปิดทองประดับกระจกลีที่ฐานสิงห์ติดกับพื้นทำเป็นลายหน้ากระดานทำจากกระเบื้องเคลือบเขียนสีลายสายประจายามเครือเถาประดิษฐ์

2 วัดพระเชตุพนวิมลมังคลารามวรมหาวิหาร (วัดโพธิ์)

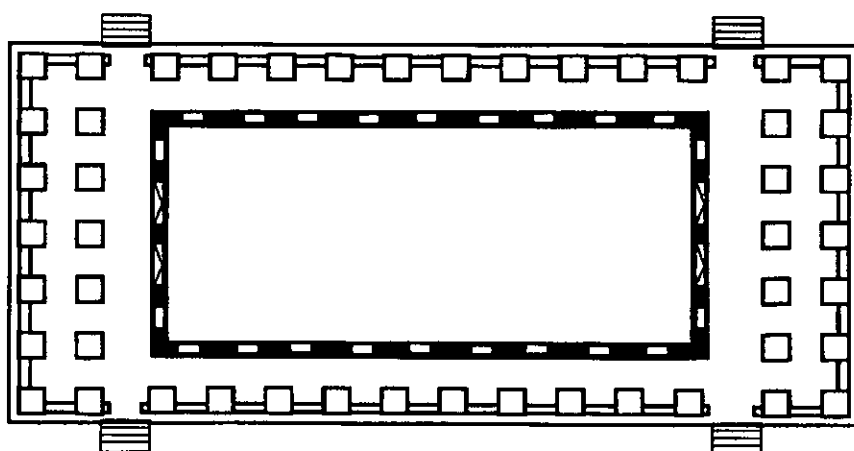
ภาพประกอบ 20 วัดพระเชตุพนวิมลมังคลารามวรมหาวิหาร (วัดโพธิ์)

วัดโพธิ์เป็นวัดเก่าแก่มากมาตั้งแต่สมัยกรุงศรีอยุธยา นับเป็นวัดที่มีพระอุโบสถ 1 หลัง พระวิหาร 10 หลัง คือ พระวิหารพระพุทธไสยาสน์ 1 หลัง พระวิหารทิศ 4 หลัง พระวิหารคด 4 หลัง และพระวิหารน้อย 1 หลัง มีลักษณะของเสาที่สำคัญดังนี้

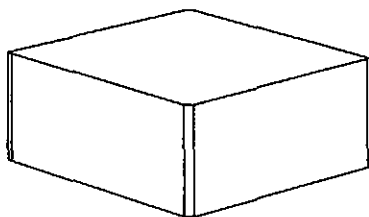
ภาพประกอบ 21 แปลนวัดโพธิ์

เสากายนอกของพระอุโบสถ และพระวิหาร ซึ่งมีหลายหลังด้วยกัน มีเสาที่แตกต่างกัน มีลักษณะแยกได้ดังต่อไปนี้

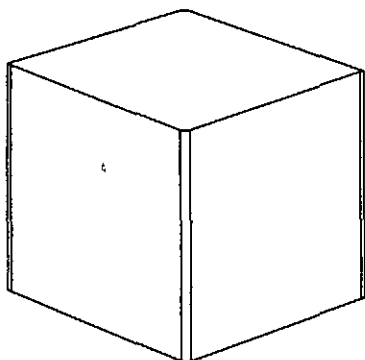
ภาพประกอบ 22 แปลนพระอุโบสถวัดโพธิ์

เสาภายนอกของพระอุโบสถเป็นเสาเหลี่ยมกลมมุมทุกด้าน มีขนาด 115 x 115 เซนติเมตร เสด้านหน้า และหลังของพระอุโบสถ มีขนาดใหญ่กว่าด้านข้าง คือมีขนาด 135 x 135 เซนติเมตร มีลักษณะดังนี้

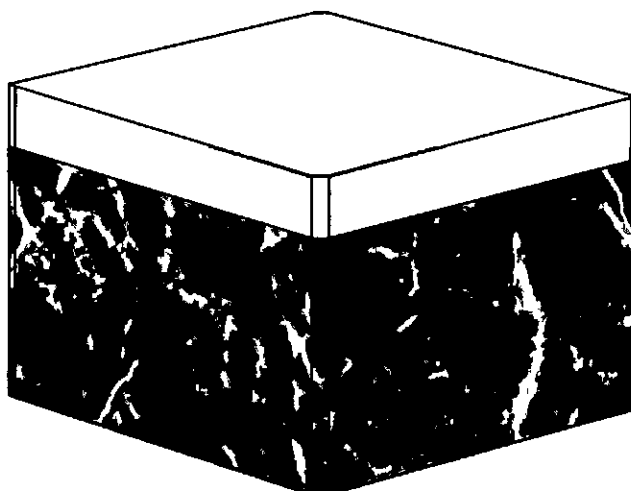
ภาพประกอบ 23 หัวเสาวัดโพธิ์

หัวเสามีลักษณะเป็นเสาเหลี่ยมกลมมุมทุกด้าน ไม่มีบัวหัวเสา ไม่มีลวดลาย

ภาพประกอบ 24 ตัวเสาพระอุโบสถวัดโพธิ์

ตัวเสา ลักษณะเป็นเสาเหลี่ยมกลมมุม ไม่มีลวดลาย ฉาบปูนเรียบ ทาสีขาว

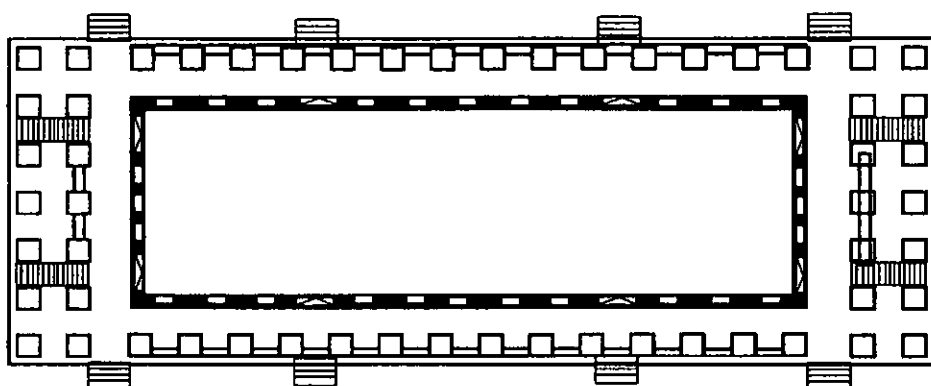

ภาพประกอบ 25 โคนเสาวัดโพธิ์

โคนเสา ลักษณะเป็นเสาเหลี่ยมลบบมุม ไม่มีลวดลาย ไม่มีสิ่งตกแต่งที่ฐาน เฉพาะเสาด้านหน้า และด้านหลังของพระอุโบสถปูหินอ่อนรอบโคนเสาสูงจากพื้น 80 เซนติเมตร

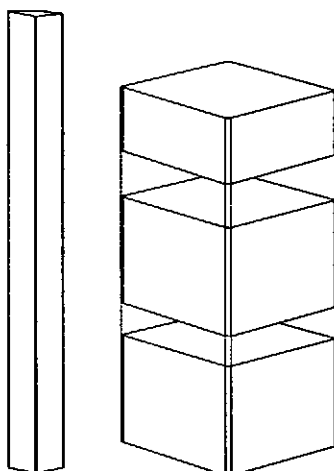
ที่โคนเสารอบนอกพระอุโบสถมีกำแพงเตี้ยเชื่อมต่อระหว่างเสาดต่อเสา กำแพงสูงประมาณ 80 เซนติเมตร ตรงกลางของกำแพงทำเป็นบล็อกสี่เหลี่ยมแกะสลักภาพปูนดำจากประเทศจีนมาประดับไว้

ลวดลายของพระอุโบสถ ไม่มีลวดลาย ไม่มีการประดับสิ่งตกแต่งใดๆ ทั้งสิ้น เป็นเสาเหลี่ยมลบบมุม ฉาบปูนเรียบทางสีขาว ซึ่งแสดงความมั่นคงแข็งแรง และเรียบง่าย

ภาพประกอบ 26 แปลนพระวิหารพระพุทธไสยาส

เสากายนอกพระวิหารพระพุทธไสยาส เป็นเสาเหลี่ยมกลมทุกต้น เสารอบพระวิหารมี 2 ขนาด คือด้านข้างพระวิหารมีขนาด 95 x 95 เซนติเมตร เสด้านหน้า และด้านหลังมีขนาด 120 x 120 เซนติเมตร มีลักษณะดังนี้

ภาพประกอบ 27 เสาพระวิหารพระพุทธไสยาส

หัวเสา เป็นเสาเหลี่ยมกลมฉาบปูนเรียบ ไม่มีบัวหัวเสา

ตัวเสา ไม่มีลวดลาย เป็นเสาเหลี่ยมกลมฉาบปูนเรียบ

โคนเสา เป็นเสาเหลี่ยมฉาบปูนเรียบไม่มีฐาน

ลวดลายเสาพระวิหารไม่มีลวดลาย เป็นเสาเหลี่ยมฉาบปูนเรียบทาสีขาว ที่โคนเสาจะมีกำแพงเตี้ยๆ เชื่อมต่อระหว่างเสา ตรงกลางของกำแพงแดงเป็นช่องสี่เหลี่ยมลายปูนดำศิลปะจีน สร้างในรัชกาลที่ 2-3 พระวิหารทำเลียนแบบศาลเจ้าของจีน ศิลปะจีน แสดงความมั่นคงแข็งแรง

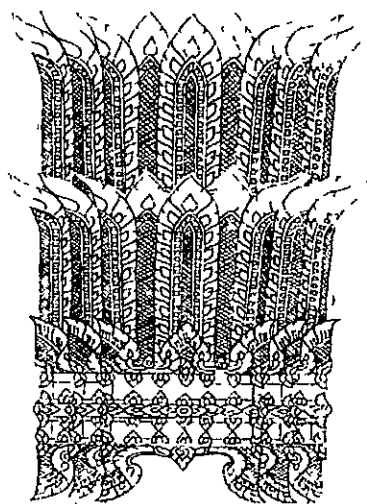

ภาพประกอบ 28 แปลนพระวิหารทิศ

ภาพประกอบ 29 ภาพถ่ายเสายภายนอกพระวิหารทิศ

เสายภายนอกพระวิหารทิศมี 4 องค์ คือพระวิหารทิศเหนือ พระวิหารทิศใต้ พระวิหารทิศตะวันออก และพระวิหารทิศตะวันตก มีลักษณะเสาเหมือนกันคือ ด้านหน้า ของพระวิหารทิศเป็นเสาลอยยอดมูมไม้สิบสอง มีขนาด 80 x 80 เซนติเมตร สวนด้านข้างพระวิหารทิศทั้งสององค์เป็นเสานางแนบ (เสาดัดผนังยื่นออกมานิดหน่อย) มีขนาดกว้าง 60 เซนติเมตร

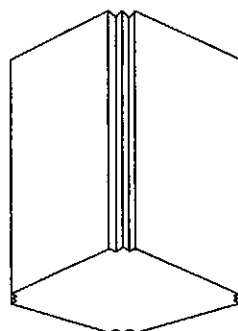

ภาพประกอบ 30 หัวเสาพระวิหารทิศ 4 องค์

หัวเสาพระวิหารทิศทั้ง 4 องค์ มีลักษณะหัวบัวจกกล 2 ชั้น ทำจากปูนปั้นปิดทองประดับกระจกสี หัวเสาทั้งหมดเหมือนกัน

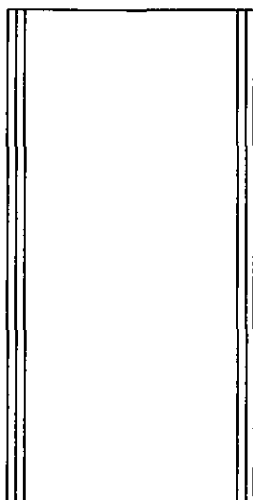
กระบวนการสร้างสรรค์ ลวดลายเป็นลายไทย คือปูนปั้นรูปกลีบบัว 5 กลีบซ้อนกัน ลักษณะจะเป็น กลีบยาวตรงปลายกลีบแหลมสะบัดงอนออกเล็กน้อย ลวดลายในกลีบบัวทำเป็นลายใบเทศแข่งสิงห์

ลวดลายเป็นลายไทย หัวเสาเป็นบัว 2 ชั้น ทำจากปูนปั้นปิดทองประดับกระจกสีแต่ละด้านจะมี กลีบบัว 5 กลีบ แต่ละกลีบจะเป็นลายใบเทศแข่งสิงห์ปิดทองประดับกระจกสีตรงกลางลาย ได้กลีบบัวทำเป็น กระจังรองรับ ถัดจากกระจังเป็นเส้นลวด ท้องไม้ (ทาสีแดง) และกระจังคอเสื้อ ทั้งหมดเป็นปูนปั้นปิดทอง ประดับกระจกสี

ภาพประกอบ 31 ตัวเสา

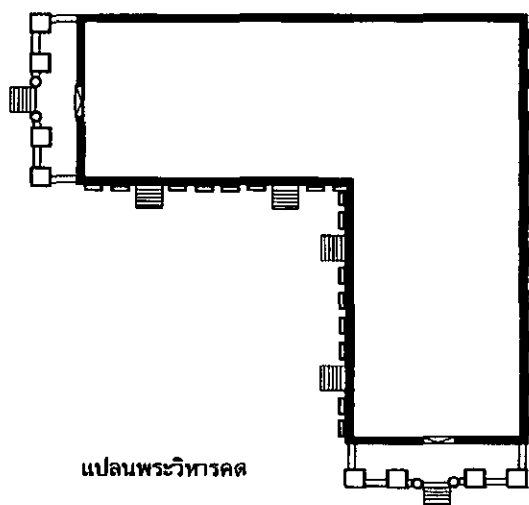
ตัวเสา เป็นเสาเหลี่ยมย่อมุมไม้สิบสอง ตัวเสาด้านปูนเรียบทาสีขาวไม่มีลวดลาย

ภาพประกอบ 32 โคนเสา

โคนเสา เป็นเสาเหลี่ยมย่อมุมไม้สิบสอง ไม่มีการประดับตกแต่งและลวดลายที่ฐาน

เสาของพระวิหารทิศ มีเฉพาะด้านหน้า 4 ต้น มีกำแพงเตี้ยเชื่อมระหว่างโคนเสาถึงตัวอาคารด้านข้าง และด้านหลังของตัวพระวิหารไม่มีเสา ทำเป็นเสานางแนบรอบพระวิหาร เสาลอย และเสานางแนบปลายเสาดกแต่งปูนปั้นปิดทองประดับกระจกสี รูปบัวจงกล เสาเป็นเสาเหลี่ยมย่อมุมไม้สิบสอง ฉาบปูนเรียบ ทาสีขาว ไม่มีฐาน และไม่มีลวดลาย

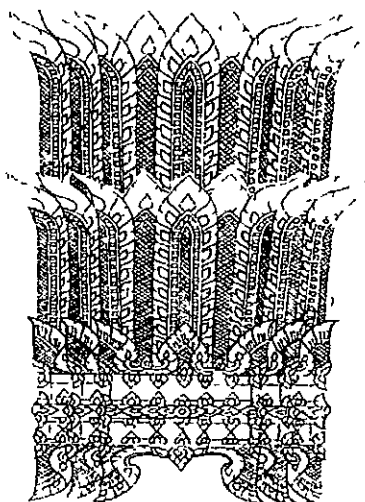
แปลนพระวิหารคด

ภาพประกอบ 33 แปลนพระวิหารคด

พระวิหารคด ลักษณะสถาปัตยกรรมการก่อสร้างทั้ง 4 องค์กรเหมือนกัน ตั้งอยู่สี่มุมของพระอุโบสถ มีชื่อเรียกเฉพาะพระวิหารคดคือ พระวิหารคดพระฉาย พระวิหารคดพระพุทธรเจ้าเข้านิพพาน พระวิหารสมอ และพระวิหารหน้าแดง ลักษณะแปลนของอาคารเป็นมุมฉาก เสาภายนอกของพระวิหารเป็นเสาลอยมีด้านหน้า และหลัง ด้านละ 4 ต้น เท่านั้น และด้านข้างพระวิหารทิศเป็นเสานางแนบ มีลักษณะดังนี้

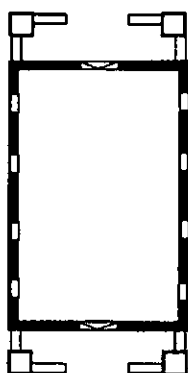
ภาพประกอบ 34 ภาพถ่ายเสาภายนอกพระวิหาร

ภาพประกอบ 35 ภาพหัวเสาวิหารคด

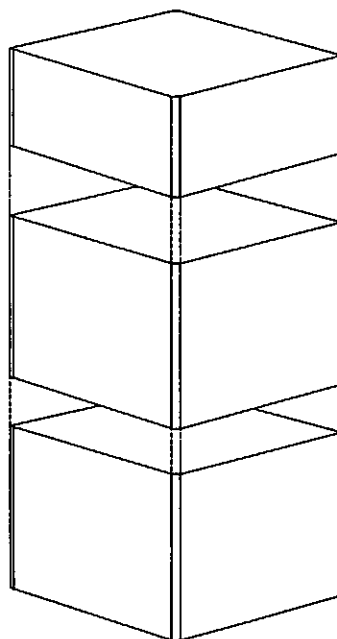
หัวเสา มีลักษณะเป็นบัวจกกล 2 ชั้น ทำเป็นปูนปั้นปิดทองประดับกระจกสี หัวเสา ย่อมุมไม้สิบสอง มีทั้งเสา ลอย และเสานางแนบของพระวิหารคด มีลักษณะเหมือนกันทั้งสองค

ลวดลายเป็นลายไทย ปลายเสาเป็นบัวจกกล 2 ชั้น ทำลักษณะเป็นปูนปั้นปิดทองประดับกระจกสี แต่ละด้านของหัวเสามีกลีบบัว 5 กลีบซ้อนกันอยู่ กลีบบัวแต่ละกลีบมีลายรอบกลีบบัวเป็นลายแข้งสิงห์ไบเทศ ตรงกลางใบเป็นลายกรรไกร และประดับกระจกสี ได้กลีบบัวทำเป็นกระจังรองรับต่อด้วยเส้นลวด ท้องไม้จบด้วยกระจังคอเสื้อทั้งหมดทำเป็นปูนปั้นปิดทองประดับกระจกสี

ภาพประกอบ 36 แปลนพระวิหารน้อย

พระวิหารน้อย เสาภายนอกของพระวิหาร จะมีเสาลอยด้านหน้า 4 ต้น และด้านหลัง 4 ต้น ด้านข้างพระวิหารไม่มีเสา

ภาพประกอบ 37 หัวเสา ตัวเสา และโคนเสาพระวิหารน้อย

หัวเสา ตัวเสา และโคนเสา เป็นเสาสี่เหลี่ยมกลมมน ฉาบปูนเรียบทาสีขาว ไม่มีลวดลาย ที่ฐานไม่มีฐานเสา

วิเคราะห์เสากายนอกพระอุโบสถและพระวิหารวัดพระเชตุพนวิมลมังคลารามวรมหาวิหาร (วัดโพธิ์)

จากการศึกษารูปแบบและลวดลายของเสากายนอกพระอุโบสถวัดพระเชตุพนวิมลมังคลารามวรมหาวิหาร พบลักษณะดังนี้

รูปแบบเสากายนอกของพระอุโบสถวัดโพธิ์มีจำนวน 48 ต้น เป็นเสาเหลี่ยมกลมทุกต้น ตัวเสาทั้งหมดไม่มีลวดลายประดับหรือตกแต่งแต่อย่างใด เป็นเสาก่ออิฐถือปูนฉาบเรียบทาสีขาว เสาแต่ละต้นมีขนาดใหญ่เพื่อรองรับหลังคา ตัวเสายังช่วยป้องกันแสงแดดเข้ามาภายในพระอุโบสถ ทำให้ภายในพระอุโบสถมีความร่มเย็น

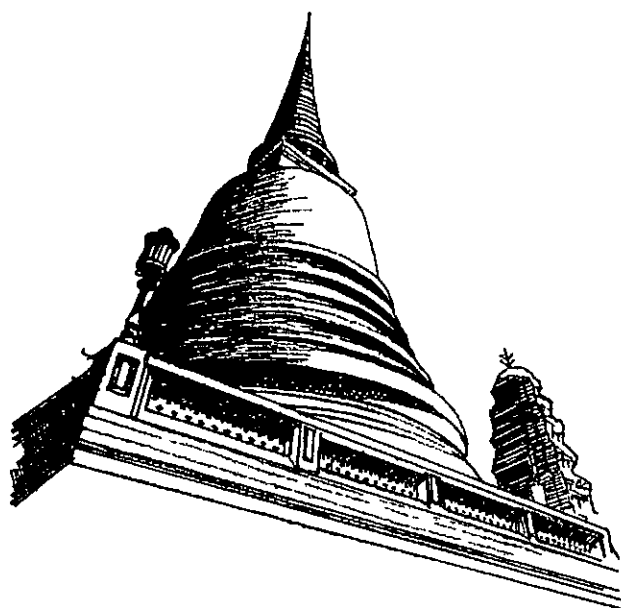
ลวดลายเสาไม่มีการประดับหรือตกแต่ง เป็นศิลปะอิทธิพลจีนที่เน้นความเรียบง่าย เพราะง่ายต่อการทำความสะอาดและสะดวกต่อการซ่อมบำรุง

จากการศึกษารูปแบบและลวดลายของเสากายนอกพระวิหารวัดพระเชตุพนวิมลมังคลารามวรมหาวิหาร พบลักษณะดังนี้

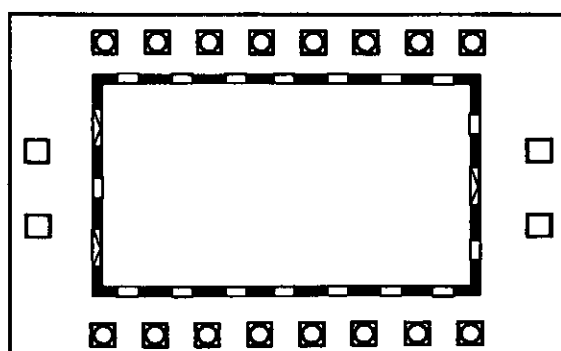
รูปแบบเสากายนอกของพระวิหาร แบ่งเป็นสองแบบคือ แบบแรกได้แก่พระวิหารทิศมี 4 องค์ และพระวิหารคดมี 4 องค์ รูปแบบเสาเหมือนกันคือเป็นเสาเหลี่ยมมุมไม้สิบสอง ทั้งเสาลอยและเสานางแบบ ที่ปลายเสาทำเป็นบัวเรียกบัวจงกล ทำเป็นบัว 2 ชั้น ที่โคนเสาไม่ได้ทำฐานประดับ ซึ่งเสามีขนาดเล็กและเป็นเสาลอยเฉพาะด้านหน้าและหลังของพระวิหารคด นอกนั้นจะทำเป็นเสานางแบบ ส่วนพระวิหารน้อยเป็นอาคารขนาดเล็ก จะสร้างเสาเหลี่ยมกลมที่ด้านหน้าและหลัง ด้านข้างไม่มีเสา ไม่มีบัวปลายเสาและไม่ทำฐานเป็นการก่ออิฐถือปูน ฉาบเรียบทาสีขาว

ลวดลายเสาพระวิหารทิศและพระวิหารคด เป็นลวดลายศิลปะไทยที่ปลายเสาจะทำเป็นบัวปลายเสาเรียกบัวจงกล ทำเป็นกลีบบัว 2 ชั้น ที่โคนกลีบจบด้วยกระจังคอเสื้อ ตัวเสาไม่มีลวดลาย ก่ออิฐถือปูนฉาบเรียบทาสีขาว ไม่มีลวดลาย ไม่ทำโคนเสาประดับตกแต่งใด ๆ ส่วนลวดลายพระวิหารน้อย เสาไม่มีลวดลายประดับตกแต่งแต่อย่างใด ทำลักษณะอิทธิพลสถาปัตยกรรมศาลเจ้าจีน คือเสาไม่มีลวดลายเป็นเสาเหลี่ยมกลมฉาบปูนเรียบทาสีขาว เพิ่มความสว่างและแข็งแรงให้กับพระวิหาร

3 วัดราชประดิษฐ์สถิตมหาสีมารามวรมหาวิหาร

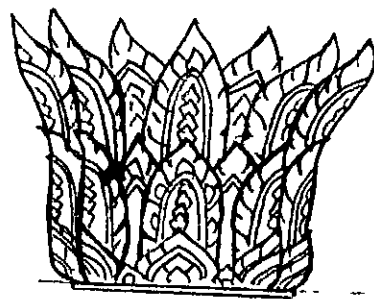
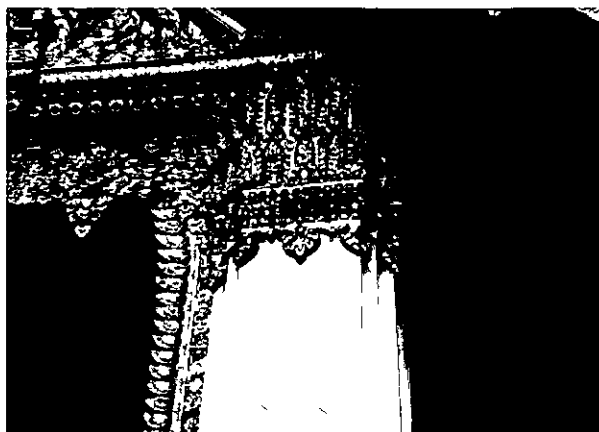
ภาพประกอบ 38 วัดราชประดิษฐ์ฯ

ภาพประกอบ 39 แพลนพระอุโบสถวัดราชประดิษฐ์ฯ

เสาภายนอกของพระอุโบสถมีทั้งหมด 20 ต้น คือเสาด้านหน้า 2 ต้น ด้านหลัง 2 ต้น ด้านข้างอย่างละ 8 ต้น มีลักษณะดังต่อไปนี้

เสาด้านหน้า และหลังของพระอุโบสถ เป็นเสาเหลี่ยมย่อมุมไม้สิบสองทำด้วยหินอ่อนมีขนาด 60 x 60 เซนติเมตร มีลักษณะดังนี้

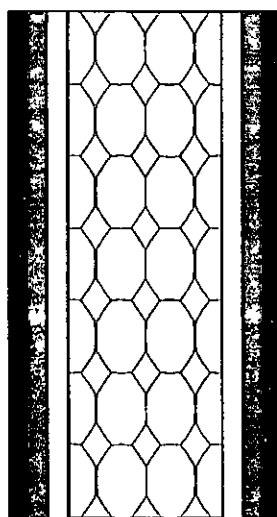
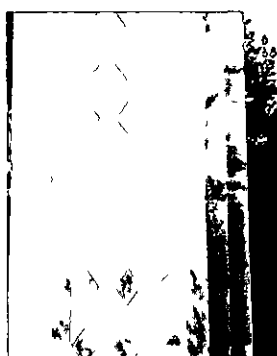

ภาพประกอบ 40 บัวปลายพระอุโบสถวัดราชประดิษฐ์ฯ

หัวเสา ลักษณะเป็นบัวปลายเสาเรียกบัวแวง ทำบัวซ้อนกันสองชั้น ตกแต่งด้วยปูนปั้นปิดทองประดับกระจกสี เป็นเสาเหลี่ยมย่อมุมไม้สิบสอง

ลวดลายบัวปลายเสามีลวดลายเป็นลายไทยทำด้วยปูนปั้นปิดทองประดับกระจกสี ลักษณะของกลีบบัวเป็นกลีบสั้นเล็ก เรียกบัวแวง เรียงซ้อนกันสองชั้น กลีบบัวปลายกลีบสบัดงอนตามลักษณะของลายกนก ปลายขึ้นลวดลายของกลีบบัวเป็นลายพุ่มใบเทศ กลางใบทำลายกระจังตาอ้อยซ้อนกัน ที่โคนกลีบบัวมีกระจังรองรับตัดด้วยเส้นลวด 2 เส้น ท้องลวดทำเป็นลายกระจังต่อกัน ต่อด้วยบัวคว่ำ และบัวคอเสื้อ ซึ่งลายของกลีบบัวจะเป็นลายพุ่มใบเทศ

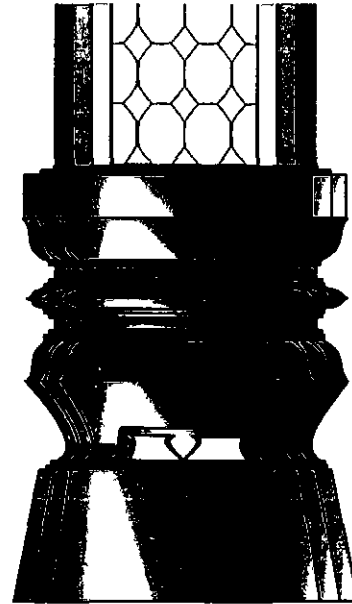
การประดับตกแต่ง เป็นงานปั้นปูนสด และปิดทองประดับกระจกสีต่างๆ ในตัวลาย

ภาพประกอบ 41 หัวเสา

หัวเสา ด้านหน้า และด้านหลังเป็นเสาเหลี่ยมย่อมุมไม้สิบสอง

ลวดลาย หัวเสาทั้งหมดตกแต่งด้วยหินอ่อน คือหัวเสาตกแต่งด้วยหินอ่อนทำเป็นลายข้าวหลามตัดเล็ก ๆ เป็นแถวตลอดตามแนวตั้ง

ภาพประกอบ 42 โคนเสา

โคนเสา ทำเป็นฐานสิงห์ย่อมุมไม้สิบสอง ด้วยหินอ่อนทั้งหมด ฐานสิงห์นี้ไม่ได้เพิ่มสวนประกอบ ตกแต่งทำเป็นฐานสิงห์เรียบๆ ลายหินอ่อนในตัว ยกพื้นถึงฐานสูงประมาณ 95 เซนติเมตร

สวนโคนเสาด้านหลังพระอุโบสถ ไม่ได้ทำเป็นฐานสิงห์ เป็นเสาย่อมุมไม้สิบสองเรียบๆ ธรรมดา วางบนพื้น

ลวดลายเป็นลายหินอ่อนในตัว และลายสีเหลี่ยมข้าวหลามตัด

เสานางเรียง หรือเสาด้านข้างของพระอุโบสถเป็นเสาลอย ทำด้วยหินอ่อนทั้งต้น มีบัวปลายเสา มีฐานรองรับเป็นเสากลมมีขนาดเส้นผ่านศูนย์กลาง 55 เซนติเมตร มีลักษณะดังนี้

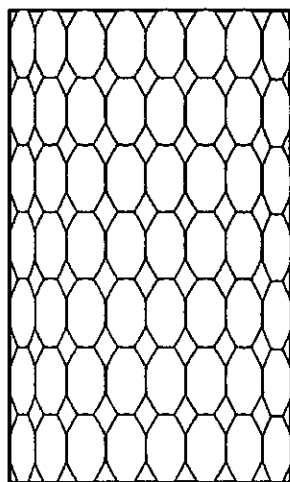
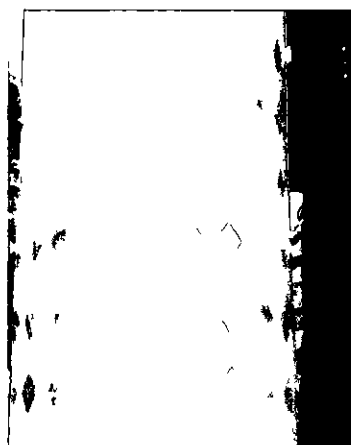

ภาพประกอบ 43 หัวเสาพระอุโบสถด้านข้าง

หัวเสาลักษณะเป็นบัวปลายเสา แบบบัวกลีบพาน ช้อน 2 ชั้น

ลวดลาย เป็นลายไทย ลักษณะเป็นรูปกลีบบัวซ้อนกัน 2 ชั้น ปลายกลีบบัวงอนตามลักษณะของลายกนก ปลายงอนชี้ขึ้น ลายใบบัวแต่ละใบเป็นลายพุ่มใบเทศ กลางใบเป็นลายกระจังตาอ้อยเรียงซ้อนกัน ที่โคนกลีบบัวมีกระจังรองรับ ต่อด้วยเส้นลวด 2 เส้น ระหว่างเส้นลวดคือท้องไม้ เป็นลายกระจัง ต่อจากเส้นลวดเป็นบัวคว่ำลงข้างล่าง เรียกบัวคอเสื้อลายเป็นพุ่มใบเทศ

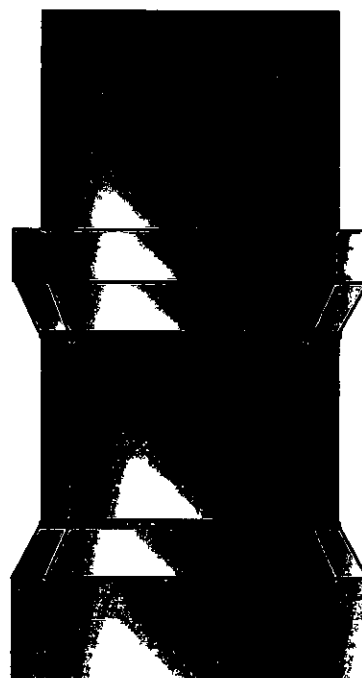
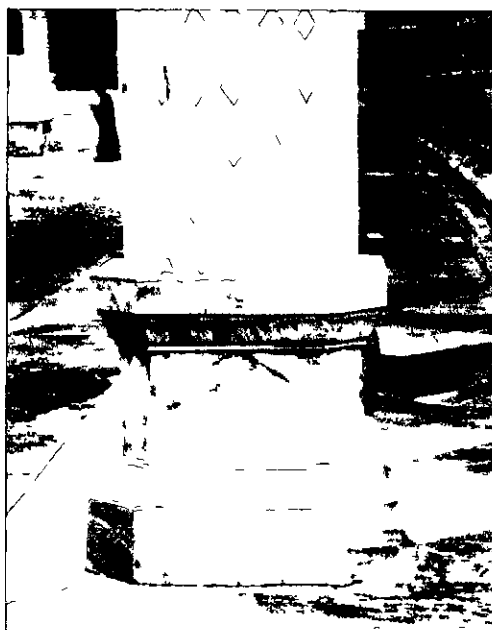
การประดับตกแต่งบัวหัวเสาเป็นงานปูนปั้นปิดทอง และประดับด้วยกระจังสี

ภาพประกอบ 44 ตัวเสาพระอุโบสถ

ตัวเสาเป็นเสากลมทำด้วยหินอ่อนทั้งต้น

ลวดลาย ลวดลายของเสาหินอ่อนเป็นลายสีเหลี่ยมข้าวหลามตัดเล็ก ๆ ทั่วทั้งเสา

ภาพประกอบ 45 โคนเสาพระอุโบสถ

โคนเสา ลักษณะทำเป็นแบบฐานปัทม์ ทุกต้นของเสาด้านข้างพระอุโบสถ ทำด้วยหินอ่อนเป็นเสาแปดเหลี่ยม ไม่มีลวดลายและประดับตกแต่งใดๆ คงเป็นลายเนื้อของหินอ่อน

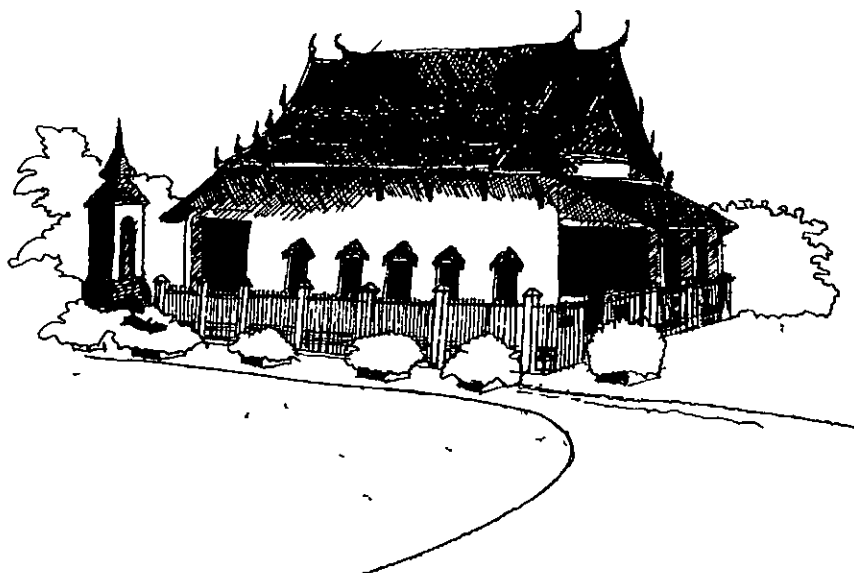
วิเคราะห์เสากายนอกของพระอุโบสถวัดราชประดิษฐสถิตมหาสีมารามวรวิหาร

จากการศึกษารูปแบบและลวดลายภายนอกพระอุโบสถ พบลักษณะดังนี้

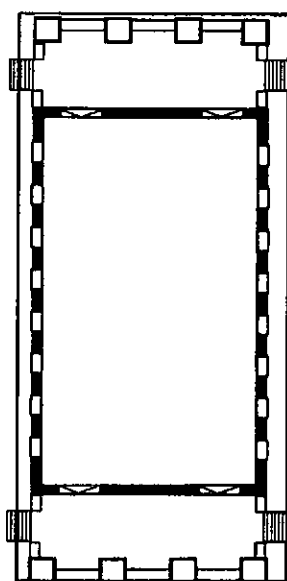
รูปแบบเสาด้านข้างเป็นเสากลม ด้านหน้าและหลังเป็นเสาเหลี่ยมย่อมุมไม้สิบสอง ที่ปลายเสาทำบัวปลายเสาทั้งหมด เสาตกแต่งด้วยหินอ่อนตลอดทั้งเสา รวมถึงตัวพระอุโบสถด้วย ที่โคนเสาจะทำฐานทั้งหมด ด้านข้างทำเป็นฐานเรียกฐานปัทม์ ด้านหน้าและหลังทำเป็นฐานเรียกฐานสิงห์

ลวดลายที่ปลายเสาด้านข้างเรียกบัวปลายเสาวางกลุ่ม เป็นลวดลายศิลปะไทย ทำปูนปั้นปิดทองประดับกระจกสี ลักษณะเป็นบัวกลุ่ม 2 ชั้น ที่ตัวเสาและฐานใช้หินอ่อน น้ำหนักอ่อน เห็นเป็นลายดอกเหลี่ยมข้าวหลามตัด ลวดลายตลอดทั้งเสากลมและเสาเหลี่ยม แสดงความก้าวหน้าของช่างไทยในการนำหินอ่อนมาประดับตกแต่งและผสมผสานกับศิลปะไทยกับศิลปะตะวันตกได้อย่างลงตัว

4 วัดบูรณศิริมัตยาราม

ภาพประกอบ 46 วัดบูรณศิริมัตยาราม

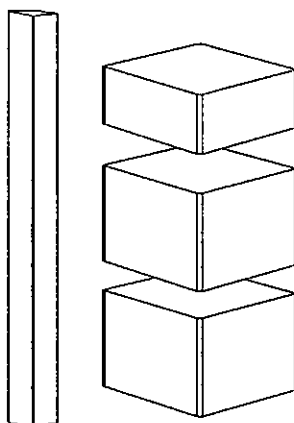

ภาพประกอบ 47 แปลนพระอุโบสถ

ภาพประกอบ 48 เสาภายนอกพระอุโบสถวัดบูรณศิริมัตถาราม

เสาภายนอกของพระอุโบสถ มีเฉพาะเสาด้านหน้า และหลังของพระอุโบสถเท่านั้น ด้านข้างไม่มี เสาเป็นพระอุโบสถมีขนาดเล็ก และเตี้ย ลักษณะเสาเป็นเสาเหลี่ยมตลอดทั้งต้น มีขนาด 60 x 60 เซนติเมตร ด้านข้างพระอุโบสถไม่มีเสาเป็นผนังรับหลังคา เจาะหน้าต่างรับแสง ตัวพระอุโบสถสร้างสมัยรัตนโกสินทร์ แบบทรงไทยไม่มีลวดลายประดับ ลักษณะเสามีดังนี้

ภาพประกอบ 49 เสาพระอุโบสถ

หัวเสา ไม่มีบัวปลายเสา เป็นเสาเหลี่ยมเรียบ

ตัวเสา เสาทั้งหมดเป็นเสาทรงสี่เหลี่ยมฉาบปูนเรียบทาสีขาว

โคนเสา ไม่มีฐานหรือลวดลาย

ลวดลาย เสาพระอุโบสถวัดบูรณศิริมัตถาราม คงเป็นสถาปัตยกรรมแบบรัตนโกสินทร์ ผสมผสาน ศิลปกรรมจีน คือเสาสี่เหลี่ยมเรียบ ไม่มีลวดลาย แสดงออกถึงความเรียบง่าย และความคงทนแข็งแรง

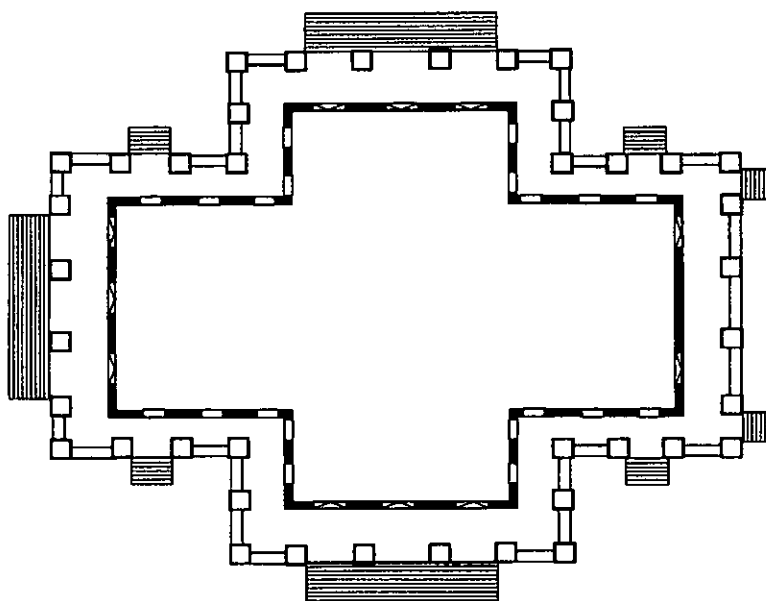
วิเคราะห์เสาศาภายนอกของพระอุโบสถวัดบูรณศิริมัตยาราม

จากการศึกษารูปแบบและลวดลายเสาศาภายนอกของพระอุโบสถ พบลักษณะดังนี้
 รูปแบบเสามีเฉพาะด้านหน้าและด้านหลัง เป็นเสาเหลี่ยมกลมมุม มีจำนวนทั้งหมด 8 ต้น โครงสร้าง
 เสาเป็นการก่ออิฐถือปูนฉาบเรียบทาสีขาว
 ลวดลายตลอดทั้งเสาไม่มีลวดลายประดับหรือตกแต่ง เป็นเสาก่ออิฐถือปูน ฉาบเรียบทาสีขาว

5 วัดบวรสถานสุทธาวาส

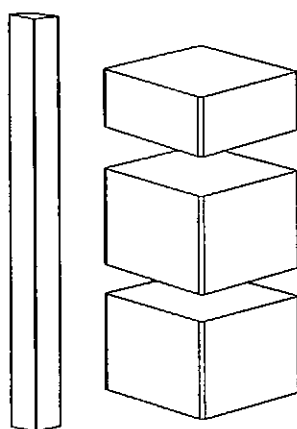

ภาพประกอบ 50 วัดบวรสถานสุทธาวาส

ภาพประกอบ 51 แปลนวัดบวรสถานสุทธาวาส

วัดบวรสถานสุทธาวาส (วัดพระแก้ววังหน้า) มีแต่พระอุโบสถไม่มีพระวิหาร เสาภายนอกของพระอุโบสถมีลักษณะเป็นเสาเหลี่ยม ไม่มีลวดลายไม่มีการประดับตกแต่ง เสามีขนาด 110 x 85 เซนติเมตร มีลักษณะดังนี้

ภาพประกอบ 52 เสาภายนอกของพระอุโบสถ

หัวเสา ลักษณะเป็นเสาเหลี่ยมกลมมนไม่มีบัวปลายเสา หรือลวดลาย

ตัวเสา ลักษณะเป็นเสาเหลี่ยมฉาบปูนเรียบทาสีขาว ไม่มีลวดลาย

โคนเสา ไม่มีฐานเสา เป็นเสาเหลี่ยมวางกับพื้นพระอุโบสถ

ลวดลาย เสาภายนอกของพระอุโบสถทุกต้นไม่มีลวดลายประดับ เป็นเสาสี่เหลี่ยมเรียบตลอดทุกต้น ฉาบปูนเรียบทาสีขาว สถาปัตยกรรมให้ความรู้สึกแข็งแรงสง่างาม

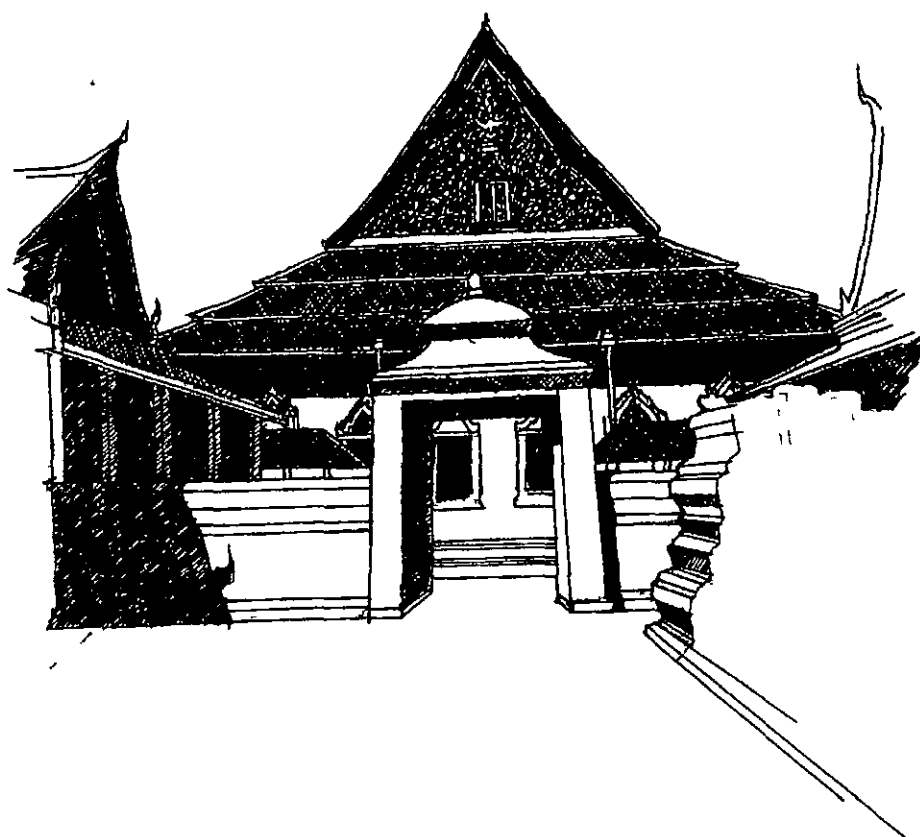
วิเคราะห์เสากายนอกของพระอุโบสถวัดบวรสถานสุทธาวาส

จากการศึกษารูปแบบและลวดลายเสากายนอกของพระอุโบสถ พบลักษณะดังนี้

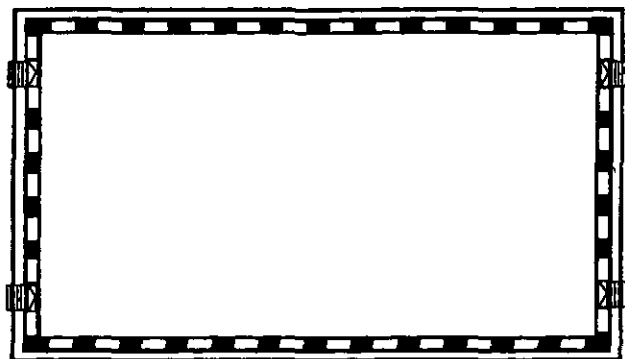
รูปแบบของเสามีเสากายนอกพระอุโบสถทั้งหมด 40 ต้น โครงสร้างของเสาเป็นเสาเหลี่ยมกลม ก่ออิฐถือปูนฉาบเรียบทาสีขาวตลอดทั้งเสา ที่ปลายเสาและโคนเสาไม่มีการประดับตกแต่งใด ๆ

ลวดลายทั้งหมดของเสากายนอกพระอุโบสถไม่มีลวดลาย เป็นเพียงฉาบปูนเรียบทาสีขาว ให้ความเป็นความสว่างไสวบริสุทธิ์ ให้ความสงบในใจ

6 วัดชนะสงครามราชวรมหาวิหาร

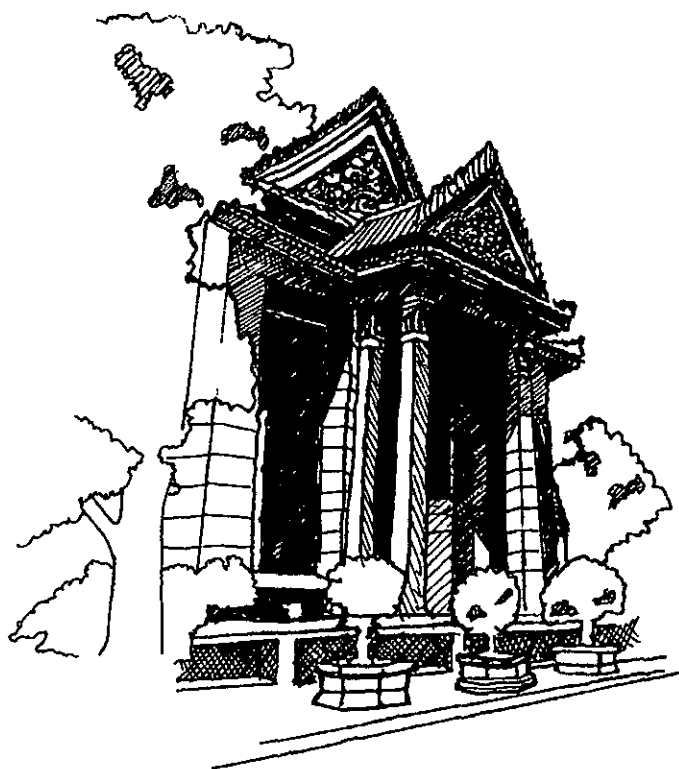
ภาพประกอบ 53 วัดชนะสงครามราชวรมหาวิหาร

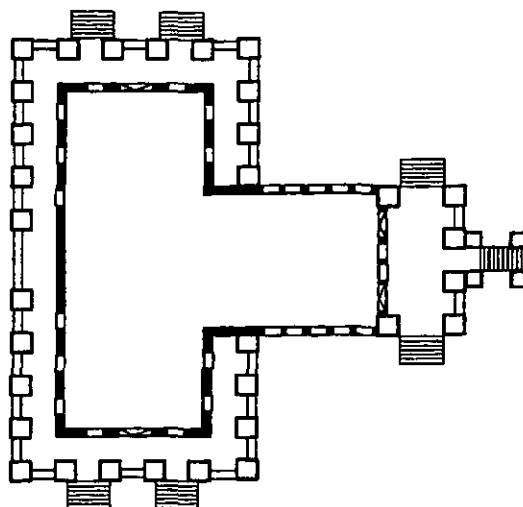
ภาพประกอบ 54 แปลนพระอุโบสถ

วัดชนะสงครามราชวรมหาวิหารมีเพียงพระอุโบสถ พระวิหารไม่มี ตัวพระอุโบสถสร้างคล้ายสมัยอยุธยา คือ ตัวพระอุโบสถไม่มีเสารับหลังคาปีกนก หรือเสานางจรัส เป็นผนังกำแพงและเสาในตัวเพื่อรองรับหลังคา เป็นสถาปัตยกรรมสมัยอยุธยาที่แสดงให้เห็นถึงความเรียบง่ายของสถาปัตยกรรมวัด

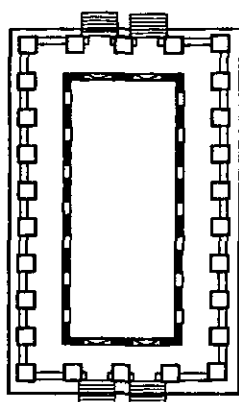
7 วัดบวรนิเวศวิหารราชวรวิหาร

ภาพประกอบ 55 วัดบวรนิเวศวิหารราชวรวิหาร

ภาพประกอบ 56 แปลนพระอุโบสถ

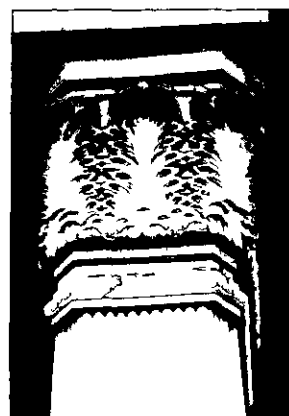
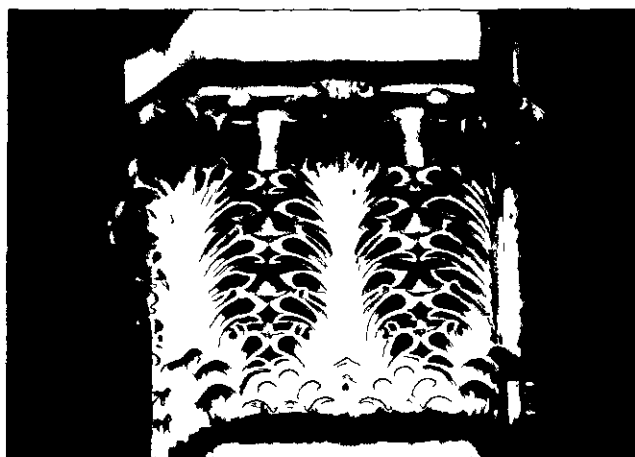

ภาพประกอบ 57 แปลนพระวิหาร

ภาพประกอบ 58 เสาภายนอกพระอุโบสถ

เสาภายนอกของพระอุโบสถมี 34 ต้น มีลักษณะดังนี้ คือ ด้านหน้าพระอุโบสถมี 8 ต้น และรอบพระอุโบสถอีก 26 ต้น เสามีขนาด 75 เซนติเมตร และ 120 เซนติเมตร ตามลำดับ เสาภายนอกพระอุโบสถมีลักษณะดังนี้

ภาพประกอบ 59 หัวเสาพระอุโบสถ

หัวเสา ด้านหน้ามุขปลายหัวเสาเป็นงานแกะสลักหินอ่อนรูปลายผักกาดแบบยุโรป

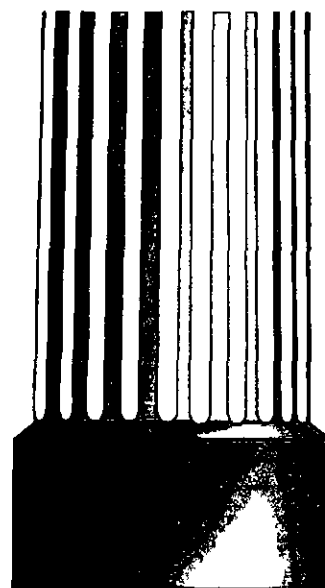
ลวดลาย เป็นลายสากลทางยุโรปในศตวรรษที่ แกะสลักหินอ่อนนูนต่ำ ลายผักกาดทำมาประกอบติดเป็นปลายหัวเสา สร้างในรัชการที่ 3

ภาพประกอบ 60 ตัวเสา

ตัวเสาเป็นหินอ่อนทั้งต้น เสด้านหน้าพระอุโบสถลักษณะของเสาปลายเสาตอลงนิดหน่อยโคนเสาใหญ่ เสาอนกนั้นเป็นเสาเหลี่ยมตรงตลอด

ลวดลายเสาของพระอุโบสถไม่มีลวดลายเป็นลายหินอ่อนในตัวทุกต้น

ภาพประกอบ 61 โคนเสาพระอุโบสถด้านหน้า

โคนเสา โคนเสาเฉพาะด้านหน้าของพระอุโบสถ 2 ต้นด้านหน้าสุดที่โคนเสาจะมีฐาน คือเป็นฐานบัวคว่ำทำจากหินอ่อน เสาอื่นนั้นไม่มีฐานเป็นเสาเหลี่ยม

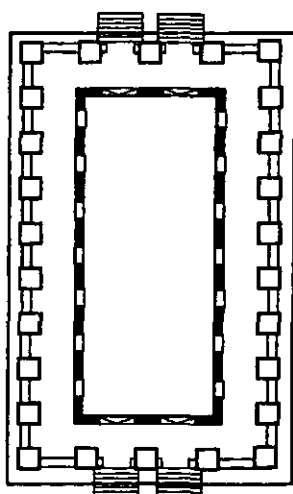
ลวดลาย ไม่มีลวดลายหรือตกแต่งอย่างอื่นเป็นเพียงลายของหินอ่อนเท่านั้น ส่วนเสาภายนอกรอบพระอุโบสถเป็นเสาเหลี่ยมหินอ่อนลบมุม ลายของหินอ่อนในตัว หัวเสาไม่มีบัวปลายเสา และไม่มีฐานเสา แสดงถึงความงดงามระเบียบแบบศิลปะตะวันตก

วิเคราะห์เสากายนอกของพระอุโบสถและพระวิหารวัดบวรนิเวศวิหารราชวรวิหาร

จากการศึกษารูปแบบและลวดลายเสากายนอกพระอุโบสถ พบลักษณะดังนี้

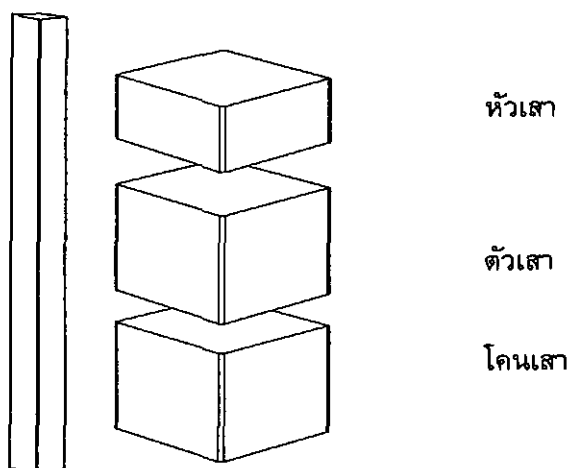
รูปแบบเสาเป็นเสาเหลี่ยมลบมุมทำด้วยหินอ่อนทั้งหมด รวมถึงพระอุโบสถด้วย เสาภายนอกมีจำนวน 36 ต้น ขนาดของเสาโคนเสามีขนาดใหญ่ ปลายเสาดิบเล็กกว่าโคนเสา เฉพาะเสา 2 ต้น ด้านหน้าทำบัวปลายเสาและที่ฐานทำเป็นฐานสี่เหลี่ยมล้อมโคนเสา ที่เหลือทั้งหมดไม่มีบัวปลายเสาและไม่ทำฐาน

ลวดลายเสาทั้งหมดทำด้วยหินอ่อน จึงไม่ทำลวดลายเห็นเป็นลายของหินอ่อนทั้งหมด แต่เฉพาะเสา 4 ต้น ด้านหน้าตัวเสาทำเป็นร่องเล็ก ๆ ยาวตลอดเสา คล้ายเสาของกรีก ที่ปลายเสาด้านหน้า 2 ต้น มีบัวปลายเสาเรียกบัวลายผักกาด และตรงฐานทำเป็นฐานสี่เหลี่ยมล้อมเสาพอกหนาออกจากตัวเสานิดหน่อย

ภาพประกอบ 62 แปลนพระวิหารวัดบวรนิเวศวิหารราชวรวิหาร

เสากายนอกของพระวิหาร มีจำนวนทั้งหมด 26 ต้น มีขนาด 80 x 80 เซนติเมตร ตั้งอยู่ทางทิศใต้ของพระอุโบสถ มีลักษณะดังนี้

ภาพประกอบ 63 หัวเสา ตัวเสา และโคนเสา

หัวเสา ไม่มีบัวปลายเสา หรือการประดับตกแต่งอย่างอื่น เป็นหัวสี่เหลี่ยมเรียบ

ตัวเสา เป็นเสาสี่เหลี่ยมฉาบปูนเรียบ ทางสีขาว ไม่มีลวดลาย

โคนเสา ไม่มีฐานเสา ไม่มีการประดับตกแต่งที่โคนเสา

ลวดลาย เสาภายนอกของพระวิหาร ไม่มีลวดลาย ไม่มีการประดับตกแต่งเป็นเสาก่ออิฐถือปูนฉาบเรียบทาสีขาว การก่อสร้างเสารับอิทธิพลจากจีน

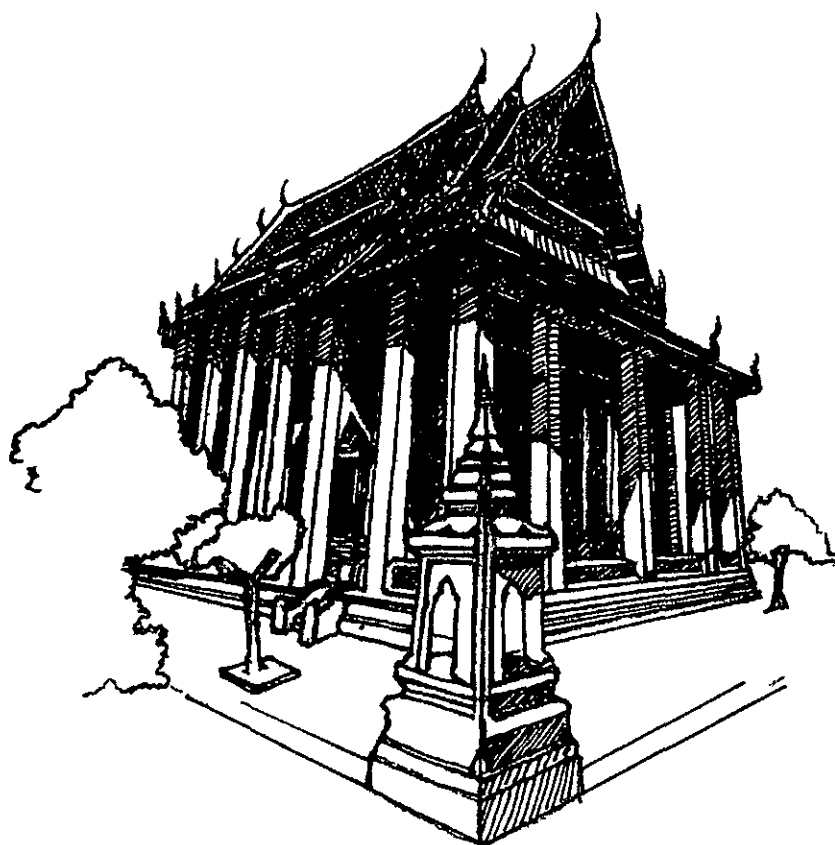
วิเคราะห์เสายานนอกพระวิหารวัดบวรนิเวศวิหารราชวรวิหาร

จากการศึกษารูปแบบและลวดลายเสายานนอกของพระวิหาร พบลักษณะดังนี้

รูปแบบเสาเป็นเสาเปลี่ยมลบบม มีจำนวน 26 ต้น โดยสร้างเสาก่ออิฐถือปูนฉาบเรียบทาสีขาวตลอดทั้งเสา ไม่มีการประดับตกแต่งใด ๆ ทั้งสิ้น

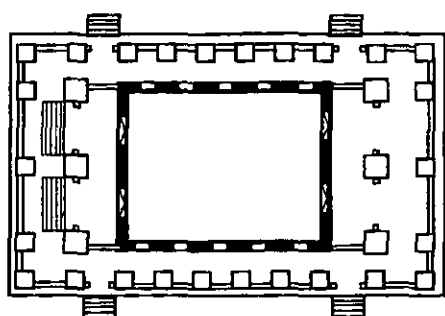
ลวดลายเป็นเสาเปลี่ยมลบบมไม่มีลวดลายฉาบปูนเรียบทาสีขาวเท่านั้น

8 วัดมหรณพารามวรวิหาร

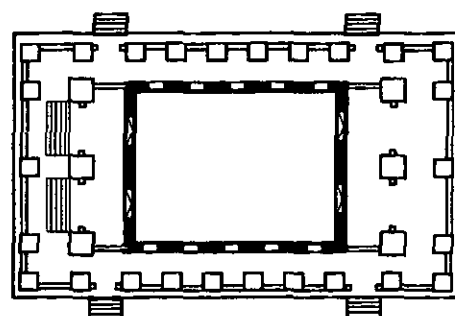

ภาพประกอบ 64 วัดมหรณพารามวรวิหาร

วัดมหรณพารามวรวิหารภายในวัดมีพระอุโบสถ 1 หลัง พระวิหาร 1 หลัง

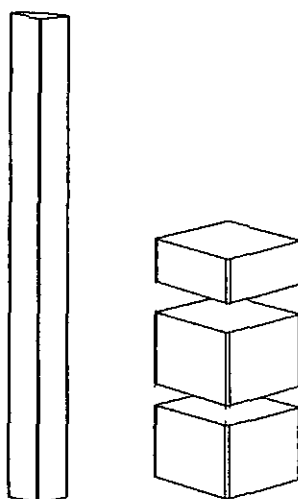
พระอุโบสถ

พระวิหาร

ภาพประกอบ 65 แปลนพระอุโบสถ และพระวิหาร

เสากายนอกพระอุโบสถ และพระวิหารเป็นสถาปัตยกรรมที่สร้างมีลักษณะเหมือนกันทั้งแบบและขนาด เป็นเสาเหลี่ยมลบมุม เสามี 2 ขนาด คือ เสาด้านหน้า และหลังของพระอุโบสถ และพระวิหารมีขนาด 110 x 110 เซนติเมตร เสาด้านข้างของพระอุโบสถ และพระวิหารมีขนาดเล็กลงนิดหน่อย คือขนาด 70 x 70 เซนติเมตร แต่ละหลังมีเสากายนอกทั้งหมดหลังละ 32 ต้น ลักษณะเสามีดังนี้

ภาพประกอบ 66 หัวเสา ตัวเสา และโคนเสา

หัวเสา ทั้งพระอุโบสถ และพระวิหารไม่มีบัวปลายเสา หรือลวดลายตกแต่ง

ตัวเสา เป็นเสาเหลี่ยมลบมุม เสาก่ออิฐถือปูนฉาบเรียบ ทาสีขาว

โคนเสา เป็นเสาเหลี่ยมเรียบ ไม่มีฐาน หรือลวดลายประดับ

ลวดลาย เสากายนอกพระอุโบสถ และพระวิหารไม่มีลวดลาย หรือสิ่งประดับ เป็นเสาสี่เหลี่ยมลบมุม ฉาบปูนเรียบทาสีขาว เป็นสถาปัตยกรรมอิทธิพลจีน สมัยรัตนโกสินทร์

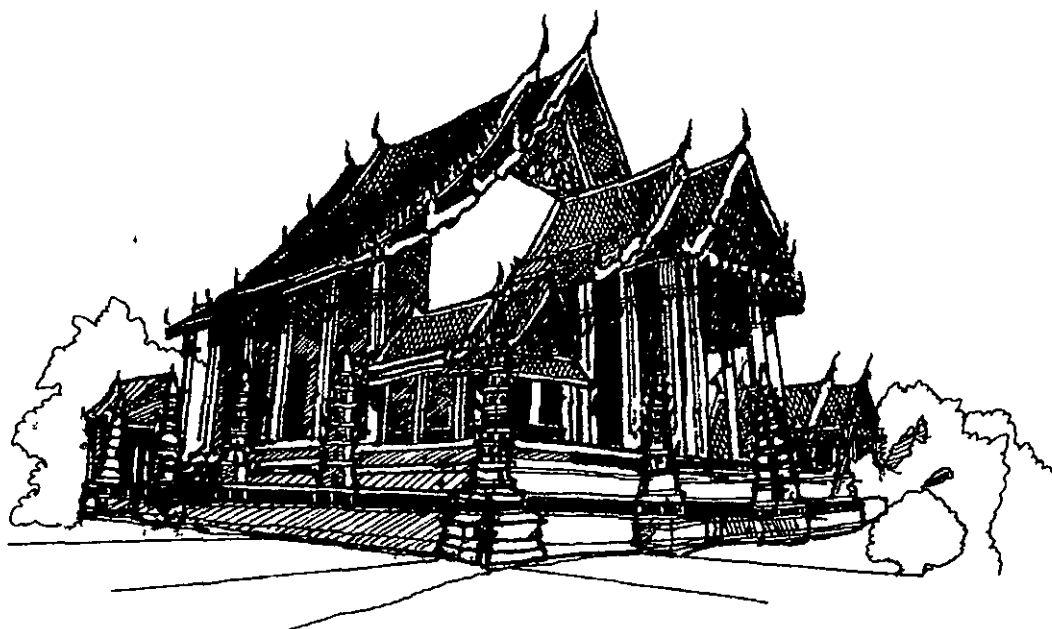
วิเคราะห์เสากายนอกของพระอุโบสถและพระวิหารวัดมเหยงคณ์พารามววิหาร

จากการศึกษารูปแบบและลวดลายเสากายนอกพระอุโบสถและพระวิหาร พบลักษณะดังนี้
พระอุโบสถและพระวิหารมีรูปแบบขนาดเท่า ๆ กัน การสร้างสถาปัตยกรรมพระอุโบสถและพระวิหารก็เหมือนกัน จึงวิเคราะห์ไปพร้อมกัน ดังนี้

รูปแบบเสา โครงสร้างเป็นเสาเหลี่ยมมุมทั้งหมุด เสา 3 ต้นด้านหน้าและหลังของพระอุโบสถและพระวิหารมีขนาดใหญ่กว่าเสารอบพระอุโบสถและพระวิหาร ลักษณะเสาก่ออิฐถือปูนฉาบเรียบทาสีขาวตลอดทั้งเสา

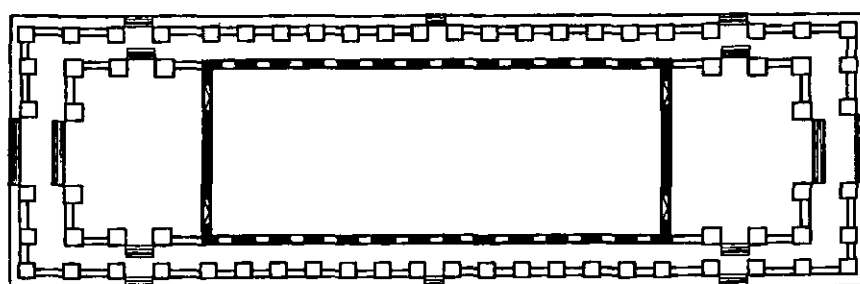
ลวดลายไม่มีลวดลาย ไม่มีบัวปลายเสาและไม่ทำฐาน เป็นเสาเหลี่ยมเรียบธรรมดา มีขนาดเสาเท่ากันตลอด

9 วัดสุทัศน์เทพวรารามราชวรมหาวิหาร

ภาพประกอบ 67 วัดสุทัศน์เทพวรารามราชวรมหาวิหาร

วัดสุทัศน์เทพวรารามราชวรมหาวิหาร ภายในวัดประกอบด้วยพระอุโบสถ และพระวิหาร ดังนี้

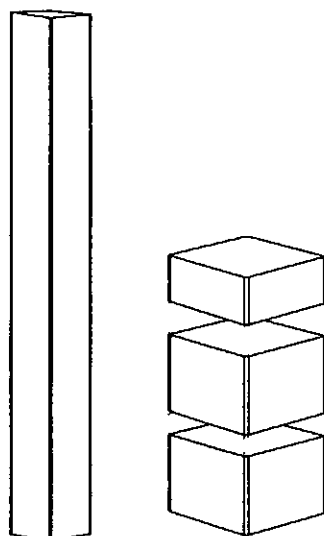

ภาพประกอบ 68 แปลนพระอุโบสถ

พระอุโบสถ ตั้งอยู่หลังพระวิหาร ลักษณะเสาเป็นเสาสี่เหลี่ยมลบมุม มีจำนวนเสา 68 ต้น มีขนาด 110 x 100 เซนติเมตร ด้านข้างของพระอุโบสถ และพระวิหาร สวนขนาดด้านหน้า และหลังมีขนาด 140 x 140 เซนติเมตร โดยมีลักษณะดังต่อไปนี้

ภาพประกอบ 69 เสาภายนอกพระอุโบสถ

ภาพประกอบ 70 แบบหัวเสา ต้นเสา และโคนเสา

หัวเสา เป็นเสาเหลี่ยมก่ออิฐถือปูนฉาบเรียบ ไม่มีหัวเสา

ตัวเสา เป็นเสาเหลี่ยมฉาบเรียบ ก่ออิฐถือปูนฉาบเรียบ ไม่มีลวดลาย

โคนเสา ไม่มีฐานตั้งอยู่บนระดับพื้น

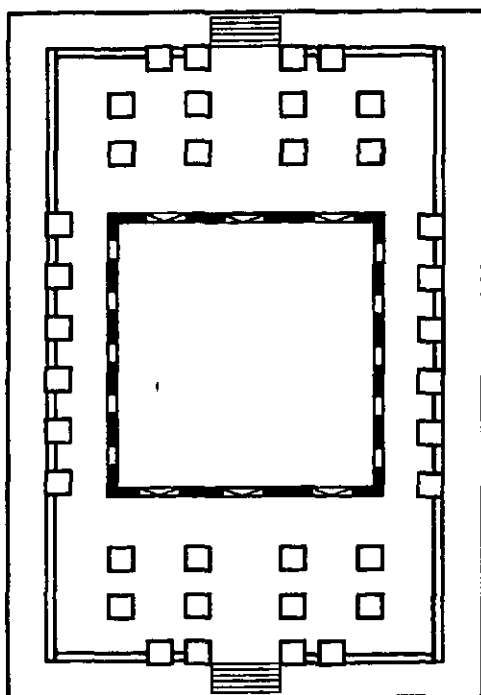
ลวดลาย เนื่องจากพระอุโบสถเป็นเสาเหลี่ยมฉาบเรียบ ก่ออิฐถือปูนฉาบเรียบ ทาสีขาวรับแบบอิทธิพลแบบอย่างจีนในสมัยรัชการที่ 2-3 เป็นช่างในสมัยรัตนโกสินทร์ เสาพระอุโบสถรับแบบอย่างจีน การก่อสร้างสถาปัตยกรรมวัดจึงเลียนแบบสถาปัตยกรรมจีน เสาสี่เหลี่ยมก่อสร้างด้วยปูน ฉาบเรียบ ทาสีขาว ให้ความรู้สึกมั่นคงแข็งแรง และเป็นพระอุโบสถหลังใหญ่เสารับหลังคาที่อยู่ภายนอกตัวอาคาร จึงมีจำนวนมาก ต้น ระหว่างเสาเชื่อมต่อกันด้วยกำแพงเตี้ยๆ รอบพระอุโบสถ เพิ่มความแข็งแรง และมั่นคงให้กับตัวพระอุโบสถอีกด้วย

วิเคราะห์เสายากภายนอกของพระอุโบสถและพระวิหารวัดสุทัศนเทพวรารามราชวรมหาวิหาร

จากการศึกษารูปแบบและลวดลายเสายากภายนอกพระอุโบสถ พบลักษณะดังนี้

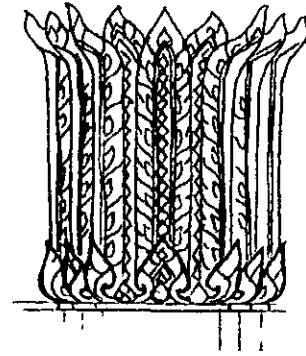
รูปแบบเสาโครงสร้างเป็นเสาเหลี่ยมกลมมุม มีเสาทั้งหมด 68 ต้น ขนาดของเสาเท่ากันตลอดทั้งเสา ลักษณะเสาก่ออิฐถือปูน ฉาบเรียบ ทาสีขาว เสาไม่มีการประดับตกแต่ง

ลวดลาย เนื่องจากได้รับอิทธิพลเงินในการก่อสร้างเสา จึงเป็นเสาแบบกออิฐถือปูน ฉาบเรียบ ทาสีขาว จึงง่ายแก่การซ่อมแซมบำรุงเสาพระอุโบสถที่มีขนาดใหญ่มาก

ภาพประกอบ 71 แปลนพระวิหารวัดสุทัศนเทพวรารามราชวรมหาวิหาร

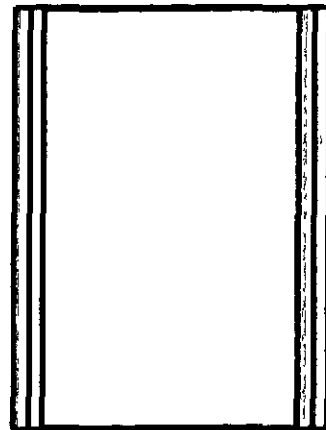
เสายากภายนอกของพระวิหาร ตั้งอยู่ด้านหน้าของพระอุโบสถ เป็นเสาเหลี่ยมกลมมุมไม้สิบสอง มีจำนวน 36 ต้น เสามี 2 ขนาด คือ เสด้านข้างพระวิหารมีขนาด 90 x 90 เซนติเมตร และเสาด้านหน้า กับด้านหลังมีขนาด 80 x 80 เซนติเมตร มีลักษณะดังนี้

ภาพประกอบ 72 หัวเสากายนอกของพระวิหาร

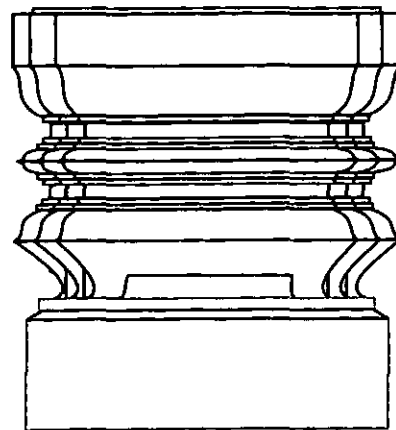
หัวเสา เป็นบัวจกกลทุกต้น ทำจากปูนปั้นปิดทองประดับกระจกสี

ลวดลาย เป็นลายไทย คือหัวเสาดกแต่งด้วยปูนปั้นเป็นลายกลีบบัว แบบบัวแวง ลักษณะปลายกลีบงอนสะบัดขึ้น ในแต่ละด้านจะมองเห็นกลีบบัว 5 กลีบซ้อนกันอยู่ ลายของกลีบบัวเป็นลายพุ่มใบเทศมีกระจกสีติดตรงกลาง ตรงกลางของกลีบบัวเป็นลายสี่เหลี่ยมข้าวหลามตัด และติดด้วยกระจกสี ใต้กลีบบัวทำเป็นลายกระจังปิดกลีบบัว ตกแต่งลายด้านกระจกสีน้ำเงิน ต่อจากกระจังจะเป็นเส้น ลวดบัวคว่ำ ท้องลวด และลายหน้ากระดานทำเป็นลายประจายามติดด้วยกระจกสีขาว ต่อด้วยลายบัวหงาย เส้นลวด และลายบัวคอเสื้อ ทั้งหมดทำจากปูนปั้นปิดทองประดับกระจกสี

ภาพประกอบ 73 ตัวเสาพระวิหาร

ตัวเสาเป็นเสาเหลี่ยมย่อมุมไม้สิบสอง ฉาบปูนเรียบ ทาสีขาว ไม่มีลวดลายประดับตกแต่ง

ภาพประกอบ 74 โคนเสาพระวิหาร

จากการศึกษารูปแบบและลวดลายเสาภายนอกพระวิหาร พบลักษณะดังนี้

รูปแบบเสา โครงสร้างเป็นเสาเหลี่ยมย่อมุมไม้สิบสอง มีเสา 36 ต้น ขนาดของเสาโคนเสาใหญ่ ปลายเสาเล็ก ที่ปลายเสาทำบัวปลายเสาเรียกบัวจกกล ตัวเสาด้านบนเรียบ ทาสีขาว โคนเสาทำฐานเรียกบังลังก์ฐานสิงห์ ฉาบปูนเรียบ ทาสีขาว

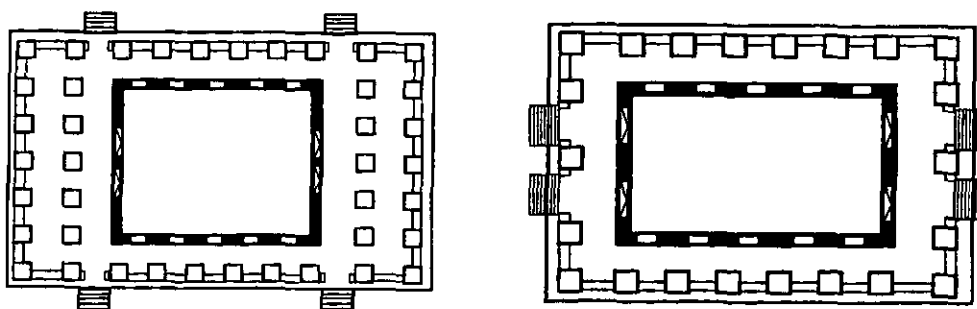
ลวดลายหัวเสาทำลวดลายบัวปลายเสา ลวดลายเป็นศิลปะไทยทำด้วยปูนปั้น ลงรักปิดทองประดับกระจกสี ร่องพื้นสีแดง ตัวเสาด้านบนเรียบทาสีขาว ที่ฐานทำเป็นฐานเรียกบังลังก์ฐานสิงห์ฉาบเรียบทาสีขาว

10 วัดเทพธิดารามวรวิหาร

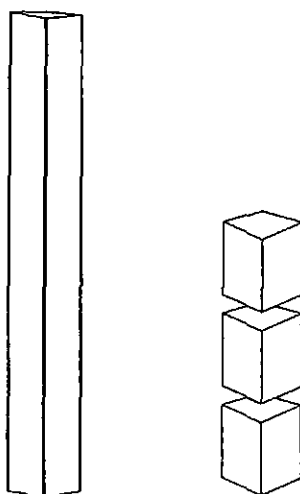
ภาพประกอบ 75 วัดเทพธิดารามวรวิหาร

วัดเทพธิดารามวรวิหาร ภายในวัดประกอบด้วยพระอุโบสถ และพระวิหาร ดังนี้

ภาพประกอบ 76 แปลนพระอุโบสถ และพระวิหาร

เสายาวนอกของพระอุโบสถ และพระวิหารมีลักษณะเสายาวนอกเหมือนกัน แปลนพระอุโบสถ และพระวิหารยังออกแบบก่อสร้างให้เหมือนกันอีกด้วย ลักษณะเสาเป็นเสาเหลี่ยมกลมเหมือนกันมี 2 ขนาด คือ เสาด้านหน้า และหลังของพระอุโบสถ และพระวิหารมีขนาดใหญ่กว่าเสาด้านข้าง คือ ขนาด 95 x 95 เซนติเมตร และเสาด้านข้างขนาด 70 x 70 เซนติเมตร เสามีลักษณะดังนี้

ภาพประกอบ 77 ลักษณะหัวเสา ตัวเสา และโคนเสา

หัวเสา ไม่มีบัวหัวเสา และลวดลายประดับ เป็นหัวสี่เหลี่ยมก่ออิฐถือปูนฉาบเรียบ

ตัวเสา ไม่มีลวดลาย เป็นเสาเหลี่ยมกลม ฉาบเรียบ ทาสีขาว

โคนเสา เสาเหลี่ยมวางระดับฐาน ไม่มีลวดลาย และไม่มีฐาน

ลวดลาย เสาทั้งต้นไม่มีลวดลาย และสิ่งประดับเป็นเสาก่ออิฐถือปูน ฉาบเรียบ ทาสีขาว สร้างในสมัยรัชการที่ 2-3 ได้แบบอย่างเสาอิทธิพลจีนเข้ามาเป็นแบบอย่าง ทำให้ตัวอาคารสถาปัตยกรรมดูเรียบสงบนิ่ง และเกิดความศรัทธา ความแข็งแรงสง่างาม

ส่วนที่โคนเสารอบพระอุโบสถ และพระวิหารทำกำแพงเตี้ยๆ เชื่อมต่อระหว่างเสา เกิดความมั่นคงแข็งแรงยิ่งขึ้น ลวดลายที่กำแพงเป็นกระเบื้องเคลือบจากจีนนำมาประกอบตกแต่งกำแพง ช่วยให้เกิดความสวยงามมากยิ่งขึ้น

ภาพประกอบ 78 กำแพง

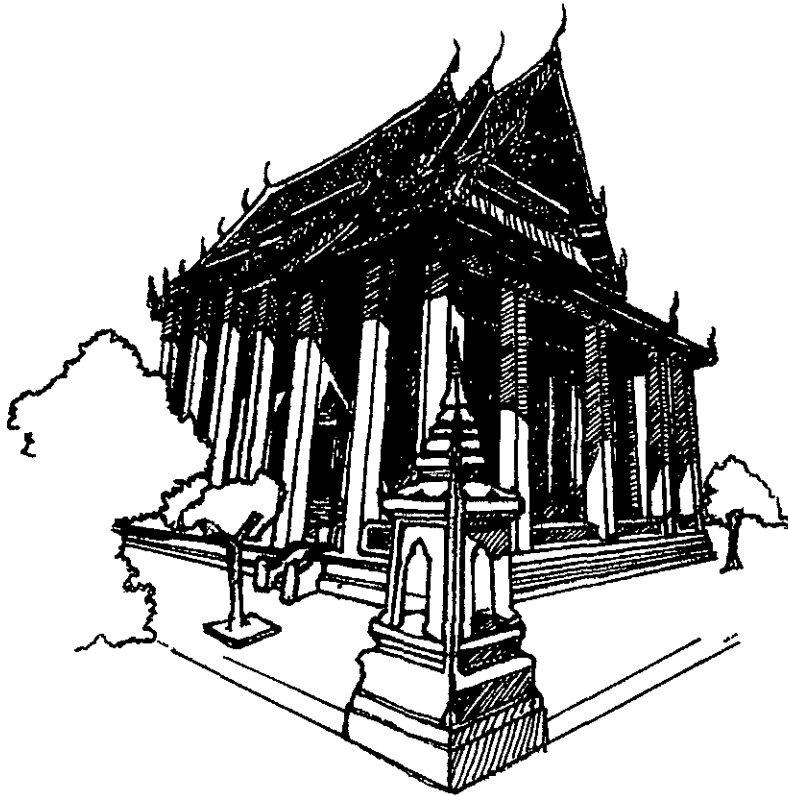
วิเคราะห์เสากายนอกพระอุโบสถและพระวิหารวัดเทพธิดารามวรวิหาร

จากการศึกษารูปแบบและลวดลายเสากายนอกของพระอุโบสถและพระวิหาร ที่มีการก่อสร้างสถาปัตยกรรมเหมือนกัน เสากีกรองรับหลังคา พบลักษณะดังนี้

รูปแบบเสา โครงสร้างเสาทั้งสององค์เหมือนกันคือ เป็นเสาเหลี่ยมกลมมน เสาแต่ละต้นมีขนาดเท่ากันตลอด ลักษณะเสาเป็นการกออิฐถือปูนฉาบเรียบทาสีขาว ไม่มีการประดับตกแต่ง เป็นการได้รับอิทธิพลการสร้างแบบอย่างจีน

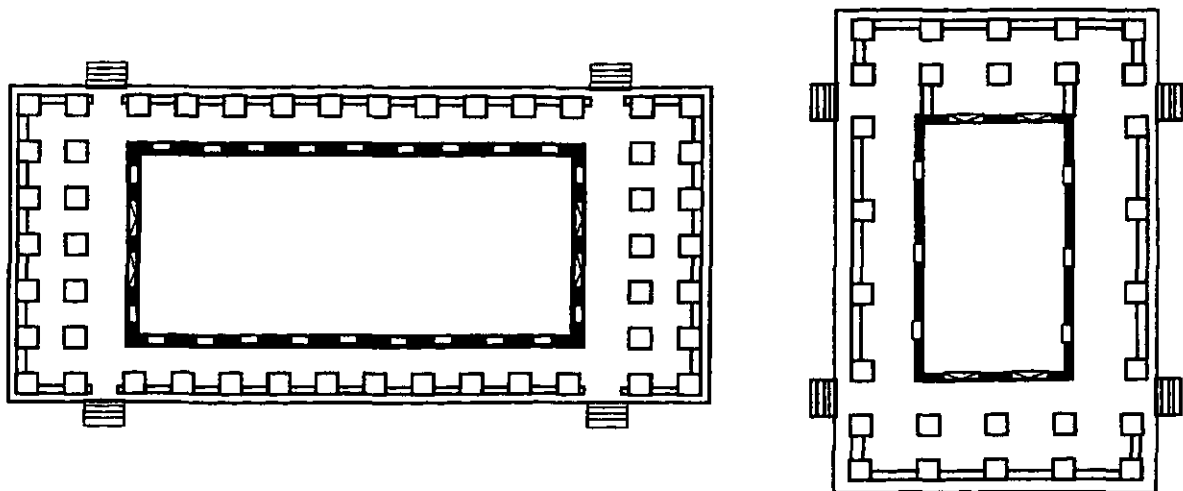
ลวดลาย ไม่มีลวดลายประดับใด ๆ แบบเป็นเสาเหลี่ยมฉาบปูนเรียบทาสีขาวทั้งหมด

11 วัดราชนั้ดดารามวรวิหาร

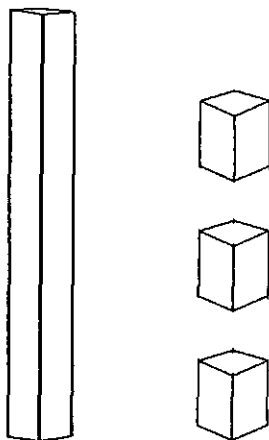
ภาพประกอบ 79 วัดราชนั้ดดารามวรวิหาร

วัดราชนั้ดดารามวรวิหาร ภายในวัดประกอบด้วยพระอุโบสถ และพระวิหาร

ภาพประกอบ 80 แพลนพระอุโบสถ และพระวิหาร

เสายากภายนอกของพระอุโบสถ และพระวิหารมีสถาปัตยกรรมก่อสร้างที่เหมือนกัน เสาภายนอกจึงมีลักษณะเหมือนกัน คือเป็นเสาเหลี่ยมกลม มี 2 ขนาด คือ เสด้านหน้า และด้านหลังของพระอุโบสถ และพระวิหารมีขนาด 100 x 100 เซนติเมตร เสด้านข้างมีขนาด 80 x 80 เซนติเมตร ดังนี้

ภาพประกอบ 81 ลักษณะ เสา หัวเสา ตัวเสา และโคนเสา

หัวเสา เป็นเสาเหลี่ยม ไม่มีบัวหัวเสา ไม่มีสิ่งประดับ และลวดลาย

ตัวเสา เป็นเสาเหลี่ยมกลม ก่ออิฐถือปูน ฉาบเรียบ ทาสีขาว ไม่มีลวดลาย

โคนเสา ไม่มีลวดลาย และไม่มีฐาน เป็นเสาเหลี่ยม

ลวดลาย ทั้งพระอุโบสถ และพระวิหาร ไม่มีบัวปลายเสา ไม่มีฐานเสา และลวดลาย หรือสิ่งประดับใดๆ เป็นเสาเหลี่ยมกลม ทาสีขาว ได้รับอิทธิพลแบบอย่างจีน เช่นเดียวกับวัดเทพธิดา และเป็นวัดที่สร้างติดกันด้วยจึงมีลักษณะ และแบบอย่างที่คล้ายกัน

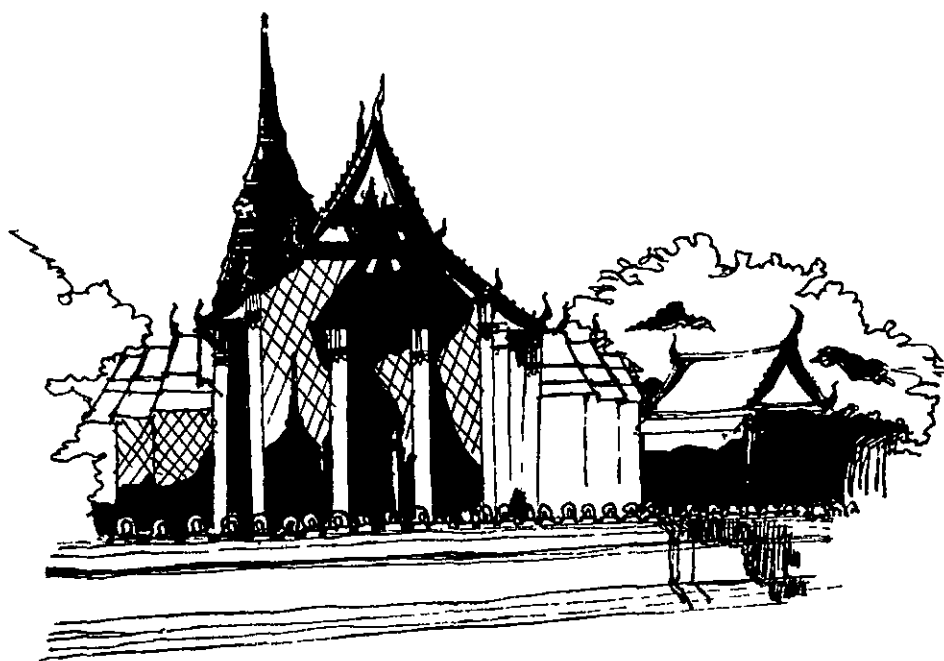
วิเคราะห์เสายากนอกพระอุโบสถและพระวิหารวัดราชนั้ดคารามวรวิหาร

จากการศึกษารูปแบบและลวดลายเสายากนอกของพระอุโบสถและพระวิหาร เป็นสถาปัตยกรรมที่มีลักษณะการก่อสร้างเหมือนกัน แต่มีขนาดพระอุโบสถใหญ่กว่าพระวิหาร พบลักษณะดังนี้

รูปแบบเสาเป็นเสาเหลี่ยมกลม โครงสร้างเสาเป็นการก่ออิฐถือปูน ฉาบเรียบ ทาสีขาว ไม่มีการประดับตกแต่งใด ๆ เสาแต่ละต้นมีขนาดลำต้นเท่ากัน

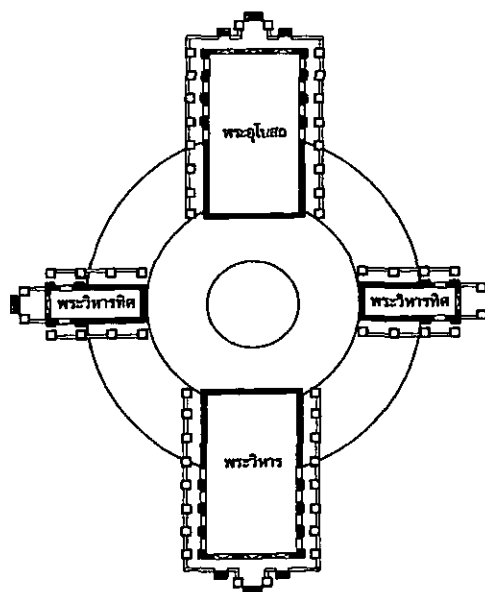
ลวดลาย เนื่องจากเสารับอิทธิพลจีน การก่อสร้างเสาจึงไม่มีลวดลายประดับเป็นเสาฉาบปูนเรียบ ทาสีขาวทั้งหมด

12 วัดราชบพิธสถิตมหาสีมารามราชวรวิหาร

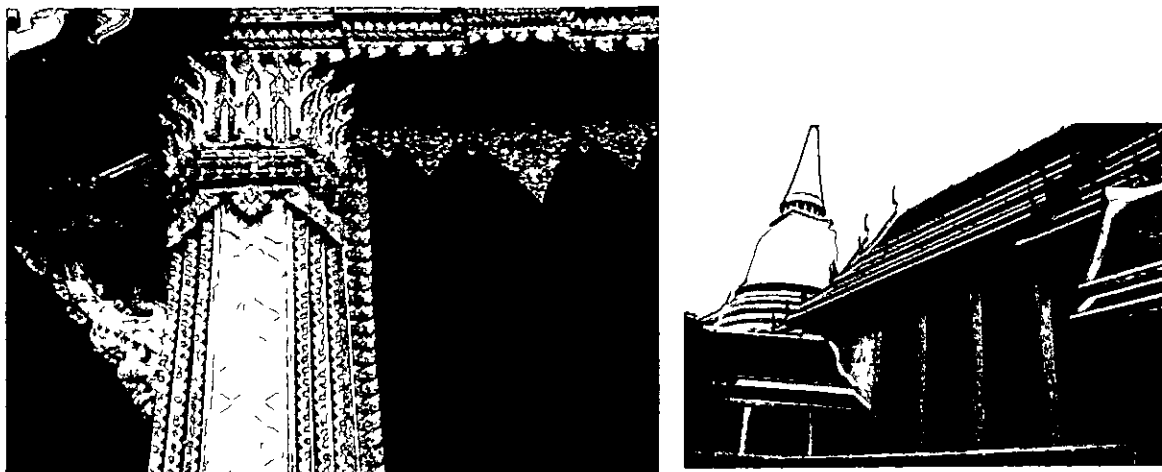
ภาพประกอบ 82 วัดราชบพิธสถิตมหาสีมารามราชวรวิหาร

วัดราชบพิธสถิตมหาสีมารามราชวรวิหาร ภายในวัดประกอบด้วยพระอุโบสถ และพระวิหาร มีลักษณะเชื่อมต่อกัน ซึ่งมีพระเจดีย์อยู่ตรงกลาง

ภาพประกอบ 83 แปลนพระอุโบสถ และพระวิหาร

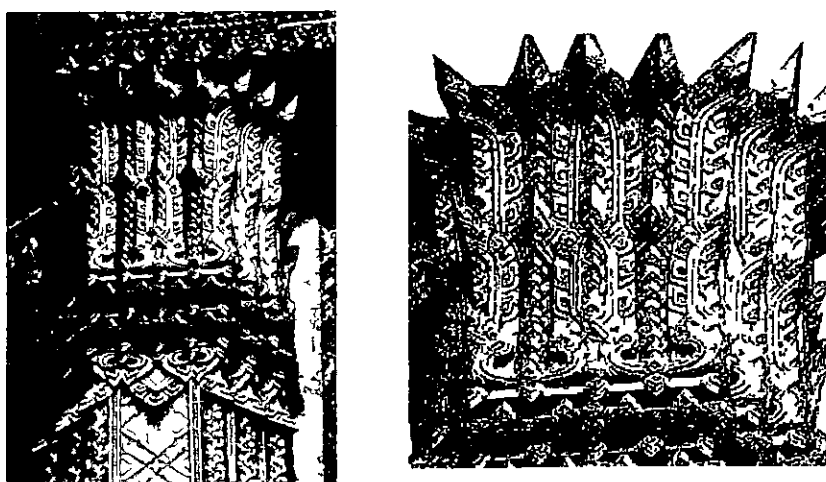
เสารายนอกของพระอุโบสถ และพระวิหาร มีลักษณะเป็นเสาเหลี่ยมย่อมุมไม้สิบสองทุกต้น เสามีขนาด 90 x 90 เซนติเมตร มีลักษณะดังนี้

ภาพประกอบ 84 หัวเสาพระอุโบสถ และพระวิหาร

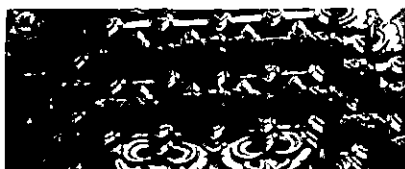
หัวเสา ลักษณะของหัวเสาเป็นปูนปั้นลงรักปิดทอง ประดับกระຈกสี เป็นรูปบัวจกกลซ้อน 2 ชั้น แต่ละชั้นแต่ละด้านของเสาจะมองเห็นกลีบบัว 5 กลีบ วางซ้อนกันอยู่

ลวดลาย เป็นลายไทย คือลายปูนปั้นเป็นบัวจกกล มีกลีบบัว 2 ชั้น ซ้อนกันอยู่ มีกลีบตรงปลายกลีบประดับเล็กน้อยนอกตามลักษณะของลายกนก ลายรอบกลีบบัวเป็นลายแข่งสิงห์ไบเทศ กลางลายแข่งสิงห์ไบเทศตกแต่งด้วยกระຈกสี ตรงกลางของกลีบบัวเป็นลายรักร้อยไบเทศต่อเนื่องกัน และยังมีลายประกอบอีกคือ กระຈงเจิม ลวดบัว บัวรัดหัวเสา และกระຈงคอเสื้อ ทั้งหมดเป็นปูนปั้นลงรักปิดทองประดับกระຈกสี มีลักษณะดังนี้

ภาพประกอบ 85 กระຈงเจิม

ลวดลายเป็นลายไทย คือลายกระຈงเจิมไบเทศ ปั้นเป็นตัวกระຈงปิดกลีบบัว ในตัวกระຈงแบ่งเป็นลายกนก เป็นปูนปั้นปิดทองประดับกระຈกสี

ภาพประกอบ 86 ลวดบัวรัดหัวเสา

ลวดบัวรัดหัวเสา เป็นลายไทยเป็นลายตาอ้อยเล็กๆ คั่นระหว่างเส้นลวดลักษณะเป็นปูนปั้นปิดทองประดับกระจกสี

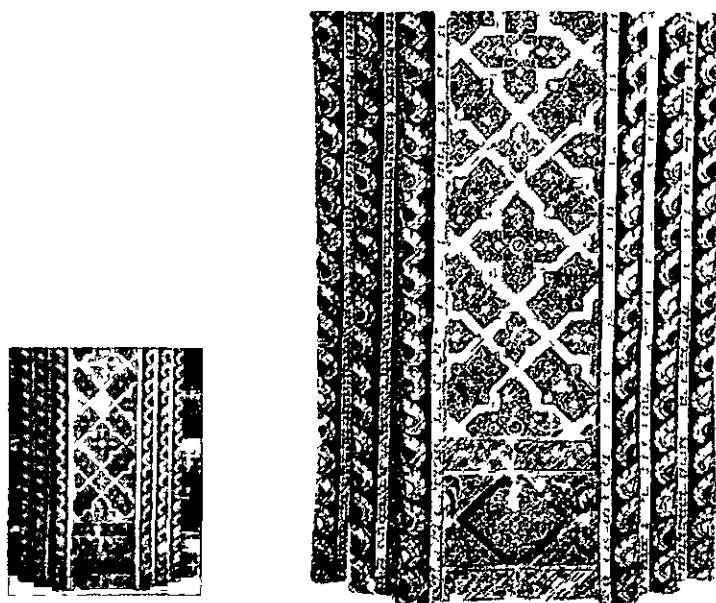
ภาพประกอบ 87 บัวรัดหัวเสา

บัวรัดหัวเสา เป็นลายไทย เป็นลายรักร้อยต่อเนื่องกันตลอดตามแนวนอนเป็นปูนปั้นปิดทองประดับกระจกสี

ภาพประกอบ 88 กระจิงค่อเสื่อ

กระจิงค่อเสื่อ ลวดลายเป็นลายไทย ปั่นปูนเป็นลายกระจิงเจิม 2 ข้าง ตรงกลางลายเป็นกระจิงตา
อ้อย ลายกระจิงเจิมปลายซึ่งลงทั้งหมดทำปูนปั้นปิดทองประดับกระจิงสี

ภาพประกอบ 89 ตัวเสา

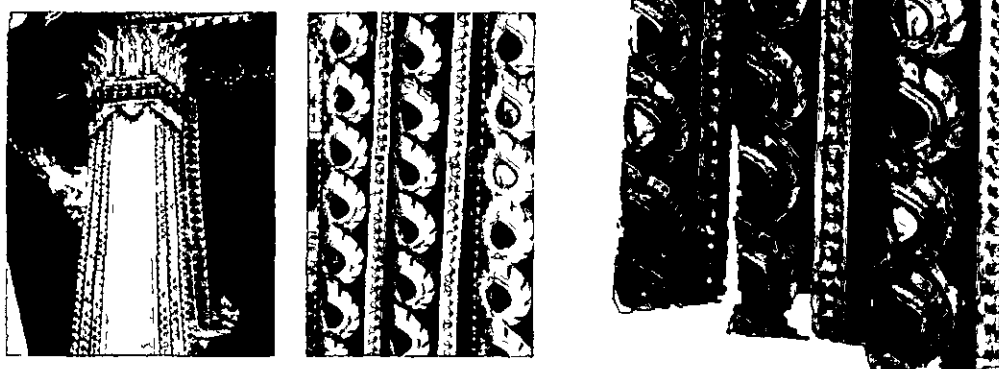
ตัวเสา เป็นเสาเหลี่ยมย่อมุมไม้สิบสอง มีการประดับตกแต่งบนตัวเสา เป็นกระเบื้องเคลือบเขียนสี
คือลายราชวัติดอกเหลี่ยม

ลวดลายเป็นลายไทย คือราชวัติดอกเหลี่ยม ตกแต่งลายจากกระเบื้องเคลือบเขียนสี พื้นกระเบื้อง
ทำเป็นพื้นอัดลายนูน ลักษณะลายดังนี้ คือ

ลายประจำยามดอกกลอย ดอกสีเหลี่ยม ประดิษฐ์เป็นลายหลัก ช่องว่างระหว่างลายประจำยามเป็น
ดอกกลอยสีเหลี่ยมเล็กคั่นอยู่ ที่ขอบลายทั้งหมดเดินด้วยเส้นสีเหลือง

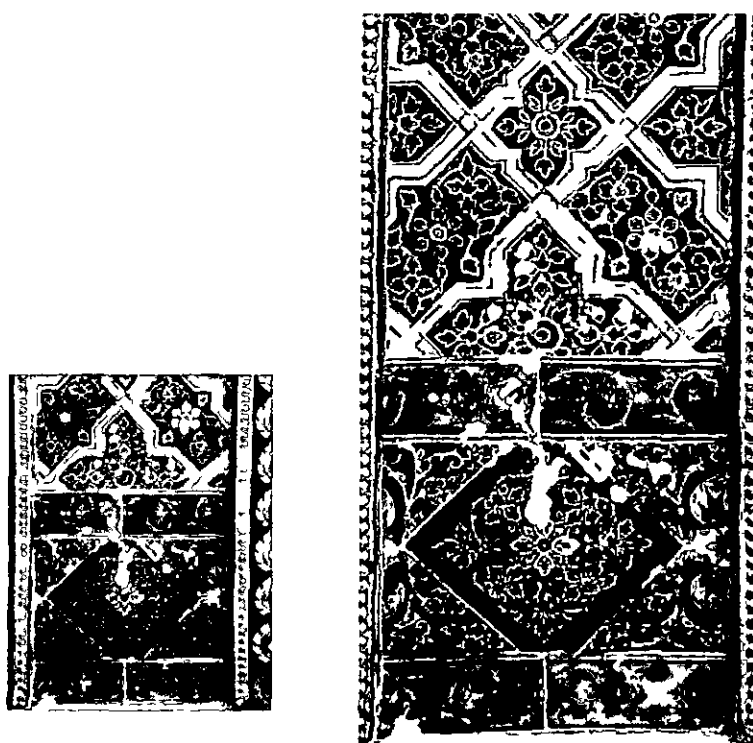
การเคลือบ กระเบื้องเคลือบระบายสีลาย และสีพื้นด้วยสีบนเคลือบ

การระบายสี ใช้วิธีการระบายสีแล้วตัดเส้น คือลายหลักกลายประจำยามดอกกลอย สีกลีบระบาย
ด้วยสีแดง และฟ้า ตัดขอบสีเหลือง ลายประจำยามดอกเล็กระบายสีฟ้า ตัดเส้นสีเหลือง และระบายขอบสี
เหลือง สีที่ใช้มีสีแดง เหลือง ฟ้า และเขียว

ภาพประกอบ 90 ปู้นั่นขอบย้อมไหมสีบสอง

ขอบย้อมไหมสีบสอง เป็นลายไทยทำปู้นั่นปิดทองประดับกระจกสี เป็นลายรักร้อยใบเทศต่อเนื่องยาวตลอดตั้งแต่โคนเสาถึงปลายเสา และคันด้วยเส้นขาบทำเป็นปู้นั่นปิดทอง

ภาพประกอบ 91 ลายกระเบื้องเคลือบเขียนสีโคนเสา

โคนเสา ไม่มีฐานเสา เป็นเสาสี่เหลี่ยมย้อมไหมสีบสอง มีลายเป็นกระเบื้องเคลือบเขียนสีตลอดเสา

ลวดลาย โคนเสากระเบื้องเคลือบเขียนสีเป็นลายชนิดลายราชวัติ เช่นเดียวกับตัวเสา เรียกलयหน้ากระดาน และปิดหัวปิดท้ายด้วยลูกขนานบ ลายหน้ากระดานเป็นลายประจายามประดิษฐ์ดอกกลอยสี่เหลี่ยม เดินเส้นลายด้วยสีแดงเดินขอบดอกด้วยสีฟ้า ส่วนลายลูกขนานบตัวลายสีแดงตัดด้วยเส้นสีฟ้า และพื้นสีเขียว

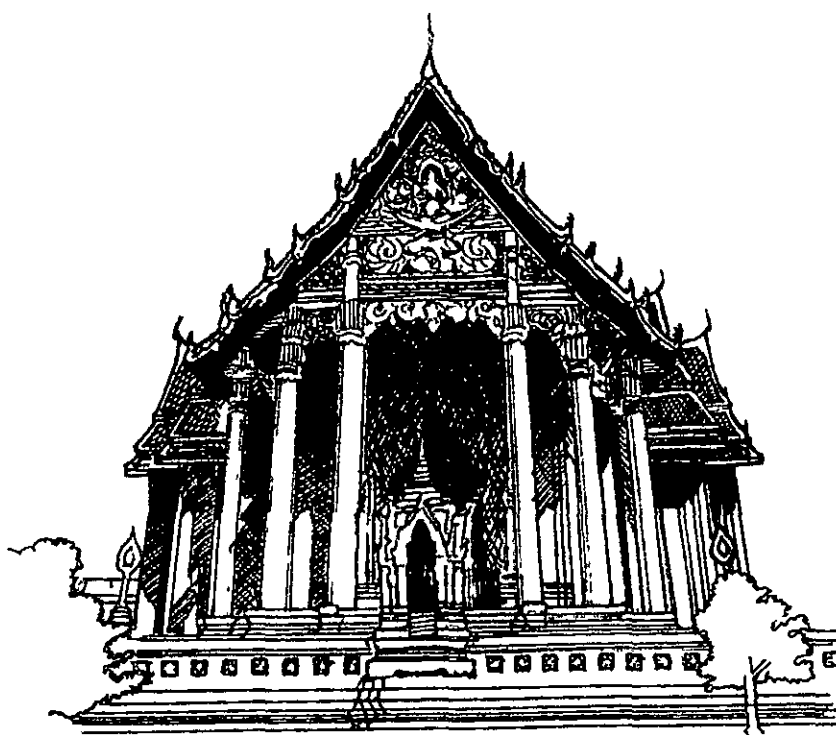
วิเคราะห์เสากายนอกพระอุโบสถและพระวิหารวัดราชบพิธสถิตมหาสีมารามราชวรวิหาร

จากการศึกษารูปแบบและลวดลายเสากายนอกของพระอุโบสถและพระวิหาร ที่มีลักษณะการก่อสร้างสถาปัตยกรรมเสาที่เหมือนกัน พบลักษณะดังนี้

รูปแบบเสา เป็นเสาเหลี่ยมย่อมุมไม้สิบสอง ขนาดของเสาเท่ากันตลอดทั้งเสา ที่ปลายเสาทำเป็นบัวปลายเสาซ้อนกัน 2 ชั้น ตัวเสาเป็นเสาเหลี่ยมย่อมุมไม้สิบสอง ที่โคนเสาไม่มีการประดับตกแต่ง วางกับพื้น

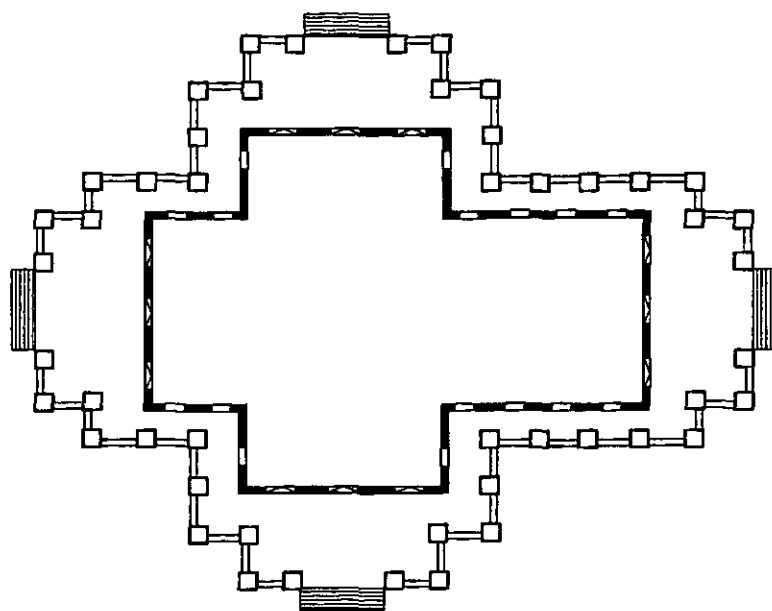
ลวดลายเป็นศิลปะไทย เป็นการประดับตกแต่งทั้งเสาด้วยปูนปั้น ลงรักปิดทองประดับกระจกสี และกระเบื้องเคลือบเขียนสีดังนี้ ที่ปลายเสาทำเป็นบัววงกล 2 ชั้น เป็นปูนปั้นลงรักปิดทองประดับกระจกสี ร่องพื้นสีแดงมีกระจังปิดท้าย ตัวเสาสวนที่เป็นย่อมุมทำปูนปั้นลงรักปิดทองประดับกระจกสี และสวนที่เป็นหน้าเสาทั้ง 4 ด้าน ตกแต่งด้วยกระเบื้องเคลือบเขียนสีลายราชวัตถิ์ดอกเหลี่ยม

13 วัดราชบูรณะราชวรวิหาร

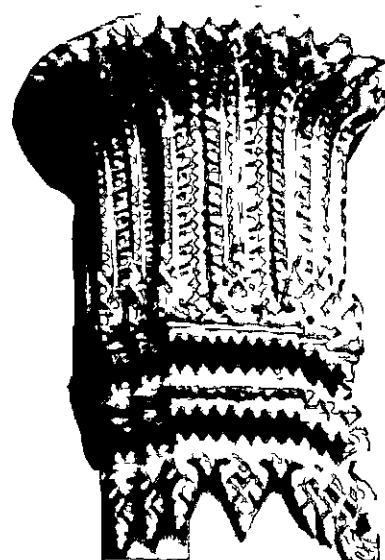
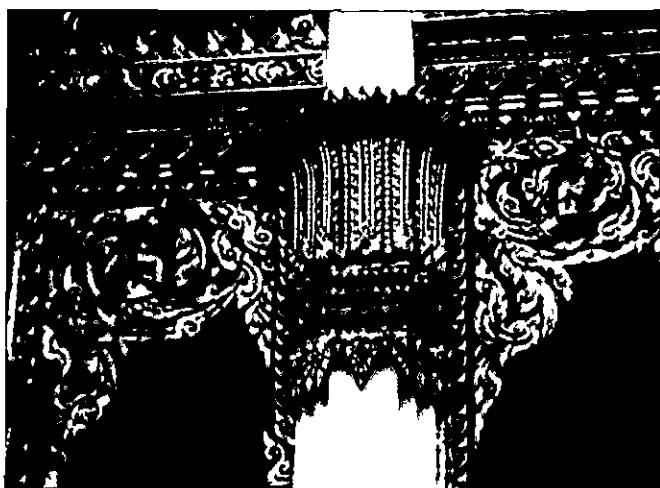
ภาพประกอบ 92 วัดราชบูรณะราชวรวิหาร

วัดราชบูรณะราชวรวิหาร ภายในวัดมีพระอุโบสถ ไม่มีพระวิหาร

ภาพประกอบ 93 แพลนพระอุโบสถ

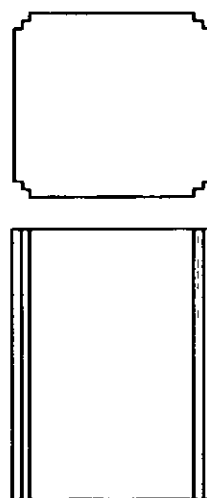
เสาภายนอกของพระอุโบสถ มีลักษณะเป็นเสาเหลี่ยมย่อมุมไม้สิบสองทุกต้น มีทั้งเสาลอย และเสานางแบบมีขนาด 60 x 60 เซนติเมตร ลักษณะของเสาดังนี้

ภาพประกอบ 94 บัวปลายหัวเสา

หัวเสา มีบัวหัวเสา มีลักษณะเป็นบัวจกชั้นเดียว แต่ละด้านจะมองเห็นด้านละ 5 กลีบ ทำด้วยปูนปั้นปิดทองประดับกระจกสี

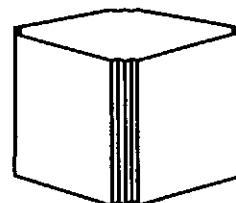
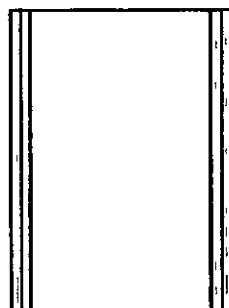
ลวดลาย เป็นลายไทย รูปแบบเป็นบัวจงกลทำจากปูนปั้นปิดทองประดับกระจกสี ลักษณะกลีบบัวปลายกลีบประดับงอนออกเล็กน้อย งอนออกตามลักษณะลายกนกปลายชี้ขึ้น ลายกลีบบัวแต่ละกลีบทำเป็นลายพุ่มใบเทศตรงกลางของกลีบทำเป็นลายกระจังตาอ้อยเรียงซ้อนกันและตรงกลางกระจังติดกระจังสี โคนกลีบบัวทำกระจังรองรับรัดด้วยเส้นลวด 2 ชั้น ระหว่างเส้นลวดเรียกท้องลวดทำเป็นลายกระจังเรียงซ้อนกันอยู่ที่โคนปลายหัวเสาทำบัวคว่ำ เรียกบัวคอเสื้อ ทั้งหมดทำปูนปั้นปิดทองประดับกระจกสี

ภาพประกอบ 95 ตัวเสา

ตัวเสา เป็นเสาเหลี่ยมย่อมุมไม้สิบสองทุกต้น ตัวเสาฉาบเรียบ

ลวดลาย ไม่มีลวดลายลักษณะเป็นเสาเหลี่ยมย่อมุมไม้สิบสอง ฉาบเรียบ ทาสีขาวตลอดทั้งต้น

ภาพประกอบ 96 โคนเสา

โคนเสา ไม่มีฐานเป็นเสาเหลี่ยมย่อมุมไม้สิบสอง

ลวดลาย ไม่มีฐาน ไม่มีลวดลาย ก่ออิฐถือปูน ตกแต่ง ฉาบเรียบ ทาสีขาว

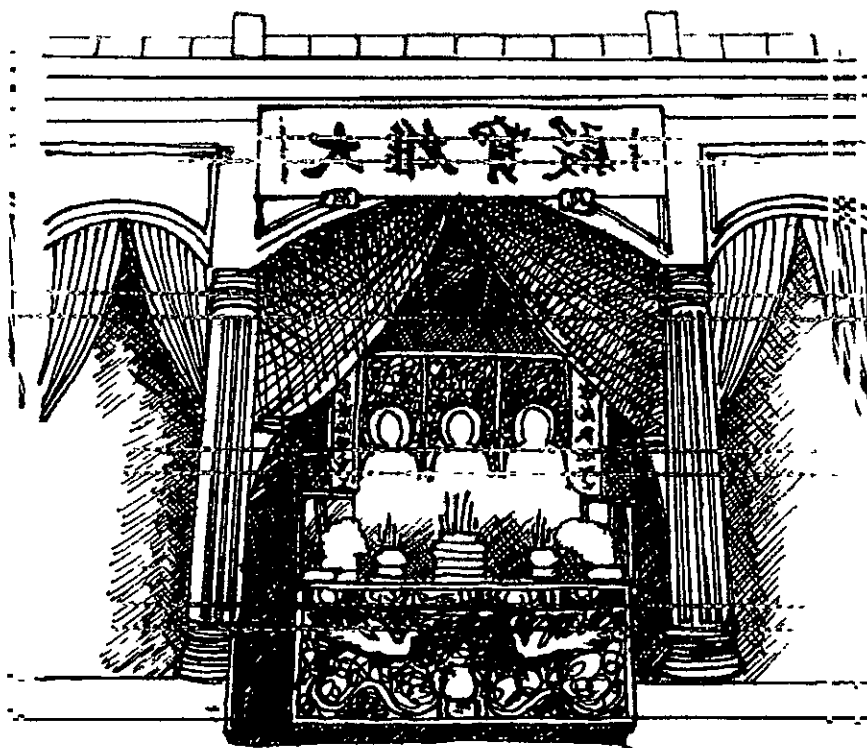
วิเคราะห์เสากายนอกพระอุโบสถวัดราชบูรณะราชวรวิหาร

จากการศึกษารูปแบบและลวดลายภายนอกของพระอุโบสถ พบลักษณะดังนี้

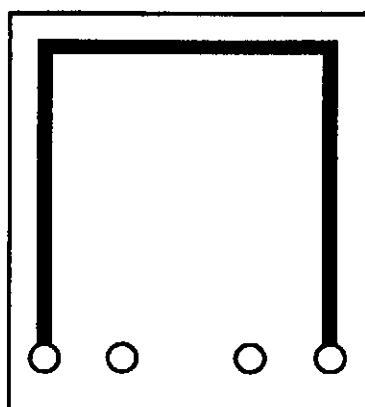
รูปแบบเสาเป็นเสาเหลี่ยมย่อมุมไม้สิบสอง เสามีขนาดเท่ากันตลอดทั้งเสา ปลายเสาทำเป็นบัวปลายเสาเรียกบัวจกกล ตัวเสาด้ายปูนเรียบทาสีขาว โคนเสาไม่มีการประดับตกแต่งและไม่ทำฐาน

ลวดลายเป็นศิลปะไทยที่ปลายเสาประดับตกแต่งด้วยปูนปั้น ลงรักปิดทอง ประดับกระจกสี เรียกบัวจกกลมีกลีบบัวยาว ร่องพื้นสีแดง ตัวเสาไม่มีลาย ฉายปูนเรียบ ทาสีขาว เป็นเสาย่อมุมไม้สิบสอง ยาวตลอดถึงพื้น ไม่มีฐาน

14 วัดทิพยวารีวิหาร

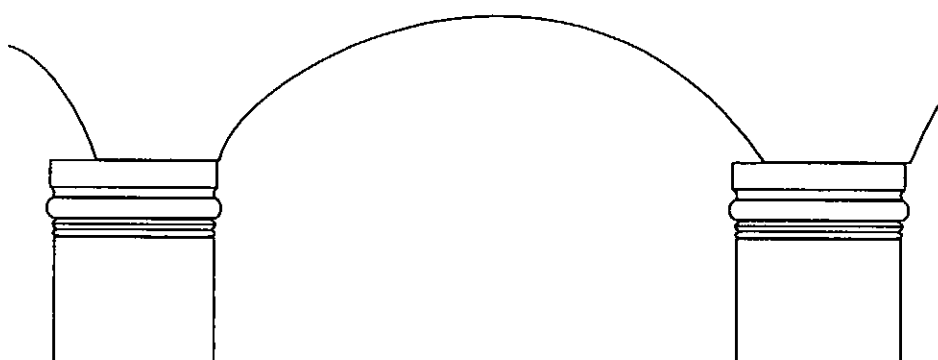
ภาพประกอบ 97 วัดทิพยวารีวิหาร

ภาพประกอบ 98 แปลนพระอุโบสถวัดทิพยวารีวิหาร

วัดทิพยวารีวิหาร ภายในบริเวณวัดประกอบด้วยพระอุโบสถ ไม่มีพระวิหาร พระอุโบสถก่อสร้างเหมือนศาลเจ้าของจีน ปัจจุบันได้ทำการรื้อตัวพระอุโบสถเก่าบางส่วน และทำการก่อสร้างพระอุโบสถหลังใหม่ พระอุโบสถหลังเก่ายังคงเห็นสภาพเพียงด้านหน้าอย่างเดียวเพื่อสักการะบูชา จนกว่าพระอุโบสถหลังใหม่เสร็จจะได้ัญเชิญพระประธานประดิษฐานหลังใหม่ และทำการรื้อหลังเก่าออก

เสากายนอกพระอุโบสถ เห็นเพียง 4 ต้น ด้านหน้าเป็นเสาลอย ลักษณะเป็นเสากลมขนาดเส้นผ่านศูนย์กลาง 45 เซนติเมตร

ภาพประกอบ 99 เสาภายนอกพระอุโบสถ

เสากายนอกพระอุโบสถมีลักษณะดังนี้

หัวเสา ทำเป็นบัวหัวกลมแบบโรมัน หินขัดแดง

ตัวเสา เป็นเสากลมทำเป็นช่องแบบกลีบบะเพอง เสาหินขัดสีแดง

โคนเสา มีฐานเป็นบัวกลมแบบสมัยใหม่

ลวดลาย เสาทั้งต้นเป็นเสาหินแดงขัดมัน ไม่มีลวดลายเห็นเป็นลายหินขัดสีแดง หัวเสาเป็นหัวบัวกลมฐานก็เช่นเดียวกัน ตัวเสาทำเสาอะร่องตื้นๆ รอบเสาเหมือนเสาของกรีก หรือเรียกกลมมะเฟือง เป็นการผสมผสานศิลปกรีก และจีนร่วมกัน

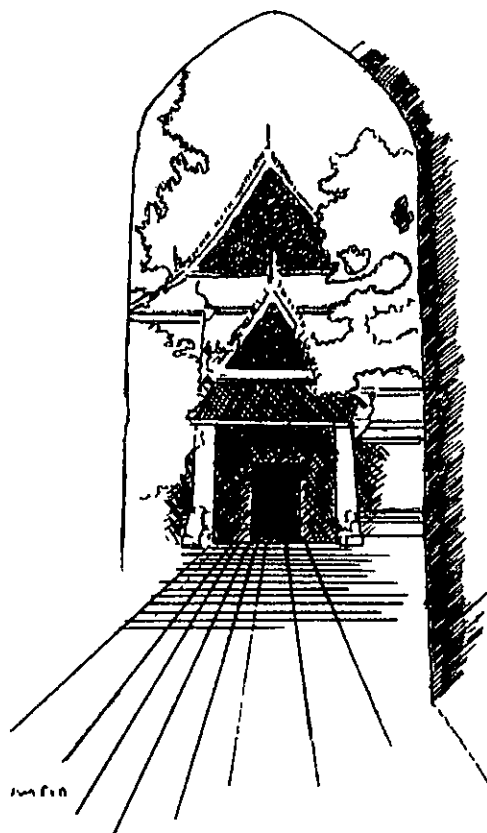
วิเคราะห์เสากายนอกของพระอุโบสถวัดทิพยวารีวิหาร

จากการศึกษารูปแบบและลวดลายภายนอกของพระอุโบสถ พบลักษณะดังนี้

รูปแบบเสา โครงสร้างเป็นเสาปูนกลม มีขนาดของเสาเท่ากันตลอด ที่ปลายเสาและโคนเสาทำเป็นบัวสมัยใหม่คือเป็นบัวเส้นกลม ตัวเสาเสาอะร่องตื้น ๆ ยาวตลอด หรือเรียกกลมมะเฟือง

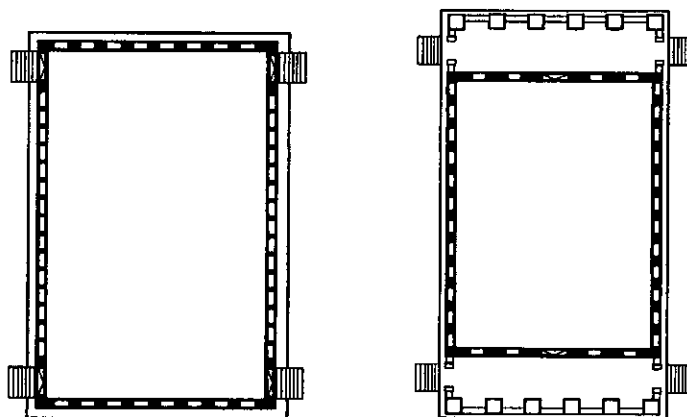
ลวดลาย เป็นศิลปะแบบจีน คือเป็นหินขัดสีแดงตลอดทั้งเสา พระอุโบสถสมัยก่อนเป็นศาลเจ้าและยกระดับเป็นวัดหลวงมีการบูรณะตลอดมา

15 วัดมหาธาตุยุวราชรังสฤษฎิ์วรมหาวิหาร

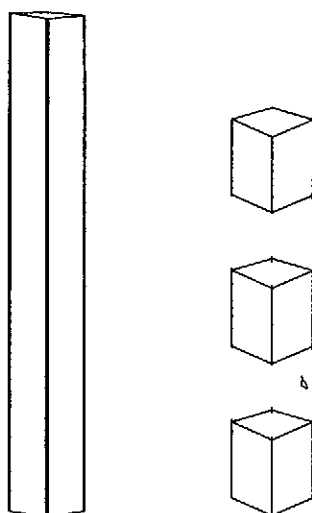
ภาพประกอบ 100 วัดมหาธาตุฯ

วัดมหาธาตุฯ ประกอบด้วยพระอุโบสถ และพระวิหารดังนี้

ภาพประกอบ 101 แปลนของพระอุโบสถ และพระวิหาร

พระอุโบสถ และพระวิหารเป็นสถาปัตยกรรมสำคัญของวัดมหาธาตุยุวราชรังสฤษฎิ์วรมหาวิหาร พระอุโบสถลักษณะภายนอกสร้างขึ้นเป็นทรงสี่เหลี่ยมผืนผ้า เสาด้านนอกอาคารไม่มีเสารองรับหลังคาเหมือนพระอุโบสถ และพระวิหารอื่นๆ พระอุโบสถสร้างขึ้นแบบอย่างสมัยอยุธยาตอนปลาย ซึ่งไม่นิยมให้มีเสากลางนอกใช้ผนังอาคารรองรับหลังคาโดยตรงทั้งสี่ด้านและเจาะช่องหน้าต่างรอบพระอุโบสถ มีประตูเข้าออกด้านข้างพระอุโบสถ ใช้ท้องประดับรองรับหลังคาเพื่อความสวยงาม สำหรับพระวิหารด้านข้างพระวิหารไม่มีเสากลางนอก มีเสาด้านหน้า และหลังอย่างละ 6 ต้น มีขนาด 90x 90 เซนติเมตร มีลักษณะดังนี้

ภาพประกอบ 102 เสาพระวิหาร

เสาพระวิหารมีลักษณะดังนี้

หัวเสา ไม่มีหัวเสา ไม่มีลวดลาย เป็นเสาเหลี่ยมก่ออิฐถือปูนฉาบเรียบ ทาสีขาว

ตัวเสา เป็นเสาสี่เหลี่ยมก่ออิฐถือปูนฉาบเรียบ ทาสีขาว

โคนเสา ไม่มีฐานไม่มีลวดลาย

ลวดลาย เสาของพระวิหาร ไม่มีลวดลาย เป็นเสาสี่เหลี่ยมเรียบก่ออิฐถือปูนฉาบเรียบ ทาสีขาว รับอิทธิพลการก่อสร้างพระอุโบสถ และพระวิหารสมัยอยุธยาตอนปลาย ใช้ผนังแทนเสารับหลังคา

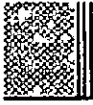
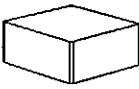
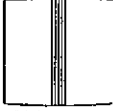
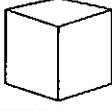
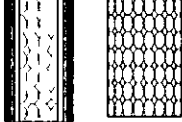
วิเคราะห์เสากายนอกพระอุโบสถและพระวิหารวัดมหาธาตุยุวราชรังสฤษฎิ์วรมหาวิหาร

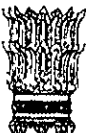
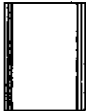
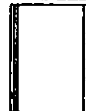
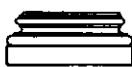
จากการศึกษารูปแบบและลวดลายภายนอกของพระอุโบสถและพระวิหาร เนื่องจากพระอุโบสถไม่มีเสากายนอกปรากฏให้เห็น มีแต่เสากายนอกของพระวิหาร พบลักษณะดังนี้

รูปแบบเสา เป็นเสาเหลี่ยมกลม มีเสาเฉพาะด้านหน้าและหลังด้านละ 6 ต้น ลักษณะเสาก่ออิฐถือปูนฉาบเรียบ ทาสีขาว ไม่มีการประดับตกแต่ง

ลวดลายเป็นเสาเหลี่ยมกลมฉาบเรียบ ทาสีขาว ไม่มีการประดับตกแต่งใด ๆ

ตาราง 1 แสดงรูปแบบของเสาทั้ง 15 วัดของพระอุโบสถ ดังนี้

วัด	หัวเสา	ตัวเสา	ฐานเสา
1 วัดพระศรีรัตนศาสดาราม			
2 วัดพระเชตุพนวิมลมังคลารามราชวรมหาวิหาร			
3 วัดราชประดิษฐสถิตมหาสีมารามราชวรวิหาร			
4 วัดบูรณศิริมาตยาราม			
5 วัดบวรสถานสุทธาราม			
6 วัดชนะสงครามราชวรมหาวิหาร			
7 วัดบวรนิเวศวิหารราชวรวิหาร			
8 วัดมเหยงคณ์ราชวรมหาวิหาร			
9 วัดสุทัศน์เทพวรารามราชวรมหาวิหาร			
10 วัดเทพธิดารามวรวิหาร			
11 วัดราชนันทารามวรวิหาร			

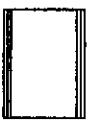
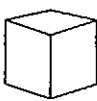
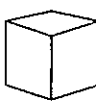
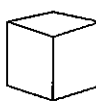
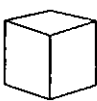
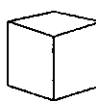
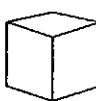
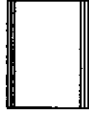
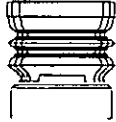
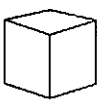
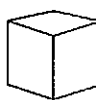
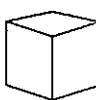
วัด	หัวเสา	ตัวเสา	ฐานเสา
12 วัดราชบพิธสถิตมหาสีมารามราชวรวิหาร			
13 วัดราชบูรณะราชวรวิหาร			
14 วัดทิพยวารีวิหาร			
15 วัดมหาธาตุยุวราชรังสฤษฎิ์ราชวรมหาวิหาร			

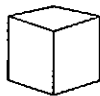
วิเคราะห์ผลจากตาราง 1

จากการศึกษารูปแบบของเสาภายนอกพระอุโบสถ 15 วัดในเกาะรัตนโกสินทร์ พบรูปแบบเสา 3 แบบ คือ เสาขอมุมไม้สิบสอง เสาเหลี่ยมกลมมุ่ม และเสากลม พบลักษณะลวดลายประดับหัวเสา ตัวเสา และโคนเสา ดังนี้

ลวดลายหัวเสาเป็นบัวจงกลกลีบยาว ปลายกลีบสลับตั้งนอกเล็กน้อย บัวกลมกลีบสั้นเรียงซ้อนกัน 2 ชั้น บัวแฉกกลีบสั้นซ้อนกันสองชั้น บัวลายผักกาดเป็นลายจากยุโรป บัวเส้นลักษณะเป็นเส้นลวด และเสาเหลี่ยมเรียบไม่มีหัวบัว ตัวเสามีลายราชวัติ ประดับกระจกลี ลายข้าวหลามตัดเป็นลายหินอ่อน ลายราชวัติดอกเหลี่ยมกระเบื้องเคลือบเขียนสี ตัวเสาแบบขอมุมไม้สิบสองฉาบเรียบทาสีขาว เสาเหลี่ยมฉาบปูนเรียบทาสีขาว เสากลมเป็นหินอ่อนและหินขัด โคนเสาบายังลึงก์ฐานสิงห์ประดับด้วยปูนปั้น ลงรักปิดทองประดับกระจกลี ลายฐานสิงห์หินอ่อนเรียบ แทนสีเหลี่ยมปิดโคนเสา ลายบัวเส้นลวด และฐานเหลี่ยมฉาบเรียบทาสีขาว

ตาราง 2 แสดงรูปแบบของเสาทั้ง 15 วัดของพระวิหาร ดังนี้

วัด	หัวเสา	ตัวเสา	ฐานเสา
1 วัดพระศรีรัตนศาสดาราม			
2 วัดพระเชตุพนวิมลมังคลารามราชวรมหาวิหาร			
3 วัดราชประดิษฐ์สถิตมหาสีมารามราชวรวิหาร			
4 วัดบูรณศิริมาตยาราม			
5 วัดบวรสถานสุทธาราม			
6 วัดชนะสงครามราชวรมหาวิหาร			
7 วัดบวรนิเวศวิหารราชวรวิหาร			
8 วัดมหรณพารามวรวิหาร			
9 วัดสุทัศนเทพวรารามราชวรมหาวิหาร			
10 วัดเทพธิดารามวรวิหาร			
11 วัดราชนัฏดารามวรวิหาร			
12 วัดราชบพิธสถิตมหาสีมารามราชวรวิหาร			
13 วัดราชบูรณะราชวรวิหาร			

วัด	หัวเสา	ตัวเสา	ฐานเสา
14 วัดทิพยวารีวิหาร	_____	_____	_____
15 วัดมหาธาตุยุวราชรังสฤษฎิ์ราชวรมหาวิหาร			

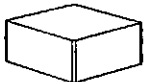
วิเคราะห์ผลจากตาราง 2

จากการศึกษารูปแบบของเสาภายนอกพระวิหาร 15 วัด ในเกาะรัตนโกสินทร์ พบรูปแบบเสา 2 แบบ เสาย่อมุมไม้สิบสอง เสาเหลี่ยมกลม พบลักษณะลวดลายประดับหัวเสา ตัวเสา และโคนเสา ดังนี้

ลวดลายหัวเสาเป็นบัวจกกล กลียาว ปลายกลีบประดับนอกเล็กน้อยและแบบหัวเสาเป็นเสาเหลี่ยม ตัวเสาเป็นเสาเหลี่ยมฉาบเรียบ เสาย่อมุมไม้สิบสองฉาบเรียบทาสีขาว และเสาย่อมุมไม้สิบสองลายราชวัติดอกเหลี่ยมประดับกระเบื้องเคลือบเขียนสี โคนเสาไม่มีการประดับตกแต่งที่โคนเสา

ตาราง 3 แสดงการเปรียบเทียบรูปแบบหัวเสาอยุธยา กับเสา 15 วัดในเกาะรัตนโกสินทร์

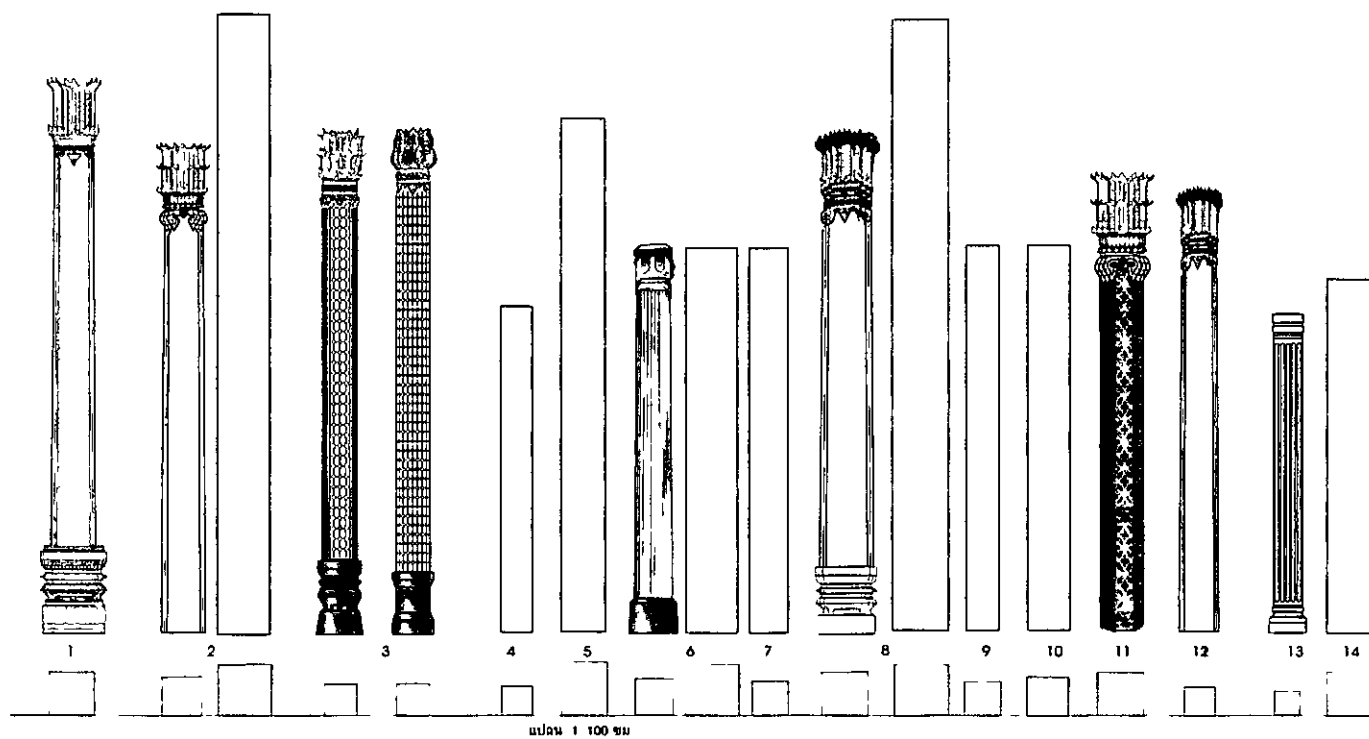
หัวเสาสมัยอยุธยา	หัวเสาสมัยรัตนโกสินทร์	หมายเหตุ
		บัวกลม
อยุธยาตอนต้น	วัดราชประดิษฐ์สถิตมหาสีมารามราชวรวิหาร	
		บัวจกกล
อยุธยาตอนปลาย	วัดพระศรีรัตนศาสดาราม	
		
	วัดสุทัศนเทพวรารามราชวรมหาวิหาร	
		
	วัดราชบูรณะราชวรวิหาร	
		บัวแวง 2 ชั้น
	วัดพระเชตุพนวิมลมังคลารามราชวรมหาวิหาร	
		
	วัดราชประดิษฐ์สถิตมหาสีมารามราชวรวิหาร	
		
	วัดราชบพิธสถิตมหาสีมารามราชวรวิหาร	
		ลายผักกาด
	วัดบวรนิเวศวิหารราชวรวิหาร	

หัวเสาสมัยอยุธยา	หัวเสาสมัยรัตนโกสินทร์	หมายเหตุ
		เสาเหลี่ยม
	วัดเชตุพนวิมลมังคลารามราชวรมหาวิหาร วัดบูรณศิริมัตยาราม วัดบวรสถานสุทธาราม วัดบวรนิเวศวิหารราชวรวิหาร วัดมหารณพารามวรวิหาร วัดสุทัศนเทพวรารามราชวรมหาวิหาร วัดเทพธิดารามวรวิหาร วัดราชนัดดารามวรวิหาร วัดมหาธาตุยุวราชรังสฤษฎิ์ราชวรมหาวิหาร	

วิเคราะห์ผลจากตาราง 3

จากการศึกษาเปรียบเทียบรูปแบบหัวเสาสมัยอยุธยา กับสมัยรัตนโกสินทร์ของวัดในเกาะรัตนโกสินทร์ 15 วัด พบลักษณะสถาปัตยกรรม 2 สมัย ลักษณะดังนี้

ลักษณะแบบอย่างการสร้างสถาปัตยกรรมตอนต้น คือ วัดราชประดิษฐสถิตมหาสีมารามราชวรวิหาร เห็นได้จากหัวเสาทำเป็นบัวกลม ตัวเสาเป็นเสากลม แต่มีการพัฒนารูปแบบจากจานปูนเรียบในสมัยอยุธยา มาเป็นการประดับด้วยหินอ่อน และลักษณะแบบอย่างอยุธยาตอนปลาย ได้แก่ วัดพระศรีรัตนศาสดาราม วัดสุทัศนเทพวรารามราชวรมหาวิหาร วัดราชบูรณะ เห็นได้จากหัวเสาทำเป็นบัวจงกลกลีบยาว เป็นปูนปั้นลงรัก ปิดทองประดับกระจกสี วัดพระเชตุพนวิมลมังคลารามราชวรมหาวิหาร วัดราชประดิษฐสถิตมหาสีมารามราชวรวิหาร วัดราชบพิธสถิตมหาสีมารามราชวรวิหาร รั้วอิทธิพลอยุธยาตอนปลายผสมกับสมัยรัตนโกสินทร์ ทำหัวเสาลักษณะเป็นบัวแฉก 2 ชั้น คือ กลีบสั้นซ้อนสองชั้น วัดบวรนิเวศวิหารราชวรวิหาร รั้วอิทธิพลต่างชาติ หัวเสาเป็นลายผักกาดทำจากหินอ่อน วัดทิพย์วารีวิหาร รั้วอิทธิพลจีน หัวเสาทำเป็นบัวเส้นกลมเล็ก ตัวเสาเจาะร่องคล้ายลายมะเฟือง วัดพระเชตุพนวิมลมังคลารามราชวรมหาวิหาร วัดบูรณะศิริมาตยาราม วัดบวรสถานสุทธาวาส วัดบวรนิเวศวิหารราชวรวิหาร วัดมหรณพารามวรวิหาร วัดสุทัศนเทพวรารามราชวรมหาวิหาร วัดเทพธิดารามวรวิหาร วัดราชนันทารามวรวิหาร และวัดมหาธาตุยุวราชรังสฤษฎิ์ราชวรมหาวิหาร ไม่มีหัวเสา เป็นเสาเหลี่ยมตลอดทั้งต้น รั้วอิทธิพลจีน

ภาพประกอบที่ 103 รูปแบบการเปรียบเทียบเสา 15 วัด ในเกาะรัตนโกสินทร์

1 วัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม	8 วัดสุทัศนเทพวรารามราชวรมหาวิหาร
2 วัดมหาธาตุยุวราชรังสฤษฎิ์ราชวรมหาวิหาร (วัดโพธิ์)	9 วัดเทพธิดารามวรวิหาร
3 วัดราชบพิธสถิตมหาสีมารามราชวรวิหาร	10 วัดราชบพิธสถิตมหาสีมารามวรวิหาร
4 วัดบูรพาภิรามราชวรมหาวิหาร	11 วัดราชบพิธสถิตมหาสีมารามราชวรมหาวิหาร
5 วัดมหาธาตุยุวราชรังสฤษฎิ์ราชวรมหาวิหาร (วัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม)	12 วัดราชบพิธสถิตมหาสีมารามราชวรมหาวิหาร
6 วัดบวรนิเวศราชวรวิหาร	13 วัดเทพศิรินทราวาสราชวรวิหาร
7 วัดมหาธาตุยุวราชรังสฤษฎิ์ราชวรมหาวิหาร	14 วัดมหาธาตุยุวราชรังสฤษฎิ์ราชวรมหาวิหาร

สรุปรูปแบบของเสา 15 วัด ของพระอุโบสถและพระวิหารในเกาะรัตนโกสินทร์

จากการศึกษารูปแบบของเสา 15 วัดของพระอุโบสถและพระวิหารในเกาะรัตนโกสินทร์พบ 3 ลักษณะ คือ เสาของวัดที่มีลวดลายของหัวเสา ตัวเสา และฐานเสา เป็นศิลปะไทยรับอิทธิพลแบบอย่างสมัยอยุธยาตอนปลาย เสาของวัดที่ไม่มีลวดลาย รับอิทธิพลแบบอย่างอิทธิพลจีนและเสาที่ทำจากหินอ่อนรับอิทธิพลแบบอย่างฝรั่ง มีลักษณะดังนี้

เสาที่มีลวดลายของหัวเสาเป็นลาย ได้แก่ บัวจงกล บัวแวง 2 ชั้น บัวกลม บัวลายผักกาด และบัวเส้นกลม ตัวเสาได้แก่ลายราชวัติประดิษฐ์ ลายราชวัติดอกเหลี่ยม ลายรองมะเฟือง ฐานเสาทำเป็นฐาน ได้แก่ บังลังก์ฐานสิงห์มีลวดลายประดับ บังลังก์ฐานสิงห์ไม่มีลวดลายประดับ ฐานสิงห์ฉาบปูนเรียบ ฐานปัทม์ ฐานบังลมมุม ฐานบัวเส้นกลม ได้แก่ วัดพระศรีรัตนศาสดาราม วัดพระเชตุพนวิมลมังคลารามรวมมหาวิหาร วัดสุทัศน์เทพวรารามราชวรมหาวิหาร วัดราชบพิธสถิตมหาสีมารามราชวรวิหาร วัดราชบูรณะราชวรวิหาร วัดทิพยวารีวิหาร ลักษณะแบบที่สองเสาของวัดที่ไม่มีลวดลายรับอิทธิพลแบบอย่างอิทธิพลจีนเป็นเสาเหลี่ยมฉาบปูนเรียบ เสาไม่มีฐาน ได้แก่ วัดพระเชตุพนวิมลมังคลารามรวมมหาวิหาร วัดบูรณะศิริมาตยาราม วัดบวรสถานสุทธาราม วัดบวรนิเวศวิหารราชวรวิหาร วัดมหรณพารามวรวิหาร วัดสุทัศน์เทพวรารามราชวรมหาวิหาร วัดเทพธิดารามวรวิหาร วัดราชนันทดารามวรวิหาร วัดมหาธาตุยุวราชรังสฤษฎิ์รวมมหาวิหาร ลักษณะแบบที่สามเสาของวัดที่รับอิทธิพลแบบอย่างฝรั่งได้แก่ วัดราชประดิษฐสถิตมหาสีมารามรวมมหาวิหาร วัดบวรนิเวศวิหารราชวรวิหาร

บทที่ 5

สรุปผล อภิปราย และข้อเสนอแนะ

ความมุ่งหมายของการศึกษาค้นคว้า

เพื่อศึกษาวิเคราะห์รูปแบบ ลักษณะลวดลายเสาของพระอุโบสถ และพระวิหารของวัดหลวงในเกาะรัตนโกสินทร์

วิธีดำเนินการศึกษาค้นคว้า

ศึกษาเสายานนอกของพระอุโบสถ และพระวิหารในสถาปัตยกรรมไทยของวัดหลวง 15 วัดในเกาะรัตนโกสินทร์ คือ

- 1 วัดพระศรีรัตนศาสดาราม
- 2 วัดพระเชตุพนวิมลมังคลารามวรมหาวิหาร (วัดโพธิ์)
- 3 วัดราชประดิษฐสถิตมหาสีมารามราชวรวิหาร
- 4 วัดบูรณศิริมตยาราม
- 5 วัดบวรสถานสุทธาวาส (วัดพระแก้ววังหน้า)
- 6 วัดชนะสงครามราชวรมหาวิหาร
- 7 วัดบวรนิเวศวิหารราชวรวิหาร
- 8 วัดมหรณพารามวรวิหาร
- 9 วัดสุทัศน์เทพวรารามราชวรมหาวิหาร
- 10 วัดเทพธิดารามวรวิหาร
- 11 วัดราชนัดดารามวรวิหาร
- 12 วัดราชบพิธสถิตมหาสีมารามราชวรวิหาร
- 13 วัดราชบูรณะราชวรวิหาร
- 14 วัดทิพย์วาริวิหาร
- 15 วัดมหาธาตุยุวราชรังสฤษฎิ์ราชวรมหาวิหาร

การวิเคราะห์ข้อมูล

โดยศึกษาคติความเชื่อ รูปแบบ และกระบวนการสร้างสรรค์ของเสาในสถาปัตยกรรมไทยภายนอกพระอุโบสถ และพระวิหารวัดหลวงในเกาะรัตนโกสินทร์ 15 วัด โดยนำเสนอข้อมูลการศึกษาวិธีวิเคราะห์แบบพรรณนา ผู้วิจัยสรุปได้ดังนี้

- 1 คติความเชื่อ
- 2 รูปแบบลักษณะของเสา
 - 2 1 ลักษณะของตัวเสา
 - 2 2 ลักษณะของหัวเสา
 - 2 3 ลักษณะของโคนเสา

3 ลวดลาย

- 3 1 งานประดับกระจกสี
- 3 2 งานปูนปั้น
- 3 3 กระเบื้องเคลือบเขียนสี
- 3 4 การลงรักปิดทอง

สรุปผลการวิเคราะห์ข้อมูล

1 วัดพระศรีรัตนศาสดาราม

เสากายนอกของพระอุโบสถมีจำนวนเสาทั้งหมด 48 ต้น แบ่งเป็นเสารอบพระอุโบสถ (เสานางจรัส) 40 ต้น และเสาน้ำ แลเสาลังของพระอุโบสถถัดจากเสานางจรัสที่อยู่ด้านหน้า และหลังเป็นเสาใหญ่ แถวละ 4 ต้น รวม 8 ต้น

รูปแบบลักษณะของเสา

ลักษณะเสา เสากายนอกของพระอุโบสถวัดพระศรีรัตนศาสดาราม ทั้งหมด 48 ต้น เป็นเสาเหลี่ยมย่อมุมไม้สิบสองทั้งหมด

เสารอบพระอุโบสถ 40 ต้น เป็นเสาเหลี่ยมย่อมุมไม้สิบสอง มีหัวเสาเป็นบัวจกกล ไม่มีฐานตั้งติดกับพื้นที่ฐานเชื่อมต่อกันด้วยกำแพงเตี้ยโดยรอบเป็นการยึดโคนเสาให้มั่นคงแข็งแรง

เสาแถวที่สอง คือเสาที่ถัดจากเสานางจรัสทางด้านหน้า 4 ต้น และหลัง 4 ต้น เป็นเสาใหญ่ เสาเหลี่ยมย่อมุมไม้สิบสอง ปลายเสามีบัวหัวเสาเป็นบัวจกกลประดับ ที่ฐานทำเป็นบัลลังก์ฐานสิงห์ย่อมุมไม้สิบสอง

ลวดลาย

ลายไทยหัวเสาบัวจกกลเป็นปูนปั้นประดับกระจกสี และลงรักปิดทองกลีบบัวแต่ละกลีบมีลักษณะยาวตรง ปลายเรียวแหลมสะบัดงอนออกเล็กน้อย ในกลีบบัวแต่ละกลีบจะเป็นลายใบเทศ

ตัวเสา ลายไทยประดิษฐ์ประดับด้วยกระจกสีทั้งเสา คือลายราชวัติเป็นลายประจำยามสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูนเรียงยาวตลอดแนวเสาเชื่อมต่อดอกประจำยามดอกเล็ก

ทิมมูมเสาค้ำมูมย่อมุมไม้สิบสองทำเป็นปูนปั้นปิดทองประดับกระจกกลายใบเทศยาวต่อกันตลอด

โคนเสา

เป็นเสาเหลี่ยมไม่มีฐานจบบัวหน้ากระดานลายประจำยามก้ามปูเป็นปูนปั้นปิดทองประดับกระจก

โคนเสาที่ถัดจากเสานางจรัสด้านหน้า และหลังแถวละ 4 ต้น ด้านหน้า และด้านหลัง 4 ต้นของพระอุโบสถ จะมีฐานเรียกบัลลังก์ฐานสิงห์ ทำเป็นปูนปั้นปิดทองประดับกระจกสี ประกอบด้วยลายกระจกใบเทศ ประจำยามก้ามปู ประจำยามเครือเถา ลายราชวัติ ใบเทศข้างสิงห์ และจบบัวลายไทยดอกกลอยจากกระเบื้องเคลือบเขียนสี

2. วัดพระเชตุพนวิมลมังคลารามราชวรมหาวิหาร

รูปแบบลักษณะของเสา

เสากายนอกของพระอุโบสถ และพระวิหารแบ่งเป็น 2 รูปแบบ คือ

รูปแบบแรกเป็นเสาสี่เหลี่ยม ตลอดเสาไม่มีลวดลาย ไม่มีหัวเสา และฐานเสา ลักษณะเป็นเสาปูนฉาบเรียบทาสีขาว ได้แก่ พระอุโบสถ และพระวิหารพุทธไสยาสน์

รูปแบบที่สองเป็นเสาสี่เหลี่ยมย่อมุมไม้สิบสอง มีบัวหัวเสา ตัวเสาไม่มีลวดลาย และไม่มีฐาน ลักษณะเป็นเสาปูนฉาบเรียบทาสีขาว หัวเสาเป็นปูนปั้นปิดทองประดับกระจกสี ย่อมุมไม้สิบสอง ได้แก่ พระวิหารทิศ พระวิหารน้อย

ลวดลาย

แบบแรก ไม่มีลวดลายเป็นเสาเหลี่ยมฉาบปูนเรียบได้รับอิทธิพลทำเสาแบบอย่างของจีน ในรัชกาลที่ 2 และรัชกาลที่ 3

แบบที่สอง หัวเสาฉลุลายไทยเป็นบัวจงกล 2 ชั้น ลักษณะทำเป็นปูนปั้นปิดทองประดับกระจกสี ฉลุลายในกลีบบัวแต่ละใบเป็นลายใบเทศ

3 วัดราชประดิษฐ์สถิตมหาสีมารามราชวรวิหาร

รูปแบบลักษณะของเสา

เสาภายนอกของพระอุโบสถแบ่งได้เป็น 2 รูปแบบ คือ

รูปแบบแรก คือเสาด้านข้างพระอุโบสถเป็นเสาหินอ่อนกลม ปลายเสาบัวกลุ่ม (สมัยอยุธยา) บัวซ้อนกัน 2 ชั้น ตัวเสาเป็นหินอ่อนตลอดเสา โคนเสาทำเป็นฐานบัวหงายบัวคว่ำ

รูปแบบที่สองเสาด้านหน้า และหลังเป็นเสาเหลี่ยมย่อมุมไม้สิบสอง ตัวเสาเป็นหินอ่อนทั้งหมด หัวเสาเป็นบัวจงกล 2 ชั้น และเป็นฐานสิงห์หินอ่อน

ลวดลาย

ฉลุลายไทยหัวเสาบัวจงกลเป็นปูนปั้นลงรักปิดทอง ประดับกระจกสี กลีบบัวแต่ละกลีบป้อมสั้น ซ้อนกัน 2 ชั้น ปลายงอนออก กลีบบัวเป็นลายใบเทศ

ตัวเสาเป็นหินอ่อนลายสี่เหลี่ยมข้าวหลามตัดต่อกันแนวยาวตลอดทั้งเสากลม และเสาเหลี่ยม

ฐานเสากลมทำเป็นฐานหินอ่อนบัวหงาย และบัวคว่ำ ไม่มีลายเป็นลายหินอ่อนในตัว

ฐานเสาเหลี่ยมเป็นฐานหินอ่อนฐานสิงห์ ไม่มีลวดลายจะเป็นลายหินอ่อนในตัว

4 วัดบูรณศิริมาตยาราม

รูปแบบลักษณะของเสา

ลักษณะเป็นเสาเหลี่ยมฉาบปูนเรียบทาสีขาวตลอดทั้งเสา ไม่มีลวดลาย หัวเสาไม่มีบัว และไม่มีฐานเสา

ลวดลาย

เป็นเสาสี่เหลี่ยมก่ออิฐถือปูน ฉาบเรียบทาสีขาว ไม่มีหัวเสา และลวดลาย ได้รับอิทธิพลของจีน

5 วัดบวรสถานสุทธาวาส

รูปแบบลักษณะเสา

ลักษณะเป็นเสาเหลี่ยมก่ออิฐถือปูนฉาบเรียบทาสีขาวทั้งเสา ไม่มีลวดลาย ไม่มีหัวเสา และฐาน

ลวดลาย

เป็นเสาสี่เหลี่ยมก่ออิฐถือปูนฉาบเรียบ ทาสีขาว ไม่มีลวดลายทั้งเสา

6 วัดชนะสงครามราชวรมหาวิหาร

รูปแบบลักษณะเสา

เสาภายนอกของพระอุโบสถ และพระวิหาร ไม่มี ผนังอาคารแทนเสารับหลังคา

ลวดลาย

ไม่มี เป็นผนังอาคารแทนเสา มีช่องหน้าต่างด้านข้างมาก

7 วัดบวรนิเวศราชวรวิหาร

รูปแบบลักษณะเสาพระอุโบสถ

ลักษณะของเสาภายนอกของพระอุโบสถแบ่งได้ 2 แบบ คือ

รูปแบบแรก เสาสี่เหลี่ยมหินอ่อนทั้งเสา ที่ปลายเสามีหัวเสาเรียก หัวเสาใบผักกาด และที่ฐานจะมีฐานสิงห์หินอ่อน สร้างในสมัยรัชกาลที่ 2 – รัชกาลที่ 3

รูปแบบที่สอง เป็นเสาหินอ่อนทั้งเสา ไม่มีหัวเสา และที่โคนเสาไม่มีฐานเสา

ลวดลาย

แบบแรก ลายเทศหัวเสาเป็นลายผักกาด แกะสลักหินอ่อนจากชาวต่างประเทศ เหลี่ยมละ 3

ใบ โคนใบแฉะนูนสูง ปลายใบสับนูนออกเล็กน้อย รัดด้วยเส้นลวดและบัว

ตัวเสาเป็นหินอ่อนลายมะเฟืองมนตลอดทั้งเสา

โคนเสาเป็นฐานสิงห์

แบบที่สองไม่มีหัวบัวและไม่มีฐาน ตัวเสาเป็นเสาเหลี่ยมติดด้วยหินอ่อนทั้งเสา เป็นลายหินอ่อนในตัว ขัดเรียบตลอดทั้งเสา

รูปแบบลักษณะพระวิหาร

ลักษณะเสาภายนอกของพระวิหารเป็นเสาเหลี่ยม ก่ออิฐถือปูน ฉาบเรียบทาสีขาวทั้งเสา ไม่มีลวดลาย ไม่มีหัวเสา และฐาน

ลวดลาย ไม่มีลวดลาย เสาเหลี่ยมฉาบปูนเรียบทาสีขาว

8 วัดมเหยงคณ์พารามวรวิหาร

รูปแบบลักษณะของเสา

เสาภายนอกของพระอุโบสถ และพระวิหารมีลักษณะเป็นเสาเหลี่ยมฉาบปูนเรียบทาสีขาวตลอดทั้งเสา ไม่มีบัวหัวเสา ตัวเสาไม่มีลวดลาย และที่ฐานเสาเรียบไม่มีฐาน และลวดลาย

ลวดลาย

ทั้งพระอุโบสถ และพระวิหารเสาเหลี่ยมเรียบทาสีขาวไม่มีลวดลายทั่วทั้งเสา

9 วัดสุทัศน์เทพวรารามราชวรมหาวิหาร

รูปแบบลักษณะเสาพระอุโบสถ

ลักษณะเสาภายนอกของพระอุโบสถ เป็นเสาเหลี่ยมทั้งหมด และก่ออิฐถือปูนฉาบเรียบทาสีขาวทั้งเสา ไม่มีลวดลาย ไม่มีหัวเสา และฐานเสา

ลวดลายไม่มีลวดลายเป็นเสาเหลี่ยมฉาบปูนเรียบทาสีขาว

รูปแบบลักษณะ และพระวิหาร

ลักษณะเสาภายนอกของพระวิหาร เป็นเสาเหลี่ยมย่อมุมไม้สิบสองทั้งหมด ที่ปลายหัวเสา มีหัวเสาเรียกบัวจงกล เป็นบัวกลีบยาวปลายสะบัดงอนออก ตัวเสาทำมุมย่อไม้สิบสองทาสีขาวฉาบปูนเรียบ ที่ฐานเสาทุกต้นทำเป็นฐานสิงห์

ลวดลาย

ลายไทยหัวเสาเป็นบัวจงกล ทำปูนปั้นประดับกระจกลี และลงรักปิดทองบัวจงกลเป็นบัวกลีบยาวปลายกลีบเรียวแหลมงอนสะบัดงอนเล็กน้อย ในกลีบบัวแต่ละกลีบมีลายใบเทศลายปิดทองประดับกระจกลี ในแต่ละด้านจะมีกลีบบัว 5 กลีบ โคนหัวเป็นลายใบเทศปิดโคนใบ เส้นลวดลายกระจังตาอ้อยรอบเสา และปิดบัวบัวคอเสื้อ

ตัวเสาไม่มีลวดลายเป็นเสาเหลี่ยมย่อมุมไม้สิบสองทาสีขาว ฉาบเรียบจนถึงฐาน

โคนเสาทำเป็นบัวลังก์ฐานสิงห์ ไม่มีลวดลายเป็นปูนฉาบเรียบ ทาสีขาวทั้งหมด

10 วัดเทพธิดารามวรวิหาร

รูปแบบลักษณะของเสา

เสาภายนอกของพระอุโบสถ และพระวิหารมีลักษณะเป็นเสาเหลี่ยม ฉาบปูนเรียบทาสีขาวตลอดทั้งเสา ไม่มีหัวเสา ตัวเสาไม่มีลวดลาย ที่โคนก็ไม่มีฐาน

ลวดลาย

ไม่มีลวดลายเสาทั้งพระอุโบสถ และพระวิหาร เป็นเสาเหลี่ยมฉาบเรียบทาสีขาว สร้างในรัชกาลที่ 2 – รัชกาลที่ 3

11 วัดราชนัคดารามวิหาร

รูปแบบลักษณะของเสา

เสาภายนอกของพระอุโบสถ และพระวิหารมีลักษณะเป็นเสาเหลี่ยมก่ออิฐถือปูนฉาบเรียบทาสีขาวตลอดทั้งเสา ไม่มีหัวเสา และฐานเสา

ลวดลาย

ไม่มีลวดลายเป็นเสาเหลี่ยมฉาบปูนเรียบทาสีขาว

12 วัดราชบพิธสถิตมหาสีมารามราชวรวิหาร

รูปแบบลักษณะของเสาพระอุโบสถ และพระวิหาร

ลักษณะเสาภายนอกของพระอุโบสถและพระวิหารเป็นเสาเหลี่ยมย่อมุมไม้สิบสองทั้งหมด รวมทั้งเสานางนอน (แต่เห็นเพียงด้านเดียว) ที่ปลายหัวเสา มีหัวเสาเป็นแบบบัวแฉก 2 ชั้น ซ้อนกันอยู่ กลีบบัวแต่ละกลีบจะสั้นปลายสะบัดงอนออก

ตัวเสาเป็นเสาย่อมุมไม้สิบสองทั้งหมด ตกแต่งประดับด้วยกระเบื้องเคลือบเขียนสีจากจีนตลอดทั้งเสา

โคนเสาไม่มีฐานเสา แต่ที่โคนเสาจะถูกยึดด้วยกำแพงเตี้ยๆ ทั้งหมด

ลวดลาย

หัวเสาelayไทย เป็นบัววงซ้อน 2 ชั้น ทำด้วยปูนปั้นกลีบบัวแต่ละกลีบจะสั้นที่ปลายสะบัดงอนออกเล็กน้อย ตกแต่งด้วยปูนปั้นลงรักปิดทอง และประดับกระจกสี แต่ละด้านของเสาเห็นบัว 5 กลีบ คือ ข้างหน้า 3 กลีบ และหลัง 2 กลีบ ทำ 2 ชั้นซ้อนอยู่ ในแต่ละกลีบรอบๆ ใบเป็นลายใบเทศปิดทองตรงกลางประดับกระจกสี ส่วนตรงกลางใบเป็นลายใบเทศซ้อนกันปิดทองประดับกระจกสีตรงกลางลาย คือจากบัวรัดด้วยเส้นลวด ท้องลาย บัวรัดเสาเป็นลายประจายามท้องลาย และจบด้วยบัวคอเสื้อ ลายทั้งหมดตกแต่งด้วยปูนปั้นลงรักปิดทอง และประดับกระจกสี

ตัวเสา เป็นเสาย่อมุมไม้สิบสองที่มุมแต่ละมุมนั้นตกแต่งปูนปั้นเดินเส้นกาบ และปั้นลายใบเทศซ้อนกันตั้งแต่ฐานถึงปลายเสา ในตัวลายใบเทศติดกระจกสี ทั้งเส้นการ และลายใบเทศนั้นตกแต่งด้วยปูนปั้นปิดทอง และประดับกระจกสี ส่วนตัวเสาทั้งสี่ด้านนั้นเป็นลายไทย ลายประจายามประดิษฐ์ตกแต่งด้วยกระเบื้องเคลือบเขียนสีทั้งหมด ตัวลายเป็นลายเครือเถาดอกไม้ สีนํ้าเงิน และเขียว พื้นลายสีนํ้าตาล ช่องว่างระหว่างลายประจายาม

13 วัดราชบูรณะราชวรวิหาร

รูปแบบลักษณะของเสา

เสากายนอกของพระอุโบสถ มีลักษณะเป็นเสาเหลี่ยมย่อมุมไม้สิบสองที่ปลายหัวเสาเป็นแบบบัวจกกล กليبบัวยาวปลายสะบัดงอนออกเล็กน้อย ตัวเสาทำเป็นมูมยอไม้สิบสองฉาบปูนเรียบทาสีขาว ที่โคนเสาไม่มีฐานเสา

ลวดลาย

ลายไทย หัวเสาเป็นบัวจกกล คือกลีบบัวยาวปลายสะบัดงอนออกเล็กน้อย ตัวลายใบบัวทำลายกนกใบเทศ ตกแต่งด้วยปูนปั้นปิดทอง และประดับกระจกสี กลีบบัวในแต่ละด้านของเสามี 5 กลีบ 3 กลีบอยู่หน้า 2 กลีบซ้อนทับหลัง ถัดจากบัวหัวเสาเป็นท้องไม้ บัวรัดเสาท้องไม้ และจบด้วยบัวคอเสื้อ ทั้งหมดปูนปั้นปิดทอง และประดับกระจกสี

ตัวเสาไม่มีลวดลาย คือฉาบปูนเรียบ และทาสีขาวทั้งเสา

โคนเสาไม่มีฐานเสา

14 วัดทิพย์วารวิหาร

รูปแบบลักษณะของเสา

เสากายนอกของพระอุโบสถ มีลักษณะเป็นเสากลมหินอ่อน หัวเสาและฐาน เป็นบัวแบบสากล (แบบอธิต) ตัวเสาเป็นร่องแนวตั้งตลอดทั้งเสา

ลวดลาย

เป็นเสาแบบอธิต คือตัวเสาเป็นร่องตั้งแนวตั้งทั้งเสา หัวเสาและฐานเป็นบัวจกกล คือเป็นบัวกลมใหญ่รอบเสามีเส้นลวดและท้องไม้

15 วัดมหาธาตุยุวราชรังสฤษฎิ์ราชวรมหาวิหาร

รูปแบบลักษณะของเสา

เสากายนอกของพระอุโบสถ และพระวิหารมีลักษณะเป็นเสาเหลี่ยมฉาบปูนเรียบทาสีขาว ทั้งเสา ไม่มีหัวเสา ตัวเสาไม่มีลวดลาย และไม่มีฐานเสา

ลวดลาย

ไม่มีลวดลาย เป็นเสาเหลี่ยมฉาบปูนเรียบทาสีขาว

จากการศึกษาสถาปัตยกรรมเสาชของวัดในเกาะรัตนโกสินทร์ จำนวน 15 วัด สามารถจำแนกตามลักษณะของเสาประกอบกับยุคสมัยที่ก่อสร้างและการก่อสร้างแปลงของเสารอบ พระอุโบสถและพระวิหาร โดยสรุปได้ดังนี้

1 ยุคสมัยการก่อสร้าง

วัดในเกาะรัตนโกสินทร์ จำนวน 15 วัด ได้ถูกสร้างขึ้นในยุคสมัยใกล้เคียงและสามารถจัดเป็นกลุ่มได้ดังนี้

- สมัยอยุธยาตอนปลาย ได้แก่ วัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม วัดชนะสงคราม วัดมหาธาตุยุวราชรังสฤษฎิ์ราชวรมหาวิหาร

- สมัยกรุงธนบุรี ได้แก่ วัดทิพยวารีวิหาร

- สมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น (พ ศ 2325-2394) ได้แก่ วัดพระศรีรัตนศาสดาราม วัดราชบูรณะราชวรวิหาร วัดบวรนิเวศวิหารราชวรวิหาร วัดบวรสถานสุทธาวาส วัดมหรณพารามวรวิหาร วัดสุทัศน์เทพวรารามราชวรมหาวิหาร วัดเทพธิดารามวรวิหาร วัดราชนัดดารามวรวิหาร

- สมัยรัตนโกสินทร์ตอนกลาง (พ ศ 2394-2477) ได้แก่ วัดราชประดิษฐ์สถิตมหาสีมารามราชวรวิหาร วัดราชบพิธสถิตมหาสีมารามราชวรวิหาร

- สมัยรัตนโกสินทร์ปัจจุบัน (พ ศ 2477-ปัจจุบัน) ได้แก่ วัดราชบูรณะราชวรวิหาร

2 รูปแบบการก่อสร้างของหัวเสา

ลวดลายหัวเสาและฐานเสาชของวัดหลวง 15 วัด พบว่ามีลักษณะการก่อสร้างหลากหลายกัน ดังนี้

- หัวเสา แบ่งการจัดกลุ่มของหัวเสา ได้แก่ วัดที่มีหัวเสาเป็นแบบบัวแฉก บัวกลมแบบบัวเส้นลวด แบบบัวใบผักกาด และแบบบัวเหลี่ยม

- ตัวเสา จัดกลุ่มได้ 3 กลุ่ม คือ กลุ่มเสาเหลี่ยมย่อมุมไม้สิบสอง กลุ่มเสาเหลี่ยมกลมและกลุ่มเสากลม

- โคนเสา จัดกลุ่มได้ 4 กลุ่ม คือ กลุ่มของเสารอบพระอุโบสถ กลุ่มเสาที่มีเฉพาะด้านหน้าและหลัง และกลุ่มเสาที่ใช้เสาเป็นผนัง

3 การจัดผัง

การจัดผังของเสาดตามแปลงพระอุโบสถและพระวิหารของวัดหลวง 15 วัดในเกาะรัตนโกสินทร์ พบว่ามีการจัดกลุ่มเสาใน 3 ลักษณะ คือ

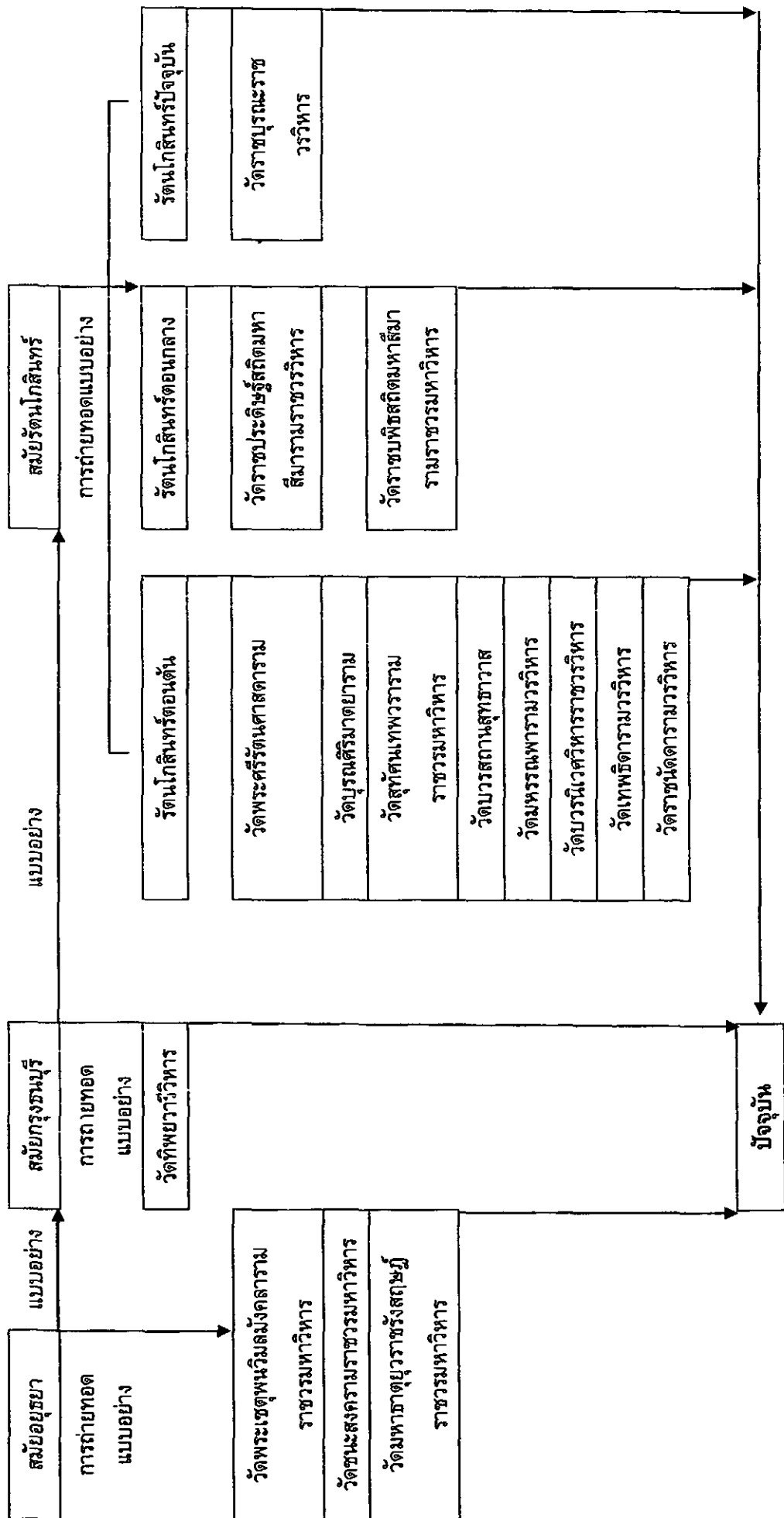
3 1 การจัดกลุ่มเสาที่อยู่ข้างนอกของพระอุโบสถรอบพระอุโบสถ

3 2 การจัดกลุ่มเสาที่อยู่ข้างนอกของพระอุโบสถและด้านหน้าและหลัง

3 3 การจัดกลุ่มเสาที่อยู่ข้างนอกของพระอุโบสถแบบไม่มีเสา

จากข้อมูลสรุปข้างต้นผู้ศึกษาได้สรุปรายละเอียดของการศึกษาตามหลักการดังกล่าวในแต่ละวัดได้ดังนี้

สรุปการจัดกลุ่มของวัดที่สร้างในสมัยเดียวกัน

สมัยอยุธยาตอนปลาย	การถ่ายทอดแบบอย่าง	วัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม ราชวรมหาวิหาร
		วัดชนะสงครามราชวรมหาวิหาร
		วัดมหาธาตุยุวราชรังสฤษฎิ์ ราชวรมหาวิหาร

1 ยุคสมัยการก่อสร้าง

รูปแบบของสถาปัตยกรรมของวัดในเกาะรัตนโกสินทร์ที่สร้างในยุคอยุธยาตอนปลาย

รูปแบบสถาปัตยกรรมของเสาชิงช้าวัดพระเชตุพนวิมลมังคลารามราชวรมหาวิหาร วัดชนะสงครามราชวรมหาวิหารและวัดมหาธาตุยุวราชรังสฤษฎิ์ราชวรมหาวิหารที่อยู่ในเกาะรัตนโกสินทร์ ซึ่งสร้างสมัยอยุธยาตอนปลายได้มีการถ่ายทอดศิลปะแบบอย่างของสถาปัตยกรรมอยุธยาตอนปลายตลอดจนถึงสมัยปัจจุบัน

กล่าวคือวัดชนะสงครามและวัดมหาธาตุมีลักษณะสถาปัตยกรรมสมัยอยุธยาตอนปลายที่คล้ายกันคือพระอุโบสถไม่ใหญ่ การสร้างไม่นิยมสร้างเสายาวนอกหรือเสานางจรัสสำหรับรับ หลังคา แต่สร้างเป็นผนังรับหลังคาและเจาะช่องหน้าต่างเพิ่มให้แสงสว่างเข้าภายใน ซึ่งเป็นการสร้างสถาปัตยกรรมแบบเรียบง่ายโดยอาจจะเนื่องมาจากสมัยอยุธยาตอนปลายได้เริ่มเสื่อมลง ตั้งแต่สมัยสมเด็จพระเพทราชาถึงรัชกาลสมเด็จพระที่นั่งสุริยาศน์อมรินทร์ (พระเจ้าเอกทัศ) พ.ศ. 2231-2310 มีความอ่อนแอทางทหารมากขึ้น การทำนุบำรุงศาสนาน้อยลง การสร้างโครงสร้างจึงไม่ใหญ่โตและเน้นความมิดชิดเพื่อป้องกันศัตรูหรือคนละแ่มบำรุงได้ง่าย โดยเฉพาะมีการ สู้ศึกสงครามเพื่อป้องกันประเทศอยู่เนือง ๆ การสร้างวัดสมัยอยุธยาตอนปลายนี้สถาปัตยกรรมวัดจึงดูเรียบง่าย เล็กแต่มั่นคง ไม่มีการประดับและตกแต่งพระอุโบสถหรือพระวิหารให้สวยงามเพื่อป้องกันการโจมตีของข้าศึก

รูปแบบ 2 การสร้างของวัดนี้จึงดูเรียบง่าย พระอุโบสถมีขนาดเล็กการประดับตกแต่งภายนอกพระอุโบสถไม่สวยงามแต่แฝงด้วยความศรัทธาของประชาชนที่ร่วมมือกันสร้าง และเป็นรูปแบบใหม่ของการสร้างวัดที่ไม่ทำเสายาวนอกรับหลังคา สถาปัตยกรรมการสร้างจึงมีความคล้ายกับโบสถ์ของศาสนาคริสต์ที่เรียบง่ายและสวยงาม

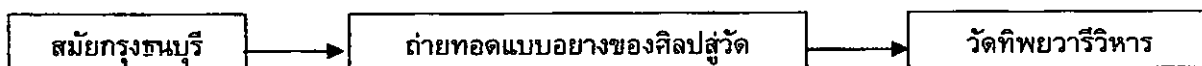
ส่วนรูปแบบวัดพระเชตุพนวิมลมังคลารามราชวรมหาวิหาร จัดอยู่ในสถาปัตยกรรมการสร้างในสมัยอยุธยาตอนปลายเช่นเดียวกัน แต่ก็มีความแตกต่าง คือสถาปัตยกรรมพระอุโบสถและพระวิหารที่มีขนาดใหญ่มีเสานางจรัสภายนอก แต่ทั้งนี้ยังคงความเรียบง่ายดูมั่นคงแข็งแรง นอกจากนี้แล้วที่วัดพระเชตุพนวิมลมังคลารามราชวรมหาวิหารยังมีศิลปะการตกแต่งด้วยตุ๊กตาจีน รวมถึงภาพแกะสลักลายปูนปั้นที่กำแพงรอบพระอุโบสถ ส่วนพระวิหารทิศ พระวิหารคดและพระวิหารน้อย มีการประดับของเสาเพิ่มเติม คือ มีบัวหัวเสาเข้ามาผสมผสานด้วย ซึ่งคาดเดาน่าจะมีการบูรณะเพิ่มเติมในยุคสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น

สำหรับวัดชนะสงครามราชวรมหาวิหาร วัดมหาธาตุยุวราชรังสฤษฎิ์ราชวรมหาวิหาร มีสถาปัตยกรรมรูปแบบเสาที่เหมือนกัน คือ ซึ่งแตกต่างกับวัดพระเชตุพนวิมลมังคลารามราชวรมหาวิหาร ที่มีเสาทรงจรัสและสถาปัตยกรรมที่มีขนาดใหญ่โต

สถาปัตยกรรมเสาของวัดที่อยู่ในสมัยอยุธยาตอนปลายนี้จะมีลักษณะเด่น คือ วัดพระเชตุพนวิมลมังคลารามราชวรมหาวิหาร ลักษณะเป็นเสาเหลี่ยม ไม่มีบัวหัวเสา ไม่มีลวดลาย การก่อสร้างแบบก่ออิฐถือปูน ฉาบเรียบ ทาสีขาว ถ้าเป็นพระวิหารก็สพระวิหารยอดและพระวิหารน้อย จะทำเป็นหัวบัว คือ บัวจกงล เป็นลักษณะของบัวยุคอยุธยาตอนปลาย คือ กลีบบัวยาว ปลายกลีบงอนออกเล็กน้อย ทำจากปูนปั้นลงรักปิดทองประดับกระจกสี ถ้าเป็นสถาปัตยกรรมอีกแบบ คือ เสาเป็นกำแพงในตัว คือ ไม่มีเสานางจรัส ทำเป็นกำแพงรอบ พระอุโบสถและพระวิหาร คือ วัดชนะสงครามราชวรมหาวิหาร หรืออาจจะมีเสารับหลังคาเฉพาะด้านหน้าและด้านหลังเท่านั้น เช่น วัดมหาธาตุยุวราชรังสฤษฎิ์ราชวรมหาวิหาร

2 สถาปัตยกรรมของเสาวัดในเกาะรัตนโกสินทร์ที่สร้างในสมัยกรุงธนบุรี

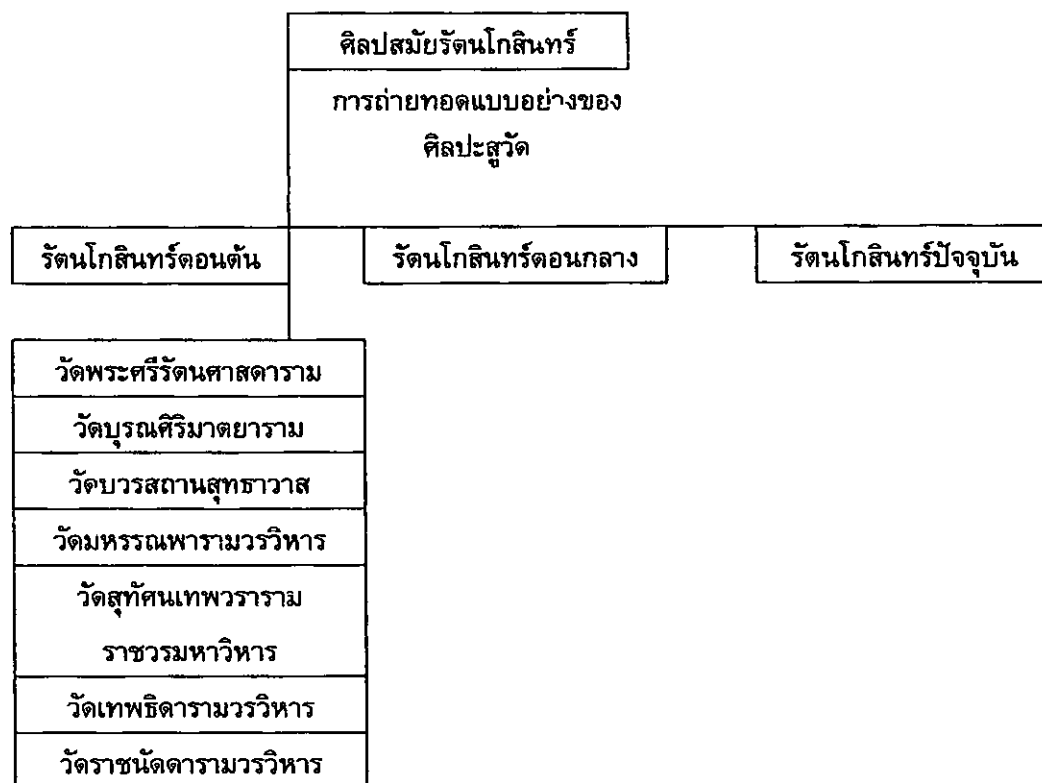
รูปแบบเสาของวัดทิพยวารีวิหาร

สถาปัตยกรรมรูปแบบเสาของวัดทิพยวารีวิหารที่อยู่ในเกาะรัตนโกสินทร์ ซึ่งสร้างในสมัยกรุงธนบุรี นับได้ว่าได้รับอิทธิพลโดยตรงของจีน คือ ลักษณะโครงสร้างของสถาปัตยกรรมโดยรวมเหมือนศาลเจ้าของจีน เนื่องจากในสมัยนั้นจีนได้ติดต่อเจริญสัมพันธไมตรีกับไทยมาตั้งแต่สมัยอยุธยาจนถึงสมัยกรุงธนบุรี ในยุคสมัยสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช สถาปัตยกรรมการสร้างจึงมีลักษณะด้านหน้าเปิดโล่ง มีเสาค้ำหลังคา ด้านหน้าประมาณ 4 ต้น ด้านในมีแท่นสำหรับวางพระประธาน ด้านข้างและหลังเป็นผนังปิดทึบ ในอดีตเสาด้านหน้าลักษณะเป็นเสาไม้กลมเรียบ ด้านปลายหัวเสาทำเป็นเส้นลวด วัดทิพยวารีวิหาร ปัจจุบันเสาคือเสากลมก่ออิฐฉาบปูนเรียบลงสีขัดมัน รูปแบบเหมือนศาลเจ้าจีนแต่ลักษณะการก่อสร้างได้เปลี่ยนไปตามยุคสมัยเพื่อให้มีความแข็งแรงจนถึงปัจจุบัน และปัจจุบันนี้วัดทิพยวารีวิหารกำลังถูกรื้อถอนของเก่าทั้งหมดและสร้างพระอุโบสถใหม่ ดังนั้นรูปแบบสถาปัตยกรรมของวัดทิพยวารีวิหารแบบเดิมจะไม่มีอีกแล้ว ซึ่งน่าเสียดายยิ่งนัก

3 สถาปัตยกรรมของเสาวัดในเกาะรัตนโกสินทร์ที่สร้างในสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น

สถาปัตยกรรมเสาของวัดในเกาะรัตนโกสินทร์ที่สร้างในสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น ได้รับอิทธิพลมาจากศิลปกรรมของยุคสมัย ดังแสดงตามผังได้ดังนี้

กล่าวโดยสรุปรูปแบบของวัดพระศรีรัตนศาสดาราม วัดบูรณศิริมัตถาราม วัดบวรสถานสุทธาราม วัดบวรนิเวศวิหารราชวรวิหาร วัดมหรณพารามวรวิหาร วัดสุทัศน์เทพวรารามราชวรมหาวิหาร วัดเทพธิดารามวรวิหาร วัดราชนัคดารามวรวิหาร ที่สร้างในสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น พ.ศ. 2328-2394 (ร. 1-ร. 3) นั้น นับได้ว่าอยู่ในยุคสมัยของการก่อสร้างรากฐานความมั่นคงการฟื้นฟูบ้านเมือง วัดวาอารามให้เป็นบ้านเมืองใหม่ เป็นบ้านเมืองที่ดีตั้งสมัยอยุธยา การสร้างวัดของประชาชนเกิดความศรัทธา เจกเช่นเดียวกับสมัยอยุธยาแต่สถาปัตยกรรมรูปแบบของเสากลับ แตกต่างกันอย่างสิ้นเชิง โดยสามารถแบ่งกลุ่มออกเป็น 3 กลุ่ม ดังนี้

กลุ่มที่ 1 วัดบูรณศิริมัตถาราม วัดบวรสถานสุทธาราม วัดมหรณพารามวรวิหาร วัดเทพธิดารามวรวิหาร วัดราชนัคดารามวรวิหาร ลักษณะรูปแบบของเสากายนอกพระอุโบสถและพระวิหาร เป็นเสาสี่เหลี่ยมฉาบปูนเรียบทาสีขาว ไม่มีบัวปลายเสา ที่ฐานไม่ตกแต่งฐาน เป็นสถาปัตยกรรมแบบอย่างจีน คือ เสาสี่เหลี่ยมฉาบปูนเรียบทาสีขาว ดูง่าย มีแรงและแข็งแรง ตัวเสาไม่นิยมตกแต่งหรือเขียนลวดลาย คงไว้เรียบง่าย ภูมิความสงบนิ่ง เกิดความศรัทธาแฝงไว้ถึงความแข็งแรงและความสง่างาม

กลุ่มที่ 2 วัดพระศรีรัตนศาสดาราม วัดสุทัศน์เทพวรารามราชวรมหาวิหาร รูปแบบสถาปัตยกรรมของเสากายนอกพระอุโบสถและพระวิหาร เป็นสถาปัตยกรรมไทย ตัวเสาท้าย่อมุมไม้สิบสอง วัดพระศรีรัตนศาสดาราม ตัวเสาแต่งด้วยกระจกลดทั้งเสา ตัวเสาดกแต่งด้วยปูนปั้นลงรักปิดทอง ประดับกระจกลี เป็นลายรักร้อยใบเทศ หัวเสาทำเป็นบัวเรียกบัววงหรือบัวจงกล มีลักษณะกลีบบัวยาว ปลายกลีบสับจนออกเล็กน้อย ทำจากปูนปั้นลงรักปิดทองประดับกระจกลี ส่วนที่ฐานมีการตกแต่งฐานทำเป็นฐานสิงห์รองรับที่โคนเสา ฐานสิงห์ประดับตกแต่งลวดลายกระเบื้องเคลือบเขียนสี กระจกลีและปูนปั้นลงรักปิดทอง ส่วนที่ฐานพระวิหาร วัดสุทัศน์เทพวรารามราชวรมหาวิหารทำเป็นฐานสิงห์ แต่ไม่ได้ประดับตกแต่งลวดลายใดๆ ทั้งสิ้น

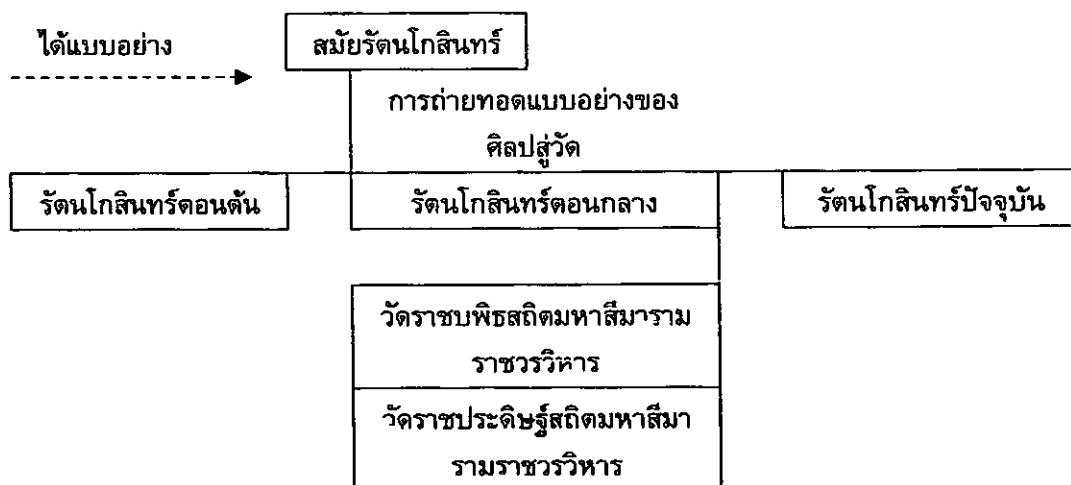
ทำเป็นปูนหล่อฉาบเรียบรูปบัวคว่ำ บัวหอย ทาสีขาว ทั้งสองมีลักษณะสถาปัตยกรรมเสาที่คล้ายกันแต่แตกต่างกันด้านการประดับลวดลายของฐานเสา ซึ่งวัดพระศรีรัตนศาสดาราม สร้างด้วยความศรัทธาอันยิ่งใหญ่ สร้างให้เหมือนสถาปัตยกรรมคล้ายสมัยอยุธยา มีความเจริญรุ่งเรืองสูงสุด สร้างความศรัทธา คติความเชื่อเป็นศูนย์รวมจิตใจของประชาชน

กลุ่มที่ 3 วัดบวรนิเวศวิหารราชวรวิหาร รูปแบบสถาปัตยกรรมเสากายนอกพระอุโบสถ และพระวิหาร เป็นสถาปัตยกรรมแบบยุโรป คือ รูปแบบเป็นการนำหินอ่อนเข้ามาตกแต่ง ตัวเสาคือเสาเหลี่ยม ตกแต่งด้วยหินอ่อนตลอดทั้งเสารอบพระอุโบสถ ส่วนเสาด้านหลังของพระอุโบสถที่ปลายเสาคู่สลักเป็นลายใบผักกาดเหมือนเสาของกรีก ส่วนที่ฐานทำเป็นฐานสิงห์ไม่มีลวดลายคงเป็นลายหินอ่อนในตัวเป็นการผสมผสานศิลปะไทยและยุโรปเข้าด้วยกันอย่างลงตัว สร้างความแปลกใหม่ให้กับวัด

จึงสามารถกล่าวได้ว่าวัดที่สร้างในสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้นนี้มีความเหมือนที่แตกต่างกันและยังคงความเป็นเอกลักษณ์ของไทย สร้างอย่างสวยงาม ผ่องใสด้วยคติความเชื่อและความศรัทธา อีกทั้งยังเป็นการบูรณาการสถาปัตยกรรมต่างชาติดับสถาปัตยกรรมไทยเข้ากันได้เป็นอย่างดีและยังคงความเป็นเอกลักษณ์ของไทยไว้อย่างสง่างาม

4 สถาปัตยกรรมของเสาวัดในเกาะรัตนโกสินทร์ที่สร้างในสมัยรัตนโกสินทร์ตอนกลาง

สถาปัตยกรรมของวัดในเกาะรัตนโกสินทร์ที่สร้างในสมัยรัตนโกสินทร์ตอนกลาง ได้รับอิทธิพลมาจากศิลปกรรมของยุคสมัยเช่นกัน ดังแสดงตามผังได้ดังนี้

กล่าวได้ว่ารูปแบบเสาชของวัดราชบพิธสถิตมหาสีมารามราชวรวิหาร วัดราชประดิษฐ์สถิตมหาสีมารามราชวรวิหาร ที่สร้างในสมัยรัตนโกสินทร์ตอนกลาง พ.ศ. 2394-2477 (ร. 4-ร. 6) ซึ่งอยู่ในสมัยการปฏิรูปประเทศและเป็นการปรับปรุงประเทศให้ทันสมัยกับนานาประเทศ การสร้างสถาปัตยกรรมวัดนอกจากสร้างด้วยความศรัทธาแล้ว ยังได้นำวิวัฒนาการทางศิลปะสมัยใหม่เข้ามาประกอบการสร้างและตกแต่งเสาชของพระอุโบสถและพระวิหารให้เกิดความสวยงามวิจิตรพิสดารและมีความแตกต่างจากวัดทั่วไป รูปแบบสถาปัตยกรรมเสาชของทั้งสองวัดจะมีลวดลายศิลป ดังนี้

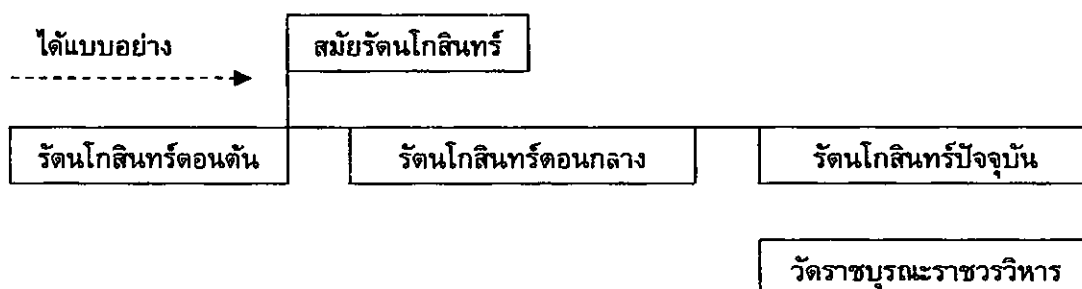
วัดราชปิตุสถิตมหาสิมารามราชวรวิหาร มีลักษณะของสถาปัตยกรรมเสาของพระอุโบสถและพระวิหารเป็นเสาเหลี่ยมย่อมุมไม้สิบสอง ตัวเสาคะดกแต่งด้วยกระเบื้องเคลือบเขียนสีจากประเทศจีน นำมาตกแต่งประดับลวดลายเป็นลายไทยประยุกต์ มุมของเสาประดับด้วยปูนปั้นลงรักปิดทองประดับกระจกสีตลอดทั้งเสา ส่วนปลายเสาทำเป็นหัวบัวเรียกบัววงแบบนิยมสมัยรัตนโกสินทร์ คือ กลีบบัวยาว ปลายกลีบสับตั้งอน บัวปลายเสาทำด้วยปูนปั้นปิดทองประดับกระจกสี สถาปัตยกรรมเสานี้มิได้สร้างขึ้นเพื่อความสวยงามและเป็นเครื่องค้าโครงหลังคาเท่านั้น ยังแฝงไว้ซึ่งความศรัทธาของชาวพุทธที่มีต่อสมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า เป็นการบูชาด้วยดอกบัวที่สร้างเป็นหัวเสา แฝงคติความเชื่อของชาวฮินดู และยังลดความแข็งกระด้างลงเพิ่มความเบาให้กับสถาปัตยกรรมวัดขึ้น

วัดราชประดิษฐสถิตมหาสิมารามราชวรวิหาร นับเป็นอีกวัดหนึ่งที่สร้างในสมัยรัตนโกสินทร์ตอนกลาง พ.ศ. 2394-2477 (ร. 4-ร. 6) นอกจากความศรัทธาและคติความเชื่อแล้ว ยังนำศิลปะการตกแต่งของยุโรปเข้ามาผสมผสานกับศิลปะไทยเข้ากันได้เป็นอย่างดี นับเป็นศิลปะการสร้างสถาปัตยกรรมวัดสมัยรัตนโกสินทร์โดยแท้ โดยเฉพาะรูปแบบของเสาและตัวพระอุโบสถใช้หินอ่อนนำมาสร้างทั้งหมด

เสาของวัดราชประดิษฐสถิตมหาสิมารามราชวรวิหาร สร้างด้วยหินอ่อนทั้งหมด เสาจำนวนข้างของพระอุโบสถเป็นเสากลม มีบัวปลายเสาเป็นบัวกลุ่มเหมือนสมัยอยุธยา มีความสวยงามและละเอียดมากขึ้นเป็นบัวกลุ่ม 2 ชั้น ทำจากปูนปั้นลงรักปิดทองประดับกระจกสี ที่ฐานเสาทำเป็นฐานบัวเรียบง่าย ไม่มีการประดับและตกแต่งทำจากหินอ่อนทั้งหมด ส่วนเสาด้านหน้าและหลังของพระอุโบสถเป็นเสาเหลี่ยม สร้างด้วยหินอ่อนทั้งหมด มีบัวปลายเสาเป็นบัววง มีกลีบบัวยาวซ้อนกันสองชั้น ทำจากปูนปั้นลงรักปิดทองประดับกระจกสี ส่วนที่ฐานเสาทำเป็นฐานสิงห์ เรียบง่าย ไม่มีการประดับตกแต่ง ใช้หินอ่อนสร้างทั้งหมด จึงนับได้ว่าสถาปัตยกรรมของวัดราชประดิษฐสถิตมหาสิมารามราชวรวิหาร เป็นการสร้างที่มีศิลปะแบบผสมผสานระหว่างศิลปะไทยกับศิลปะตะวันตกได้อย่างลงตัวและสวยงาม นับเป็นเอกลักษณ์เฉพาะตัวของสมัยรัตนโกสินทร์ตอนกลาง

5 สถาปัตยกรรมของเสาวัดในเกาะรัตนโกสินทร์ที่สร้างในสมัยรัตนโกสินทร์ตอนปลาย

สถาปัตยกรรมรูปแบบของเสาวัดที่สร้างในสมัยรัตนโกสินทร์ตอนปลาย ได้รับอิทธิพลของศิลปะในยุคปัจจุบัน ดังผังที่แสดง คือ

รูปแบบเสาของวัดราชบูรณะราชวรวิหาร ที่สร้างในสมัยรัตนโกสินทร์ตอนปลาย พ.ศ. 2477-ปัจจุบัน มีการผสมผสานหลายยุคสมัย เนื่องมาจากวัดนี้แต่ดั้งเดิมเป็นวัดเก่าสมัยอยุธยาตอนปลายและได้รับการบูรณะมาตั้งแต่สมัยกรุงธนบุรีและสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น จวบจนถึงรัชกาลที่ 6 และ 7 พ.ศ. 2488 เกิดสงครามโลกครั้งที่ 2 วัดราชบูรณะราชวรวิหารถูกกระเด้งทางอากาศ ทำให้พระอุโบสถและพระวิหารเสียหาย

มาก พอสงครามสงบลงมีผู้มีจิตศรัทธาหลายฝ่ายช่วยกันบูรณะปฏิสังขรณ์ให้กลับมีสภาพเป็นวัดใหม่อีกครั้ง ก่อสร้างเสร็จ พ.ศ. 2503 พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เสด็จพระราชดำเนินทรงประกอบพิธียกขอฟ้าพระอุโบสถ นับเป็นวัดหลวงในเกาะรัตนโกสินทร์ที่ทำการก่อสร้างวัดใหม่สุด รูปแบบศิลปสถาปัตยกรรมเสานับเป็นแบบอย่างของยุครัตนโกสินทร์ปัจจุบันโดยแท้

ลักษณะรูปแบบเสากายนอกของพระอุโบสถสร้างด้วยความศรัทธาของประชาชนทุกฝ่าย สถาปัตยกรรมพระอุโบสถเป็นแบบจตุรมุข เสาของพระอุโบสถก่อสร้างเป็นเสาย่อมุมไม้สิบสองทุกต้น ลักษณะตัวเสาคือเป็นแบบก่ออิฐถือปูนฉาบเรียบทาสีขาว มีบัวปลายเสาคือเป็นบัวแฉก คือกลีบยาวปลายกลีบ สบัดเล็กน้อย ลักษณะเป็นแบบปูนปั้นลงรักปิดทองประดับกระจกสี ถือได้ว่ารูปแบบเสาของวัดราชบูรณะราชวรวิหารมีความเป็นเอกลักษณ์เฉพาะตัว เป็นแบบอย่างศิลปะสมัยรัตนโกสินทร์เหมือนแบบอยุธยา แต่ก็มีารสืบทอดคติความเชื่อมาจากอยุธยา

อย่างไรก็ตามในการศึกษาสถาปัตยกรรมการสร้างเสาของวัดในเกาะรัตนโกสินทร์ ซึ่งนอกจากจะได้รับอิทธิพลจากศิลปกรรมในยุคสมัยตามที่จำแนกมาข้างต้น เรายังสามารถสรุปรวมกลุ่มตามรูปแบบลวดลายลักษณะของหัวเสา ตัวเสาและโคนเสาที่มีลักษณะที่คล้ายกัน จัดเข้าพวกเดียวกัน ดังนี้

หัวเสา

หัวเสาของวัดมีลักษณะของการตกแต่งบัวหัวเสาแบบคล้ายๆ กันตามความนิยม โดยจัดเป็นกลุ่มได้ดังนี้

1 บัวปลายเสาคือเป็นบัวแฉก ได้แก่ วัดพระศรีรัตนศาสดาราม วัดพระเชตุพนวิมลมังคลารามราชวรมหาวิหาร วัดสุทัศน์เทพวรารามราชวรมหาวิหาร (พระวิหาร) วัดราชบพิธสถิตมหาสีมารามราชวรวิหาร วัดราชบูรณะราชวรวิหาร

2 บัวปลายเสาคือเป็นบัวกลุ่ม ได้แก่ วัดราชประดิษฐสถิตมหาสีมารามราชวรวิหาร

3 บัวปลายเสาคือเป็นบัวเส้นลวด ได้แก่ วัดทิพยวารีวิหาร

4 บัวปลายเสาคือเป็นบัวใบผักกาด ได้แก่ วัดบวรนิเวศวิหารราชวรวิหาร

5 บัวปลายเป็นเสาเหลี่ยม ได้แก่ วัดบูรณะศิริมาตยาราม วัดบวรสถานสุทธาวาส วัดมรรณพารามวรวิหาร วัดเทพธิดารามวรวิหาร วัดราชนัดดารามวรวิหาร วัดมหาธาตุยุวราชรังสฤษฎิ์ราชวรมหาวิหาร วัดพระเชตุพนวิมลมังคลารามราชวรมหาวิหาร (พระอุโบสถ) วัดสุทัศน์เทพวรารามราชวรมหาวิหาร

6 วัดที่ไม่มีเสากายนอก คือ วัดชนะสงครามราชวรมหาวิหาร

ตัวเสา

ตัวเสาที่มีการตกแต่งลวดลายประดับตามความนิยมจัดเป็นกลุ่มได้ดังนี้

1 เสาเหลี่ยมย่อมุมไม้สิบสอง ได้แก่ วัดพระศรีรัตนศาสดาราม วัดราชบพิธสถิตมหาสีมารามราชวรวิหาร วัดพระเชตุพนวิมลมังคลารามราชวรมหาวิหาร วัดบวรนิเวศวิหารราชวรวิหาร วัดสุทัศน์เทพวรารามราชวรมหาวิหาร วัดราชประดิษฐ์สถิตมหาสีมารามราชวรวิหาร วัดราชบูรณะราชวรวิหาร

2 เสาเหลี่ยมลบมุม ได้แก่ วัดพระเชตุพนวิมลมังคลารามราชวรมหาวิหาร วัดบูรณะศิริมาตยาราม วัดบวรสถานสุทธาวาส วัดบวรนิเวศวิหารราชวรวิหาร (พระวิหาร) วัดมรรณพารามวรวิหาร วัดสุทัศน์เทพวรารามราชวรมหาวิหาร วัดเทพธิดารามวรวิหาร วัดราชนัดดารามวรวิหาร

3 เสากลม ได้แก่ วัดราชประดิษฐ์สถิตมหาสีมารามราชวรวิหาร วัดทิพยวารีวิหาร

4 ไม่มีเสา ได้แก่ วัดชนะสงครามราชวรมหาวิหาร

โคนเสา

โคนของเสากายนอกของพระอุโบสถที่มีการก่อสร้างเพิ่มเติม ทั้งระดับเป็นฐานบัว ฐานสิงห์ และไม่มีฐานจัดเป็นกลุ่มได้ดังนี้

1 โคนเสาที่มีฐานบัวและฐานสิงห์ ได้แก่ วัดพระศรีรัตนศาสดาราม วัดราชประดิษฐสถิตมหาสีมารามราชวรวิหาร วัดบวรนิเวศวิหารราชวรวิหาร วัดสุทัศนเทพวรารามราชวรมหาวิหาร วัดทิพยวารีวิหาร

2 ไม่มีฐาน ได้แก่ วัดพระเชตุพนวิมลมังคลารามราชวรมหาวิหาร วัดบวรสถานสุทธาราม วัดชนะสงครามราชวรมหาวิหาร วัดมหรณพารามวรวิหาร วัดเทพธิดารามวรวิหาร วัดราชนันทดารามวรวิหาร วัดราชบพิธสถิตมหาสีมารามราชวรวิหาร วัดราชบุรณราชวรวิหาร วัดมหาธาตุยุวราชรังสฤษฎิ์ราชวรมหาวิหาร

สำหรับสถาปัตยกรรมการก่อสร้างของพระอุโบสถในเกาะรัตนโกสินทร์ทั้ง 15 วัด ก็พบว่ามีความแตกต่างกันไป และสามารถจัดได้เป็นกลุ่มดังนี้

กลุ่มที่ 1 ซึ่งเป็นกลุ่มแบบแปลนกายนอกของพระอุโบสถที่มีการก่อสร้างที่มีลักษณะของเสา (เสานางจรัล) รอบพระอุโบสถ ลักษณะแปลนเป็นแบบสี่เหลี่ยมผืนผ้า ได้แก่ วัดพระศรีรัตนศาสดาราม วัดพระเชตุพนวิมลมังคลารามราชวรมหาวิหาร วัดมหรณพารามวรวิหาร วัดเทพธิดารามวรวิหาร วัดราชนันทดารามวรวิหาร และวัดสุทัศนเทพวรารามราชวรมหาวิหาร วัดราชประดิษฐ์สถิตมหาสีมารามราชวรวิหาร วัดราชบพิธสถิตมหาสีมารามราชวรวิหาร

กลุ่มที่ 2 จัดเป็นกลุ่มแบบแปลนเสาของพระอุโบสถ จะมีเฉพาะด้านหน้าหรือด้านหลัง แปลนพระอุโบสถจะเป็นรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้า คือ วัดบูรณะศิริมาตยาราม และวัดทิพยวารีวิหาร

กลุ่มที่ 3 จัดเป็นกลุ่มเสาที่มีแบบแปลนของพระอุโบสถ เป็นผืนจั่วร่วมในตัว คือ ไม่มีเสากายนอกพระอุโบสถใช้กำแพงทำเป็นเสาร่วมรับโครงหลังคา ได้แก่ วัดชนะสงครามราชวรมหาวิหาร และวัดมหาธาตุยุวราชรังสฤษฎิ์ราชวรมหาวิหาร

กลุ่มที่ 4 จัดเป็นกลุ่มเสาที่มีแบบแปลนของพระอุโบสถ เป็นแบบจตุรมุขหรือตรีมุข คือ วัดราชบุรณราชวรวิหาร วัดบวรสถานสุทธาราม วัดบวรนิเวศวิหารราชวรวิหาร

ส่วนการจัดกลุ่มเสาตามผังการก่อสร้างสถาปัตยกรรมของพระวิหารทั้ง 15 วัด ก็สามารถจำแนกได้เป็น 2 กลุ่มใหญ่ คือ

กลุ่มที่ 1 กลุ่มแบบแปลนเสาที่อยู่ภายนอกของพระวิหาร มีการก่อสร้างเสารอบ พระวิหาร มีลักษณะเป็นสี่เหลี่ยมผืนผ้า ได้แก่ พระวิหารของวัดเทพธิดารามวรวิหาร วัดราชนันทดาราม วรวิหาร วัดบวรนิเวศวิหารราชวรวิหาร วัดมหรณพารามวรวิหาร วัดราชบพิธสถิตมหาสีมารามราชวรวิหาร วัดสุทัศนเทพวราราม ราชวรมหาวิหาร

กลุ่มที่ 2 กลุ่มแบบแปลนเสาที่มีการก่อสร้างเฉพาะด้านหน้าหรือด้านหลังของพระวิหารเท่านั้น ลักษณะแปลนพระวิหารเป็นสี่เหลี่ยมผืนผ้า ได้แก่ วัดทิพยวารีวิหาร วัดพระเชตุพนวิมลมังคลารามราชวรมหาวิหาร วัดราชบพิธสถิตมหาสีมาราม

การอภิปรายผล

จากการศึกษาวิเคราะห์สถาปัตยกรรมของเสายานนอกของพระอุโบสถและพระวิหารของวัดหลวง 15 วัด ในเกาะรัตนโกสินทร์พบว่า

1 ด้านคติความเชื่อ

1.1 คติความเชื่อของผู้คนในยุคสมัยมีอิทธิพลต่อลักษณะโครงสร้างทางสถาปัตยกรรม โดยมีความเชื่อที่สืบเนื่องกันมาตั้งแต่สมัยอยุธยา โดยได้รับอิทธิพลจากขอม อินเดีย จีนและตะวันตก และได้มีการถ่ายทอดกันต่อๆ มา จึงมีการผสมผสานกลมกลืนทั้งรูปแบบ ลวดลายและลักษณะโครงสร้างของสถาปัตยกรรม ที่มีลักษณะเป็นแบบอินเดีย ลักษณะแบบ อิทธิพลจีน ลักษณะอิทธิพลตะวันตก และลักษณะสถาปัตยกรรมในสมัยรัตนโกสินทร์ เช่น สถาปัตยกรรมเสาวัดพระศรีรัตนศาสดาราม ที่มีลวดลายปลายหัวเสาเป็นบัววง หรือบัวจงกล คือเป็นบัวกลีบยาว ทำจากปูนปั้นลงรักปิดทองประดับกระจกสี ตัวเสาดัดกระเจกสีเป็นลายราชวัติ เป็นเสาย่อมุมไม้สิบสองประดับด้วยปูนปั้นลงรักปิดทอง และที่ฐานทำเป็นฐานสิงห์ ซึ่งมีการผสมผสานระหว่างปูนปั้นลงรักปิดทองประดับกระจกสี การตกแต่งประดับลวดลายหน้ากระดานและบัวหางด้วยกระจกสี ที่ฐานล่างสุดเป็นลายหน้ากระดานตกแต่งด้วยกระเบื้องเคลือบเขียนสี เป็นลายประจำยามเครือเถาแบบจีน

1.2 คติความเชื่อทางศาสนาที่น่าดอกบัว ซึ่งเป็นพุทธบูชาองค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า และสัญลักษณ์แห่งพระพุทธศาสนา มาสร้างเป็นสถาปัตยกรรมเสายานนอกของพระอุโบสถ และพระวิหาร ซึ่งดอกบัวยังให้คุณค่าด้านความงามและความหมายอันเป็นสิริมงคล เรียกได้ว่าบัวยังมีความสัมพันธ์กับการดำเนินชีวิตอันเรียบง่ายสงบสุขของคนไทย นำไปสู่การผูกพันกับตำนานประวัติเมือง สถานที่ ตลอดจนการสร้างศิลปสถาปัตยกรรมและการสร้างบัวปลายเสา ดอกบัวยังแฝงไว้ถึงปรัชญา ดอกแห่งปัญญา การมีจิตใจที่ต้งามบริสุทธิ์ผ่องแผ้ว

2 ด้านสถาปัตยกรรมรูปแบบของเสายานนอกพระอุโบสถและพระวิหาร

2.1 รูปแบบลักษณะสถาปัตยกรรมสอดคล้องกับสถาปัตยกรรมการสร้างพระอุโบสถของหัวเสา พระอุโบสถในเกาะรัตนโกสินทร์ซึ่งได้ให้ความสำคัญของพระอุโบสถมากกว่า พระวิหาร กล่าวคือ พระอุโบสถจะมีขนาดใหญ่ มีการประดับและตกแต่งอย่างสวยงาม ยกเว้นบางวัดที่พระอุโบสถและพระวิหารมีสถาปัตยกรรมการสร้างที่สำคัญเท่ากัน คือ วัดมเหยงคณ์พารามวรวิหาร วัดราชบพิธสถิตมหาสีมารามวรวิหาร วัดเทพธิดารามวรวิหาร วัดราชบพิธสถิตมหาสีมารามราชวรวิหาร และวัดพระเชตุพนวิมลมังคลารามวรวิหาร และบางวัดให้ความสำคัญกับพระวิหารมากกว่าพระอุโบสถ ได้แก่ วัดสุทัศนเทพวรารามราชวรมหาวิหาร โดยเฉพาะรูปแบบของหัวเสาจะแบ่งได้เป็น 2 แบบ คือ แบบแรก หัวเสาที่มีบัวปลายเสาที่เรียกว่าบัววง หรือบัวจงกล จะมีบัวปลายเสาทั้งเสาเหลี่ยมย่อมุมไม้สิบสอง เสาเหลี่ยม หรือเสากลมก็ได้ ลักษณะจะเป็นบัวกลีบยาวมองเห็นด้านละ 5 กลีบ คือ วัดพระศรีรัตนศาสดาราม วัดราชบพิธสถิตมหาสีมารามราชวรวิหาร หรือบางที่หัวเสาทำเป็นบัวซ้อนกันสองชั้น คือ วัดพระเชตุพนวิมลมังคลารามวรวิหาร วัดราชบูรณะ ราชวรวิหาร วัดราชประดิษฐสถิตมหาสีมารามราชวรวิหาร และมีบางวัดบัวหัวเสาไม่ได้เป็นหัวบัว แต่จะทำเป็นรูปใบผักกาด ศิลปะตะวันตก คือ วัดบวรนิเวศวิหารราชวรวิหาร แบบที่สองหัวเสาจะไม่มีการบัวปลายเสา คือเป็นเสาเหลี่ยม คือ วัดพระเชตุพนวิมลมังคลารามวรวิหาร วัดบูรณศิริมาตยาราม วัดบวรสถานสุทธาวาส วัดมเหยงคณ์พารามวรวิหาร วัดเทพธิดารามวรวิหาร วัดราชบพิธสถิตมหาสีมารามราชวรวิหาร วัดมหาธาตุยุวราชรังสฤษฎิ์ราชวรมหาวิหาร วัดทิพย์วาริวิหาร เป็นเสากลม หัวเสาเป็นบัวเส้นลวด สนวนวัดชนะสงครามไม่มีเสายานนอกของพระอุโบสถ

ลักษณะบัวปลายเสาข้างต้นกล่าวได้ว่าเป็นลักษณะเฉพาะแบบนิยมสมัยรัตนโกสินทร์ อาจจะมีการถ่ายทอดลักษณะบางอย่างจากสมัยอยุธยามาก็ตาม ถือเป็นรูปบัวแต่ก็เป็นรูปแบบเฉพาะของวัดสมัยรัตนโกสินทร์โดยแท้

2.2 รูปแบบลักษณะของตัวเสาในการสร้างสถาปัตยกรรมเสาชิงช้าของพระอุโบสถและพระวิหารของวัดในเกาะรัตนโกสินทร์ จากการศึกษาสามารถแบ่งออกได้เป็น 3 กลุ่ม คือ (1) *เสาเหลี่ยมกลมมุม* ไม่มีลวดลาย คือ วัดพระเชตุพนวิมลมังคลารามรวมมหาวิหาร วัดสุทัศน์เทพวรารามราชวรมหาวิหาร วัดบวรนิเวศวิหารราชวรวิหาร วัดบูรณศิริมัตถาราม วัดบวรสถานสุทธาวาส วัดมหรณพารามวรวิหาร วัดเทพธิดารามวรวิหาร วัดราชนันทารามวรวิหาร วัดมหาธาตุยุวราชรังสฤษฎิ์ราชวรมหาวิหาร (2) *เสากลมที่มีลวดลายและไม่มีลวดลาย* ที่มีลายได้แก่ วัดราชประดิษฐสถิตมหาสีมารามราชวรวิหาร เสากลมที่ไม่มีลาย ได้แก่ วัดทิพยวารีวิหาร และ (3) *เสาย่อมุมไม้สิบสองที่มีลาย* คือ วัดพระศรีรัตนศาสดาราม วัดราชบพิธสถิตมหาสีมารามราชวรวิหาร วัดบวรนิเวศวิหารราชวรวิหาร และเสาย่อมุมไม้สิบสองที่ไม่มีลาย คือ วัดพระเชตุพนวิมลมังคลารามรวมมหาวิหาร วัดสุทัศน์เทพวรารามราชวรมหาวิหาร และวัดราชบูรณะราชวรวิหาร ลักษณะเสาชิงช้าของวัดในเกาะรัตนโกสินทร์รูปแบบนี้ว่าไม่ได้เปลี่ยนแปลงมากนัก แต่จะเป็นลักษณะของการก่อสร้างของเสาแตกต่างกันไปจากสมัยอยุธยา คือ การผสมปูนหล่อเสาที่ได้มาตรฐานขึ้น

2.3 รูปแบบลักษณะของฐานเสา ในการสร้างสถาปัตยกรรมเสาชิงช้าของพระอุโบสถและพระวิหารของวัดในเกาะรัตนโกสินทร์ สามารถจัดออกได้เป็น 2 กลุ่ม คือ (1) *กลุ่มที่สร้างฐานเสาส่วนใหญ่จะเป็นฐานสิงห์* คือ วัดพระศรีรัตนศาสดาราม วัดสุทัศน์เทพวรารามราชวรมหาวิหาร วัดราชประดิษฐสถิตมหาสีมารามราชวรวิหาร วัดบวรนิเวศวิหารราชวรวิหาร และวัดทิพยวารีวิหาร (2) *กลุ่มที่สองไม่มีฐานเป็นเสาสี่เหลี่ยมหรือเสาย่อมุมไม้สิบสองตลอดทั้งต้น* คือ วัดราชบพิธสถิตมหาสีมารามราชวรวิหาร วัดพระเชตุพนวิมลมังคลารามรวมมหาวิหาร วัดราชบูรณะราชวรวิหาร วัดบูรณศิริมัตถาราม วัดบวรสถานสุทธาวาส วัดมหรณพารามวรวิหาร วัดเทพธิดารามวรวิหาร วัดราชนันทารามวรวิหาร วัดมหาธาตุยุวราชรังสฤษฎิ์ราชวรมหาวิหาร รูปแบบของฐานเสาที่สร้างขึ้นนี้ซึ่งนับว่าได้เปลี่ยนแปลงไปจากสมัยอยุธยา โดยในสมัยอยุธยาไม่ได้ก่อสร้างฐานเสาสร้างเป็นเสาเหลี่ยมและกลม หรือเสาย่อมุมไม้สิบสองเท่านั้น

3 ด้านลวดลายของเสากายนอกพระอุโบสถและพระวิหาร จัดกลุ่มได้ดังนี้

3.1 ลวดลายของบัวปลายเสา จัดได้เป็น 3 กลุ่ม คือ บัวปลายเสาที่มีลายไทย บัวปลายเสาที่เป็นลายเทศ และบัวปลายเสาที่เป็นแบบจีน สำหรับบัวปลายเสาที่เป็นลายไทย จะมีลักษณะเป็นลายกลีบบัวตัวลายเป็นกระจับปี่เทศ เส้นลวดและบัวเป็นลายกรวยใบเทศ และยังมีกระจับปี่สอดปิดท้ายอีก ได้แก่ เสาวัดพระศรีรัตนศาสดาราม วัดราชบพิธสถิตมหาสีมารามราชวรวิหาร วัดพระเชตุพนวิมลมังคลารามรวมมหาวิหาร วัดสุทัศน์เทพวรารามราชวรมหาวิหาร วัดราชบูรณะราชวรวิหาร วัดราชประดิษฐสถิตมหาสีมารามราชวรวิหาร กลุ่มที่สองลายของบัวปลายเสาที่เป็นลายเทศ มีอยู่วัดเดียว คือ วัดบวรนิเวศวิหารราชวรวิหาร ลักษณะลายจะเป็นหินอ่อนแกะเป็นลายผักกาด เหมือนสมัยของโรมัน เนื่องจากได้ช่างจากอิตาลีมาช่วยทำ ส่วนกลุ่มที่สามไม่มีลายเป็นเสาเหลี่ยม เป็นศิลปอิทธิพลแบบจีน คือ เสาเหลี่ยมฉาบปูนเรียบทาสีขาว ได้แก่ เสาวัดบูรณศิริมัตถาราม วัดบวรสถานสุทธาวาส วัดมหรณพารามวรวิหาร วัดเทพธิดารามวรวิหาร วัดราชนันทารามวรวิหาร วัดทิพยวารีวิหารและวัดมหาธาตุยุวราชรังสฤษฎิ์ราชวรมหาวิหาร

3.2 ลวดลายของตัวเสา จัดได้เป็น 3 กลุ่ม คือ กลุ่มที่ 1 เสาที่มีลายประดับ กลุ่มที่สองเสาที่ทำเป็นลายในตัว และกลุ่มที่สามไม่มีลาย *กลุ่มแรกเสาที่มีลายประดับ* คือ การตกแต่งด้วยกระเบื้องสีที่เป็นตัว

ลายหน้ากระดาน ตรงมุมย่อไม้สิบสองทำเป็นปูนพื้นลงรักปิดทองประดับกระจกสี และที่ฐานทำเป็นกระเบื้องเคลือบเขียนสี ได้แก่ เสาว์วัดพระศรีรัตนศาสดาราม และวัด ราชบพิธสถิตมหาสีมาราม ลายเสามีลายหน้ากระดานเป็นลายประจำตาม ตกแต่งด้วยกระเบื้องเคลือบเขียนสีจากจีน ตรงมุมเสาย่อไม้สิบสองประดับด้วยปูนปั้นลงรักปิดทองประดับกระจกสี ด้านล่างของเสาทำเป็นลายประจายามดอกพุดตาน ทำจากกระเบื้องเคลือบเขียนสี และกลุ่มที่สอง เสาที่เป็นลายใหม่ ได้แก่ เสาของพระอุโบสถวัดราชประดิษฐสถิตมหาสีมาราม ราชวรวิหาร เสาพระอุโบสถวัดบวรนิเวศวิหารราชวรวิหาร คือ ทำจากหินอ่อนให้เป็นลายในตัว กลุ่มที่สามเสาที่ไม่มีลาย เป็นเสาดาบปูนเรียบทาสีขาว อิทธิพลจากจีน คือ วัดพระเชตุพนวิมลมังคลารามวรมหาวิหาร วัดสุทัศน์เทพวรารามราชวรมหาวิหาร วัดราชบูรณะราชวรวิหาร วัดบวรนิเวศวิหารราชวรวิหาร (พระวิหาร) วัดบูรณศิริมาตยาราม วัดบวรสถานสุทธาราม วัดมหรณพารามวรวิหาร วัดเทพธิดารามวรวิหาร วัดราชนันทาราม วรวิหาร วัดทิพย์วาริวิหาร และวัดมหาธาตุยุวราชรังสฤษฎิ์ราชวรมหาวิหาร กลุ่มที่สองตัวเสาที่ก่อสร้างเกิดเป็นลายในตัว คือ เสาที่ได้รับอิทธิพลศิลปะตะวันตกเข้ามาช่วยทำ คือทำจากหินอ่อนเป็นลายในตัว คือ วัดราชประดิษฐสถิตมหาสีมารามราชวรวิหาร และวัดบวรนิเวศวิหารราชวรวิหาร

3.3 ลวดลายของฐานเสา แบ่งได้เป็น 3 กลุ่ม คือ กลุ่มที่หนึ่งสร้างฐานมีการประดับตกแต่ง กลุ่มที่สองมีฐานเสาแต่ไม่ได้ประดับตกแต่ง กลุ่มที่สามไม่มีฐาน กลุ่มแรกที่มีการก่อสร้างฐานเสา และมีการประดับตกแต่งอย่างสวยงาม คือ เป็นฐานบัวลังก์ ฐานสิงห์ มีการประดับตกแต่งด้วยปูนปั้นลงรักปิดทองประดับกระจกสี และกระเบื้องเคลือบเขียนสีอย่างสวยงาม คือ วัดพระศรีรัตนศาสดาราม กลุ่มที่สองก่อสร้างขึ้นเป็นฐานเสา คือ ทำเป็นฐานสิงห์เรียบๆ ไม่มีการประดับใดๆ ทั้งสิ้น คือ วัดสุทัศน์เทพวรารามราชวรมหาวิหาร วัดราชประดิษฐสถิตมหาสีมารามราชวรวิหาร วัดบวรนิเวศวิหารราชวรวิหาร และวัดทิพย์วาริวิหาร ฐานเป็นเส้นบัวเรียบๆ ส่วนกลุ่มสุดท้ายฐานเสาไม่มีลวดลาย คือ โคนเสาดาบปูนเรียบทาสีขาว คือ วัดพระเชตุพนวิมลมังคลารามวรมหาวิหาร วัดสุทัศน์เทพวรารามราชวรมหาวิหาร (พระอุโบสถ) วัดราชบูรณะราชวรวิหาร วัดบูรณศิริมาตยาราม วัดบวรสถานสุทธาราม วัดมหรณพารามวรวิหาร วัดเทพธิดารามวรวิหาร วัดราชนันทารามวรวิหาร วัดมหาธาตุยุวราชรังสฤษฎิ์ราชวรมหาวิหาร สวนวัดชนะสงครามราชวรมหาวิหาร เป็นวัดที่ก่อสร้างของสถาปัตยกรรมวัดที่ไม่มีเสากายนอกพระอุโบสถ ใช้กำแพงเป็นแทนเสารับหลังคา

ข้อเสนอแนะ

การวิจัยนี้เป็นการวิจัยในวิชาเอกศิลปศึกษา ผู้วิจัยจึงเสนอแนะในการนำไปใช้ในการเรียนการสอนดังนี้

1 การจัดการเรียนการสอนโดยใช้วิธีขึ้นรูป คือ

- 1.1 การขึ้นรูปด้วยวิธีการขึ้นสด
- 1.2 การขึ้นรูปด้วยวิธีการกดพิมพ์
- 1.3 การขึ้นรูปด้วยวิธีการหล่อ
- 1.4 การขึ้นรูปด้วยวิธีอิสระ
- 1.5 การขึ้นรูปด้วยวิธีการผสมหลายวิธี

2 การจัดการเรียนการสอนโดยวิธีการตกแต่งเขียนลาย ได้แก่

- 2.1 การเขียนลายธรรมชาติ

2.2 การเขียนลายแบบลายเดิม

2.3 การเขียนลายแบบประยุกต์

นอกจากนี้ยังสามารถนำไปจัดเป็นหลักสูตรระยะสั้นหรือการอบรม หรือการเรียนการสอนตาม อัยยาศัย โดยจัดหลักสูตรให้สอดคล้องกับท้องถิ่นและพื้นฐานความรู้ของผู้เรียน เช่น

- 1 การขึ้นรูปด้วยวิธีการปั้น
- 2 การหล่อพิมพ์
- 3 การกดพิมพ์จากธรรมชาติหรือจากแม่พิมพ์
- 4 การเขียนลายจากท้องถิ่นของผู้เรียน

ข้อเสนอแนะสำหรับการวิจัย

ผลจากการที่ผู้วิจัยได้ไปศึกษาค้นคว้าจากแหล่งข้อมูล คือ สถาปัตยกรรมเสาชิงช้าของวัดหลวง 15 วัดใน เกาะรัตนโกสินทร์ และจากเอกสารต่างๆ พบว่าการศึกษาค้นคว้าการตกแต่งสถาปัตยกรรมเสาชิงช้าวัดมีอยู่น้อย ผู้วิจัยมีข้อเสนอแนะสำหรับการวิจัยต่อไปนี้

- 1 การศึกษาวิเคราะห์เปรียบเทียบสถาปัตยกรรมเสาชิงช้าของวัดหลวงและวัดราษฎร์
- 2 การศึกษาวิเคราะห์เปรียบเทียบสถาปัตยกรรมเสาชิงช้าในสมัยอยุธยาและสมัยรัตนโกสินทร์

บรรณานุกรม

บรรณานุกรม

- กรมวิชาการ (2542) เลียบวัดไถ่ร้าง กรุงเทพฯ กระทรวงศึกษาธิการ
- กรมศิลปากร (2525 ก). จดหมายเหตุการบูรณะปฏิสังขรณ์ วัดพระศรีรัตนศาสดาราม และ
พระบรมมหาราชวังในการฉลองพระนครครบ 200 ปี พุทธศักราช 2525 ภาคที่ 1 วัดพระศรีรัตน
ศาสดาราม กรุงเทพฯ คณะกรรมการอำนวยการปฏิสังขรณ์วัดพระศรีรัตนศาสดารามและ
พระบรมมหาราชวัง.
- _____. (2525 ข) สันทร กรุงเทพฯ โรงพิมพ์อมรินทร์.
- _____. (2525 ค) ศิลปวัฒนธรรมไทย เล่ม 4 วัดสำคัญกรุงรัตนโกสินทร์ กรุงเทพฯ : ยูไนเต็ด
โปรดักชัน
- _____. (2525 ง) ศิลปวัฒนธรรมไทย เล่มที่ 5 ศิลปวัตถุกรุงรัตนโกสินทร์ กรุงเทพฯ :
กองพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ
- _____. (2526) ประวัติวัดสำคัญทางพุทธศาสนา ตอนที่ 3 กรุงเทพฯ กระทรวงศึกษาธิการ
- _____. (2534). รายงานสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี เสด็จพระราชดำเนิน
ทรงตรวจการปฏิสังขรณ์ วัดพระศรีรัตนศาสดาราม และ พระบรมมหาราชวัง. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์
โมเดอร์นเพรส.
- _____. (2538 ง). โลหะประสาทวัดราชนัดารามวรวิหาร กรุงเทพฯ : กรมศิลปากรจัดพิมพ์
- _____. (2539 จ) วัดหลวงสมัยรัตนโกสินทร์ กรุงเทพฯ
- _____. (2540 ข) ลายปูนปั้นงานช่างประณีตศิลป์ของไทย กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์การศาสนา
- การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย (2534ก) มรดกโลกสุโขทัย กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์ทวีรัตน์การพิมพ์
- _____. (2534 ข) มรดกโลกอยุธยา กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์ทวีรัตน์การพิมพ์
- ไชแสง สุชะวันนะ. (2525) วัดพุทธศาสนาที่ได้รับอิทธิพลศิลปะจีนในสมัยต้นกรุงรัตนโกสินทร์ กรุงเทพฯ
มูลนิธิเจมส์ ทอมป์สัน
- จิรวัดน์ เหลืองอร่าม (2541) รูปแบบสถาปัตยกรรมไทยสมัยใหม่-องค์ประกอบ และสวนประณีต
สถาปัตยกรรมกรุงเทพฯ
- จิรา จงกล. (2542) “เครื่องปั้นดินเผาสมัยอยุธยาและรัตนโกสินทร์,” ใน เครื่องปั้นดินเผา. บรรณาธิการ
โดย สรุพล ดำริห์กุล หน้า 411-412 กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์สตาร์ปรินทร์
- จิรพันธ์ สมประสงค์. (2535) เทคนิคการสร้างสรรค์ศิลปะเครื่องปั้นดินเผา กรุงเทพฯ : โอเดียนสโตร์.
- จุลทัศน์ พยาฆรานนท์. (2541) “งานศิลปกรรมประเภทประณีตศิลป์” ใน คู่มือมัคคุเทศก์ หน้า 139-147.
กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยศิลปากร
- ซอร์, จอห์น. (ม.ป.ป.) เครื่องปั้นดินเผา สมพร วาร์นาโด, เอมอร ตูวิเชียร และอุษณีย์ ชงไชย แปล.
กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์กราฟท์แมน
- ชาญวิทย์ สรรพศิริ (2541) การศึกษาพัฒนาการการออกแบบสถาปัตยกรรมวัดพระศรีรัตนศาสดาราม
กรุงเทพฯ
- ชุมศรี ศิวะศิยานนท์และคณะ (ม.ป.ป) สถาปัตยกรรมไทยพื้นฐานสำหรับช่างเทคนิค กรุงเทพฯ : สมาคม
ส่งเสริมเทคโนโลยี (ไทย-ญี่ปุ่น)

ชานาญ เล็กบรรจง (2540) การศึกษาลักษณะและรูปแบบลวดลายประดับสถาปัตยกรรมทางศาสนาในภาคอีสาน มหาสารคาม

โชติ กัลยาณมิตร (2518) พจนานุกรมสถาปัตยกรรมและศิลปะเกี่ยวเนื่อง กรุงเทพฯ : การไฟฟ้าฝ่ายผลิตแห่งประเทศไทย

_____ (2520) ผลงาน 6 ศตวรรษของช่างไทย กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์สหชัย.

โชติช่วง ศรีหิรัญรัตน์ (2541) มรดกสถาปัตยกรรมกรุงรัตนโกสินทร์ กรุงเทพฯ

ดำรงราชานุภาพ, สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยา. (2514) "เรื่องเครื่องโต๊ะและถ้วยปั้น," ในตำนาน เรื่องเครื่องโต๊ะและถ้วยปั้น พิมพ์เป็นอนุสรณ์ในงานฌาปนกิจศพ นายมงคล ย่องจรีต ณ เมรุวัดธาตุทอง พระโขนง วันที่ 27 กุมภาพันธ์ พุทธศักราช 2514. หน้า 1-60, 169-170, 177-181 กรุงเทพฯ : ม.ป.พ.

ทรงพันธ์ วรรณมาศ. (2532) เครื่องปั้นดินเผา กรุงเทพฯ : โอเดียนสโตร์.

ทวี พรหมพฤกษ์. (2535) "เครื่องถ้วยเบญจรงค์และลายน้ำทอง," ใน การแสดงศิลปะเครื่องปั้นดินเผาแห่งชาติ ครั้งที่ 6 หน้า 99-109. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์อมรินทร์.

นวนน้อย บุญวงษ์. (2539). หลักการออกแบบ กรุงเทพฯ : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

เนตรนภิศ นาควัชร (2525) วัดในกรุงเทพฯ การเปลี่ยนแปลงในรอบ 200 ปี กรุงเทพฯ

แน่นน้อย ศักดิ์ศรี, ม.ร.ว. (2537) มรดกสถาปัตยกรรมกรุงรัตนโกสินทร์ กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์กรุงเทพ.

_____ (2543) พระบรมมหาราชวัง และ วัดพระศรีรัตนศาสดาราม กรุงเทพฯ : ริเวอร์ บุคส์

น.ณ. ปากน้ำ (2534) วิวัฒนาการลายไทย กรุงเทพฯ : เมืองโบราณ.

ปฏิพัทธ์ จาระดาษ. (2538) ลายไทย ภาพไทย 1 กรุงเทพฯ : งานดี.

_____ (2539) ลายไทย ภาพไทย เล่ม 2. กรุงเทพฯ : ม.ป.พ

ปุ่นรัตน์ พิษณุไพบูลย์. (2538) เครื่องเคลือบดินเผา เทคนิคและวิธีการสร้างสรรค์. กรุงเทพฯ :

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ประเสริฐ สีรัตน์. (2538) การออกแบบลวดลาย กรุงเทพฯ : โอเดียนสโตร์

ปรีดา พิมพ์ขาวขำ. (2530) เซรามิกส์ กรุงเทพฯ : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

ป. เหมชะญาติ. (ม.ป.ป.). วิธีดูอายุลายคราม – เบญจรงค์ กรุงเทพฯ : อักษรสมัย.

ไพโรจน์ แสงจันทร์ (2536) สถาปัตยกรรมบ้านพักอาศัย กรุงเทพฯ : กรมฝึกหัดครู

ภารดี พันธุภากร. (2534) เซรามิกส์เบื้องต้น. ชลบุรี : มหาวิทยาลัยบูรพา.

ภิญโญ สุวรรณคีรี (2545) ลายไทย พิมพ์ครั้งที่ 3 กรุงเทพฯ : คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ไมเยอร์, ราล์ฟ. (2540) พจนานุกรมศัพท์และเทคนิคทางศิลปะ มะลิฉัตร เอื้ออานันท์ ผู้แปล. กรุงเทพฯ : กรมวิชาการ.

ราชบัณฑิตยสถาน. (2538 ก) พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2525 กรุงเทพฯ : อักษรเจริญทัศน์.

_____. (2539 ข) พจนานุกรมศัพท์ศิลปกรรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน อักษร ฉ-ช กรุงเทพฯ : ราชบัณฑิตยสถาน.

_____. (2541) พจนานุกรมศัพท์ศิลปะอังกฤษ – ไทย กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์คสภ.

ยงธินทร์ พิมพ์เสถียร (2540) คู่มือเดินชมเมือง ชุมเกาะวัดโกสินทร์ กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์ศูนย์การพิมพ์ พลชัย

ราชบัณฑิตยสถาน (2539) พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2525 กรุงเทพฯ : อักษรเจริญทัศน์
ฤติรัตน์ ภาณุราช. (2540) บัว องค์ประกอบประวัติศาสตร์ศิลปวัฒนธรรมไทย กรุงเทพฯ . กอง
วรรณกรรมและประวัติศาสตร์ กรมศิลปากร.

วงศ์ทิพย์ ปิณฑะสุด. (2522) การศึกษาลักษณะสถาปัตยกรรม ในวัดพระแก้ว สารนิพนธ์ หลักสูตร
ประกาศนียบัตรชั้นสูง ภาควิชาศิลปสถาปัตยกรรม. กรุงเทพฯ : บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัย
ศิลปากร. อุดมศึกษา.

วิทย์ พินคณิน. (2530) สายไทย กรุงเทพฯ : อรุณ

วิบูลย์ สีสวรรณ (2539) นำชมศิลปกรรมตามวัด กรุงเทพฯ : ดันอ้อมแกรมมี

วิภาต (นามแฝง) (2530, 1 กุมภาพันธ์). "ศิลปะกระเบื้องเคลือบ," สตรีสาร 39 (45) : 56-57, 125.

วิรุณ ตั้งเจริญ (2537). ออกแบบ 2 มิติ กรุงเทพฯ . โอเดียนสโตร์.

วิเชียร สุวรรณรัตน์ เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, วราวุธ เอี่ยมพิทักษ์ เป็นผู้สัมภาษณ์, ทีมมหาวิทยาลัยเกษม
บัณฑิต 25 สิงหาคม 2546

ศักดิ์ชัย เกียรติจินดา. (2533). การออกแบบเครื่องปั้นดินเผา อุบลราชธานี : วิทยาลัยครูอุบลราชธานี.
ศิลปรัตนโกสินทร์ รัชกาลที่ 1-8 RATTANAKOSIN ART THE REIGN OF KING RAMA I – VII

(2541) พิมพ์ครั้งที่ 2 กรุงเทพฯ โรงพิมพ์อัมรินทร์

ศรีตกร วลิลโถม. (2527) . กรุงศรีอยุธยาของเรา กรุงเทพฯ : ธนาคารกรุงศรีอยุธยา.

เศรษฐมนตร์ ภาณุจนกุล. (ม.ป.ป) . สวดสาย 1 เส้นสาย สายไทย ชุดสวดสายในสถาปัตยกรรมไทย พิมพ์
ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ โรงพิมพ์ดี แอล เอส.

สมชาติ มณีโชติ. (2529) จิตรกรรมไทย กรุงเทพฯ : โอเดียนสโตร์

สมคิด จิระทัศนกุล. (2537). วัด พุทธศาสนสถาปัตยกรรมไทย. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัย
ธรรมศาสตร์

สมบัติ จำปาเงิน. (2542) นำชมพระบรมมหาราชวังและวัดพระแก้ว กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์เลิฟแลนด์
ลินเพรส

สมศักดิ์ ขวาลาวัณย์. (2541). เซรามิกส์เบื้องต้น. กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.

สุวรรณ ตั้งตรงสิทธิกุล (2540) การเสนอแนะเพื่อออกแบบศูนย์ประวัติศาสตร์รัตนโกสินทร์ กรุงเทพฯ

สันติ เล็กสุขุม (2539). กระหนกในดินแดนไทย. กรุงเทพฯ : มติชน.

สารานุกรมไทย สำหรับเยาวชน (2534) ความสัมพันธ์ทางวัฒนธรรมกับต่างประเทศ เล่ม 20 กรุงเทพฯ

สาวิตรี เจริญพงศ์ (2537). วิวัฒนาการของศิลปหัตถกรรมในสังคมไทยสมัยรัตนโกสินทร์ เครื่องปั้นดินเผา
เครื่องจักสาน ดอกไม้ประดิษฐ์ กรุงเทพฯ : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

สุดจิต (เสวตจินดา) สนั่นไหว (2541) การศึกษาเรื่องการออกแบบสถาปัตยกรรมวัดราชบพิธสถิต
มหาสีมาราม กรุงเทพฯ

สุพล ดำริห์กุล. (2544) สายคำล้านนา กรุงเทพฯ : ดานสุทธาการพิมพ์

สุศักดิ์ โกสิยพันธ์. (2531) น้ำเคลือบเครื่องปั้นดินเผา. กรุงเทพฯ : ไทยวัฒนาพานิช.

แสงสุรีย์ ลดาวัลย์, ม.ร.ว (2525) พระมหาปราสาทและพระราชมณฑลสถานในพระบรมมหาราชวัง.

กรุงเทพฯ . โรงพิมพ์พระจันทร์.

แสงโสม เกษมศรี, ม.ร.ว. และวิมล พงศ์พิพัฒน์. (2515). *ประวัติศาสตร์ไทยสมัยกรุงรัตนโกสินทร์รัชกาลที่ 1 ถึงรัชกาลที่ 3* (พ.ศ. 2325-2394) กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์มิตรนรา

สำนักนโยบายและสิ่งแวดล้อม (2544) *แผนปฏิบัติการอนุรักษ์และพัฒนาบริเวณวัดบวรสถานสุทธาวาส*

กรุงเทพฯ . โรงพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

อรพินท์ พานทอง. (2531) *ความรู้ทั่วไปเกี่ยวกับเครื่องปั้นดินเผา* กรุงเทพฯ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

อภิชัย เกิดสินธุ์ *การศึกษาผลงานเครื่องปั้นดินเผาประเภทศิลปกรรมของไทย ตั้งแต่ พ.ศ. 2514-2539*

การศึกษามหาบัณฑิต กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ

อารี สุทธิพันธุ์ (2528) *ศิลปะกับมนุษย์ พิมพ์ครั้งที่ 3* กรุงเทพฯ : ไทยวัฒนาพานิช

อำนาจ เย็นสบาย (2524) *ประวัติศิลปกรรมร่วมสมัยของรัตนโกสินทร์* กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์
กรมการฝึกหัดครู

ประวัติย่อผู้วิจัย

ประวัติย่อผู้วิจัย

ชื่อ ชื่อสกุล	นายวรารุณ เอี่ยมพิทักษ์
วันเดือนปีเกิด	25 มีนาคม 2500
สถานที่เกิด	กรุงเทพมหานคร
สถานที่อยู่ปัจจุบัน	48/149 หมู่ 4 ซอยเจริญกาญจน์ ถนนเสรีไทย แขวงคลอง กุ่ม เขตบึงกุ่ม กรุงเทพมหานคร 10240
ตำแหน่งหน้าที่การงานในปัจจุบัน	เจ้าหน้าที่บริหารงานโสตทัศนศึกษา 7
สถานที่ทำงานปัจจุบัน	กองส่งเสริมและพัฒนาด้านการมาตรฐาน สำนักงาน มาตรฐานผลิตภัณฑ์อุตสาหกรรม ถนนพระรามที่ 6 แขวงพญาไท เขตราชเทวี กรุงเทพมหานคร 10400
ประวัติการศึกษา	
พ.ศ. 2518	มัธยมศึกษาปีที่ 3 โรงเรียนวัดนวลนรดิศ กรุงเทพมหานคร จากกระทรวงศึกษาธิการ
พ.ศ. 2521	ประกาศนียบัตรศิลปศึกษาชั้นกลาง (ปวช.) จาก กระทรวงศึกษาธิการ
พ.ศ. 2523	ประกาศนียบัตรศิลปศึกษาชั้นสูง (ปวส.) จาก กระทรวงศึกษาธิการ
พ.ศ. 2527	กศ.บ (ศิลปศึกษา) จากมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร
พ.ศ. 2548	กศ.ม (ศิลปศึกษา) จากมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร